TARTU ÜLIKOOL
1632
UNIVERSITAS TARTUENSIS

O. TOOMING

MAAN-TEE LÄBI MEESA

O. Tooming

MAANTEE LÄBI METSA

Osvald Tooming sündis 26. jaanuaril 1914. aastal Läänemaal endises Vigala vallas metsavahi pojana.

Lõpetanud 1932. a. keskkooli, siirdus O. Tooming peagi ajakirjanduse alale ja rändas reporterina läbi kogu Eesti. Aastail 1935—1939 õppis ta töö kõrval Tartu ülikoolis õigusteadust.

Esimesel nõukogude aastal töötas O. Tooming Tallinnas «Rahva Hääle» toimetuses. Saksa okupatsiooni ajal peeti O. Toomingat 1942. a. lõpuni vangis ja seejärel töötas ta põllutööl ja põlevkivikaevanduses. Pärast Eesti NSV vabastamist töötas O. Tooming «Rahva Hääle» toimetuses ja aastail 1947—1951 oli ajakirja «Looming» sekretär. Praegu tegutseb O. Tooming kutselise kirjanikuna ja on alates 1947. aastast Eesti NSV Kirjanike Liidu liige.

Temalt on ilmunud jutustuste kogu «Uued inimesed» (1948), novellikogu «Kodumaa kutse» (1950), romaanid «Pruuni katku aastal» (1950) ja «Roheline kuld» (1950), jutustustekogu «Luigelend» (1956) ja romaan «Perekond Kirretid» (1958).

Osvald Tooming

MAANTEE LÄBI METSA

A-23038 II

OSVALD TOOMING

MAANTEE LÄBI METSA

&

Jutustus

22634

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1960

Kunstiliselt kujundanud P. Reeveer

2
Tartu Riiklik Ülikooli
Raamatukogu
46222

Освальд Тооминг
ДОРОГА ЧЕРЕЗ ЛЕС
Повесть
На эстонском языке.

Оформление П. Рээвээра
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja H. Välk. Kunstiline toimetaja H. Vitsur. Tehniline toimetaja A. Tõnisson. Korrektorid: H. Abo ja H. Kull.
Ladumisele antud 19. XII 1959. Trükkimisele antud 29. I 1960. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 12,25. Formaadile 60×192 kohaldatud trükipoognaid 10,05. Arvutuspoognaid 10,46. Trükiarv 21 000. MB-00633.
Tellimise nr. 8106

Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2.

Hind rbl. 5.20.

7—3

1

Vaiksel kevadpäeval, kui õhk oli läbipaistev ja puhas, kui sulanud lumest ning vihmast pestud puud sirutasid oma pakitsevate pungadega alasti liikmeid, kui valged pilvetopsud olid nagu jäätanud sügavsinisele taevakummile, kostis kaugele, kuidas Pähklimägi mürises, kõmises ja undas. Võis läheneda ükskõik millisest ilmakaarest, kuid näha polnud midagi, üksnes harva keerles alt üles sinakaid suitsupahvakuid. Ja ometi rappus ning tümises maa tasakesi jalge all, justkui taoksid põrgupoisid ise siin üksildases metsakünkas oma sepist.

Kuni eelmise aasta sügiseni elustas Pähklimäge vaid lammaste määgimine. Siin oli nõnda rahulik ja vaikne, et oravad krõbistasid metsaveere põõsastes pähkleid ja jänesed armastasid magada kivide ümber kasvavais rohutukkades. Varem, kui Pähklimäe talus veel elati, siis siin ka künti ja külvati, aga kolhoos ei pidanud kiviste ning veerjate põldude harimist tasuvaks ja kasutas lagendikku oma villakandjate karjamaana. Vanasõna ütleb, et mida põllumees jätab, seda mets võtab, kuid Pähklimägi oli põllumaana nii vähe väärt, et võsagi kinnitas siin kanda väga aeglaselt, justkui vastu tahtmist. Üks inimestest mahajäetud kidur kruusapõndak, ei muud! Kuid just sellessamas põlualuses kruusas peitus Pähklimäe saatus: teemeistrid avastasid, et uute teede ehitamiseks nõnda sobivat, parajal määral kivimügarikega segatud materjali pole ligilähedal kusagil, ja varsti roomas siia pika kaelaga, kohmakas ning raske ekskavaator. Metsaüksilduses, kus seni oli kägisenud vaid vanker ja sügiseti lõksunud hobustega ringiaetava viljapeksumasina sõelad, mõjus too raudne hiiglane eelajaloolise dinosaurusena ja tema eest pagesid nii haa-

vikuemandad kui ka käharasabalised pähklikuningad kaugemale.

See oli sügisel. Mutina uuristas ekskavaator endale teed ja puges varsti koos oma londiga Pähklimäe sisemusse peitu. Nagu emapardi kiiluvees ujub poegade rivi, nõnda vooris tema järel maanteelt siia iga päev ligi paarkümmend isekallutajat — Lullikatku metsamajandi tee-ehitajate brigaad. Kevadeks oli mäkke juba nii avar koobas kaevatud, et kümmekond autot korraga mahtus sisse sõitma, ja siis olid metsad täis bensiinivingu, pasunate tututamist ning mootorite jorinat.

Ekskavaator «Belaruss» oli vanake, ta oli oma elupäevade jooksul terveid kruusamägesid paigast ära tõstnud ja kõigist kõige valjemat joru ajades püüdis nagu varjata, kui vähe tal veel jõudu järele oli jäänud. Ainult kopp oli uus, seda keerutas ta uhkustades ringi ja tosinast suutäiest jätkus isekallutaja kasti täitmiseks. Sellega võis leppida, kui ta ainult nii tihti poleks rivist välja langenud: ikka sagedamini katkes mõni soon või murdus koguni luu. Laiu päkki vastu maad surudes ja kogu kurgust üürates kugistas ta praegugi, nii et läikimahõõrdunud hambad lõid tihkesse kruusaseina kiilutud kivide vastu tuld, kuni äkki masinas midagi raksatas ja nokk jõuetult ninapidi vastu maad langes. Tekkinud vaikus oli nii järsk, et kõik võpatasid ja nagu tardusid ootuses.

Ainult mets kohises; see oli põlismetsa vaikne, rahulik, otsekui uinutav hingamine. Siis aga hüüdis üsna lähedal kägu kuk-ku, kuk-ku, kuk... ja katkestas poolel sõnal, nagu enda liigjulgusest kohkudes.

«Tsst, kägu!» tõstis kivil istudes oma järjekorda ootav autojuht Rein Tootsen tähelepanule manitsedes sõrme. «Mina kuulen tänavu kukulindu esimest korda.»

«Lõpuks ometi!» rõõmustas end kabiiniuksest väljakallutav Vellu Priks, autokolonni Benjamin, kelle masin seisis kopa all. Vellu väikese nina terav ots oli uudishimulikult ülespoole, nagu nuusutaks poiss kogu aeg õhku enda ümber; üle ninaselja ja silmaaluste oli kamaluga külvatud tedretähne, ja justkui poleks neid hädasid juba isegi rohkem, kui kaheksateist-aastane kanda suudab, oli Vellu hääl õrn ning peenike nagu poisikesel. Ta

surus lõua vastu rinda ja hüüdis jämedal kurgubassil ekskavaatori poole: «Mis sul seal's jälle rebenes? Kas ootame, või laseme otsekohe koju?»

Ekskavaatorijuht Otto Pommer, õlise nokaga soni kuklas, ronis putkast roomikule, andis suure mutrivõtmega heleda kõlksaka vastu masina keret ja torises: «Oleks aeg vanaonu utiili saata... Lausa rist ja nuhtlus, inimese närvidel mängib...»

«Nii et ots ringi ja koju koti peale?»

«Kannata, poju, kannata, küll ma vana Lontnoka jälle tööle turgutan...»

Vellu turtsatas ja keeras aknaklaasi üles. Poju! Küll tuleb aeg, kus sellest pojust kuulete, nii et suud jäävad ammuli ja kahmate mütsid peast. Kah mul kunst heebleid ja kange keerata, aga ise uhke nagu kukk kaeraauna otsas. Vanapoisi-tüügas sihuke, nina alati tahmane, ja kui inimestega on tarvis mehejuttu ajada, ei saa kaht lauset järgemööda suust välja, keel puseriti hammaste taga...

Kaks isekallutajat sõitsid teineteise järel kruusaauku. Oli aeg, kus nende juhid Arvid ja Evald olid lahutamatud sõbrad, mõlemad kõvad töömehed, tublid mürtsuvennad ja kindlad vanapoisid. Kuni Arvid äkki oma veendumustele truudust murdis ja Ilsega abiellus. Evald kaotas päevapealt kambamehe, kes enamasti kõik arved maksis; ta ristis sõbra tuhvlialuseks ja meeste vahel algas katkematu hõõrumine ning jonniajamine: mida üks kiitis, seda teine laitis, mida teine jaatas, seda esimene eitas. Evald Sakkeus oli tüse, aeglane ja kohmakas, Arvid Sammaspoolik oma laiaõlalisele ning tugevale kogule vaatamata aga väle ja püsimatu; Evaldi tihedad ronkmustad juuksed ei mahtunud kuidagi ümmarguse, nupuga soni alla, aga kui Arvid oma nokaga autojuhimütsi kergitas, oli tuulel hõlpus tema hõredaid ja pehmeid salkusid segamini puhuda; Arvid naeris Evaldi nina, mis istuvat nagu paistetanud otsaga kurk keset kõrvitsat, ja Evald ei jõudnud küllalt põlastada kõverat ning teravaseljalist sirpi, mis Arvidi kitsejälje pooleks lõhestavat. Evald kiitis sooja ja tuultpidava vatikuue maailma sobivamaks talveriietuseks, Arvid oli ustav villasest riidest jopile; Arvid uhkeldas ranttaldadega kum-

mikutega, ja Evald müüs oma kummikud ära ning ülistas taevani säärsaapaid, kuigi jalad olid endal mõnikord läbimärjad. Ilse lahutas mehed vähemalt ööseks, muidu oleksid nad küll maganud üks voodis ja teine põrandal — jonn on ju jumalast loodud.

Nüüd läksid Arvid ja Evald ekskavaatori juurde, kuulatasid veidi aega Otto kirumist ning hakkasid siis teineteise võidu ja ikka risti vastamisi õpetama, kust kohast keerata või kruvida, mida kinnitada või mida järele lasta, kuni Otto vihaselt võtme nende poole sirutas:

«Eks tehke ise, kui nii targad olete... Tehnikas tumedad nagu tõkatipudelid, aga kamandama tikuvad... Närvid sööte seest...»

Rein istus endisel kohal, loopis — silm pilukil — väikeste kivikestega suuremale märki ja muigas meeste jagelemist kuulates ühe suunurgaga. Selles muiges oli segu skepsisest, irooniast ja üleolekust, millist muljet omalt poolt nagu kriipsutasid alla kaks püstjoont nina kohal tihedate kulmude vahel. Ta tuulest ning varakevadisest päikesest pruunistunud nägu jutustas noorusest, jõust ja heast tervisest. Kui Arvidil ja Evaldil nõuannetest puudus tuli ja nad silmapilguks vaikisid, ütles Rein: «Mis tuli teil küll rummus on... Istuge, tundke ilusast ilmast mõnu. Täna on juba kevadet õhus...» Viskas veel kivikese ja tõustes ringutas nõnda, et kondid naksusid. «Ooh, kuidas mu kõrvad puhkavad...»

Seda puhkust polnud kauaks — üks isekallutaja sõitis veokasti kolisedes kruusaauku. Rein kuulis juba häälest, et saabus teekolonni brigadiir Oskar Veiram oma «kõikide autode vana-vanaemal», ja astus tahtmatult sammu ekskavaatori poole. Kuhu nüüd, tõreles siis iseendaga ja peatus: kas kardad brigadiiri nagu vanasti mõisamoonakad kupja silma? Surus huuled jonnakalt kokku ja istus kivile tagasi: tean, mis on mu kohus, ja teen oma töö, kahekordset palka mulle ei maksta, lipitsemiseks pole aga saba kasvanud...

Pidurid kriuksusid, auto peatus nõksatades ja kabiinist otsekui paisati välja nahkjopis mees, kes oli nii pikk, et Vellu, kolonni naaskel, soovitas Oskaril juhiruumi katusesse augu lõigata, — ta ulataks sealt parajasti teele ette vaatama. Vellu ratsionaliseerimise-ette-

panek jäi ellu rakendamata ja brigadiir istus rooli taga vimmas, ning võib-olla sellepärast käis veidi kühmus ka siis, kui kabiinikatust pea kohal polnudki. Vaikus kruusaaugus jutustas Oskarile rohkem kui Arvidi ja Evaldi vastuoksuslikud seletused ning sõnagi lausumata astus ta ekskavaatori roomikule.

Oskar töötas Lilleveres vähem kui pool aastat, kuid oli laias ümbruskonnas juba võitnud kuulsuse kui mees, kes oskab parandada taskukelli ja rehepeksugarnituure, õmblusmasinaid ja iga tüüpi mootoreid, ning praegugi piisas talle veotrumli kallal kangutava Otto mõnest sõnast, et mõista, mis on juhtunud, ja end sirgu ajades hüüdis ta:

«Hei, poisid, käed külge! Nokka peab veidi kergitama. Tooge putka juurest kangid.»

Veel mõned autod jõudsid teekonnalt tagasi ja raudhiiglase jõuetu lont upitati vajalikule kõrgusele. Rein kloppis vatikuue rinnaesise puhtaks ja pöördus minekule, arutades, et siin on tematagi tarku rohkem koos kui tarvis, las hiilgavad oma aktiivsuse ja abivalmidusega. Teda peatas aga Oskari hüüd: «Rein, kas sa oma masinal süüdet reguleerisid?»

Vaat, mis ta ära ei kuulnud, tusatses Rein; süüde oli varane, kuid Rein oli väsinud ja unine, ta pöönutaks meelsamini ülal kruusakaldal.

«Küll ma õhtul vaatan... Seda vana logu ei jõua nii palju kruvida ja seada, kui tarvis... selja nahk on masina all roomamisest juba hellaks hõõrdunud.»

«Sinu oma pole kõige hullem.»

«Ja ammugi mitte kõige parem... Oleks huvitav kuulda, kellele sa uusi autosid lõppude lõpuks soendad? Või on see brigadiiri ametisaladus?»

Mehed kikitasid kõrvu — brigaadile oli määratud kaks uut isekallutajat «ZIL», ja kes autojuhtidest ei oleks nende võimsate masinate rooli taha istunud? «ZIL-e» ju veel polnud, kuid metsamajandist sõideti neile tehasesse järele, pea nad siiagi ei jõua... Oskar lükkas mütsi alla juuksetuka, mis alati jonnakalt silmadele tikkus, kuni ta salgu kääridega nõnda lühikeseks pügas, et see vaid kulmudeni ulatus.

«Ei, saladust pole siin mingit... kuid ma ei tea veel

täpselt, kellele anda. Niipalju on aga selge, et sulle, Rein, küll mitte. Sinu «GAZ» tuli viimasena kapitaalist ja... Sa ära solvu, kuid uus auto vajab tasakaalukamat ja hoolitsevamat peremeest.»

«Kas ma olen mõne auto ära lõhkunud?» ägestus Rein.

«Seda just mitte... kuid ega ma eksi, kui ütlen, et sina masinat ei armasta. Ka auto vajab hellitamist...»

«Ah, jäta keerutamine! Ütle lausa välja, et sokutad iseendale.»

Oskar oli äkilise loomuga mees, saamatuse või hoolimatuse eest kargas mõnikord lausa karvu kinni ja ei valinud siis delikaatseid sõnu, nüüd aga vaid muheles ja paotas pead kallutades:

«Ega seegi patt oleks, ka minu «GAZ» on õitsvast noorusest tudisevasse raugaikka jõudnud... Kuid jätame selle jutu õhtuks.»

Oskar hüppas ekskavaatori roomikule tagasi. Rein kuulis, kuidas noor Vellu, kes armastas keerukaid kõnekäände, mõistatusi ja tarku sõnu, pomises: «Nende kahe kange mehe kooseksisteerimise laagritesse on liiva riputatud.» Pead jonnakalt kuklas hoides ja käsi taskuisse surudes läks Rein autode vahelt läbi ning ronis üles kruusaaugu kaldale. Pöönutan senikaua, kuni nad Lontnoka ellu turgutavad, võib-olla jõuan silmagi looja lasta.

2

Mida Oskar rääkis oma isekallutajast, oli ju sula tõsi. Lillevere tee-ehitajate brigadiir kannatas ilmselt moodsa haiguse all, mille viirused on seni avastamata; ta ei suutnud peatumatult mööduda ühestki mootorist, mis tõrkus, loksus või üldse vedu ei võtnud. Nagu arst loeb vastutulijate koltunud ilmest Botkini tõbe, hingeldamisest astmat ja avardunud silmadest kilpnäärme paisumist, nõnda ei jäänud Oskaril üheski nägemise ja kuulmise ulatusse sattunud masinas kas hiline süüde, kolvirõngaste kulumine või vigane küünal märkamata. Oskari haigus oli võtnud lausa äärmusliku kuju — teda huvitasid isegi äravisatud mootoriosad. Ta tuhnis metsamajandi ja traktorijaama kolihunnikuis, kandes kokku

polte, kuullaagreid, võlle ning mutreid. Nagu Rakvere linna Taho Jaan, kes päevast päeva vantsis ringi käsikäruga, korjates maast iga roostetanud ning kõvera naela, konditüki ja paberituustaku, kuni ehitas punastest telliskividest, tsinkkatusega maja. Oskar ei tundnud majade vastu vähematki huvi, kuid ta puhastas oma varanduse hoolikalt ära, kloppis, viilis ja keevitas, kuni hakkas mootorratast kokku monteerima. Teda ei lööks jalust uue mootorratta ostmiseks vajaliku summa lauale-ladumine, kuid ta tahab sõita just enda ehitatud kilomeetriõgijal. Küllap seesama tõvebatsill hoiab teda autokolonni kõige vanemal, juba mahaakteeritud isekallutajal. Poputab ja hellitab seda vanatudi nagu ema oma hääbuvat last, raiskab talle palju vaba aega ja on arvata, et kergendab tagavaraosade hankimisel isiklikku rahakottigi, kuid hoiab autol hinge sees. Koliseb ja põriseb küll, mõnikord paugub ja turtsub nõnda, et küla koerad kiunudes trepi alla peitu poevad, aga ikkagi liigub. Oma praeguse isekallutaja võiks Oskar prügimäele sõidutada, kuid tuliuut masinat pole temal kui brigadiiril sünnis endale ahnitseda — ta ju ei ole alati sõidus terveid päevi, hea tehnika seisaks jõude...

Rein istus kruusaaugu veerel ja toksis saapakontsadega kive lahti, nii et need tolmu keerutades alla võrisesid. Küll ikka jäi sel aastal kevad hiljaks, — mai seisis läve taga, kuid ainult mõni üksik rohulibleke julges luitunud kulu vahelt oma helerohelist ninakest näidata. Pajukassid petavad talve juba siis, kui hanged on põõsastele rindu, aga need siidsed pärliterad püsisid veel praegu niisama tibatillukestena, nagu paar kuud tagasi oma pruunikatest kestadest välja pugesid. Lepad puistasid küll pikkadest urvakobaratest erekollast tolmu nagu imeõrna puudrit, kuid kaskede raagus okste vahelt vihises tuul sama hõlpsasti läbi kui talvel — pungad olid ainult vaevumärgatavalt paisunud. Aga kevadet pole enne, kui lepikualune on kirju sinililledest ja ülastest, kui õhus sõeluvad pääsukeste must-valged süstikud ja metsast hoovab hiirekõrvule löönud kaasiku uimastavat lõhna.

Veel üks isekallutaja lähenes ja mootori hääl kostis võõrana ning häirivana justkui valel kohal puhumaha-

kanud trompet. Kuid juba suretas juht mootori välja ja taas mähkis vaikus ning rahu kõik endasse. Ainult ekskavaatori juures kõlksatas aeg-ajalt raud vastu rauda, kaugemal rabametsa kohal kiljus vihmakass ja kõlas musträhni helisev hüüd. Et nad ka ei väsi, nagu veel vähe oleks vihma kallanud!

Rein ringutas ja tõmbas seljakile laskudes nokatsi silmadele. Rooli taga ei märganudki, kui väsinud ta oli, nüüd vajusid laud nagu iseenesest kinni. Südaöö oli juba läbi, kui metsaülem Kuslapuu talle malelaual mati andis ning seisu kümme kaheksa vastu enda kasuks tõstis. Sümpaatne mees, too metsaülem, intelligentne ja peenetundeline. Ei oleks uskunud, et säärases metsakolkas nagu Lillevere nii haritud inimesi võib kohata. Maleõhtuil Kuslapuu ranges stiilis sisustatud korteris Rein Tootsen nagu puhkas ühiskorteri sagimisest ja kärast. Metsaülema juurest ei läinud ta magama, vaid põristas tasakesi ühe tagakambri aknale, kuni see avanes. Milleks? Tüdruk oli rohkem lopsakas kui ilus ja aknahinged polnud nõnda hästi õlitatud mitte üksnes tema pärast. Rein teadis seda ning krimpsutas ebamugavustundest oma sirget, väga õhukeste sõõrmetega nina ja küljele pöördudes kiskus end siilina kerra.

Midagi krabises põuetaskus. Ah jaa, ta oli hoopis unustanud kirja, mille sai sideagentuurist juba hommikul, ning laialivalguvaist tähtedest ema käekirja tundes lükkas lugemise mõnele rahulikumale tunnile. Vaevalt selles midagi peale haletsemise on, viska kas või lugemata ära. Rein käristas ümbriku lahti. Neli lehekülge äärest ääreni täis, isegi servadele oli risti ja põiki lisatud *post scriptum*'eid, meeldetuletusi ja manitsusi, nii et raske oli leida, kus on algus ja kus lõpp.

Rein luges:

«Mu armas ainus poeg!

Miks sa nõnda kaua pole mu kirjadele vastanud, ootan nii väga! Sa ju tead, kui tundeline iseloom mul on. Sellest ajast peale, kui sind enam kodus pole, olen aga nõnda närviline, et toit ei lähe alla ja öösiti aina visklen voodis. Kardan, et tuleb migreen või roos või veel midagi hirmsamat, ja olen nii palju aega kulutanud närviarstide

vahet jooksmisega, et hirmus. Need tänapäeva arstid on aga nõnda uhked ja toredad, et ei võta inimese hädasid tõsiselt. Lõpuks soovitati mulle üht väga tähelepanelikku ja armastusväärset...»

Rein libistas silmad üle ridade, mis jutustasid imearstist ja pikkadest ravikuuridest, mida too oli emale ette kirjutanud. Teise lehekülje lõpul jõudis ema jälle Reinuni:

«See on lihtsalt hirmus, kus sa nüüd töötad ja veel kellena! Kui sellest esimest korda kuulsin, langesin peaaegu minestusse ja pea valutas terve nädal tagantjärele. Ma pole julgenud mitte ühelegi oma tuttavale piiksatada, et meie poeg on mingisuguses hirmsas metsaurkas autojuhiks. Lihtsaks autojuhiks! Kas selleks oli tarvis nõnda kaua koolis käia? Ütlesin isale, et näed nüüd, kuhu su kangekaelsus ja jonn meie poja viisid, aga tema ainult nohises, et ehk teeb elu ja töö sinust veel mehe. Kuid ma arvan, et ta pole enam nii kuri, nagu välja paista laseb, ja et ta oma liigset karmust kahetseb. Miks sa ometi kangust täis olid — sa oleksid pidanud isa paluma! See polnud ju ilus, et sa isa autoga kaheks päevaks ja ööks nõnda ära kadusid, et isa juba miilitsasse helistas ja mina end poolpimedaks nutsin. Oleksid sa ometi isa kuulda võtnud ja juba varem tööle läinud, ta oleks sulle kindlasti mõistliku ameti otsinud, tema ettevõttes töötab ju mitusada inimest. Isa poolt oli muidugi jäme, et ta sind nii inetute sõnadega solvas, meie ainust poega. Ja kui ainult mõelda, missuguseid tempe ja trikke vanal ajal korporandid tegid, ning keegi ei ristinud neid sellepärast loodreiks, tuuletallajaiks ja priileivasööjaiks. Iseasi, kui meil millestki puudu oleks... Sa kirjuta isale ning palu andeks, ega see sinust tükki ära hammusta. Kõige parem — sõida ise. Küll mina aitan kõik jälle heaks pöörata, hakkad inimese kombel elama. Ja pesu ning sokid saada siia, Anne käib endiselt meil koristamas, pesemas ja nõelumas. Oh jumal küll, et kõik ometi heaks pööraks...»

Rein kägardas kirja kokku ja pistis taskusse. Ei, Rein Tootsen ei palu ega kahetse! Mitte õlise ja bensiinihaisust läbiimbunud autojuhina ei näe nad teda, vaid mehena, kellel on nimi, autoriteet, positsioon ja oma auto... Mitte säärane «Pobeda»-loks, mille pärast isa alarmi tõstis. Tõsi küll, Lillevere pole koht ja autojuhtimine amet, millele ta algul lootis, nii üks kui teine on kõrini ära tüüdanud, kuid vähemalt teenib siin poole rohkem kui kantseleilaua taga, ja see kaalub mõnegi häda üles. Kui vaid aeg nii kiiresti ei lendaks. Päevad ja ööd kaovad nagu lutsukivid vette, jääb ainult virvendus veepinnal, ja siis kustub seegi. Päevadest kasvavad kuud ja pea niiviisi aastadki ei möödu... Ah, kui uni nõnda ei vaevaks... Aitab, tõepoolest aitab. Tulevast esmaspäevast alates istun igal õhtul kodus nagu munk, ka traktoriga ei vea mind ei metsaülema juurde malelaua taha, peole ega tüdrukutele külla. Matemaatika on peast välja lennanud, tuleb tõsiselt kogu kursus läbi korrata, muidu istun ülikooli sisseastumiseksameil jälle karil... Põrgut küll, kuidas praegu uni maitseks...

Mõttelõng katkes. All põrises lähenev auto... Ah, tore oleks, kui Lontnokk neile õhtuni peamurdmist annaks...

3

Reinu õhukeste, aga väga vererikaste huultega suu vajus veidi lahti, nii et paistsid kitsad ja tihedad hambad. Üksik pleekinud rohulible kõikus ta näo ees hingamise taktis kaugemale ja lähemale. Pea toetus käele, mille peopesa nagu midagi paludes oli ülespoole pööratud. Just sellesse peopessa sihtis tasahilju lähenenud noor tüdruk, kuid kivike sopsatas hoopis pehmesse samblasse. Järgmisega ta aga tabas, nii et Rein võpatas, mütsi silmadelt kõrvale lükkas ja algul midagi taipamata kivi põrnitsema jäi. Ah, poisid narritavad, tõusis siis pahaselt istuli; kahju, magusa une peletasid minema. Tal sügeles juba midagi õige soolast keelel, aga nägi siis mõne sammu kaugusel Minnat, pappkaaned tugevasti kaenla alla surutud ja pikk punakas pliiats otsapidi hammaste vahel. Nagu uudishimulik plika, kes imestu-

sest on sõrme suhu unustanud, mõtles Rein ja ikka veel tusasena sähvas:

«Mis sa pillud!»

«Ma ei pillu, seisan ainult siin. Ootan, millal ekskavaator jälle torisema hakkab.»

«Imelik, siis on taevast lausa kive sadama hakanud.»

«Aga võib-olla pillasid linnud kogemata nokast maha. Kas sa ei usu, et linnud kive kannavad?»

«Ei tea, milleks nad end väsitama peaksid . . .»

«Eks ikka selleks, et pesa ehitada.»

«Pesade jaoks korjavad nad kõrsi ja raagusid.»

«Kuid on ka selliseid linde, kes kividest pesa ehitavad. Et keegi, mitte keegi seda ära lõhkuda ei jaksaks. Kas sa pole näinud?»

«Pole näinud ega kuulnud.» Rein haigutas ja seadis mütsi veidi ühele kõrvale viltu. Oleks veerand tundi tukastanud, aga nüüd kuula mingit jampsi. Minnal endal on seejuures nii tõsine nägu, nagu usuks ta tõepoolest, mida kõneleb. Mine tea, ehk usubki. Minnal ju põimuvad sageli muinasjutud eluga ja siis räägib ta nõnda, et arugi ei saa, kus lõpeb muinasjutt ja algab tõde.

Minna vangutas pead, nagu üllataks teda Reinu uskmatus, ja noormehe lähedale istudes mähkis jalad halli vihmamantlisse, justkui häbeneks oma lihtsaid puuvillaseid sukki ja poriseid kirsavoisid. Lõuga ülestõstetud põlvedele toetades jäi ta päranisilmi alla vaatama, otsekui näeks esimest korda õõnsaks uuristatud mäge ja autode karavani, mis oli juba otsaga kruusaaugust välja veninud. Ometi töötas ta kauem kui Rein Tootsen Pähklimäel, märkides üles iga autotäie kruusa, mis siit välja veeres. Tee peal istus Arvidi naine Ilse, kes omakorda kõik päralejõudnud koormad arvele võttis. Autojuhtidele polnud selline kahekordne raamatupidamine meeltmööda. Õhkus sellest ju umbusaldust, nagu oleks kruus suhkur või jahu, mida võib turule viia ja maha müüa! Ja kui ka paar koormat mõne ehituse betooniseguks, taluõue sillutiseks või sissesõidutee mülgaste täiteks veereks, kellel sellest valus peaks olema, üks rahvamajanduse edendamine kõik. Aga ei, ülemustel tilgub süda verd, kui autojuhi taskusse kõrvalt mõni rublake

kukub ... Ja Minna on säärane keerub, keda ei ahvatle ei hea sõna ega tahvli šokolaadiga. Algul autojuhid manasid Minnat, hüüdsid teda pilgates Pühaks Ingliks, kuid selles pilkes oli heatahtlikkust, mis kiiresti kasvas lugupidamiseks. Nõnda kõigutamatult äraostmatule peaks küll kruusaaugu kaldale kividest ausamba laduma, piidles Rein Minna õrna ja habrast profiili. Tema polnud veel kordagi Minnat palunud ega maiustustega meelitanud, kui õige prooviks? Und nagunii enam ei tule, igav on ...

Rein hüüdis tasakesi:

«Minna!»

Tüdruk võpatas. Ta oli mõtteis hoopis kaugele, võibolla oma kivist pesadega lindude juurde lennanud.

«Mis on?»

«Kas sul sõpru on?»

«Sõpru?» Minna suured ja heledad silmad vaatasid imestunult. Ta oli kõhn tüdruk ja seepärast näis, nagu polekski tal näos muud kui need suured sinised silmad, milles nõnda sageli oli ekslev, hajuvil, unistav pilk. «On. On küll. Väike Pimba ...»

«Mine nüüd ikka.» Pimba oli täpiline kitsetall, kelle metsatöölised leidsid. Talleke oli näljast poolnõrkenud, lõdises hirmust ja külmast ning inimeste eest ära ei jooksnud — küllap ta ema oli hukkunud. Minna isa Kase Sass viis metsaelaniku enda juurde ja Minna hoole ning kaitse all kasvas ta kiiresti uhkeks, kergejalgseks ja väledaks kitsekeseks. Harjus nõnda Minna ja vana Sassiga, et käis veel hiljemgi, kui juba metsas omasuguste juures elas, mõned korrad nende värava taga. «Loom ka inimesele mõni sõber.»

«On küll. Aga ka inimeste hulgas on mul palju sõpru. Isa ja siis Hilde.»

«Kes see on?»

«Sa ei tea? Hilde elab Võstrikus, ta on seal brigadiiriks. Oi, küll ta on tark ja hakkaja tüdruk, mitte sihuke hädavares nagu mina. Haritud. Lõpetas põllundustehnikumi. Kutsus ka mind, aga ma ei julgenud kodust nõnda kaugele võõraste sekka minna. Isa ütles samuti, et mis ta sinust, rumalukesest, sinna meelitab. Isal on alati õigus.»

«Ega raamatutarkus ole inimese jaoks kõige tähtsam,» tröösti Rein Minnat, rohkem küll vaigistades endas taasliigatanud rahulolematust. «Sul on hea süda ja see kaalub sada paksu raamatut üles.»

«Ka tee-ehitajad on mu vastu väga head,» viipas Minna kruusaaugu poole. «Otto hoolitseb kui enda tütre eest, tänagi oli enne töö algust putkasse puid kandnud ja ahjus tule süüdanud. Ka kõik teised on nagu vennad. Algul ma pisut pelgasin, kui siia tööle tulin, aga nüüd olen harjunud ja pühapäevad on hirmus pikad, ei jõua esmaspäeva ära oodata.»

Rein nihutas end lähemale ja tasandas häält, nagu võidaks neid kuulda, kuigi kõik mehed trügisid kobaras ümber ekskavaatori ja paberosside sinakas suits keerles joana alt üles:

«Kui sa mu sõber oled, siis jäta mul täna kaks koormat kruusa kirja panemata . . .»

Minna pöördus võpatades Reinu poole. Nüüd olid ta silmad veel suuremad ja ümmargusemad, kuid mitte nõnda helesinised nagu alati. Kui ta ei oleks nii kõhn ja kahvatu, võiks teda nimetada isegi kauniks, mõtles Rein, Vaata aga, kuidas teda elustab ja värskendab õrn puna, mis libises üle põskede ja tõusis kõrgele otsmikule, kadudes valkjaisse, pleekinud rukkipõllu värvi juustesse. Minna võttis pappkaaned ja surus vastu oma halli vihmakuube.

«Ainult kaks koormat!» Reinu lõbustas tüdruku kohmetus. «Näed ise, kui palju siin kruusa on, — sajad, kindlasti tuhanded tonnid. Pähklimägi pole Lillevere ümbruse ainuke kruusaküngas. Ja sul on kahju kahest autotäiest!»

«Seda ei tohi,» sosistas Minna maha vaadates. «Isa ütleb alati, et käi või alasti, kas või nälgi, aga ole aus.»

«Ega ma sind kuriteole ahvatle — kruus pole ju kellegi oma. Mul on ühel heal tuttaval aiaväravas sihuke poriauk, et sead upuvad sisse ära, ausõna. Tema mangubki, käib peale nagu tsaarivalitsus — too ja too. Raske on ära öelda, sest ma saan aru, et tal on tõepoolest tarvis. Lootsin, et aitad mind . . .»

«Ma pole ühtki koormat kirjutamata jätnud . . .»

Rein teadis seda, kuid ometi solvas tema eneseuhkust,

et Minna ka tema palve kangekaelselt tagasi lükkas, ja pahameelt teeseldes tõusis ta.

«Kui ei taha, olgu siis pealegi. Tean nüüd vähemalt, kui palju su sõnad sõprusest väärt on.»

«Aga see oleks . . . oleks vargus . . .» Värin Minna hääles sundis Reinu pöörduma ja iroonilised sõnad surid keelele — tüdruk hoidis vaevu nuuksumist tagasi. Tõepoolest, on ikka väike tobuke too meie Pähklimäe perenaine — kes siis kahe koorma kruusa pärast silmi vesistama hakkab! Nüüd on hilja tunnistada, et ta nii hädasoleva tuttava kui ka põhjatu poriaugu aiavärava ees ajaviiteks ning naljaks välja mõtles, ja piinliku vaikuse lõpetamiseks pomises ta:

«Minna, rumaluke, ära seda juttu nõnda südamesse võta . . .»

Tema hääle mattis endasse ekskavaatori käimapahvatanud mootori mürin. Otto istus juba juhipukis, tõmbas kange enda poole, kopp tõusis kõrgele ja hoogu võttes tungis ninapidi kruusasse. Kive ning liiva kaasa kiskudes libistas Rein enda kallakust alla ja jooksis oma «GAZ-i» juurde — oli tema kord ette sõita. Kui Rein täiskoormaga välja manööverdas, vaatas ta üles kaldaveerele. Minna istus endisel kohal, avatud pappkaaned põlvedel, ja saatis Reinu masinat oma suurte silmade pilguga. Avaravõitu ja pleekinud mantlis kühmuvajunud, nagu külmetava tüdruku kogu äratas Reinus kaastunnet ja tal oli iseenda pärast häbi. Milleks mul oli tarvis teda oma lapsiku naljaga narritada! Ah, rumalus rumaluse otsa . . .

Ja Rein vajutas gaasipedaali põhja.

4

Kas kukkus kägu tol hommikul narritamiseks või pettis selle aasta kevad kägu, kuid nõnda headtõotavalt alanud päev vahetas lõuna paiku purjesid: idakaarest heideti üles haralisi linikuid, mis algul olid hõredad ja läbipaistvad nagu loor, aga tihenesid kiiresti, liitusid ning põimusid üksteisesse, kuni katsid taeva madala sinakashalli katusena. Ja siis polnud enam üllatuseks, kui

pärastlõunal hakkas piserdama peent, udutaolist vihma. Niisama tasa, vargsi, nagu meelitades algas see igal päeval, et pikkamisi jõudu koguda, kuni lõpuks veejoad löid põrisema autokabiinide klaasid ja peksid suitsema kruusaaugu tasaseks sõidetud põhja.

Minna nagu ei märganudki hooguvõtvat sadu, vaid istus kaldaveerel, jälgis ärasõitvaid autosid ja mantlihõlmaga paberilehti varjates tõmbas oma kriipsukesi. Kükitas liikumatult nagu üksik hall vares ega vastanud ekskavaatorijuht Ottole, kes paaril korral end uksest välja kallutas ja käeviipega tüdrukut alla kutsus. Kui autode voor katkes ja läheneva mootori põrinat kuulda polnud, jättis Otto Lontnoka endamisi porisema ja jooksis Minnale lähemale.

«Miks sa seal end leotad? Nohu tahad saada või? Mine kohe vihmavarju!»

Minna võpatas, hetke nagu ei taibanud, mis talle öeldi, tõusis aga siis kuulekalt ja hakkas otse Reinu jälgi mööda alla tulema, nii et Otto hädaldas: «Kuhu sa . . . mine rada mööda, rada mööda! Murrad veel kaela, meeletu . . .» Minna libises, kukkus istuli, sõites niiviisi mõne hea meetri edasi, kuid jõudis tervelt ja õnnelikult alla. Juustele kleepunud rätiku nurkadest nõrgus vett õlgadele ja seljale, märjad mantlihõlmad plaksusid käies vastu sääri. Ninaotsalt rusikaga veepiisku ära äiates naeratas Minna väsinult ja justkui andestust paluvalt Ottole ning läks norgus päi kruusaaugu kaugemas käärus kükitava vana bussikere poole. Kunagi veeti selles metsamajandi töölisi metsa ja tagasi, kui aga sõiduki raam murdus ning detailidest paljaks kooritud mootoriplokk vanaraua kogumise punkti saadeti, jäi kere remonditöökoja hoovi nurgas kössitades oma viimast teekonda ootama. Kõrvaleheidetud rauakolusid sorteeriv Oskar leidis ta siit, ja kuna tal oli oskus igast kasutuna näivast esemest midagi mõistlikku välja nokitseda, nurus vana kereloksu endale ja tõi Pähklimäele. See oli varakevadel, kui tuul nõelus põhjast ja sadas vaheldumisi lund ning vihma ja lagedal süüdatud lõke soojendas ainult ninaotsa. Aknaaukudele pandi uued klaasid, praod topiti kaltsude ning samblaga kinni ja kui Arvid üldiste rõõmuhõisete saatel tõstis autokastist maha mat-

saka raudahju, oli Pähklimäe kruusaaugus kambrike, kuhu järjekorda oodates lipsati käsi soojendama ja kus siis, kui ekskavaator tõrkus, oli õhk meeste lärmist ning tubaka vingust paks. Kõige rohkem oli putkast kasu Minnal, sest aknast nägi ta iga sisse- ja väljasõitvat autot ega pruukinud enam lageda taeva all liguneda ning lõdiseda. Minna tõi kodunt vana kohvikannu, aegamisi sigines siia klaase, kruuse ja kopsikuid, üks ning teine meestest poetas kuuetaskust paki kohvi Otto poolt meisterdatud lauale, kuni ühel päeval Vellu maalis seinale vaksakõrguste tähtedega: «Kohvik Põrgupõhja».

Otto pani kämbla vastu ahju kumerat külge — see oli leige.

«Jahtub see aga ruttu, kohe süütan uuesti tule...» Ta murdis nurka hunnikusse visatud kuivi kuuseoksi lühemaks ja toppis kitsukesest ahjuuksest sisse. «Oled ettevaatamatu, niisuguses ilmas nagu täna on üheksa tõbe... Milleks sa ometi seal üleval nii kaua kükitasid?»

Otto Pommerit võis välimuse järgi pidada Minna isaks, kuigi nende vanuse vahel oli ainult kolmteist aastat. Ottole olid aeg ja selle katsumused kolmekümne kahe aasta kohta liiga sügava kurrustiku näkku graveerinud. Minna näis aga hoopis tütarlapselikuna. Otto tuletas meelde puud, mida on nikerdanud karmi, kuid mitte kurja südamega kunstniku peitel. Seisame sageli kipsist, marmorist või puust kuju ees ega oska seletada, mis meid köidab ja kaasa kisub: see on meistri käsi, mille kaudu avar ning kaunis hing surnud mateeriasse voolab ja seda nagu seestpoolt valgustab. Olid need hallid rahulikud silmad, mis Otto näo karedust pehmendasid ja elustasid? Või joonte ning vagude harmoonia? Aga võib-olla just vastuolu, silmade leebuse ja suujoonte teravuse, otsmiku avaruse ja lõua nukilisuse kontrast? Veelgi lahkuminevamad olid arvamised Otto iseloomust, mille üle pole põhjust imestada, sest harva liigub meie keskel nii sileda ja ümmarguse sisemise palgega inimest, kellest ei tekiks kõige erinevamaid ettekujutusi. Otto ise hoolis sellest vähe, kas teda seati paradiisi või põrgu kandidaadiks. Ta polnud ka mees, kes oma käike ja tegusid varjab: hoolitses Minna eest nõnda avalikult, et kõik teadsid ja nägid. Talle meeldis veeta oma vabu minuteid

Minna seltsis, jutustada ja kuulata, või lihtsalt istuda ja vaikida. Mõnikord heideti tema ja Minna aadressil nokkiv, kuid alati sõbralik ning heatahtlik vihje. Mitte teadmine, et Otto mõnikord tühjast asjast prahvatab nagu bensiin, ei nürinud teravaid keeli, millest polnud puudust siingi, vaid igaüks nägi ja mõistis, kui siiras ning puhas oli tähelepanu, millega ekskavaatorijuht nende väikest kohvikuperenaist ümbritses.

Kuivad oksad praksusid ja pildusid helendavaid sädemeid. Otto viskas mõned kännutükid ahju ja konksuga tuld kohendades küsis:

«Mis on juhtunud? Oled nõnda vaikne... justkui tujust ära. Kas Rein lobises... rumalusi?»

Minna raputas kiiresti pead. «Ei... ta niisama. Lõõpis ainult.»

«Lõõpis...? See on tema moodi. Lõõbib, lõõbib ja... Kunagi ei tea, mida ta õieti mõtleb või teeb...»

Ja mis sellest, tõreles iseendaga, eks igal inimesel on oma harjumused nagu igal linnul oma suled. On ju ikka nii, et üks jutustab esimesel päeval endast kõik, avab end justkui võilill päikesekiirte all, aga teist koori leht lehe järel nagu kõvaks kasvanud kapsapead, kuid südameni välja ei jõua. Seltskonnas on Rein see-eest lõbus ja osav, armastab tantsida, aina välgutab pruune silmi, pannes tüdrukute peakesed keerlema. Neile, lollikestele, ju meeldivad siledad näod, kohevil juuksed, tumedad silmad ja libe keel...

Kostis läheneva automootori mürinat ja Otto ruttas välja. Nüüd vooris isekallutajaid üksteise kannul, nii et Ottol polnud nõndagi palju hingetõmbamist, et vaatama minna, lisab Minna tulele oksi. Ei tea, kas tüdruk taipab rätikut ja mantlit kuivama riputada, muretses Otto, ka säärikud peaks ahju lähedale tahenema seadma. Minna on ju nii hajameelne, ta peas on korraga ruumi ainult ühele mõttele, mis peletab eemale kõik teised, lülitab välja aja ning ruumi, kannab tüdruku kaugele kõigest, mis teda ümbritseb; ta justkui magab siis avatud silmi ja ärkab võpatades, kui teda hüüda või puudutada.

Uue masina ettesõitu oodates heitis Otto pilgu «Põrgupõhja Kohviku» poole. Minna näo valge laik helendas ähmaselt aknal, valgudes klaasi mööda alla-

nõrguvas vees laiali. Otto surus kangile ja tõmbas kopa nii suure hooga kaldasse, et sinna jäi sügav vagu, ning ohkas: mis imelik jõud mind ometi onnikese poole kisub?

5

Kui Lillevere metskonda poolitava maantee ääres silm harva tundis rõõmu põliste puude kõrguse mõõtmisest, siis kaugemal sinendas suuri ja uhkeid massiive, millele soode ja liigveest põhjatuks muutunud maapinna tõttu oli raske, suvel isegi võimatu ligi pääseda. Kodanliku võimu päevil olid inimese relvadeks vee vastu lihaste jõud ja labidas. Mis siis imestada, et liigveed viisid tihti viljasaagi põllult ja muutsid heinamaad lausa mereks; metsade kuivendamisest kõneldi ainult muinasjuttudes. Nõukogude ühiskond muutis paljud kunagised muinasjutud tegelikkuseks, ja Lilleveregi metsi läbisid juba laiad ning sirged magistraalid, millesse kogunev vesi lõbusalt mulksudes jõgede poole tõttas. Koos kraavidega rajati ka uusi teid, et inimene võiks seni omapead kasvanud, sageli aga vaid kiratsenud metsi aasta läbi kõige kaugemateski soppides hooldada ja kasutada. Üht sellist tuiksoont ehitas Oskar Veirami brigaad. Uus tee algas Lillevere metskonnahoone, «Tuleviku» kolhoosi keskuse ja kohaliku kaupluse juurest ning suundus paiguti vana vankriteed, enamasti aga otse läbi metsa ja tihnikute raiutud trassi mööda laante rüppe peitupugenud Võstriku küla poole. Võstriku elanikke vangistas iga kevad ja sügis nagu Robinsone rabadest ning võserikest ümbritsetud saarele, ja mis siis imestada, et nemad ootasid tee valmimist suurema kannatamatusega kui metsaametnikud ise.

Õgvendustega lühenes Lillevere-Võstriku vahemaa täpselt seitsmele kilomeetrile, kaardil näisid seitse kilomeetrit tillukese ja tühise joonejupikesena, kuid see jupike oskas sääraseid tõkkeid ning raskusi ette veeretada, et brigadiir Oskar oli endal juba nüüd, mil tee veerde löödud vai näitas kolmandat kilomeetrit, juuksed hõredaks katkunud. Sest just siin oli üks kõige pehmemaid, ahnemaid ja salakavalamaid kohti — Vari lodupealne.

Oleks siin olnud oja, et tõmbad kraavi sisse ja juhid vee ära, kuid ei midagi sellesarnast: kogu maapind oli pehme ning vetruv nagu hiiglakäsn, puujuurikate ja mätaste vahel kiilus lohukeste liikumatuis silmades hallikas, mõnes kohas sinakas-läikiva õlikorraga kaetud vesi. Algul ei pääsenud sellel teeosal autodega manööverdamagi, «GAZ-id» aina istusid sees, nii et buldooseril kulus suur osa tööajast nende väljasikutamisele ja kõik kolonni trossid rebiti okkaliseks, nii et neist võis haarata ainult paksude nahkkinnastega. Siis tee nagu väsis ja alistus, laskis rattail endast üle veereda, aga äkki kadus jälle põhi alt, nagu oleks maakeral sellel kohal auk sees.

Kui Minnal oli Pähklimäel ulualune, kuhu ladistava vihma eest võis varjule pugeda, siis Arvid Sammaspooliku naisel Ilsel, kes siin kruusaaugust saabuvaid koormaid luges, polnud end kuhugi peita. Nagu kiuste ei ilustanud Vari lodupealsel teeveeri ükski laiaoksaline kuusk, nii et Ilsel tuli lageda taeva all kõik vastu võtta, millega selle aasta märg kevad maad ja rahvast nuhtles. Kahe haralise kännu vahele süüdatud lõkegi oli visa põlema, aga visisevaist nottidest niipalju siiski abi oli, et sai punetavad ja valutavad sõrmed üles soojendada.

Oma tööga oleks Ilse tule ääres kükitades toime tulnud, kuid too väikest kasvu naine oli püsimatum kui sisalik, ja nii nagu mõni perenaine on lapi ning harjaga iga tolmukübemekese ja juuksekarvakese jahil, nõnda ei kannatanud Ilse üheski töös segadust, nahavedamist ega lohakust. On inimesi, kelle korraarmastus piirdub eemalt õpetamisega, virisemise või kamandamisega, Ilse aga tormas alati maruhoona ise sekka. Esimesel tööpäeval lõunaks uue töökohaga kodunenud, langes ta äkki nagu välk oma mehele Arvidile, kes tahtis isekallutajat enne uue teeosa lõppu tühjaks kummutada, et oleks kergem rasket masinat ümber pöörata. Algul mehed naersid, kui Ilse ka kõiki teisi käsutama kippus, kui aga Ilse kas või endast laskis üle sõita, et autosid tema poolt määratud kohale juhtida, kukkusid kiruma, kusjuures rasvasemad sõnad langesid Arvidi pihta, et ta oma «nõia» meeste hulka kaasa vedas. Ent Oskar mõistis jalamaid, kui õieti Ilse tee-ehitamise kunsti taipas, ja hakkas kruusa maha-

panemiseks ning laialiajamiseks vajalikke korraldusi jagama temale, aga mitte meestele. Pikkamisi harjusid autojuhid Ilsega ja temast kujunes Võstriku tee-ehitusel sama tähtis ning asendamatu kuju, nagu on sõjateedel liiklemise reguleerijad. Kusjuures vahetevahel noriti veel nüüdki, et meie Ilsel on ühe tuhvlialuse asemel kaksküm-mend, mille peale Ilse rõõmsalt naeru lagistas, nii et lohukesed põskedes hüplesid, Arvid aga endamisi vaiki-des nohises. Tõde ei hoia ju kotis — igaüks nägi ja tea-dis, et Sammaspoolikute peres on seaduse jõud naise sõnal. Kuid selles nokkimises oli pigem tunnustust kui hukkamõistu, sest heasüdamlik ja järeleandlik poissmees Arvid, kelle palk kulus alati viinale, mõttetuile pillamis-tele ning trallamistele, nii et pükse polnud rohkem kui need mis jalas, muutus tasakaalukaks ja karskeks abi-elumeheks, kes piduõhtuile tuli uues ülikonnas, püksid alati nugateravalt viiki triigitud. Noh, kui Ilse silm just peal polnud, viskas Arvid ka nüüd kähku klaasitäie hinge alla ja näris küüslauku või toorest kartulit peale, kuid palgaraha oli siis ammu kindlas koduses pangas.

Ilse ütles Arvidile juba enne abiellumist: naiseks ma sulle tulen, sest sa, loru, meeldid mulle, kuid ma tunnen sind ja ära looda, et ma nagu mõni meremehe naine kuhugi toanurka närtsima ja sinu pärast silmi pimedaks nutma jään. Kuhu töö sind ka viib, sinna tulen kaasa, käin nagu vari su kannul. Viina võid võtta niipalju, kui mina koju toon, aga kui mõne plikaseeliku sabas jooksma hakkad, kustutan sinus igaveseks isu naiste järele. Ilse luges küll vanu armastusromaane ja heldis siis sageli nõnda, et pidi taskurätte vahetama, aga enda õnne ei jäänud saatuselt ega taevastelt jõududelt ootama, vaid kaitses seda nagu emalõvi oma poega. Ilse ja Arvid elasid otsekui noorpaar mesinädalail ja seda ei jõutud küllalt ära imestada. Viimasel ajal pistsid aga terava-silmalised külanaised ninad kokku ja vaevasid oma vanu päid ennustustega, kuidas need valged mustlased siis oma elu korraldavad, kui Ilse aeg täis saab. Ilse aga askeldas ja kamandas sama vilkana, jutukana, pisut lärmakana nagu ikka, seisis ka praegu üle labajala sitkes poris, hoidis tüseda Evaldi isekallutaja uksekäe-pidemest ja karjus üle mootorite müra:

«Nihuta aga end edasi, ära lase teiste turjal liugu. Seal on põhi kõva. Kui te kõik kruusaaugus olite, sõitis kolhoosi traktor siit läbi.»

Auto pole traktor ega naine inimene, urises Evald, kuid nõnda tasa, et Ilse sõnadest aru ei saanud. Just siis, kui ta viimaseks tagurpidisõiduks käiku vahetas, koputati kabiiniuksele. Mis ta must jälle tahab, mõtles Evald tusaselt ja pööras aeglaselt pead, kuid hammustav sõna suri keelele — hoopis kaks võõrast viipasid talle. Õlistes ja poristes tunkedes, kõhna näo ja terava ninaga nooruk oli tuttav, too uhkeldas kolhoosi traktoril ringi; ka teise nägu oli tuttav, kuigi Evald ei suutnud meenutada, kus ta sellist ligunenud ja määrdunud vatikuue ja pükstega naljakat pundart varem on kohanud.

«Palun, tulge meile appi,» astus too pundar lähemale, ja kui ta baretti kohendas, langesid selle alt välja pikad valkjad juuksed ning Evald turtsatas tigedalt, nagu oleks must kass üle tee jooksnud. «Traktor vajus tümasse, ei võta vedu edasi ega tagasi... Tegime kõik, mis oskasime... Ta pole kaugel, näete seal...»

Kui teraselt vaadata, paistsid tõepoolest käänaku põõsaste vahelt läbi vihmaudu mingi tumeda kogu ähmased piirjooned. Ooh muidugi, noogutas Evald endamisi, kui juba naised kampas on, jookseb vanker kindlasti kraavi. Hajameelselt ja huvita kuulas ta, kuidas maapinnas veel mitte täiesti sulanud keltsa abil loodeti Võstrikku jõuda, kuid juba käänaku taga mängis kummiratastega «Belaruss» vingerpussi ja vajus nõnda sisse, et omal jõul välja ei rabele.

«Usun, usun,» ümises Evald. «Aga olge nüüd nii lahked ja astuge kõrvale. Mul on sihuke bõstra peal, et...» Evald vabanes eelmisel aastal sõjaväest, kandis praegugi läikivate nööpidega sõduripluusi ja poetas kõnesse venekeelseid sõnu, nagu oleks emakeel kolme aastaga kitsaks jäänud. «Näete, autosid tuleb rodus, pean tee vabastama.» Tõepoolest, vana Kollist ja Vellu ronisid juba masinaist välja, et järele uurida, mis laata siin peetakse, Rein aga sõitis nende autodest mööda ja pooleldi end uksest välja kallutades jäi kuulatama.

«Kas te meid ei aita?» Võõra silmad venisid uskmatusest ja üllatusest pärani.

«Ega ma mõni päästearmee liige ole . . .» urises Evald. Niipea kui kolonni kõige vanem autojuht Kollist kuulis, millist lisatööd siin pakuti, kobis ta kähku oma kabiini tagasi ja pruunikaid, nagu kõrbenud vurrusid närides hakkas sõidulehel pliiatsiga sõnu ning numbreid üle maalima, justkui oleks tal väga kiire ja väga tähtis töö käsil. Vellu ei pagenud, vaid seisis, jalad harkis, Võstriku rahva ees ja põristas tähtsal näol ning madalal kurguhäälel:

«Kui mu mõistatuse lahendate, siis katsun teid sleppi võtta. Kuulake teraselt: algab igast kohast ja lõpeb igas kohas, kuid on kõige pikem maailmas. Kas hakkab hammas peale, ah?»

«Pea parem suu!» tuli Ilse merehädalistele appi. «Evald, ehk siiski prooviksid?»

«Et ka ise sees supelda? Spassiiba, madaam, ei pea lugu. Kes neid käskis nii kaugele ronida.»

«Kaugele! Me ei läinud lõbusõidule, ka mitte soosse jõhvikaid korjama. Kui maa ära sulab, tuleb veel põhjatum aeg. Aga Võstrikus on traktorit tarvis, mõistate, traktorit! Külviaeg on ju lähedal.»

«Oleks võinud talvel sõita . . .»

«Alles möödunud nädalal ostsime.»

«Mina oleks oodanud suve,» arvas Evald elutargalt.

«Kas käsite ka külviga nii kaua oodata? Ah siis säärane on autojuhtide kiidetud abivalmidus!»

Pilkab veel, metskass sihuke! mõtles Rein, kes istus avatud uksel ja jalgu üle ääre kõlgutades tundis võõra tüdruku kimbatusest lõbu. Noor näib ta olevat, noor ja kärsitu, ning ei pelga võõraid, mitte just sõbralikkusega hiilgavaid mehi. Pea kuklas ja aina välgutab ühelt teisele silmi, justkui oleksime meie tema äparduses süüdi. Küllap ta ise ei teagi, et mööda põski allanõrguv vesi maalib näole määrdunud kriime ja roheka bareti alt väljarippuvad märjad juuksed on salkus ning sirged. Kuid ei nõgi, ei kohmakas vatikuub, millest võiks liitri vett välja väänata, ei suured puldankindad suutnud varjata tema naiselikkust. Küllap ta on juba tanu all, miks muidu teda Lillevere piduõhtuil pole näha olnud; noh, ma ei kadesta tema meest, küllap too peab ise sokke ja kindaid nõeluma ning suppi keetma . . .

Rein heitis paberossikoni, mida oli peo seest mahvinud, auto rataste alla ja hüüdis Evaldile:

«Tõmba eest ära! Kaua me siin jameleme, ma lähen vaatan, mis seal teha annab. Vellu, viska mulle oma tross, see pole veel väga näru.»

Lobisemishimuline Vellu ahmis paaril korral nagu kuivale sattunud kala õhku, ent sõna suust välja ei saanud ja hakkas vaikides trossi lahti kerima, Evald aga surus hämmelduses piduri asemel gaasipedaalile, nii et oleks peaaegu kraavi vajunud. Nad kemplesid võõra tüdruku ja poisiga, lõbustasid end nende narritamisega ja oleksid lõpuks traktori välja sikutanud; et aga Rein võõra masina pärast mudasse möllama läheb, poleks neil uneski pähe torganud. Ilse oli esimene, kes end kogus:

«Ma olen alati öelnud, et Rein on tubli poiss.»

«Küll ma Arvidile jutustan, kuidas sa Reinu ülistad,» läksid Vellu keelepaelad uuesti lahti.

Hädalised astusid ees oma traktori juurde, Rein kallutas kruusakoorma maha ja liikus ettevaatlikult manööverdades ning kõvemat pinda otsides neile järele. Vari lodupealse kõige pehmemate ja põhjatumate kohtade esialgne isu oli täis ja kuigi teeosa traktorini oli auklik, pehme ning künklik, siis ometi võrdlemisi kõva põhjaga põndakupealne, nii et Rein äparduseta õnnetuskoha lähedale jõudis. Nad kinnitasid trossiotsad ja Rein lükkas käigu sisse. Mootor undas, ta hääl paisus ja kõrgenes ning traktor partsus vaprasti kaasa, puhkides oma peenikesest korstnast ähvardavalt sinkjaid suitsupilvi. Korraks nihkusid «sipelga» rattad kümmekonna sentimeetri võrra, kuid paiskasid siis haod alt ja nagu vurriluud ringi keereldes vajusid veelgi sügavamalt mudasse.

«On see end vast kaelani sisse kerinud ... Peame talle jämedamaist roikaist tee ette ehitama.»

Trassi puhastajad olid paari meetri pikkuseks lõigatud lepad ja kased teekaldale riita ladunud, justkui ette aimates, et siin mõndagi tümasse vajunud masinat aidata tuleb. Rein loopis notid üle kraavi, kust traktorist need edasi kandis. Ka tüdruk hoobas lepatüüka õlale.

«Võiksite selle meie hooleks jätta,» pomises Rein.

«Või veel!»

Rohkem aega jutu peale ei raisatud. Rataste alla laoti

nagu põrand ja siis käivitati mootorid uuesti. Terastross tõmbus pingule, naksus ja helises nagu hiiglasuure pilli keel. Hetkeks tardus kõik määratu suures pingutuses, inimeste loodud masinate jõud oli rinnutsi koos looduse tuima, jonnaka vastupanuga. Kuid siis nihkusid rattad nottidele, keerutades kõrvalseisva tüdruku riietele sületäie pori ja vett. Kui traktor kõva põhjaga teele jõudis, haagiti tross lahti.

«Vaata ette, et sa liiga kraavi lähedale ei sõida!» hoiatas Rein noort traktoristi ja ütles siis vatikuuelt pori maharaputavale tüdrukule: «Teie võiksite minuga tulla . . .»

Too kõhkles hetke. Tõepoolest, temast Rihule enam abi pole, vihma aga nõriseb ikka veel, kuigi hoog näib raugevat. Alles nüüd tundis ta, kuidas jalad väsimusest tuikasid, ja ronis Reinu kõrvale kabiini.

Kui nad teeotsale tagasi jõudsid, kallutas Vellu juba uut koormat maha, kuna Evald ta kõrval korda ootas. Kui Rein möödus, müksas Evald rusikaga Vellut vastu külge ja irvitas:

«Küll Rein juba teab, millisel karjamaal maasikmari kasvab.» Ja ringi vaadanud, kas Ilse pole kuuldekauguses, sosistas: «Ole mees, lapime asuniku. Sihukese näruse ilmaga kulub väike stribitski marjaks ära. Arvid lubas ka kampa lüüa.»

«Ilse sulle Arvidi eest sauna kütab.»

«Ah, nagu ma iga baabat kardaksin . . .»

Reinule nihkus vastu läikiva sahaga buldooser, lükates laiali teele puistatud kruusahunnikuid. Otse ees läänetaevas rebenes halli pilvemüüri helendav triip, õhetades nagu värske verine haav.

«Ehk pöörab ometi!» ohkas tüdruk ja õlgu võbistades lisas: «Kuidas need sajud ja tuuled on ära tüüdanud . . .»

6.

Rein Tootsen armastas kiirust, kuid seekord jäi järelesõitvale Vellule jalgu.

«Justkui tulekahjule kihutab,» pahandas ta möödapääsemiseks teed andes. Vargsi piilus aga silmanurgast

enda kõrval istuvat tüdrukut. Too näis olevat väsinud, nõjatus kogu keha ning kuklaga seljatoele ja oli silmad sulgenud. Aastaid pole tal palju üle kahekümne, otsustas Rein. Põsed on pruuniks põlenud, nina kestendab pisut, — kantseleilaua taga ta küll oma päevi mööda ei saada. Vaeseke, kuidas ta tuulest ja veest tursunud käsi vatikuue kitsaisse varrukaisse toppides soojendada püüab. Tüdruk hingas sügavalt, nii et tumepunased, justkui värvitud huuled pisut avanesid. Baretist muserdas ta juba enne autosse astumist vee välja ja hoidis seda nüüd kokkukägardatuna peos. Kuivades tõmbusid ta küpse nisu värvi juuksed käharaisse, mida polnud kujundanud ei lokitangid ega elektriloki-aparaat. Tüdruk lükkas salgud otsaesiselt kõrvale; lõug oli tal väike ja pehme, nii et nägu oli ümarik nagu kassil. Rein muheles endamisi: ei tea, kuidas talle meeldiks võrdlus hiirekuningaga?

«Kuhu kanti tee teid viib?»

«Kolhoosi kantseleisse.»

«Ameti asjus?»

Tüdruk nagu virgus.

«Lähen ja ütlen esimehele, et olgu lahke ja kandku nüüd traktor kas või seljas Võstrikku. Või saatku minupärast lennukiga, kuid masin olgu kohal. Rääkisin kogu talve, korrutasin nii, et endalgi hakkas halb: kiirustage ja kiirustage. Aga tema vastu — mis sa hädaldad, küll jõuab. No jõudiski! Möödunud kevadel torkisime poole künnist hobuatradega, aitab.»

«Taevale tänu, et mina pole teie kolhoosi esimeheks . . . Muide, miks Võstriku künd teid nii keema ajab?»

«Keda siis veel? Mina olen põline Võstriku inimene. Põldu pole Võstrikus kunagi narritud — niikaua kui mina tagasi mäletan, kasvas rukis alati mul üle pea. Miks ta nüüd peaks ainult rindu ulatuma.»

«Teie olete pikemaks kasvanud . . .»

«Ka vili peab nüüd olema kõrgem kui isaisade ajal. Kus neil need masinad ja kunstväetise-koormad olid, mis meid aitavad.» Ja hetk hiljem, üsna tasa: «Brigadiiriks valiti veel pealekauba.»

«Ah teie olete Hilde!»

Tüdruk uuris Reinu umbusklikult.

«Mida teate teie ... Hildest?»

«Mitte midagi rohkem, kui täna olen näinud. Aga päeval jutustas Minna — Kase Sassi tütar, kes on kruusaaugus koormate ülesmärkija —, et tal on Võstrikus sõbranna nimega Hilde. Olevat hirmus tark ning kuri brigadiir.»

«Tolle kiidulaulu luuletasite kindlasti omast peast juurde. Aga Minnaga oleme tõepoolest alati hästi läbi saanud, juba koolipäevist alates.»

Mets lõppes kase- ja lepatukkadega, mille vahel oli veel varisenud aedu, kunagisi üksiktalude heinamaatükkide ja karjamaasiilude piirihoidjaid. Nende taga algas orase ühtlaselt roheline vaip, mis vonkles laisalt üle madala vooreseljandiku kuni kolhoosi vastse karjalaudani, mille valged seinad vana mõisa pärna- ja vahtrapargi tumedal taustal uhkeldasid. Sellesama iidse pargi taga asus «Tuleviku» kontor, sinna oli jäänud vaid mõne minuti sõit ja Reinu jalg gaasipedaalil tõusis. Üks auto nõudis pikka pasunajoru ajades teed. See oli Evald. Mööda sõites hüüdis ta:

«Kas on abi tarvis, Rein? Ronid nagu tigu ...»

«Lase aga edasi. Karbuss pisut streigib ...»

Rein püüdis aega võita, sest leidlikkus oli teda maha jätnud ja ta ei suutnud sobivat kavalust välja mõelda, kuidas Hildet kohtumisele kutsuda. Järgmist juhuslikku teede ristumist ootama jääda? Ent mis siis, kui selleks jälle kaks kuud kulub ...

«Küll võib elu Võstrikus igav olla ...»

Mitte midagi targemat ei tulnud meelde, et katkenud jutulõnga jätkata.

«Miks te nõnda arvate? Kas olete Võstrikus käinud?»

«Veel mitte. Aga ma kujutan ette. Hullem kui karu koobas.»

«Või karu koobas!» naeris Hilde rõõmsalt. «Enne tulge vaadake ja siis alles öelge.»

«Mulle aitab sellest, mida olen eemalt näinud. Kuidas Võstriku poolt inimesed tulevad, kompsud seljas ja kepid käes. Väikestest koolilastest on kõige rohkem kahju. Lihtsalt hale mõelda, millist vaeva peavad inimesed nägema.»

«Jah, kevaditi ja sügiseti on raske küll ... Südasuvel

pole viga, Toomaste kaudu pääseme isegi veoautoga sisse ja välja, ainult et sealt on väga suur ring... Nüüd loodame kõik teile!»

«Loodate meile?» Ah jaa, metsade taga elavad ju inimesed, kes tee-ehitajate tööd kärsitusega jälgivad, võib-olla igal oma käigul mõõdavad, kui palju on külale lähemale jõutud. Kindlasti polnud juhus, et metsamajandi tee planeeriti läbi Võstriku ja sealt Rulli metsatalude kaudu teisele suurele maanteele. Enda sattumist Võstriku brigaadi pidas Rein kogu aeg õnnetuseks, esimest korda tundis ta enda ümber äkki kangelaslikkuse oreooli. «No-jaa, meile võite kindlad olla, kord alustatu viime ka lõpule.» Rein manööverdas sügavast august mööda. Nad olid jõudnud karjalaudani. Kontorini oli siit paari kiviviske maa. «Ent ma ikka ei mõista, mis noort inimest säärase metsakolkaga köidab? Kas näitaksite mulle oma võlumaad, kui pühapäeval külla tulen?»

Hilde kaarjad kulmud kerkisid ja siniste silmade kiire pilk peatus hetke noormehe näol. Tee-ehitajaist ehk — nagu neid rahvasuu hüüdis — mudajaama meestest liikus väga mitmesuguseid jutte ringi ja ettevaatlikumad emad manitsesid tütreid, et nad neist hulkureist kõrvale hoiaksid — kogu maailm teistel pruute ja võib-olla ka lapsi täis. See siin pole just väga jutukas, kuid kipub kohe kohtumisele ja oskas seda nii kavalasti teha, et raske on ära öelda. Mis siis ikka, kui korra on seitse kilomeetrit edasi ja seitse tagasi maha kõmpinud, jätab teist korda kutsudeski tulemata. Küllap sellepärast on ka Võstriku tüdrukud enamasti oma küla poistele mehele läinud. Ta kehitas kergelt õlgu:

«Autoga veel meile ei pääse... Kuid Võstrikus on külalised alati teretulnud.»

Rein lülitas käigu välja ja vajutas piduritele. Auto peatus pruuniks värvitud mansardkorraga hoone kohal — siin asus «Tuleviku» süda ja staap.

«Suur tänu abi ja sõidutamise eest,» ulatas Hilde käe. «Hüvasti!»

«Nägemiseni pühapäeval!»

Osavalt ja kergesti kivilt kivile hüpates ületas Hilde kontorihoonet maanteest eraldava porivööndi. Niigi palju pole neil hakkamist, et siia kümmekond koormat

kruusa kombineeriksid, mõtles Rein pilguga Hildet saates. See tutvus algas nagu mõni Tuhkatriinu-loo moodne variant, eks näis, milline kaunitar vatikuue alt välja koorub. Ei-ei, pühapäeval olen Võstrikus nagu viis kopikat. Tõepoolest, häbiväärselt piinlik lugu: müdistame juba mitmendat kuud teed ehitada, kuid küla, mis meid kui oma elusoone avajaid kannatamatusega ootab, on mulle sama võõras ja tundmatu kui Havai saar.

Üks auto peatus nõksatades ja Evaldi uudishimulik nina ilmus nähtavale.

«Kak delaa? Kas said karbussi korda?»

«Korras!» vastas Rein ja sõitis edasi. Kaupluse kohal meenus, et hommikul jäi sahvri riiulile vaid kuivanud ning hiirte poolt uuristatud leivakonts, ja ta peatus. Toiduvalmistamise liigitas Rein maailmas kõige vastikumate toimingute kilda, ja kui teised tee-ehitajad näost lõkendades rasvast suitseva pliidi ääres keerlesid, pekiviilukaid säristasid, kartuleid praadisid või koguni suppi vaaritasid, leppis Rein kuiva toidu ja piimaga, vaid harukordadel endale teevett keetes. Ka nüüd varustas ta end paariks päevaks hädapärasega, ütles järsult ära Evaldile, kes silma pilutades lappima kutsus — Ilse oli seekord koos Arvidiga ka Vellu endaga kaasa vedanud —, ja väljus, et öömajja sõita. Rein ütles alati öömaja, vahel harva ka korter või peatuskoht ega suutnud küllalt imestada kaaslaste üle, kes päikese veeremist jälgides rõõmustasid: varsti saab koju. Lage tuba kräuksuvate voodite ja lombaka lauaga akna all — kena kodu!

7

Otse kaupluse vastas, mitte väga kaugel maanteest, seisis Lillevere metskonna hoone, milles peale kantseleiruumide asus veel metsaülema korter. Pärast vana Patust oli Lilleverel metsaülemaid vahetatud sama tihti kui kolhoosides esimehi, kõigi nimesidki ei suudetud enam ilma arhiivi abita meelde tuletada. Patune kandis siin aga rohelise randiga ja tammelehtedest embleemiga mütsi kakskümmend aastat, teda mäletas igaüks, ja kui oleksid unustanud inimesed, tuletaksid teda meelde

metskonna hoone ümber istutatud valgetüvelised kased, laialehelised vahtrad ja aeglaselt kasvavad pärnad; igaüht, kellel oli metskonnas asjaajamist, tervitasid kahel pool teed tikksirgete paplite read.

Mööda Patuse alleed, nagu rahvas metskonna papleid nimetas, tuli tõtlikul sammul hallis mantlis naine, pea nagu raskeis mõtteis rinnal. Rein jäi ootavalt seisma, jalg auto astmelaual ja käsi ukselingil... Ah, ainult Minna, küllap käis isa otsimas. Autot ja Reinu märgates Minna justkui kohkus ja pöördus kõrvale, kuid ta nägu oli nõnda kurb, et Rein talle teele ette astus.

«Mis on juhtunud, Minna?»

«Ei midagi...»

«Endal silmad tursunud, aga ei midagi. Kes sulle liiga tegi?»

«Lase ma lähen...» Minna ei pääsenud teel eesseisvast Reinust mööda ja et varjata silmi tikkuvaid pisaraid, vaatas enda ette maha.

Tüdruku norguspäine, kurbuses nagu kokkuvajunud kõhetu kogu äratas Reinus kaastunnet ja ka haledust: Kase Sass, va igavene üksik metsakoll, on paljus süüdi, ta ei tohiks tütart elusalt maha matta. Ise ta on vana mees, vaevalt teda miski maailmas peale töö, tütre ja oma majaubriku huvitab, ent Minna saab varsti kahekümneseks ja pole veel Tallinnaski käinud. Seda meie mootorite, kiirrongide ja reaktiivlennukite ajastul! Elab vaikselt ja kustub märkamatult nagu mahajäetud maja aknale unustatud küünal. Kahju on igast tühjalt ja vaeselt möödajooksnud elust... Minna on iseäralik tüdruk, võib-olla on temale nõnda kõige parem... Hea, süütu lapsuke, aga ometi jätkus kellelgi südant talle haiget teha! Kaastundepuhangu ajel hüüdis Rein:

«Ma tulen varsti teile külla, juttu puhuma. Kas võib?»

«Eks ütle isale,» sosistas Minna. «Ta pole alati kodus...»

«Hästi. Ma tulen kindlasti.»

«Head õhtut!»

Minna lipsas Reinust mööda ja jooksis mõisa pargi poole. Vaat, kuidas on metsades kitsetalle moodi vaikselt ja kiiresti jooksma õppinud, imestas Rein. Pargist suundus jalgrada metsa, see oli kõige otsem tee Sällik-

saarde, kus juba Sassi isa oli riigimetsade puulõikajaks. Siis elas siin ka metsavaht, kui aga temale ehitati inimestele lähemale uus maja, jäid isa ja tütar Sälliksaare ainukesteks elanikeks. Põllulapp kasvas lepikusse, maja katus sammaldus, aga Sassi saag ja kirves ei väsinud. Ta oli metskonna parim töömees ja mitte just kadeduseta keeled lõksutasid: Sassil olevat nõnda palju raha kogutud, et võiks oma toa seinad rahapaberitega tapeetida, sulaselgest ihnsusest ei raatsi endale aga uut läkiläkitki osta. Veidrikke elutseb siin metsanurgas palju, mõtles Rein auto poole tagasi minnes. Hea seegi, muidu võiks igavusse ära surra. Nagu vanapoiss Otto Pommer. Poole Eestimaad on traktoril, autol ja ekskavaatoril läbi müdistanud, aastate poolest varsti «jännist väljas», kuid nüüd küpse mehena näib naise pärast aru kaotavat. Sellesama Minna pärast! Armastusel pole just selged silmad, loogikast hoopis rääkimata . . .

Järgmisel hommikul peatusid teekolonni autod tavakohaselt metskonna papliallee juures, et eessõitnud Oskarit oodata. Reinu masinale lähenes vimmas, pikkade kätega ning ettepoole hoiduva kõnnakuga mees ja alles siis, kui ta oma raske kämbla uksekäepidemele pani, tundis Rein Kase Sassi ära. Kõik hüüdsid toda sõnaahtrat töömeest nõnda, kuigi palgalehele ja metskonna autahvlile kirjutati Aleksander Kask. Sass ajas habet ainult pühapäeva hommikuti ja seepärast kattis praegu ta lõuga ning põski tihe tüügas, milles iga karv oli tugev nagu traadiots. Meelekohtadel juustega peaaegu kokkukasvanud kulmud varjasid mehe pilku.

«Kas tahad sõidule . . .?» avas Rein ukse.

«Ei. See, et . . . mis sul eile nende koormatega juhtus?»

«Ei midagi . . . Kallutasin teele nagu alati.»

«Aga Minnal oli kaks vähem kirjas kui Ilsel. Paberid näitasid, et vahe oli sees just sinu omadega. Tuleb nõnda välja, et viisid kaks koormat rohkem teele kui peale panid.»

«Rohkem? Siis on ju hästi,» püüdis Rein naljatada.

«Sulle hästi, aga Minnale halvasti. Ta ju ise kippus tööle, kurtis, et kodus olevat üksi igav. Ma olin alguses vastu, aga ta maarus mu südame pehmeks. Metsaülem ei tahtnud võtta, ta olevat neid noori plikuskeid küll ja küll

näinud ... lasevad poistel pea segi ajada ja siis vaaritavad pudru ja kapsad kokku. Küllap ta sellega mõtles, et hakkavad üheskoos valskust tegema. Minu Minna kõverat numbrit ei kirjuta, annan kas või parema käe pandiks, ütlesin. Nüüd säärane lugu, et vaju või maa alla ... Mul poleks käest nii kahju kui tüdrukust ...»

Rein krabistas tikkudega. Siis sellepärast Minna eile nõnda vesistas, aga mina olin juba kogu loo unustanud. Küllap kõige lihtsameelsemaski hinges on oma sügavused ja keerdkäigud. Miks Minna seekord nõnda heldeks muutus? Kas jutustada Sassile kõik? Ei, vanal on raske ja aeglane mõttelend, nalja ta ei taipa, keerab veel minu vargaks või vähemalt vargusele ahvatlejaks.

«Läbi saju on raske iga autot jälgida ...»

«Autokoorem pole kirp, et viuhti! ja ei näinud ... Ütlesin metsaülema kuuldes tüdrukule: veel üks sihuke jant, ja ärgu ta enam jalga Sälliksaarest välja tõstku. Rahakotiga pole Kased kunagi kelkida võinud, aga musta plekki meie nimel ei ole.»

«Kas maksab mõnda tonni kruusa nõnda südamesse võtta ...»

«Kruus oli autol, tähendab, oli juba riigi oma ...» Sassi nägu muutus veidi pehmemaks. «See, et ... kui ta just suigatas, juhtub mõnikord ... No seletaks siis vähemalt, jutustaks, kuidas oli, aga ta vaikib nagu tumm. Mu süda jääb nüüd niigi palju rahule, et teil polnud mingit kokkumängu või nii ...»

«Sa juba kahtlustasid?» naeris Rein. «Aga kuidas ... kõik lõppes?»

«Mis seal lõppeda. Kaduma ju midagi ei läinud, ja see oli esimene kord, kus Minnal kõik täpipealt ei klappinud. Metsaülem viibutas ainult näppu, et vaata sa mul ... Aga kellele seda pahandust vaja oli?»

Tõepoolest, nali oli sündsusetu ja ülekohtune, — kui kahju, et iga teo tagajärgi ette ära ei näe. Nüüd on hilja midagi parandada, seletamisega puhuks ainult suitsu alt leegi välja ja heidaks varju nii Minnale kui iseendale. Ostan tahvli šokolaadi, otsustas Rein, Minnal on hea süda, ta ei hakka viha kandma ...

Kilomeeter «Tuleviku» kolhoosi keskusest seisis teest sadakonna sammu kaugusel kreegi- ja sirelipõõsastesse peitunud pikk lapitud ning paigatud katusega talumaja — Küüraugu. Otse hoonete tagant algas kadakapõõsaist ja sammaldunud kividest kirju karjavainu, mida taamal kaarena piiras tihe ning sünge kuusikumüür. Sellel vainumaal seisid kahes reas isekallutajad ja nende ees jaoülemana buldooser — Lillevere-Võstriku tee-ehituse autokolonn.

Paar varest tõusid kuusikust, laisalt kraaksudes ning veel laisemalt tiibu liigutades sõudsid nad kolhoosi karjatallide poole. Hambulise kuusiku ja pilvelademete vahele kärises siniselge taevariba, millesse nihkus päikeseketta lai, nagu paistetanud serv ning maalis pilved üle pehmete akvarelltoonidega, alustades õhetava punasega silmapiiril ja lõpetades vaevumärgatava roosaga ülal pea kohal.

Uks kääksatas ja aidaräästa all end kerrakiskunud karvane Muri haugatas paar korda nagu märku andes: olen siin, ärge kartke, ma ei maga. Otto Pommer ringutas ja jälgis uksepiidale nõjatudes ülespoole nihkuvat päikest. Punetab, punetab nagu sula raud, ka pilved liiguvad kõrgel ja igahommikuse vinge, läbilõikava tuule asemel on loodest tunda sooja hingust; loodetuul on aga taeva luud. Ehk pöörab kuivale, oleks juba aeg, ammu oleks aeg. Põld on märg, kohati porine ja pehme, nii et traktorid ei pääse ligi, ja seemnekotid ootavad rehealuses nagu end rammusöönud hallid rotid rivis. Kui ilm kord paraneb, siis on kõik tööd nõnda üksteisel kukil, et ei tea, millest alata . . .

Ah, mis minul sellest, kas saavad künda ja külvata või jääb kõik maa sööti, lükkas Otto end uksepiidast eemale. Kaheteistkümne kopatäiega autokoorem, kümme minutit ja ärasõit, vaat see on minu mure. Kui masinad hästi jooksevad ning töös vaheaegu ei tule, saab progressiivi, avariitusetasu ja lõpuks ehk preemiatki. Poolteisetuhandelise kuuteenistusega vanapoiss võinuks poe viinaleti tühjaks osta, bussi-ooteruumi aknad sisse peksta, piduõhtul tüdrukute südamed kompvekkidega sandiks sööta,

kuid Otto elas vaikselt nagu särg jõeroostikus. Mootorite mürin, õlist ja bensiinist läbiimbunud riided ning juhuslike öömajade kõledus on nõnda ära tüüdanud, et hea meelega pööraks eluraamatus uue leheküljе ja kinnitaks end kusagil päriselt ankrusse. Aga kus oodatakse Otto Pommerit? Ta ju proovis mitmel pool, põletas telliskivitehases saviplõnne, müttas ühe suve turbaaugus, kooris maapinda lahtise põlevkivikaevanduse jaoks, aga kusagil ei kasvanud juuri alla. Mitte et elada poleks kõlvanud, kuid hinges oli mingi rahutus, mis aina ajas edasi. Lilleveres on vähemalt lapsepõlvest tuttavad maakohad, siin oli kunagi tema kodu . . .

Jah, kunagi pidas todasama Küüraugu talu toredate hobuste ja veelgi rohkem uhkete kõrtsimürtsude poolest üle valla kuulus peremees Jakob Pommer ehk Küüraugu Jakob. Ühel sajusel sügispäeval levis aga üle sama valla kulutulena teade: Küüraugu Jakob põlgas tunnipealt ära viina ja kõrtsi ning pühendas end Jeesukesele. Jakob põlgas ära viinakese, jättis öösiti rahule oma teenijatüdrukute ukse ja ehitas niigi pikale, rehetoa ning rehealusega ühe katuse all olevale elumajale juurde saali, millest sai ümbruskonna lahkusuliste palvekoda. Vaadake, kuidas jumal oma sulaseid aitab, hosiannatasid usklikud, sest Küüraugul hakkas jõudsasti kasvama kari, laienema krunt ja paisuma rahapung. Koos jumalaga asus Küüraugule kitsidus, ja kui enne tüdrukud talus ei püsinud, sest isegi haaki-pandud uks ei kindlustanud neile peremehe eest niigi lühikest öörahu, siis nüüd oli Jakobil teenijate leidmisega igal aastal hoopis suuremaid raskusi, kuna temast räägiti kui leivaisast, kes palgaliste suutäisi loeb ja konkse ning riukaid leiutab, mille ettekäändel teenitud tasu kärpida. Eks anna kohtusse, küll seal õigust tehakse, naeris Jakob, kui mõni tüssatu teda petmises süüdistas. Nagu see oleks vaeva ja kulu tasunud — manitses ju vanasõnagi, et hoia kõrtsipingi peesitamise ja kohtulingi liigutamise eest. Teenijarahva nurin andis aga Jakobile põhjust oma pühapäevastes jutlustes tänapäeva noorte apluse üle ahastada, sest hingetoit, mida tema majas kolm korda päevas iga söögi alla pakuti, polnud nende punaste põrguliste silmis krossigi väärt.

Ka poeg Otto kasutas palvetunde rohkem tukkumiseks kui endale paradiisi sissepääsu ja koha kindlustamiseks. Ta näis minevat noorusepäevade Jakobisse. Ilmalik trall oli tema kõrvadele magusam inglite laulust ja mõnelgi korral tuli ta koju alles koos tõusva päikesega, silmad tuhmid nagu lõpnud ahvenal ja viinahais lehviva hobusesabana järel. Vana Pommer hirmutas poega väävli ja igaveste katlapiinadega — Ottol ei jooksnud külmavärinatki üle selgroo; Jakob ähvardas pärandusest ja Küüraugust ilma jätta, aga poeg naeris vastu: nagu see mullaorjus mind huvitaks, niikuinii lasen maalt varvast.

Ja ühel hommikul oli Otto kamber tühi. Jakob oli juba hädisevõitu, põdes veel aasta ja siis tuli Liiva-Hannus talle järele. Nii läks Küüraugu talu kolhoosi ilma peremeheta. Elumaja ühte tuppa ja kööki asus Ingerimaalt tulnud kolhoosniku pere, aga pool maja ning palvesaal seisid tühjalt, vaid harva laoti sinna viljakotid kas kuivatisse vedamiseks või külvikorda ootama. Kuni algas Võstriku tee ehitamine ja autokolonn üüris tühjad ruumid endale ulualuseks. Koos brigaadiga jõudis koju tagasi Otto Pommer — ring sai täis. Kui ta ise poleks kinnitanud, et on Küüraugu Jakobi poeg, poleks teda vist keegi ära tundnud, nõnda olid mehe nägu kui ka teod muutunud. Küllap sammub veel vana Jakobi jälgedes, ennustati, ärkab ja hakkab jumalasõna kuulutama.

Üks meestest jooksis paljajalu ja pesuväel nurga taha. Tagasi tulles haigutas magusasti, heitis ükskõikse pilgu kumama löönud kuuselatvadele ja ühmas:

«Kes sind öövahiks pani? Tunnikese võib veel põõnutada.»

Vastust ootamata kadus taas majja. Otto läks üle kastest märja õue ja istus lamedale raudkivile. Nagu maainimene ikka, ärkas ta hommikuti vara, kuid viimasel ajal magas ka öösel linnu kombel. Loodetud rahu asemel äratasid kodutalu ja lapsepõlveaastaist armsad kohad veel suuremat kärsitust ja rahulolematust. Elu tuleks vundamendist alates ümber korraldada, aitab võililleebemena ringilendamisest.

Muri pistis oma jaheda ja niiske nina Ottole nagu julgustades pihku. Laudas inises ingerlase lehm ja rui-

gas siga — küllap inimese sammud neid erutasid. Tollel naisel on lehm ja siga, tal on kaks sagrisjuukselist jõmpsikat ja temagi ütles ühel õhtul Ottole: «Mis inimene peaks kondama ilma mööda nagu üksik ronk. Ei naist ega lapsi...» Ei naist ega lapsi, on ainult koer Muri, aga temagi on juba vanadusest hall ja hääletu ega ela enam kaua. Nädalapäevad tagasi tõi Otto põues koju noore kassi. Niipalju kui ta mäletas, jalutas Küüraugu talu õuel alati hiirekuningas, händ uhkelt püsti nagu lipuvarras. Otto kallas igal hommikul ja õhtul aidanuka alla tassikese piima, millesse pudendas võileivatükikesi, kuid piim jäi puutumata. Ei meeldinud kiisule Otto juures...

Kui palvetoa uks uuesti lahti lükati ja hakkas kostma uniste meeste hääli, kaevupumba lõksumist, pangede kolinat ning pesevate meeste puristamist, istus Otto ikka veel kivil ja suits keerles ta pea ümber nõnda, et Vellu hüüdis: «Tooge vett, vanapoiss läks tossama!» Otto ohkas, heitis pooleldi ärasuitsetatud koni üle õla ja läks majja.

Tänu hõredaile seintele ja ühekordsetele akendele, millel osa ruute vineeritükkidega kinni löödud, oli ventilatsioon ruumis lahe, kuid ometi lõi uksel raske õhk vastu. Kui lahtiste hõlmadega vatikuub üles visata, ütles Vellu, siis sinna ta heljuma jääbki. Endine palvesaal oli kolonni meestele magamis-, elu- ja söögitoaks, nurgas raudahju juures kuivatati ka läbiligunenud riideid, sokke ning jalanartse, sest köögis oli see üldise kokkuleppe kohaselt keelatud. Tubakaorjaks oli enamik meestest ja söömamehed olid nad ka kõik tugevad. Päeval ingerlasest naine koristas ja küttis ruumi ning hoidis uksed-aknad pärani, nii et õhtuks tõmbas õhu jälle klaariks.

Palvesaali lage ja seinu katva tapeedi värvi ning mustri olid päike ja suits ammu ära pleegitanud, laepaberi hiired auklikuks närinud. Hiiri oli sellest ajast, kui ruumi kasutati viljalaona, Küüraugule palju siginenud ja öösiti veeresid nad nagu väikesed mootorid võrinal paberi ning seina vahel. Evald katsus neid hääle järgi kahvli otsa torgata, kuid ta oli kassi asendamiseks liiga kohmakas ja aeglane. Mõned mehed olid oma voodi kohal seina kaunistanud fotodega, ajalehest lõigatud

piltidega ja Vellu isegi «Aljonuška» värvilise reproduktsiooniga «Ogonjokist».

Ruumis oli ainult hädavajalikke esemeid. Aukohal, voodiridade vahel, laiutasid pikk, patukahetsejate silmaveest läbiimbunud laud ja kaks püksitagumikest läikimanühitud pikka pinki. Laual söödi, kirjutati kirju, klõbistati doominot ja taoti turakat. Need kolm eset olid pärit Jakobi päevilt, teenisid siis taevakummardajaid ja moodustasid omaette terviku, kõik muu oli aga nõnda kirju kui inimlik fantaasia suudab ette kujutada. Kui Küüraugule elama asuti, magati põrandal külg külje vastas nagu silgud vardas. Nõnda oli hea küllalt, nii oli ka eelmistes peatuskohtades pöönutatud, kui ühel õhtul teostas väike Vellu revolutsiooni: ta hoobas autost maha roostetanud varbadega raudvoodi ja magas sellest ajast peale teistest kõrgemal nagu kuningas. Kadedus on mõnegi mäe paigast nihutanud, Küüraugul viis ta õitsele kodukultuuri: nädala jooksul kanti külast kokku kõik üleliigsed ja ka juba äravisatud voodid, kuna Evald Sakkeus ja mõni teine, kelle otsimis- ja luureretked tühjalt lõppesid, lõid endale ise laudadest koikud kokku.

Otto kui majaomanik elas alguses väikeses köögitaguses kambris, kui aga Lilleverre saabus Arvid koos naisega, kolis meeste juurde palvesaali, et abielupaaril oleks omaette nurgake. Küll oli Sammaspoolikutel kohvreid ja kompse, terve autokoorem. Ilse ehtis oma tuba, justkui kavatseks siia igaveseks elama jääda; neil oli isegi triibuline kaltsuvaip põrandal, tüllkardinad akna ees ja kaks paksu ning pehmet sulepatja voodil, kuna aukohal rippus viiul, mida mehed sallisid võib-olla veel vähem kui hiiri seinapaberi taga, sest Ilse ei väsinud temal kääksutamisest. Abielumehi oli kolonnis teisigi — milline õnn, et nende naised paigal püsisid, kodukolde sooja hoidsid ja nagu rannanaised alalises ootuses elasid. Nõnda mahtus kogu tee-ehitajate kolonn Küüraugule, ka Oskar ütles ära toast, mida metsaülem temale kui brigadiirile metskonna majas pakkus, ainult kraavikaevamise ekskavaatori juht oli oma tööjärjega juba nii kaugele metsa nihkunud, et tal oli lähem Võstrikus ööbida.

Üksteise järel prahvatasid mootorid tööle; kolisesid ämbrid, bensiinilehtrid ja raudsed vaadid; Kollist lõi oma tõrkuvale vanaonule vänta, nii et pea suitses; Vellu jooksis veepangega ringi, sest tema «GAZ-ikesel» lekkis radiaator; koos kõrvulukustava mürina, paukumise ning undamisega keerles Küüraugu kuusiku poole läbipõlemata bensiini sinist ja mürgist vingu. Autojuhid kuulatasid nagu arstid mootorite uniseid ja turtsuvaid hääli, kruvisid ning reguleerisid, äigasid lapiga siit õlipleki, sealt poripritsme. Ja selga sirutades heitsid imestunud pilke idataeva poole — iga päev nii sõjakas pilvemüür taganes täna võidukalt ülespoole rühkiva päikese eest, jättes enda järel selge ning kahvatusinise lahinguvälja. On see taandumine või ainult salakaval manööver?

Oskar ruttas nahkjopi hõlmu kinni nööpides trepile, silmad vähesest magamisest tursunud ja juuksed harakapesana turris.

«Ärge veel sõitke!» hüüdis ta. «Kõigil viieks minutiks koguneda. Välknõupidamine. Las masinad soenevad seni, läki ruumi.»

Veniti tagasi palvesaali. Koosolekuid peeti Lillevere tee-ehitajate hulgas harva, siin polnud lahtise keelega kuldsuid ja tühjale lobisemisele eelistati tegusid. Üksnes metsaülem Kuslapuu tikkus mõnikord jutlust pidama, tegi sõnu sotsialismist ja kommunismist, töötava rahva ennastohverdavast kangelaslikkusest, meie kõigi helgest tulevikust. Kui ta juba prillid ninalt võttis, mis oli märgiks, et ilusad sõnad olid mehe kuumaks kütnud, toodi ta tagasi maa peale tagasihoidlike küsimustega: millal seatakse korda voolik autode pesemiseks; kaua veel venib sooja lõunasöögi valmistamine; kuhu on kadunud lubatud tööriietus? Praktilised küsimused kohutasid peenetundelist, õrnahingelist ja kaunisõnalist metsaülemat; ta surus näpitsprillid kähku oma tugeva küüruga ninale ja vaikis solvunult... Täna metsaülemat polnud, koosolek ei veni pikale.

Oskar ulatus kõigist üle vaatama. Ta kallutas pea

ühele õlale, lõi nagu iseendale julgust andes sõrmedega heleda nipsu ja ütles:

«Missugused hädad meie tööd raskendavad, on kõigile teada ja neile me aega raiskama ei hakka. Algus oli meil hea ja töö edenes hästi, kuid nüüd tammume nagu kanad takus. Peasüüdlane on Vari lodupealne, mis on põhjatum ja ahnem, kui võis arvata. Oleme sinna juba palju kruusa matnud, kuid tema aina kugistab ja kugistab. Kui on vähe, eks siis veame juurde, ütlete ehk. Aga siin see konks ongi, et meie ei tohi teeosale, mille oleme üle käinud, enam ühtki tööpäeva kulutada. Niigi oleme juba graafikust maha jäänud, peame edasi ruttama. Kui Kilingi-Nõmme metskonna autokolonniga võistluslepingu sõlmisime, lubasime Võstriku tee enne tähtaega avada. Sõna on sõna ja mees on mees, inimeste ees punastada ei taha meist keegi. Ummikust väljarabelemiseks on praegu ainult üks võimalus — ohverdada pühapäev. Ma ei hakka targutama ega prügi silma puistama... muidugi on pühapäevast igaühel kahju, ka minul. Noh, see pole viimane pühapäev. Kui keegi teab mõnd paremat väljapääsu, siis öelgu. Mina igatahes küll ei suutnud midagi välja nuputada, kuigi pea samovarina huugab. Kuidas siis arvate, kas lööme homme hommikul nagu üks mees mootoritele hääled sisse?»

Viimane lause tõendas, et Oskaril on ka oraatorlikke andeid: hääl paisus, nii et avar ruum lõi kõmisema, pea sirutus kuklasse ja rusikas joonistas sõnadele kaalu juurde andes õhus laia kaare. Ja ometi oli vaikus vastuseks. Laupäeviti lõpetati töö varem ja pühapäevaks vajus palvesaal pooleldi varjusurma. Praegu kaalus igaüks, mis tal homse päevaga kaduma läheb. Ilse ja Arvid vahetasid kiire ning nukra pilgu, sest just homme kavatsesid nad toale uue tapeedi panna — seinad on tahmunud ja mustad nagu rehetares. Keegi torises, et enam ei jäeta aega pükstegi paikamiseks. Otto mõtles: nõnda on kõige parem, masina jauramine peletab piinavad mõtted ja kahtlused eemale. Vellu müksas Evald Sakkeust ribide vahele ja sosistas: «Kuramus, pidime ju alevisse põrutama...»

Üks vanem autojuht raputas ägedalt pead:

«Pole võimalik... kuu aega pole naist näinud...»

«Las ootab veel ühe kuu, seda kuumemalt kaissu võtab.»

«Mõnele teeb see nalja, kuid mina pole rongaisa . . .»

Igaühel oli pühapäevaks midagi varutud, kui mitte muud, siis vähemalt hea pikk uni . . .

«Sundida ma kedagi ei saa,» ütles Oskar. «Ja ei taha. Kuid ma palun: tehke võimatu võimalikuks. Üksik inimene on null, aga kui üksikud käed kokku löövad, siis . . .»

«Jah, ega üks-kaks siin küll paljut loe,» ühmas Arvid pärast lühikest pausi ja hoidus Ilsele otsa vaatamast. «Vari jätupealsega on lood pahad. Kui masin vastu tuleb, vajub juba eemal süda saapasäärde . . .»

Noogutati: mis tõsi, see tõsi . . . Taevast kruusa alla ei saja, keegi võõras Võstriku teed täitma ei tule, on olemas ainult üks abimees — meie ise. Pole need toaseinad veel nõnda mustad, et üht nädalat elada ei kannataks; alevik ei vaju maa alla — las raha, mis seal veerema lippaks, kõliseb taskus edasi; kui naine on õieti valitud, ootab ta kuu asemel kaks, kui tarvis — aasta . . . Kui me Vari lodupealsele kindlat põhja alla ei saa, meenutame kilplasi, kes alustasid katusest, aga vundamendi jätsid rajamata . . .

Kõrbenud vurrudega Kollist oli seni vaikides oma koiku otsal konutanud ja teda ei pandud tähelegi — tollel mehel oli alati suu justkui vett täis; vihaste aastate tormid olid Kollistilt oksad maha rebinud ja kusagil teda ei oodatud. Põrandale vaadates pomises ta:

«Pühapäevane töö . . . selle eest peaks lisatasu maksma . . .»

«Meil on suuri ülekulutusi, lisatasu ei tule kõne alla,» vastas Oskar. «Kuidas siis on? Kas jätame naised seekord veel leseks ja anname oma raudruunadele valu? Vastu ei vaielda? No näete, oleme kokku leppinud — homme on tööpäev.»

Mida siin vaielda: kui Oskar ütleb, et tööpäeviti vana teeosa lappida ei saa, ju see siis nõnda on — brigadiir Veirami suust pole veel rebase kõnet kuuldud.

Rein Tootsen istus kogu aeg aknalaual ja vaatas välja, nagu valvaks karjavainul pobisevaid autosid. Kui mehed olid ruumist lahkunud, pidas ta Oskari hõlmapidi kinni.

«Tead, Oskar, mina homme tööle ei tule.»

«Mis jutt see on?»

«Olen seotud lubadusega, mida murda ei saa.»

«Miks sa seda ... alles nüüd ütled?»

«Ma ei tahtnud teistele halba eeskuju anda. Kui tark oled, ei seo sa seda suure kella külge. Keegi ei märka, et üks auto puudub, küll näed.»

«Tänan peenetundelisuse eest! Kui kollektiiv otsustas nagu üks mees välja minna, siis ei teinud sa suud lahti. Kartsid, et naelutavad häbiposti.»

«Kollektiiv? Ei tea, kus see kollektiiv siin on? Juhuslikult kokkusattunud kari ...»

«Sa vali oma sõnu!»

«Ütlen, mida mõtlen. Või kavatsed sa sõnavabadust piirata? Sina ju otsustasid kõigi eest ... Nagu sa üldse kipud väikest diktaatorit mängima. Kas või «ZIL-ide» jaotamisega. Miks sa oma kiidetud kollektiivi eest varjad, kes uutesse masinatesse istuvad?»

«Vaat mis sulle hingerahu ei anna! Aga siin pole mingit saladust. Ühele isekallutajale antakse juht metsamajandist kaasa, teisele sõidab järele Kollist.»

«Siis ikkagi too ... vurrudega hüljes. Mõtlesin, et tühi kumu. Siin tundub ... kulakluse soosimise lõhna. Sina ju tead, kes see Kollist on, kuigi ta ise kurttummana ringi käib.»

«Tean. Ja näen, et malemänguõhtud Kuslapuuga su silmaringi laiendavad. Kollist on töömees, tema autoloks tuksub nagu õmblusmasin. Et sa mind kulakluse soosimises süüdistad, on lihtsalt lapsik ... Mõtle parem järele ja ära homme kambast lahku löö.»

«Pühapäev on seadusega puhkepäevaks määratud, teen sellega, mis tahan. Mina oma nahaga brigadiirile loorbereid teenima ei hakka.»

Rein väljus vastust ootamata. Ja ega Oskar oleks nõnda ruttu vastata osanudki: ütlemisi oli olnud mõnesuguseid, auahnuses süüdistati teda aga esimest korda ...

Rein uhkustas küll, et pühapäev on minu ja teen siis, mis mulle meeldib, kuid ometi oli ta murelik, närviline ja rahutu. Võstrikku pääses ju sedasama teed kaudu, mida nad ehitasid, ja oh neid nägusid, mis teda mööda- ja vastusõitvate isekallutajate kabiinidest vahiksid! Küllap mõni peatuks ja kutsuks variserliku lahkusega sõidule... Oleks masin kasutada, prooviks Toomaste kaudu ringi sõita, kuid Oskar tõstaks «musta otsa» pärast kindlasti säärast lärmi, et kaja kostaks keskusesse. Teha haak läbi metsa? Vastik on susina hiilida ja ära võib ka eksida. Rein oli linnatänavate laps, mets näis talle alati võõrana ja ähvardavana. Talvel võttis kord püssi ja läks jahimeestega kaasa, kuid tüdines enne, kui oli ühtki jänest näinud, ja pöördus üksinda tagasi; pool päeva sompis tihnikuid ja laasi mööda, kuni lõpuks okstest kriimustatuna ning surmväsinuna inimelamuteni välja jõudis. Nendesamade elamuteni, millest ta, nagu selgus, oli mitmel korral vaid poole kilomeetri kauguselt mööda vantsinud.

Õhtul käis «Kolme krossi eest lootust» vaatamas, kuid tantsule ei jäänud. Vaevalt oli ta ruumi astunud, kui Sammaspoolikute toa uks lahti lükati ja Ilse hüüdis:

«Kas keegi tuli? Ah sina, Rein... Kas Arvid jäi veel rahvamajja?»

Rein noogutas. Tema ei sega end teiste inimeste ellu ja ei hakka seletama, kuidas vaheajal Evald Arvidit milleski õhinal veenis, kuni koos Velluga kolmekesi saalist kadusid.

«Ise lubas kohe pärast filmi lõppu koju tulla,» tõmbas Ilse kindaid kätte. Ta oli täies väljaminekuvormis — säärikuis ja mantlis, ruuduline rätik juustel. «Ma ei läinud kaasa, süda justkui iiveldas. Seda ma talle ei kingi. Aga enne õpivad mind tundma need, kes teda meelitavad. Eks viinanäljane Evald ja meie kukupai pesamunake Vellu ta jälle enda kampa tirisid. Lakardid! Täna on rahvamaja juures seelikuid murdu koos, küllap meie kolm sikukest nende ümber kepsutavad. Aga ma neile kepsutan... kõigile...»

Ilse tuiskas läbi ruumi ning paiskas ukse enda järel

nii suure hooga kinni, et seinad võbisesid ja üks magajaist kohkunult istuli kargas.

«Fuuria!» pomises Rein.

«Annaks jumal igale mehele sihukese fuuria,» võidis Otto paksult liimi kummisäärikule, mis oli lappidest kirju nagu popsi püksid. Vastu oma harjumusi heitis Rein varakult voodisse, luges laelaudu ja tolmutas paberossi, kuni otsustas: hommikul sõidan linna, käin fotograafi juures, juuksuril ning poodides ja ennelõunase bussiga tulen tagasi. Mitte Lilleverre, vaid Toomastes lähen maha, sealt viib tee Võstrikku, eksida pole kuhugi . . .

Ta ei jõudnud veel suigatada, kui Ilse Arvidi uksest sisse tõukas.

«Siin ta mul on . . . looduse valitseja,» ütles Ilse vaiksel, pisut kähiseval häälel. Ta oli teel kõik ära öelnud, mida ta meestest, viinast ja eriti Arvidist mõtleb, ning hakkas väsima. «Rahvamaja taha puukuuri olid pugenud, viinalõhn ja purjus meeste joru käis kilomeetri kaugusele.»

Kuuri minnes otsustasid mehed istuda vaikselt nagu hiired, ent möirgasid ometi varsti lõvidena. Kui Ilse Arvidi varrukast kinni haaras, ajas too alguses tõrksa oinana jalad vastu, kuid üks pilk naise silmadesse surmas vastupanu ja endamisi porisedes ning nõrkadel jalgadel maantee laiust mõõtes loovis ta Ilse ees koju. Siin pidi ta veel ühe vastiku protseduuri läbi elama, sest naine surus ta peadpidi külma vee kaussi, leotas kukalt, pealage ja kaela ning jahutas nõnda Arvidil viinaaurud peast välja, ainult vastikult kõrbenud maitse jäi suhu . . .

Sammaspoolikute saabumine, eriti aga veeravi oli nõnda kärarikas, et kõik magajad ärkasid ja koos üksteise järel tulevate kinolistega end parastamise, naljatuste ning teravmeelitsemisega lõbustasid.

Ühe viimasena jõudis Küüraugule Oskar. Mitte kinost, vaid metskonna kantseleist. Ta vaevalt kuulis, mis talle Ilsest ja Arvidist jutustati, võttis kopsikutäie külma vett ja jõi ahnete sõõmudega.

Otto lükkas oma kummikud voodiotsa alla ja küsis:

«Sa vist jooksid tondiga rinnutsi kokku? Oled näost hall nagu lepakoor. Või on haigus kallal?»

«Ah, praegu on säärane meeleolu, et saadaks kõik kuradile! Võstriku tee, Küüraugu ja — metsaülem Kuslapuu. Lubasime homme tööle minna, aga nüüd... Jah, sõbrad, ilmaaegu rikkusin teie pühapäeva — homne töö jääb ära.»

Mehed lõpetasid kohmitsemised ja kogunesid Oskari ümber, kes toetus raskelt lähemale voodiotsale ning oli vajunud vimma, nagu rõhuks teda seitsmekümne eluaasta koorem. Ei olegi tööd? Aga alles hommikul otsustasime... Keda siin õige narritakse?!

«Sa seleta siis,» lükkas Otto brigadiirile tabureti lähemale.

Metsaülem Kuslapuu kibrutas igaõhtusi aruandeid vastu võttes juba mõnda aega oma heledaid, nagu pleekinud kulme, täna aga vaatas üle poolikute klaasidega näpitsprillide tõsiselt ja etteheitvalt Oskarile otsa. Ta oli keskealine mees, mõõdukalt kehakas, alates hõredaist juustest kuni läikivate kinganinadeni hiilgas temas kõik puhtusest, ja Oskar muigas lõbustatult, kui metsaülema pilk tardus brigadiiri riietest ning jalanõudest põrandale nõrguval ja kiiresti laieneval loigul, justkui oleks see end aeglaselt püstiajav prillmadu. Kuslapuu ees lamas värviliste pliiatsitega puhtalt ja täpselt joonistatud Võstriku tee-ehituse graafik. See oli meistriteos, metsaülema kahe nädala loova mõttepingutuse vili, mis andis piltliku ning kujuka ülevaate aja, materjalide ja raha kulutustest.

«Ma võtsin ta seinalt maha,» suunas Kuslapuu nagu süüdistuskõnet alustades pika esisõrme graafikule. «Ta vaatas mulle nii etteheitvalt ja hukkamõistvalt otsa, et häbitundest punastasin. Kuulsid — punastasin. Kahe nädalaga sulas meie ajaline edumaa nii väikeseks, et selle graafikul nägemiseks peab luubi appi võtma. See pole sulle arvatavasti uudiseks. Aga kas sa tead ka, seltsimees brigadiir, et oled maha matnud palju rohkem kruusa, kui plaani järgi on lubatud?»

«Midagi pole parata, me ei pääse Vari lodupealsest läbi...»

«Pääseb küll. Ega te pulma sõida, et tee peab olema sile nagu asfalt. Sulle on antud ülesanne edasi minna, ja sina mine. Kui mõni koht päris tümaks muutub, eks

siis poeta sinna koorem või teine. Parajasti niipalju, et autod sisse ei jää.»

«Ei, ma pole vusserdaja. Kui ehitada, siis nõnda, et pärast ei kärise.»

«Aga plaanid?» kallutas metsaülem pea ühele õlale ja sulges vasaku silma.

«Küllap täidame needki . . .»

«Küllap, küllap. Ühest kahtlasest «küllapist» on vähe. Olen sind soosinud, kuigi su kangekaelsus ja isekus seda pole ära teeninud, kui aga riiklikele plaanidele endiselt vilistad, teatan metsamajandi direktorile ülekulutustest. Pole raske ette näha, mis tulemused sel on, pole raske . . . Olen kindel, et üle plaani veetud kruusakoormate eest kopikatki ei maksta. Pühkige suu puhtaks.»

Et meeste töötasu võidakse kinni külmutada, sellele Oskar tõepoolest polnud mõelnud. «See on . . .» kogeles ta, «see pole võimalik . . .» Metsaülem naeratas kavalalt, võidurõõmsalt, parastavalt. See naeratus oli alati Oskarit ärritanud, viimaste päevade pingest väsinuna ei suutnud ta end kauem valitseda ja purskas: «See on bürokraatia, see on tähenärimine, on . . . on kurat teab mis! Teie triibulisel paberil võib tagumikul liugu lasta, mitte aga autode ja hobustega sõita. Inimestele on teed tarvis, head tugevat teed. Teie aga ronite oma konksudega vahele, takistate tööd.»

Metsaülem Kuslapuu silmis välgatas tige leek, siis aga naeratas ta jälle viisakalt, tagasihoidlikult, rahulikult.

«Ma ainult hoiatasin. See on minu kui metsaülema kohus, lasub ju mul tee-ehituse üldine juhtimine ja kontroll. Saad aru — kontroll. Töötasin varem ministeeriumis, mina tean, kui suuri ebameeldivusi toovad igasugused ülekulutused ja plaani mittetäitmised. Milleks ise jalgupidi pigitünni ronida? Sa matad ju preemiad maha, vaevalt sind mehed selle eest tänavad. Sa võiksid praegu, kus nii raske teeosa käsil, pisut . . . pisut lisada ja pisut maha võtta. Sa mõistad mind? Noh, kirjutad valmisehitatud teele mõnisada meetrit juurde, aga kruusakoormaid näitad vähem. Eks hiljem, kui jõuad tugevama põhjaga teele, viid jälle ots otsaga kokku.»

«Ei. Mustkunstnikku minust ei saa. Nõndapalju kui teeme, nõndapalju ka näitan.»

«Andsin sulle head nõu, mis edasi, on sinu enda asi. Sa käsutasid mehed homseks tööle? Heake küll, teie enda teha. Kuid juba kord ülekruusatatud teele enam ühtki kopikat kulutada ei tohi. Pole vastavat krediiti. Mina nõuan plaanide täpset täitmist tunni, kilogrammi ja kopika pealt. Mina omast taskust maksma ei hakka ja kinni minna ka ei kavatse. Meil on plaanimajanduslik riik...»

«Sa peidad end nagu jaanalind peadpidi paberite alla. Tule parem, sõtku koos meestega teel savi, siis näed, kuidas too neetud jätupealne kruusa kugistab.»

«Tulen, kindlasti tulen... kui vähegi mahti saan. Aga sina jäta selja taha vahtimine, püüa graafikujoon kinni ja hoia riigi iga kopikat kokku! See on sinu ülesanne. Kui aga endiselt tee-ehitust pidurdad ja ülekulutusi organiseerid, võib üles kerkida küsimus sabotaažist ja ma olen sunnitud metsamajandilt uut brigadiiri nõudma.»

«Hirmuta lapsi, aga mitte mind!» vastas Oskar ja lahkus jumalaga jätmata. Õine tuuleõhk lahutas teda ja ta kahetses, et ägestus ning teravusi ütles. Tal on ju õigus, tollel libeda naeratusega paberikoil, seadus on tema poolt: kui jonni tahab ajada, võib mulle tolle eest, et tema joonistuste kohta nii jämedalt soolasin, paragrahvi kaela keerutada. Oskar püüdis end veenda, et ühiskond ei saa läbi inimesteta, kes paberitega krabistavad ja neid korras hoiavad, kuid nagu enamus töömehi ei suutnud ta endas lämmatada teravat antipaatiat, otse füüsilist vastumeelsust, mida sõna bürokraat temas äratas. Mis ka oleks, lodupealset me täitmata ei jäta, küllap sealgi kord põhi vastu tuleb, lennaku kas või preemiad vastu taevast. Oskar teadis, et iga üleplaaniline koormatäis õõnestab tema kui brigadiiri jalgealust. Metsamajandis hellitati tema määramisel suuri lootusi — mitme aasta tööpraktika, karske, tugevate närvidega parteilane... Kuid eelmisel nädalal kärgatas metsamajandi direktor: mis te venite seal hullemini kui kilpkonnad! Justkui teepõhi sellisest kärgatamisest kõvemaks ehmuks, taevas kraanid kinni keeraks või autorattad libedamini veerema pistaksid...

Kõigest sellest jutustas nüüd Oskar, jättes ainult vastastikused teravused ja ähvardused vahele.

«No küll on kantseleirott!» sähvas Ilse, kes oli meestesummaga liitunud, kuna Arvid, valge rätik nagu beduiinil ümber pea, veidi eemal seisis.

«Tal on õigus ... omast kohast,» ohkas Oskar väsinult.

«Mihuke pudru!» turtsatas vanem autojuht, kes kuu aega polnud kodus käinud. «Naine ootab ... mõtleb ei tea mis ... Ma ei jõua ju enam kuhugi.»

«Ooh, ära karda, küll su küljeluu lohutajaid leiab,» lõõpis keegi, kuid meestel polnud tuju naermiseks.

«Minu pea hästi ei võta,» mudis Otto kuklatagust. «Mitte ei mõista ... Kui Vari lodupealse nõnda pehmeks sõidame, et enam läbi ei pääse, kuidas siis? Kas metsaülem tellib lennukid appi?»

«Ma ei tea veel,» vastas Oskar. «Metsaülem ütleb, et peame taotlema lisa-eelarvet. Selle koostamine võtab kohutavalt aega ja kahtlane, kas üldse antakse.»

Kollist nokitses piibu kallal ja nagu iseendaga kõneldes arutas:

«Pühapäev on mokas ... kahju päevast. Aga kui läheks tööle? Koorem on koorem ja raha on raha. Teeme jupikese teed edasi — mis valmis, see hooleta. Seda ju teie plaan ja projekt ei keela?»

«Ei, muidugi mitte.» Oskar oli sellele mõelnud, kuid ta oli poolikult täidetud Vari teeosa pärast nõnda mures, et ei suutnud edasiminekust õiget rõõmu tunda.

«Ühe päevaga jõuab palju ...»

«Tjaa,» venitas tekkinud mõtlikus pausis Arvid. «Aga kuidas siis Vari lodupealsega jääb? Nii et ehitame, jõuame Võstrikku välja, aga teel haigutavad sihukesed augud ja roopad, et murra jalaluud.»

«Ega sina Võstriku vahet sõitma hakka!»

«Sõidab kes sõidab, aga häbi hakkab, nii et ei julge inimestele otsa vaadata,» toetas Otto Arvidit. «Rahvas naerab mitu aastat tagantjärele, et oli siin kari hädavareseid, ise aga nimetasid ennast tee-ehitajateks.»

«Ei, kurat võtku!» Arvid lõi lapiti peoga laksatades vastu lauda. «Kui juba teha, siis nõnda, et ei kärise. Minu süda ei luba tööd narrida, ma pole vusserdajate perekonnas kasvanud. Vaat mis ma nüüd ütlen, mehed.

Kõigile see ehk ei meeldi ja kes ei taha, jäägu koikusse. Eile otsustasime tööle minna, jäägu siis nõnda, et lähme. Ja mitte rublasid taga ajama, vaid Vari lodupealset täitma. Ilma tasuta. Nii nagu vanad eestlased talguid pidasid.»

«Kas sa oma sõnad naisega kooskõlastasid?» hüüti.

«Oh-hoo, kus kargas patrioot välja . . .!»

«Ja miks mitte?» Oskar oli Arvidi sõnade ajal tollikese pikemaks sirgunud ja ta hallid silmad välkusid julgelt ning rõõmsalt. «Patrioot pole mehe kohta halb sõna. Eesti rahva suus on üheks kõige põlastusväärsemaks pilkenimeks soss-sepp, ega's ometi meie taha seda tiitlit endale teenida? Sputnikuga pole meil siin Võstrikus küll mingit pistmist, kuid on hirmus piinlik ja alandav samal ajal, kui inimese tehtud tähed taevas ringi tuiskavad, nii närust teed ehitada, et autod selles varsti sees sumavad.»

«Mis sa's kohe nõnda kõrgele lendad . . .»

«Inimene peab ka ülespoole vaatama, mitte ainult pori oma saapataldade all nägema . . . Ma ei kavatse teile midagi peale sundida, kuid Arvidi ettepanek on mõistlik, seda tuleks meeste kombel kaaluda.»

«Kas ei võiks nõnda,» urgitses Kollist ikka veel piibuvart, «et kes tahab talguid pidada, see pidagu, aga kellele meeldivad rublakesed, las hakkab teed edasi ehitama. Minnal ja Ilsel poleks ju raske neid lahus arvestada.»

«Kas või . . .» nõustus Arvid. «Kui meil sääraseid kopikakoisid on.»

«Kuule-kuule, Ilse, sul on miljonär kaasaks!»

«Miljonär ikka,» naeris Ilse vastu. «Jah, märkimisel võib sikud lammastest eraldada, see pole raske. Suur haraline känd on heaks piiriks — kes sellest edasi sõidab, on raha peale väljas.»

«Minu Lontnoka alla võivad väljaspool järjekorda sõita kõik need, kes lodupealset täidavad,» teatas Otto ja jutuajamist lõppenuks pidades surus mütsi pähe ning läks õue. Ka kõik teised valgusid ruumi mööda laiali, kuid mõnigi rähkles kaua voodis, enne kui uinus, sest tiirelgu taevas pealegi kolm sputnikut, oma tasku on ikka kõige lähem . . .

TRÜ Raamatukogu

Rein kuulis kõik, mis sel südaööl vanas palvesaalis räägiti, kuid ta lamas seljaga kõnelejate poole ja teeskles, nagu puhkaks kõige sügavamat Kalevipoja-und.

11

Toomastest Võstrikku oli mitu kilomeetrit rohkem maad kui Lilleverest ja rooplik ning auklik oli see samuti, puudusid ainult säärased põhjatud mülkad nagu Vari ja Kalmuse. Praegu autoga küll läbi ei pääseks, mõtles Rein ja hüppas kuivemaid nukipealseid otsides ühelt juurikalt teisele, et mitte üle kingade porisse vajuda. Eideke, kellelt ta Toomastes teed küsis, torkas oma kepi otsaga üht Reinu läikivat kinga ja susistas:

«Kas sa, hullvaim, mõtled sääraste tuhvlitega Võstrikku minna? Parem võta jalad lahti, kui kummikuid osta ei jaksa.»

Pidi ta siis kummikud kotiga seljas linna kaasa tassima! Kui Rein aga küsis, mitu kilomeetrit Võstrikku on, lõi vanaeit käega:

«Kes seda teab . . . Hunt selle tee sisse sõrkis ja reinuvader sabaga üle mõõtis. Kui lähed, näed ise. Kui ma veel plikuski olin, räägiti ikka, et kümme versta . . .»

Tee tõepoolest väänles nagu metslooma rada künkalt künkale ja puu tagant puu taha. Kui vesi oli paaril korral üle kingaserva vulksanud, istus Rein kännule, väänas sokid kuivaks ja oli küps tagasipöördumiseks. Aga läks siiski edasi — pool maad käidud, ja mis lubatud, peab ka täitma. Nad sõitsid tookord kõige rohkem veerand tundi ühes kabiinis, Rein ei teadnud praegu isegi, kas Hildel olid sinised või hallid silmad, väga selgesti mäletas vaid tumepunaseid huuli ja krobedanahalisi, veest ning tuulest tursunud käsi, kuid ometi mõtles väga sageli tollele väikesekasvulisele ja saledale metsade tüdrukule. Hakka või nõidust ja ärategemist uskuma! Reinul polnud raske Hildest ühtteist teada saada. On vähe inimesi, kelle kohta kõneldakse ainult head, enamasti lisatakse — ah too, tean küll, see, kes nii ja naa. Hilde puhul jäeti nii ja naa ütlemata. Ah Võstriku Hilde, too brigadiir? Väsimatu hing, tulesäde, kõverust ja valskust ei salli, tema

peaks kolhoosi esimeheks panema, siis nihkuksime rajooni keskmiste seast esimeste ritta. Aga ta ei tule, ripub oma koduküla küljes nagu laps ema põllepaeltes. Ei ole teisel aega mehelegi minna. Siinkandis ei leidu vist nõnda julget meest, kes Hildele kosja läheks: ette teada, kelle jalga püksid jääksid. Rein kuulas ja muigas — vaat kus naljajutt: mis tüdruk see küll on, keda mees taltsutada ei suuda.

Tükike maad läks tee läbi nõmmemetsa ja siin oli kerge ning kuiv astuda. Pruunikad, ülalpool helekollased männitüved seisid nagu kõrged sambad, kandes endal tumedat, tuuleiilides kahisevat lage, mille lõhedest siin ja seal langesid alla viltused valgusevihud, peegeldudes tagasi pohlade tumerohelistelt, nagu vahatatud lehtedelt. Rein kummardus ja kitkus tordi tumehalli, pehmelt paitavat põdrasammalt ning pistis selle nööpauku. Pole tema süü, et loodus sel aastal õitega nii kitsi on ...

Nõmm lõppes sama järsku, kui oli alanud, ning tee sukeldus madalasse, nõnda tihedasse ning läbipaistmatusse lepa-, paju- ja kasepadrikusse, et usski läbi ei pääseks. See säbrik polnud lai — äkki tõkestasid Reinu teed kooritud kaselatid, mis olid otsapidi pistetud vaiade vahele põimitud väädivõrudele. Siin lõppes mets ja algas okkaline suivilja-kõrs. Põllupind tõusis pikkamisi, kandes kõige kõrgemal kühmul kohmakat ja altpoolt laienevat kivist tuuleveskit. Tuulikute keresid oli Rein mujalgi näinud, nad kõik olid abitud nagu hiiglasuured putukad, kellelt poisid on tiivad ära kitkunud, kuid sellel siin oli neli tiiba, igaühel kärisenud ja lapitud purjeriidest palakad peal. Nad elavad siin ju alles kiviajas, imestas Rein, hõõruvad tuulega jahu ja küllap klopsivad võimütas koort kokku.

Võstriku küla oli enda alla võtnud üsna kitsa ja pikliku vooreseljandiku, mis igalt poolt ümbritsevast metsast nagu valaskala selg ookeanist kõrgemale kerkis. Kivimürakate riidad lepiku veerel jutustasid kolhoosi võitlusest metsamaade igipõliste ja jonnakate vaenlastega, kes polnud end veel võidetuks tunnistanud — kesapõllul kössitasid nad praegugi nagu magamaheitnud lambakari. Kui metsaveeri mööda laialipillatud majad uhkustasid vooderdatud seinte, laiade akende ja valgeks

lubjatud korstnatega, siis veski juures asuv pikk ümmargustest palkidest, ristnurkadega talumaja nagu trotsis aega: ta õlgkatus oli kaetud paksu rohelise samblakorraga, isegi paar peenikest kasevõsu olid seal endale kasvamiseks küllaldaselt toitu leidnud.

Hundikoer ragistas keti otsas, mis jooksis kõrinal elumaja nurga ja aidaukse piida külge kinnitatud traati mööda. Vana isahani sirutas kaela õieli ette, surus pea maadligi ja susises vihaselt ning hoiatavalt — küllap ta kaasa istus kusagil varjulises kohas pesal. Õu oli rehitsetud ja pühitud, akna all peenral seisid lumelillede puhmad, valged õiekellukesed häbelikult longus.

Lauda poolt tuli keskealine naine, ämber käe otsas. Võõrast nähes laskis ta alla otsapidi vöö vahele keeratud linase põlle. Siin polnud vaja pärida ega tutvustada — see oli vananenud Hilde.

«Kas brigadiir on kodus?» küsis Rein.

«Oh ei, kus tema nüüd kodus püsib. Pistis juba varahommikul minema, päikesetera oli vaevalt metsa kohale tõusnud.»

«Kas kaugele?»

«Emtejotti. Eks meie kolhoos ostis ka traktoreid, saavad veel nuhtluse kaela, mis muud. Täna võetakse masinad vastu. Ma küll keelasin Hildet, et no kas pead sina igal pool ninapidi juures vahtima, on ju veel esimehed ja agronoomid ja teised asjamehed. Aga tema jälle vastu, et pean jah just ninapidi juures vahtima, muidu jäetakse meile need kõikse armetumad, aga Võstrikku on tarvis kõikse tugevamaid. Meil savised ning rasked maad ja kive ka nõnda täis nagu puru ... Ei tea, kust kandi mehi olete, rajoonist või ...?»

«Kas Hilde ütles, millal ta tagasi jõuab?» jättis Rein küsimuse vastamata.

«Arvas, et ehk lõuna paiku, aga või ta isegi seda nii täpipealt ette teadis ... Eks teie olete muidugi kolhoosi pärast liikumas ...»

«Kas Võstrikus käib külalisi ainult ametiasjus?»

«Ei tea, kes see nii hull on, et naljapärast siia vantsiks ...»

«Noh, aga kosilased?» naljatas Rein.

«Oh, kes tänapäeval enam kosjas käib. See oli vanasti,

kui veel talud kruntides olid, hoostega sõideti ja inimesed jumalat uskusid... Aga eks astuge tuppa, puhake jalgu, pikk maa seljataga...»

«Tänan, ma vahest hiljem. Vaatan veidi ringi...»

«Te vist esimest korda meie külas? No siis muidugi, uudise-asi. Eks vaadake aga pealegi... Ehk ilmub selle aja peale ka Hilde koju...»

Rein lonkis edasi ja teda saatsid uuesti hoogusattunud koera valjud, metsast tagasikajavad haugatused. Rein oleks hea meelega kivi võtnud ja virutanud, sest talle tundus, nagu pilkaks õuevalvur teda. Kui rumal, kui piinlik lugu — kümme kilomeetrit jalgsi läbi vee ja pori ning... ei oodatud! Lubas, aga... Kas ikka lubas? Tüdruk ju ainult naeris vastu, kuid ei öelnud ka, et ärge tulge. Kuhu nüüd? Kas teele kruusa vedama? Oi pärimist ja uurimist, kui äkki tee-ehitajate juurde ilmuksin. Kust tuled? Ah Võstrikust! Poisid naeraksid, nii et suu kõrvuni...

Rein tegi tiiru üle küla põldude ja tuli tagasi veski juurde, mille seinte ääres kahises tuules veel mulluseid, tuhakarva nõgesevarsi. Peen jahutolm oli üle puuderdanud esimesed arad rohuliblekesed, veski kiviseinadki olid nagu imepeene härmatisega kaetud. Rein katsus ust — see avanes kääksatades ning väike hiir veeres justkui hall lõngakera üle põranda. Jäme, läikimahõõrdunud lülidega kett rippus raske boamaona luukide vahelt alla, puudutades kohmaka konksuga põrandat. Kulunud astmed nagisesid, kui Rein puutreppi mööda üles tõusis; mõned ivi täis kotid seisid oodates tühjade kolude ääres, käru puhkas, hargid püsti, ja lühikesevarreline luuakonts toetus tahutud tugipostile. Paksus müüris oli neli kitsast akent, igasse ilmakaarde üks, ja läbi nende tolmunud klaaside sissetungiv kuma valgustas vaid ähmaselt ümarat ning madalat ruumi. Rein käis aeglaselt ühe akna alt teise alla. Kui tilluke näis siit Võstriku lagendik, võrreldes ümberringi laiuva, silmapiiril sinakasse vinesse uppuva metsaga! Asjatult otsis Rein jälgi mõnest teisest külast; kusagilt keerdus küll sinakashall suitsusammas, aga seal loopisid kindlasti metsalõikajad oksi tulle. Mets tõusis ja langes, tõusis ja langes jälle, ta lainetas nagu lõputu ookean. Rein pol-

nud kunagi ookeanil sõitnud, kuid ta mõtles ometi, et ainult ääretul veteväljal võib inimene tunda end nii väikesena ja mannetuna nagu tema siin praegu. Kui hirmus oleks sellesse lõputusse labürinti ära eksida, võbistas noormees õlgu.

12

Trepiastmete nagin sundis Reinu ümber pöörduma. Keegi tuli üles... Saan veel tõrelda, et üksinda võõras veskis ringi kolan... Rein seisis akna kõrval varjus ja nägi tulijat esimesena. See oli ju Hilde! Tüdruk peatus trepiavause kõrval; ta oli rutanud, mantlihõlmad avanud ja hingas kiiresti; küllap silmad jäid õue valguse kätte, nüüd pilutas neid, et veski videvikuga harjuda. Hilde seisis neljast aknast langeva tuhmi valguse fookuses ja madalas ruumis näis ta Reinule pikemana ning tugevamana kui eelmine kord Võstriku teel. Tüdruk oli paljapäi, lühikeseks lõigatud valkjad juuksed hoidusid loomulikest lokkidest kohevile ja Rein mõtles: mood ei vaja maanteid, autosid ega moemajasid, ta otsib ka nendelt naised üles isegi siin, ürgmetsas...

«Ah, seal te olete!» leidsid Hilde silmad noormehe. «Tere! Ema ütles, et üks võõras küsis mind ja läks veskisse. Mõtlesin kohe, et see olete teie. Ikka tulite, kuigi hoiatasin?»

«Kas te ei uskunud?»

«Ma ei tea...» Hilde ulatas käe, mis oli soe, tugev ja kare. «Või kui õigust rääkida, siis arvasin et tulete... Sellepärast ruttasingi tagasi. Mulle ei meeldi, kui pean ootama, ja ei taha ka, et mind oodataks... Tutvusite ümbrusega?»

«Vaatasin igast neljast aknast. Kohutav! Aina mets ja mets. Mul oli tunne, et olen tilluke nagu kõige väiksem putukas-mutukas, kes rohukõrte vahele ära eksinud... Või nagu vang.»

«Minge nüüd! Ma olen siin mõnikord möldriks, õppisin seda ametit oma isa kõrval, kui ta veel elas. Ja paaril korral olen nõnda akna juurde vahtima jäänud, et unustasin vilja kolusse kallamata ja ärkasin alles siis, kui

tühjalt käivad veskikivid kolisema hakkasid... Eks avane siit kauge ja avar vaade? Kas leidsite Lillevere? Ei? Noo... Tulge, ma aitan teid.»

Hilde tõmbas Reinu kättpidi ühe akna alt teise alla ja kõrgemaid metsakühme tähistena kasutades näitas, kus asub Lillevere, kus Rulli, kus Murakasoo, mille samblavaip on veel praegugi jõhvikatest punane, kus Lohusalu soosaared, kuhu on elama asunud põdrad. Metsadest tuli ta kord-korralt Võstrikule lähemale, kurtis ohates, et heinamaad kipuvad võssa kasvama, aga karjamaad ongi kohati nõnda rägas, et rebane ei poe läbi, mis siis veel lehmadest rääkida. Võsa on sama kärme ja visa nagu umbrohi: unustad mõne põllunurga, ja juba ta tärkab seal tihedana nagu oras. Aga neid unustatud nurgakesi aina sigines varasemail aastail, traktoristidel polnud suures preemiajahis aega käärusid ja soppe üles otsida. Kolhoosi juhtkond ei tõstnud lärmi, sest Võstrikule vaadati kui karjafiliaalile, kuhu kevadel mullikad ja lambad söömale aeti. Ka kividega pandi tõsisemalt rind kokku alles mullu, nüüd on pooled põllud vähemalt suurematest onudest puhtaks roogitud, aga tänavu kevadel tegi maaparandusjaam aprilli — pidi saatma kivikoristamise brigaadi, kuid küllap leiti kusagil kergemini ligipääsetav tööväli. Nii et veel ühe aasta peavad Võstriku külvajad ja lõikajad töötama nagu takistusribal, jälle jäävad orasepõldudele ilutsema umbrohukraed, sest keerle kuidas ka keerled, kivi ümber masinatega päris puhast tööd ei tee.

Jah, Võstrikul joosti nagu nõiaringi mööda: normipäeva eest maksti vaid kopikaid ja kellelgi polnud õiget töölusti; tähendab, narriti põldu, aga põld narrib üheksa korda vastu, kolhoosi sissetulekud olid väikesed ja polnud, millest rublasid maksta. Läinud aastal viidi brigaadid isemajandamisele, Võstriku muutus nagu omaette majapidamiseks, igaühe töötasu oleneb brigaadi sissetulekuist, ja nõiaring kärises pikkamisi tükkideks.

«Nüüd on meil juba jalad maas, kuid et edasi minna, on tarvis teed, korralikku juurdepääsuteed.» Hilde vaatas nõnda etteheitvalt Reinule, justkui oleks tema süüdi, et Võstrikust ei saa veel autodel Lilleverre vuristada. «Nägite ise, kuidas traktoriga sees siplesime, nüüd kat-

sume neid Toomaste kaudu kohale tuua. Aga kuidas säärane üle kändude ja läbi pori roomamine masinaid lõhub! Kunstväetist peab juurde vedama ... Ja brigaadi lehmi lüpsavad veel Lillevere naised, sest mis sa loomadest Võstrikku ajad, kui piimavankriga meiereisse ei pääse. Mullikate brigaad! Nõnda meid hüütakse. Oodaku ainult, kui kord lehmad Võstrikku toome, kes meile veel piimatoodanguga järele jõuab. Ehitage ainult kiiremini tee valmis, kiiremini! Kui te lõikuse ajaks oma magistraali ei ava, siis ...»

«Siis ...» õrritas Rein, keda Hilde ägedus lõbustas.

«Siis ... ei tunne ma enam ühtki tee-ehitajat ... Ei brigadiiri, ei metsaülemat, ei teid ...»

«Miks siis mind nõnda rängasti karistate? Olen ainult tilluke rattake, mina pole milleski süüdi ...»

«Kõik olete süüdi, kõik. Oh, kuidas ma ei seedi inimeste jaotamist suurteks ja väikesteks. Eks võtke kellast välja kõige pisem rattake, vaadake, mis aega too mehhanism teile siis näitab. Igaühel on õigus elule, ja igaüks vastutab. Ainult töö viib meid edasi. Rahva, meie igaühe igapäevane töö, olgu see siis nii lihtne ja must kui tahes. Aga teie justkui tammute paigal, seltsimehed tee-ehitajad.»

«Unustate, millised ilmad tänavu on ... Masinad on meil ka enamasti vanad, aina turguta ja remondi teisi. Ja Vari lodupealne on õel ning salakaval, ta neelab kruusa nagu Kaval-Antsu kott Vanapagana kulda.»

«Kalmuse oja kohal rabelete veelgi rohkem. Sinna peate kive põhja vedama.»

«Kui kästakse, eks siis veame. Meie oleme väikesed velled, meie jaoks on olemas ülemused ja plaanid.»

«Milline mõisamoonaka filosoofia! Tuttav laul, kolhoosis komistan sellele tihti — las teised mõtlevad ja plaanitsevad, meie aga liigutame oime ja ujume tasahilju kaasa. Nagu uimased sägad leiges vees. Ma lähen säärast juttu kuuldes iga kord nõnda põlema, et kargan kas või karvu kinni. Kenad peremehed! Kui igaühel oleks õige peremehetunne, jääks suur osa äpardusi olemata.»

«On teil aga tuli taga! Tahate vist küll juba oma elupäevadel kommunismi näha.»

«Tahan küll. Ma ei kavatse noorelt surra, küllap näen.»

«Te olete veel väga noor . . .»

«Ja teie väga vana ja . . .»

«Ja skeptik.»

Pilgus, millega Hilde kaaslast uuris, oli segu imestusest ja kahtlusest. Ta ei uskunud, et Rein on siiras, noormeestel on kombeks tüdrukute ees teeselda, mängida, end huvitavaks teha. Rein jälgis Hildet varjamatu üllatusega; ta poleks iial uskunud, et kividest, võsast, kunstväetisest, lehmadest võib kõnelda sellise vaimustusega. Nüüd nägi ta, et tüdruku silmad olid hallikassinised, aga kui valgus neisse langes, süttisid pupillides rohekad täpid. Oo, see väike on ju fanaatik! Fanatism oli aga Reinu meelest alati seotud piiratusega kas silmaringis, kogemustes või mõistuses. Ning vaevumärgatavalt muiates ütles ta:

«Teie vaimustus on . . . liigutav. Isegi mina tunnen endas tärkavat mingisugust huvi kolhoosi ja põllutöö vastu. Esimest korda elus, ausõna. Mulle näib, justkui ehitaksite oma tuleviku Võstrikule.»

«Aga muidugi. Olen kolkapatrioot. Ma ei häbene seda.»

«Kas tõepoolest suudate ette kujutada, et jääte surmatunnini siia . . . džunglisse?»

«Võstrikus elasid mu isa ja ema. Siin rühmasid kõik oma päevad vanaisa ja vanaema. Mis printsess mina olen, et mul siin elada ei kõlba? Eriti veel nüüd, kus kaugused on kaotanud oma hirmutava mõiste.»

Rein pilutas kavalalt silmi:

«Aga kui siiski . . . Oletame, et lähete mehele.»

«Rumalus . . .»

«Miks rumalus?»

«No kui lähen, mis sellest? Võstrikus jätkub tööd ka tollele tundmatule tüübile.»

«Aga kui too tundmatu tüüp pole nõus end siia maha matma? Kui temale pori on jäänud poriks ja kaugused kaugusteks?»

«Kui ei meeldi, eks siis koligu sinna, kus linnatuled teda soendavad . . . Aga jätame selle, see pole miski jutt.

Lähme alla. Näete, ema vaatab juba mitmendat korda veski poole, et kuhu me kadusime . . .»

Hilde ema võttis neid tõepoolest vastu etteheitvate pilkude ja pahase torinaga: «Mis imet te seal veskis nõnda kaua . . . Ei tea, kas tuleb meile uueks möldriks või . . .?»

Uuel möldril oli piinlik. Hilde märkas seda ja naeris lõbusalt:

«Oh, ei temast Võstrikku möldrit saaks, kui ka seda ametit oskaks: ta kardab metsa, lehmi ja pimedust. Rein on tee-ehitaja, tema meile Lillevere kaudu väljapääsu maailma avabki.»

«Ei tea, kellele seda teed nii vaja peaks olema . . . On siiani ilma elatud, elatakse ka edaspidi. Seda imet küll, kuhu igaühel äkki nõnda kiire on! Jänes jookseb, härg astub, aga pärale jõuavad mõlemad. Lõhutakse ainult maid ja metsi, isegi põldude ees ei lööda risti ette. Kus selle kahju ots. Kui siin ka autodega nõnda sõeluma hakatakse nagu linnas, siis ära pista enam nina ukse vahelt välja . . . Ega inimesel pole nagu harakal silmad ees ja taga, ajavad veel otsa.»

Hilde viis Reinu majja. Kõige suurema ruumi seinu ilustasid tabelid, graafikud ja värviline plakat: «Teed maisile!» Siin asus brigaadi kantselei. Selle taga oli väike, laia akna ja jämedate aampalkidega tuba. See oli lihtsa mööbli, kodukootud eesriiete ja punastest kividest ahjuga valge ning rõõmus nurgake. Madal kušett, mõned toolid, väike laud akna all ja seljatoega käsipeegel raamaturiiulil. Ühel seinal rippus ovaalne fotosuurendus arvatavasti Hilde isast ja emast ning selle vastas väike akvarell karjatänavat mööda kodu poole venivast musta-valgekirjude lehmade karjast.

«Mina teie asemel puhkaksin vähemalt omas toas ning riputaksin seinale midagi . . . lõbusamat.»

«Lilled, luiged, lossivaremed . . .?»

«Ma mõtlen, et siia sobiks mingi ehtne kunstiteos . . . Mõni maastikumaal näiteks.»

«Ka see on ehtne. Igal hommikul langeb mu esimene pilk pildile ja ma mõtlen: kui kauaks veel jäävad Võstriku brigaadi lehmad Lilleverre.»

Rein vaatas jahmunult Hildele. Tüdruku silmis ning

väikese suu nurkades tuksles kelmikust ja Rein ohkas kergendustundega. Aga kas ikka naljatab? kahtles samas. Või tõepoolest vaatab igal hommikul neile sarvekandjaile otsa ja unistab piimaliitreist ning lüpsimasinaist? Inimestel on sageli idée-fixe'e ja Hilde näib olevat seda laadi tüdruk, kelles kinnisideed omandavad otse kaljusse raiutud kirja püsivuse. Nõnda sünnivad kangelased — ja hullud. Viimaseid tundemärke ei näi Hildel olevat... Aga kangelaslikkuse näitamiseks on väljavaated Võstrikus võrdsed nulliga, kui just mõni loodusestiihia sisse ei murra.

Ema kutsus Hildet sööma. Vaatas vilksti Reinu poole ja ümises:

«Eks sa kutsu tema ka...»

Rein tänas ja tõrjus — pole isu. Aga Hilde võttis tal vastuvaidlust mittesalliva kindlusega käsivarrest:

«Lähme, ärge puigelge. Mu ema on kord selline toriseja, seda ei maksa tähele panna... vanainimese harjumus...»

13

Laual olid lihtsad talutoidud — lihasoust kartulitega, krõbedaks praetud pekiviilud, tulihapud kurgid ja kann piimaga. Ema ei istunud lauda, nihutas vaid toidunõusid külalisele lähemale:

«Eks võtke ette, mis on... oma perele sai natuke valmistatud. Eks kolhoosnikudki lähe pikkamisi poeleti toidule üle nagu linnarahvas. Teie ju muidugi linnast?»

Rein jaatas.

«Seda ma vaatan jah. Ja imestan, et miks küll nõnda... Meilt ikka kipuvad poisid ja plikad välja lendama, muudkui linna siidi ja sameti peale. Maal ju raske ja igav ja... Teie ka noor mees, kuidas te ometi linnast meie metsanurka ära eksisite?»

Rein pistis suure kartulilõigu suhu ja mälus hoolega ning pikkamisi. Ta ei armastanud end võõraste inimeste ees alasti koorida; ta ei vajanud haletsemist ja kaastunnet, ei siirast ega silmakirjalikku, ning ei kannatanud hukkamõistmist — igaüks elagu, nagu oskab ja õigeks

peab. Poja tüli isa ja emaga ning kodust ärajooksmine on patriarhaalsust austava ja jumalat kartva vanainimese silmis üks seitsmest surmapatust ja mine tea, kuidas seda tõlgendaks Hildegi. Kas teda usutaks, et isa oma kitsarinnalise kangekaelsusega tegi kojujäämise võimatuks? Vaevalt, süü veeretatakse ikka ärahellitamisest ulakaks ning ülekäte läinud poegadele, justkui oleksid vanad kunagi mõistnud uue põlvkonna vajadusi, meelelaadi ja huve. Tema, Rein, tõendab kõigile õhkuahmivaile hädaldajaile ja ohkijaile, et suudab ka üksi end elust läbi lüüa. Ja kuidas veel suudab!

Jah, ta sündis, kasvas ja õppis pealinnas ning tunneb seepärast maaelu rohkem raamatute kui enda kogemuste kaudu. Keskkooli küpsustunnistus taskus, jäi pisut kauaks ringi vaatama ja näpsati armeesse. Kolm aastat teenis kodumaad, sõitis autol, mille juhtimise isa «Pobedal» oli selgeks õppinud, ja pärast vabastamist sattus metsamajandisse ning sealt edasi Lillevere tee-ehitajate kolonni.

«Ja ongi kogu mu biograafia ning ankeet.» Rein tõstis laual kahvli üle lusika ja jälle tagasi. «Loomulikult ei suuda ma endale ette kujutada, et jääksin eluajaks rooli taha, et kärutaksin surmatunnini kruusa. See on ainult üks vahelüli mu elus. Hoovõtulaud. Isekallutajal teenib päris korralikult, ja et rahulikult edasi õppida, on hea, kui stipendiumi kõrval ka endal midagi pungas krabiseb.»

«Lähete ülikooli?» küsis Hilde.

«Tänapäeval mees ilma kõrgema hariduseta kuigi kaugele ei jõua. Käisin täna fotograafi juures, kui pildid kätte saan, läkitan sooviavalduse teele. Sügiseni rahmeldan ringi ja siis — tere, *alma mater!*»

«Tere, *alma mater!*...» Hildel oli ühtaegu kurb ja mõtlik ilme, kuid mitte kauaks. Ta raputas nagu tülikaid mõtteid eemale tõrjudes pead ja naeratas jälle rõõmsalt. «Mul on lihtsalt häbi tunnistada, milline laiskvorst olen. Kui tehnikumi lõpetasin, olin kindel, et hakkan eksternina EPA-s õppima. Mõned raamatudki ostsin valmis. Aga kolhoosi töö neelab nõnda aja käest, et lugeda ei jaksa ega jõua kõike, mida tahaks. Talvel veel, aga kui mätas haljendama lööb, on kogu aeg nagu tuli rummus.

Nähtavasti olen väetim kui teised. Või lihtsalt saamatum ja rumalam . . .»

«Eks rahmelda rohkem, rahmelda aga rohkem,» parastas ema.

«Emale meeldiks, kui ma preilit mängiksin. Aga ise rühmas enese enneaegu vanaks.»

«See oli oma talus . . .»

«Oh seda o m a küll! Kuidas maa, loomad, maja võivad inimese orjaks muuta. Tervise neelasid, hinge imesid seest, kuid praegugi sirutavad nagu polüübid haarmeid hinge järele. Õudne. Oleme emaga palju piike murdnud, aga et temaga vaielda, võta lass piima ja päts leiba ühes, kuid lõpule ikka ei jõua. Räägi mis sa räägid, aga tema ajab nagu torupill üht ja sama — oma ja oma . . .»

Ema torises midagi endamisi, valjusti ta rohkem hädaldada ei julgenud — mine sa näe võõra inimese sisse, kes ta on või mida mõtleb. Linnaantsakas pealegi, mis teab see taluperenaise südamevalust. Või mis teavad sellest noored üldse. Enda tütar, Kuuse talu ainus pärija, käskis oma krundi ristikivid välja kangutada ja metsa alla riita lohistada. Tema, vanainimene, käis õhtul, kui kedagi nägemas polnud, neid seal otsimas. Vähe puudus, et oleks jalaluu murdnud, kive oli nõnda palju hunnikus, et ehita kas või kirik, leia sa sealt veel. Ei leidnudki . . . Kandis siis põlles krundi nurkadesse uued kivid; kraapis kätega neile lohukesed maasse ja tampis jalgadega kinni, kuid traktor kündis nad mullasse või tiris ei tea kuhu. Nüüd on Jakobi, Mihkli ja pooled Kuuse talu põllud kõik üks oraseväli, ühest servast ei ulatu teise vaatama, ja paljuks neid enam on, kes piirpeenarde paiku mäletavad . . . Ema kuivatas rätinurgaga silmi ja läks oma tuppa.

«Kui visa on minevik,» saatis Hilde teda nukra pilguga. «Sõna ei aita ja mõnda ei veena nähtavasti ka elu ise . . .»

Rein viis jutu mujale. Justkui kahel noorel inimesel poleks pühapäeval muust rääkida kui tööst ja poliitikast.

«Näiteks kuust, tähtedest ja . . .» naeris Hilde.

«. . . ja armastusest,» täiendas Rein. «Ironiseerite? Ei

tea, kas maksab. Kas te pole märganud, et kui suured ka on ühiskondlikud vapustused ja murrangud, inimese tunded ei muutu, ausõna. Armutakse ja armastatakse täpselt samuti nagu kolmkümmend, viiskümmend, kas või sada aastat tagasi.»

«Olete selles liiga kindel.»

«Mis on siis uut? Ka armukadedus on endine. Te muidugi kuulsite, kuidas linnas armukade naine oma võistleja petrooliga üle kallas ja põlema pistis? Kauges minevikus virutati sama tunde tõukel kiviga vastu pead — milles on siin vahe?»

«Jubedus! Seda muidugi juhtub. Kuid inimeste suhted on siiski palju puhtamaks muutunud. Ka armastus. Jah, eriti armastus. Meist mitte kaugel oli kaks talu — Mihkli ja Jakobi. Mihkli perepoeg võttis naiseks Jakobi peretütre, sest nõnda sai Mihklist ja Jakobist üks talu. Uus krunt oli tõesti üle küla, kuid mis tähendab sõna õnn, seda selles majas ei teatud. Ja-jaa, sellest peale, kui äritsemine inimeste suhteid ei tumesta, on ka armastus puhtamaks ja kaunimaks muutunud.»

«Illusioon! Mulle näib, et armastusse suhtutakse nüüd ainult... kergemalt. Traagikata. Tüdrukud ei jookse enam linaleoauku ja poisid paugutavad revolvrist vareseid, aga mitte oma ajusid.»

«Kahju...»

«Et romantilistel põhjustel enesetapmised vähenevad?»

«Ei, vaid sellest, kui nii suure ja puhta tundega mängitakse. Armastuseta pole ju elu, pole õnne, pole ilu.»

«Teie näete ainult elu päikesepaistelist külge... Kuid läki parem välja. Näitasite mulle oma kuningriiki pilve piirilt, eks kaeme, kuidas ta maa peal välja näeb.»

Maa peal oli palju proosalisem: porised karjatalliõued, läbitilkuva katusega põllutööriistade kuur, kunstväetisekuhi lageda taeva all — pole ruumi, kuhu sisse vedada. Sead vingusid kopliaias, kärsad mudased, ja punaste harjadega kuked tervitasid neid sellise kontserdiga, et kõrvad helisesid. Kui Rein ja Hilde veski juurde tagasi jõudsid, puudutas päike juba kõrget kuuselatva ja aeg oli tagasiteele asuda. Küllap ka talgulised on tüdinenud ja Küüraugule sõitnud.

«Mu vaene väike isekallutaja, tal seisab raske nädal ees.»

«Miks?»

«Pigistan temast viimase välja. Et Võstriku tee rutem valmis saaks.»

«Nii et teistki saab Võstriku patrioot.»

«Ainult puupakk jääks külmaks, kui teid kuuleks ja näeks.»

«No-noo, jätke meelitused, meie kõrvad pole siin, metsakülas, nendega harjunud.»

Jätsid jumalaga ja Rein otsis üles Lillevere poole viiva teeotsa. Seljataha jäid Kuuse talu ketikoera rõõmus klähvimine, kukkede koor ja trotslikult taeva poole sirutuv veskitiib. Lobisesin ei tea mis kokku, justkui oleksin üksinda paar pudelit veini ära joonud, mõtles Rein, aga unustasin küsimata, millal jälle näeme. Järgmisel pühapäeval uuesti Võstrikku? Kole pikk ja vastikult porine tee... Hakka kas või kolhoosi kantselei juures luurama, seal ju Hilde käib.

Ükskõik kuidas, hüppas Rein üle laia porilombi, kuid tänane pühapäev ei jää viimaseks.

14

Rein ei rutanud. Nagu metsaüksildust nautiv turist lonkis ta edasi, noppis paar sinilille, mis päikesepaistelisel lepikuveerel olid oma kahvatud silmad pärani ajanud, ehitas roigastest purde üle salakavalalt läikiva porimülka ja aeg-ajalt peatus, et kuulatada. Ainult hoburästas kädistas, tsilp-tsalp tagus oma monotoonset laulu ja sügavamal metsas põristas putukaid küttiv rähn. Lilleverele lähemale jõudmisel kostis auto undamist, kuid see oli väga kaugel, suurel maanteel. Hoogtööpäevak oli lõppenud, ja selles veendudes lisas Rein sammule kiirust, nii et paaril korral solksatas üle kinga vette.

Rein mäletas hästi haralist kändu, millest Ilse kui piirist ja teetähisest kõneles. Tema oli laupäeva õhtul siin koos viimaste autodega, jah, just selle kännu juures lõpetati töö, Rein veel istus põdrasarvedena haraliste

juurte vahel nagu sadulas ja tegi suitsu. Rein oli kindel, et kui mitte enamus, siis vähemalt pooled mehed vedasid täna kruusa raha eest, ja luges kännust Võstriku poole mahapandud hunnikud seepärast mitu korda üle. Neli, ainult neli! Kas Oskar kauples siiski Vari lodupealse jaoks krediiti juurde . . .?

Rein ei teadnud ju, mis sel pühapäeval Võstriku teel juhtus.

Hommikul puudusid kolm autojuhti — Rein, väike Vellu ja lappimisjanuline Evald Sakkeus.

«Sa oled varane mees,» küsis Oskar Ottolt, «ega sa neid näinud?»

«Rein vajus varsti pärast päikesetõusu bussijaama poole, manisk ees ja kingad jalas . . . Vellut ja Evaldit polnud kogu öö näha . . . küllap timmivad praegugi . . .»

Nõnda sõitis Küüraugult välja kolm autot vähem. Esimesel ringil veeres Vari lodupealsest üle kaks masinat ja Ilse märkis oma arvestuslehel kriipsudevahesse, mille kohale oli maalinud «Kopikakogujad», pleekinud vurrudega Kollisti ja paari nädala eest kolonni saabunud, alati tusase ning napi jutuga ja seetõttu kõigile veel võõra Valdek Silberi nime. Arvid kippus «äraeksinud lambatallekestega» tüli norima, kuid Oskar põrutas järsult: jäta nad rahule, igaüks töötab nõnda, kuidas õigeks peab! Aga ometi kinnitas keegi Kollisti kabiinile suure valge rätiku, mis uhkelt tuules plaksu lõi, nii et selgesti paistsid sõega kritseldatud tähed «Kapten Kopikas». Silber sõitis kruusaaugust välja Kollisti kannul, plagu lehvis kogu tee silme ees, ta nägi autojuhtide muigeid ja Ilse kohale jõudes tühjendas koorma teiste omade juurde, otse buldooseri nina ette.

«Mis juhtus?» imestas Ilse. «Või kogemata . . .»

«Kogemata sündis tüdrukul titt . . .»

«Nii et üks täis raha eest ja teine hoogtöö korras?» kummardus Ilse oma paberite kohale.

«Mis sa seal pudistad!» pahandas Silber. «See esimene oli eksitus . . . Kollist põrutas otse, mõtlesin, et on mõni uus korraldus . . . No tagasi ma teda tassima ei hakka . . .»

«Milleks kruusa tassida, kui seda on lihtsam paberil teha,» rahustas Ilse.

Nõnda käis kahe järgmise koormaga teisel pool kändu ainult Kollist. Ta sõitis Pähklimäele, valge lipp ikka veel katusel, vurruots hammaste vahel, ja mehe teravaotsaline suunanäitaja — nina — ei kaldunud millimeetrigi võrra vasakule või paremale. Kui täislaadungiga tagasi jõudis, oli plagu kadunud ja Kollist peatas isekallutaja Sammaspooliku taga, kes just oli lõpetanud koorma mahalaskmise.

«Lase käia!» andis Arvid käega märku, et ta ootab ümberpööramisega senikaua, kuni Kollist on mööda sõitnud. Aga Kollist viipas ägedasti vastu, et vabastagu kiiremini tee. Arvid urises: «Kurat sinuga!» ja manööverdas auto otsaga Lillevere poole. Tükike maad eemal vaatas tagasi ja oleks imestusest peaaegu vastu teeveerset kivi sõitnud: Kollist oli oma isekallutaja kere upakile tõstnud siinsamas, otse Sammaspooliku kruusahunniku juures.

Nõnda sattus suure haralise kännu juurde ainult neli koormat kruusa — kolm Kollisti ja üks uustulnukas Silberi oma.

Kuigi ka sel pühapäeval oli idakaarest puhuval tuulel jääokas kinda sees, paistis päike ometi nõnda soojalt, et metsaveerel laperdas kirjudele lisaks juba ka valgeid ning kollaseid liblikaid ja üle tee vonkles rästiku tumedavöödiline pael. Teepind tõmbus tahkemaks, masinad veeresid kiiremini ja üks ning teine meestest jorises mootoritele kaasa. Ka Oskar oleks laulnud, oleks üüranud täiest kõrist, kuid ta ei suutnud isegi «Üks vanamees raius . . .» viisi kinni pidada. Oskar jooksis korraks metskonna hoonesse, et Kuslapuuga ära leppida ja teda paarile reisile kaasa kutsuda, aga metsaülem oli oma südamesõbra, metsapunkti juhataja juurde sõitnud.

Vellu ja Evald olid nagu maa alla vajunud. Öösel oli neid vintis meestega poe juures, siis maanteel ja veel hiljem hommikumaa stiilis ehitatud bussi-ooteputkas nähtud, nüüd polnud neist aga kippu ega kõppu kuulda. Nõnda kauaks polnud nad veel kunagi ära kadunud ja juba muretseti, kas ei peaks mehi otsima hakkama; esimene pits on ju ohuks, teine rohuks, aga kolmas-neljas hingevõtjaks. Ent siis kihutas üks veoauto nii laia kaarega ja suure kiirusega kruusaauku, et järsule pidurda-

misele vaatamata müksas kaitserauaga Oskari masinat. Rooli taga istuv Vellu tõukas Evald Sakkeuse, kes lõdvalt ja pehmelt nagu viljakott tema õlale nõjatus, kõrvale ja kobis kabiinist välja. Ta naeris kogu näost, nii mõttetult ja põhjuseta nagu oskavad naerda vaid lõbusad Bacchuse jüngrid, ning pruunikad tedretähnid ninal ja põskedel pilgutasid kelmikalt päikesele vastu. Nüüd polnud Vellul meeles jämedat mehebassi teha, vaid puterdas heledal poisikesehäälel:

«Kohkusid ära, ah? Ära värise, Vellu käsi ja jalg on kindlad nagu ekskavaatori trossid. Kas oled pahane, et hiljavõitu finiši jõudsin? Ära ole. No juhtus väike avarii, saad aru, pühitsesime laupäeva õhtut ja ühe semu õnnetut saatust. Ta võttis rikka naise, ah-ah-haa. Aga mida peab maailmas kõige rohkem kartma? Ei tea? Ussi, püssi ja koduväikohta. Täismehed end juba säärastesse võrkudesse püüda ei lase, oh ei. Kas sa oled kuulnud seda mõistatust, et...»

«Pööra jalamaid ringi ja sõida Küüraugule!» Oskar toppis rusikad nahkjopi taskusse, nii et õmblused raksusid — teda valdas otse võitmatu kiusatus haarata Vellul kraest ja suruda peadpidi kruusaaugu põhja kogunenud lompi jahtuma.

«Küüraugult ma just startisin!... Või unustasid midagi? Siis on iseasi, ma võin ju ära tuua...»

«Paned auto sinna tagasi, kust võtsid. Aru said? Ja maga end selgeks.»

«Midagi ei taipa, antenn lihtsalt ei võta vastu. Jätsin lõbusa kampaania maha, et tööle rutata, aga olge lahked — brigadiir kamandab koju koti peale... Kuule, on see nali, ah? Kui on, siis mitte raasu naljakas ega vaimukas.»

«Küll ma õhtul teen sulle nalja. Kangelane! Purjus päi autot lõhkuma. Anna teed.»

Evald Sakkeus oli kaine peagagi pikaldase taipamisega, nüüd aga oli ta mitmeatmosfäärilise auru all, nii et Oskar ja Vellu jõudsid oma ütlemised enne ära sähvida, kui ta taipas, millest brigadiir nõnda kurja näo ja valju häälega kärgib. Evaldi jalad käisid risti nagu vändad, kui ta lähemale vaarus ja Vellut kuuesabast sikutas:

«Lähme... sõidame... Ja lisaks kummardame ja ütleme — spassiiba. Mis sa jageled, ena mul meestel muret... Mäletad, eks ma öelnud sulle, et ära tiku peadpidi lõvi lõugade vahele, mäletad, ah? Sa kuula alati mind... Kaome siit nagu paha hais ja laulame taevale pealekauba hosianna ja halleluuja. Et meid vaba pühapäevaga õnnistas.» Ja huuli pikalt torru ajades ning käsi kõhu peal risti hoides kriiskas: «Halle-halle-halle-luujaa...»

Vellu kõikus nagu üksik rukkikõrs tuules, ta oleks tahtnud Oskarile tõestada, et võib autot juhtida sama kindlakäeliselt nagu alati, aga brigadiir oli juba kaugel, seletas midagi Ottole, ning oma väikest püstnina kirtsutades tõmbas Vello autoukse lahti.

«Ena mul asja... Kui sa ühelt brigadiirilt arusaamist loodad, siis ootad seni, kuni jänes kolm korda aevastab. Hõissa, meil on pühad! Mehepojad elavad veel.»

Manööverdas auto demonstratiivse aeglusega august välja, aga sirgel lisas gaasi ja kihutas keset teed nõnda, et vastusõitev hobune piimaplekke laiali pillates üle kraavi heinamaale kargas. Evald luksus heast meelest naerda ja õhus sõrmedega kolmnurki ning ruute joonistades lällutas:

«Sa ära sõida Küüraugule... kuradile öömaja ja kõik. Tead, sõber, mis me nüüd teeme? Ei tea? Muidugi ei tea, sest sul pole säärast nutti nagu minul. Me sõidame alevisse! Sul ju jäi seda krabisevat karmani...?»

«Ee... ei,» kõhkles Vellu. «Oskar saab teada...»

«Kas me teda kardame?» püüdis Evald end sirgu ajada, ent lõi pea vastu lage ja potsatas tagasi istmele. «Toh-oh tonti ja seitsesada sarvilist! Pidasin sind ikka täismeheks... No kes ta ära ei ole, täpipealt samasugune kruusakuli nagu meie. Üks rabotši narod kõik, eks katsugu meile turja karata. Ole mureta, seda ta ei tee. Mürki võtan, et ei piuksatagi. Mind ta, omavahel öelda, kardab. Ja-jaa, kardab. Ma andsin talle paaril korral nõnda nina peale, et särtsus. Lase, lase aga alevisse, nii et sinine suits käib üle pea. See kaksteist kilti on meil nagu nuusata, viiuhh! ja kohal. Seal on tsainaja alati lahti. Leti tagant naeratab meile vastu tuttav mamsel, roosa justkui õun ja ümar nagu värske saiapäts.»

Haaras roolist, kuid Vellu tõukas ta küünarnukiga kõrvale.

«Ära kisu, lendame veel uppi... Sellest tuleb pahandus...»

«Ei tule, keegi ei saa teada. Kui sa ise ei lobise. Mina olen igatahes vait nagu magiila, nagu kahekordne magiila. Me oleme ammu enne tagasi, kui mehed töö lõpetavad. Ära ole memmepoeg...»

«Kes on memmepoeg?» lõid Vellu silmad nagu noorel kikkal sätendama. «Korda veel kord. Kes on, ütle, memmepoeg, ah? Ma sulle näitan memmepoega.»

Maantee oli lai, ainult vähe trepiline ja parajalt sisselõigatud kurvidega. Isekallutaja sõitis viiekümnega, kui aga tagant lähenes vesihall «Pobeda» ja möödasõitmiseks hoogu võttes vasakule teeservale hoidus, lisas Vellu gaasi. «Pobeda» kaugenes, kuid nihkus varsti jälle lähemale. Evald pöördus istmel poolenisti ringi ja vehkles rusikatega ning ässitas nagu hasartiläinud pealtvaataja võidukihutamistel:

«Jälle trügib mööda, oh sa soolatud saatan, kui visa sell seal rooli taga istub! Aga sina ära alla vannu, Vellu, ära vannu... Tuleb, hall tsort, juba on ninaga tagumiste rataste kohal. Gaasi, Vellu, pressi gaasi, ütlen ma sulle... Ah-ah-haa, kugista nüüd, limusiin, meie pori ja bensiinitossu. Ta ei jäta jonni... Vellu, kaitse Lillevere meeste au...»

Ent «Pobeda» sõitis ägedalt tuututades mööda ja juht irvitas isekallutaja meestele näkku. Vellu suurendas kiirust, aga juba kadus sõidumasin käänaku taha. Kahel pool teed seisid tarade ja põõsastega piiratud majad. Vellu lõikus täiel hool kurvisse. Samal silmapilgul pööras talu õuest maanteele tütarlaps jalgrattas. Ta ilmus nagu maa alt, ainult mõni meeter lahutas neid. Vellu rebis rooli järsu tõmbega paremale.

«Kuhu, kurat..!» hüüdis Evald ja kaugemale ei jõudnud: auto raksatas täie hooga vastu telefoniposti. Kostis tütarlapse hele kiljatus, purunevate klaaside klirin ja siis vaikis kõik; ainult õhk tungis sisisedes lõhenenud kummist välja.

Vellu silme ees oli pimedus, milles sähvisid tulukesed, kord sinised, kord punased, kord lillakad. Pöial valutas, nagu rebitaks seda otsast. Keegi oigas lähedal. Pikkamisi avas Vellu silmad. Virvendus hajus ja noormees imestas: kuidas saab post seista nõnda lähedal, auto mootoriosa on ju pikem. Lämmatatud oie sundis teda pead pöörama. Evald Sakkeus oli kabiini nurgas hunnikus, pea rippus lõdvalt õlale ja juustest nõrgus otsmikule kitsas nire tumedat verd. Vellu sulges kähku silmad ja surus hambad huulde, et mitte karjatada. Avarii, lõhkusin riigile kuuluva auto! Sakkeus on vigastatud, sureb või jääb invaliidiks. Olen roimar. Mind kihutatakse minema. Mõistetakse vangi. Lõpp! Joosta metsa, põgeneda nii kaugele kui saab? Parem juba end siinsamas oksa tõmmata. Lõpp. Lõpp! Mõtted sähvisid nagu elektrilaengud risti-rästi ja Vellu surus käepidemele. Uks avanes, jahe tuulehoog vihises kabiinist läbi. Joosta, joosta, et keegi ei kuuleks, näeks ega teaks ... Kuhu, lollpea, kuhu?

Seni vagusi kössitanud Sakkeus liigutas end. Vellu avas luugikese armatuurlaual, millest kukkusid välja steriilne marliside ja esmaabipakend. Kui Oskar nõudis meestelt esmaabipakendite kaasaskandmist, torisesid nad vastu, et ega me ole liikuvad apteegid. Kuid Oskar korraldas igal hommikul uue kontrolli, kuni mehed tüdinesid ja järele andsid — põrgut temaga, ega need pakikesed leiba küsi. Hea pikk Oskar, valgusid pisarad Vellule silmi, nagu tal vähe muret oleks, nüüd veel mina lössisõidetud masina ja verdnõriseva Evaldiga ...

Evaldil oli otse nina kohal juuste sees üsna pikk ja, Vellule näis, väga sügav haav. Vellu kartis verd, ta pöördus kõrvale isegi siis, kui seoti ohutu kriimustusega sõrme. Ka nüüd tundus talle, et minestab, kuid tõmbas ometi esmaabipakendi nöörikese lahti ...

... Hoovist maanteele sõitnud tüdruk nägi, kuidas möödatuisanud «Pobeda» tolmulainest kihutas otse tema suunas suur veoauto, pööras järsult jalgratast ja kukkus. Ta kuulis raksatust ja sulges silmad, et mitte midagi näha; ta ootas oigeid ja etteheidete ning sõimu valingut,

millega teda üle külvatakse, kuid kõik jäi vaikseks. Just see kohutav vaikus, nagu poleks autos inimesi olnudki, hirmutas teda kõige rohkem. Tüdruk jättis jalgratta lamama ja jooksis majja. Ta lõdises nagu palavikus ja jõudis vaid kogelemisi seletada, mis maanteel juhtus. Lähedal elas metsnik, tema juurest helistati velskrile ja metskonda. Velsker Rimpel urises, et täna on pühapäev, ta juba kutsuti ühe haige juurde, kes osutus tervemaks kui tema ise, ja et tahab nüüd puhata. Kui leidub hullumeelseid, kellele meeldib end surnuks kihutada, siis olgu lahked, kuid teda jäetagu rahule — viinaklaasi upub rohkem inimesi kui merre, ei jõua tema kõiki neid ellu toibutada. Ja lõi toru raksatades konksu otsa. Metsaülem Kuslapuu karjus telefoni:

«Metsamajandi auto, ütlete? Missugune number? Kas vaatasite auto numbrit? Ah ei. Kahju. Aga kes sõitis? Kes oli roolis? Ka ei tea... Ma tulen kohe, silmapilk olen seal. Kohtu alla lähevad, masuurikad, Siberisse saadan.»

Õnnetuskohalt ambulantsini oli kuus kilomeetrit ja Rimpel oli kohal viieteistkümne minuti pärast: vana velsker kahmas pärast telefonikõnet arstiriistade kohvrikese, jooksis maanteele ja pidas käetõstmisega kinni esimese mööda sõitva auto. See oli veomasin õlle- ja limonaadikastidega, jahukottide, heeringa- ja silgutünnidega. Juhi kõrval istus juba keegi ja Rimpel sõitis ülal kastide otsas; kuidas ta ka püüdis oma pikka halli habet palituhõlma alla toppida, rebis tuul selle ometi välja.

Metskonna kantseleisse polnud katastroofikohalt kolmegi kilomeetrit, kuid Rimpel oli juba Sakkeuse teadvusele toibutanud, tema pea uuesti sidunud ja šokivastase süstimise teinud, kui Kuslapuu kohale jõudis. Ta oleks mõnel teisel teekolonni autol ammu enne pärale saanud, aga ootas, kuni metskonna tallimees brigadiiri auto kinni püüdis. Metsaülemalt kuulis Oskar, mis oli juhtunud, ja kihutas täiskoormaga otse õnnetuskohale, pudendades kurvides ja aukudes poole kruusast maha.

Evald Sakkeus, kelle jäme nina oli tursunud sinakaks, istus teeveersel kivil, pea käte vahel, ei vastanud küsi-

mustele ega lausunud ka omalt poolt sõnagi, justkui oleks põrutus ta kurttummaks löönud. Kui Oskar sellist kartust avaldas, raputas velsker Rimpel pead:

«Oh ei. Temataolised flegmaatikud kaotavad närvivapustusel sageli kõnevõime. Haav peas pole ohtlik, sellel mehel on kõva kolu. Las lamab igaks juhuks päeva ja siis võib minupärast järgmise posti tugevust proovida. Teie asemel peaksin silmas hoopis toda tedretähnilist noorukit, kuigi tal imekombel ei näi olevat marrastustki!»

Vellu käis nagu kuutõbine ümber auto, katsus lõmastatud radiaatorit, painutas kaarduväänatud ventilaatori tiivikut ja ronis kabiini, et proovida, kas tuled põlevad. Klõpsutas, kuid ükski lamp ei süttinud.

«Kuradi temp!» vandus metsaülem. «Ma ei tea, kes selle jampsi välja mõtles, et laste kätte masinad usaldatakse. See pole ju kahe rattaga tõukekäru, vaid mootor, jõud, tehnika. Kes nüüd vastutab? Kas tema? Ooh, kus mul vastutaja. No pannakse mõneks aastaks istuma, see on talle paras, kuid vastutama pean mina, mina, metsaülem Kuslapuu. Nüüd mulle alles hakkab sadama! Nõrga järelevalve eest, kaadri halva ettevalmistamise eest, puuduliku töödistsipliini eest...»

Kui ta vaikis, küsis Oskar:

«Kas sa jõudsid juba kellelegi teatada?»

«Ehmatusest unustasin. Lähme autoinspektsiooni välja. Siin peab jääma kõik nõnda nagu on, kuni juurdlus lõpetatakse.»

Avariikohale olid sõitnud ka mõned brigaadi autod: juhid oskasid paremini kui keegi teine ette kujutada loo kõiki tagajärgi ja nad hoidusid Vellule otsa vaatamast. Nagu ikka autojuhid, ei tundnud nad sümpaatiat inspektsiooni vastu, ja metsaülema sõnadele juurdlusest ning ametivõimudest reageeriti arutlustega, et masin seisab tagumise otsaga teel, häirib liiklust, võib põhjustada uue õnnetuse ja kõige mõistlikum oleks sündmuspaik otsekohe puhastada.

Oskar mõistis väga hästi, millele töökaaslased vihjasid ja mis neil mõttes mõlkus. Ta ei mõelnud üksnes sekeldustele ja pahandustele, mis teda kui brigadiiri metsaülemast rohkemgi ähvardasid, vaid nägi ka, kui

abitult Vellu puruks sõidetud isekallutaja kõrval seisis — see polnud enam uhke noor kikas, vaid vette kastetud varblane. Auto parandatakse ära ja ta sõidab võib-olla paremini kui seni, kas aga noor inimene suudab oma haavu kinni kasvatada, kui ta toeta ja julgustuseta jäetakse? Vellu on lastekodu kasvandik, tal pole ju lähemaid inimesi kui meie, teebrigaadi liikmed, kelle keskel ta oma esimesi iseseisvaid samme astub. Lastekodu kollektiivis oli muidugi auküsimuseks olla mehisemast mehisem ja brigaadis püüdis Vellu jämeda hääle, pudeli viina ning uljaste tempudega oma noorust varjata. Küllap ta pole lapsevitsu maitsnud, aga elu karistab sageli karmi käega . . .

Oskar hüüdis Arvidi lähemale.

«Haagi vrakk taha ja vea Küüraugule.»

«Mi-is?» ajas metsaülem pea kuklasse ja tema silmad prilliklaaside taga venisid suureks. «Kes siin õieti käsutab?»

«Praegu mina.» Oskar rääkis rahulikult, nagu tõrjuks tüütavaks muutunud last. «Jah, mina olen brigadiir, ennekõike vastutan mina.»

«Ma ei usu, et väga kauaks sellele kohale jääd. Kui luusijaid ja avariimeistreid soositakse, siis on selge, miks tee-ehitusega paigal tammutakse. Pehmus ja järeleandlikkus ahvatlevad ka teisi hoolimatusele, ja ära neilt kahelt tänu oota — pestud põrsas läheb ikka mudasse püherdama. Kui sa kavatsed katastroofi surnuks vaikida, siis mina protesteerin. Pro-tes-tee-rin.»

«Mis sa siis tahad? Kas lärmi ja pahandust?» küsis Oskar. «Kui sulle sekeldused meeldivad — ja sekeldused tulevad suured, võid kindel olla —, eks siis teata, kuhu soovid. Mõistlikum oleks õnnetus likvideerida vaikselt ja omavahel, siis on lootust, et kõik ainult meie teada jääb.»

Kuslapuu tahtis midagi väga teravat vastata, kuid ei leidnud otsekohe parajaid sõnu ja Oskar ei jäänud neid ootama. Kõige rohkem maailmas kartis metsaülem ametialaseid arusaamatusi, seletuskirju ja märkusi; autojuhid on konspiratiivne rahvas, võib-olla tõepoolest summutavad kogu loo . . . Veiramiga õiendan aga arved omal ajal . . .

Oskar aitas meestel trossi Vellu isekallutaja külge kinnitada ja ütles siis Kollistile:

«Sa sõiduta velsker koju. Suur tänu teile, seltsimees Rimpel, ja vabandage, et pühapäevarahu segasime.»

«Ah, mis sest möödunud aasta lumest taga nutta,» triikis velsker oma külge, milles pärast lahtisel autol sõitmist reuma jälle hambaid teritas. «Nii et suuremale korpusele üheks päevaks voodirežiim, aga toda tedretähnilist esialgu mitte üksinda jätta. Kirjutan mõlemile broomi ja muud rahustavat.» Rimpel silus mõtlikult oma pikka habet ja Oskaril käealt kinni võttes viis ta meestesummast kõrvale. «Ma peaksin koostama haiguslehed ... mis juhtus, kuidas juhtus, miks juhtus, millal juhtus ... Te mõistate mind — ametlik asi, ametlik käik, ametlikud paberid ...»

«Kas te ei võiks ... oodata? Tuleksin õhtul teie poolt läbi, kui lubate ...»

«Hea küll, noormees, hea küll,» oli Rimpel kähku nõus ja velskri silmade sooja, sõbralikku läiget nähes naeratas ka Oskar vandeseltslaslikult. «Pidage aru, noor seltsimees, pidage pealegi nõu ... Inimene on siiski rohkem väärt kui üks masin, nii ebatäiuslik kui *homo sapiens* ka on ... Kui teil õhtul aega on, võime seda teemat arutada, see on huvitav ... Noh, seniks hüvasti, surmaratsanikud.»

16

Hoogtööpäevak lõpetati varakult. Küüraugul kõneldi poolel häälel; ei klõbisenud doominopulgad, ei käratsenud turakatagujad, ei askeldanud pliidi ümber kokakunsti sõbrad — juurdluse, kohtu ja karistuse vari rusus mehi. Evald keeldus lamamast, ägestus koguni, kui talle velsker Rimpeli korraldust meelde tuletati; ta olevat tervem kui härg, kes ei usu, tulgu kivi tõstma või rinda pistma. Paaril korral peatus ta Vellu raudvoodi kõrval, sirutas isegi käe välja, nagu tahaks noormeest puudutada, kuid eemaldus siis jälle. Vellu lamas kõhuli, riietes ja saabastes, nagu ta tuli ja pikali prantsatas, ning keegi ei teadnud, magas ta või ainult püüdis oma muret peita.

Sel ajal jõudis Küüraugule ka Rein. Ta oli valmis vastu võtma ja tagasi lööma uudishimutsemise rahet, kahemõttelisi pisteid, otseseid ja tummi etteheiteid, kuid kellelgi polnud nagu meeles küsida, kus ning kuidas ta päeva veetis. Piisas vähestest sõnadest, et mõista, miks on meestel selline matuse-meeleolu.

«Poisike!» sähvas Rein. «Aru täpselt niipalju peas, et kassipoeg võib saba peal ära kanda. Viinapudel oli talle nagu lapsele sosku.»

Õues oli mehi lömmisõidetud auto ümber kobaras koos. Purustused polnud nõnda suured, kui algul paistis. Radiaator tuleb vahetada, tiivad ja kaitseraud üles klopida ning uuesti värvida, veepump näib rivist väljas olevat, vool katkenud, kuid masina süda — mootor — on korras. Oskar, Otto, Arvid ja veel mõned mehed arutasid midagi omavahel, siis kutsus brigadiir kõiki ruumi.

Oskar kopsis tasakesi nükkidega lauale ja näis kulme kortsutades millegi üle pingutatult mõtlevat. Tõmbas siis kõigi viie sõrmega paar korda läbi juuste ja algas:

«Mehed, peame veidi nõu. Igaüks teab, mis Vellut ootab ja mida ta tõtt-öelda on ka ära teeninud. Purjus päi, samal ajal kui teised töötasid, sõiduleheta ... On olemas kõik süüdraskendavad asjaolud — purustatud auto, kaassõitjale tekitatud kehavigastused ...»

«Need jäta mängust välja!» hüppas Evald Sakkeus temale ebatavalise väledusega pingilt. «Minuga pole midagi juhtunud. Kriimustus otsaees oli mul enne, jei bogu, kukkusin öösel kaupluse tagauksel, kui viina käisin toomas. Vannun seda uurijale, prokurörile, kohtule, kas või vanakuradi vanaemale endale.»

«Vanduda ju võid, aga kas seda usutakse? Tõendid on väga selged ... Meil oli õues mõne mehega pisut juttu ... Arvasime ... et kui summutaks kogu loo.»

«Kas see ei lõhna ametialase kuritöö järgi?» kergitas Rein kulme.

«Tõepoolest, seadusega see kooskõlas ei ole. Kuid mida võidaks riik, kui inspektsioonimehed kohale kutsuksime? Olnut olematuks ei tee, protokolliga autot sõidukorda ei vii!»

«Ja Vellu lükkaksime auku,» pomises köögiukse piidale toetuv Otto. «Õige mul elumees väljas, et kipub

juba kõrtsi renti maksma. Vitsu, lapsevitsu tuleks talle anda . . . et mäletaks ja aru pähe võtaks . . .»

«Küllap Ottol on õigus. Vellu on meie pere kõige noorem liige, meie ei peaks teda praegu endist eemale tõukama. Oleme ju igaüks ise ka süüdi. Nägime kõik, kuidas Evald Sakkeus teda poe nukataguseid pidi kaasa vedas ja lappimisele ahvatles. Kui keegi kohtu alla anda, siis peaks see olema Evald, aga mitte Vellu.»

Evaldi suur ja tugev kogu oli voodiotsale kössi vajunud. Korraks tõstis ta pea, kohkus aga temale pööratud paljudest silmadest ja langetas pilgu taas kätele; ta pingutas kogu jõudu, surus hambadki nii tugevasti kokku, et lõualuudes oli valus, kuid käed võbisesid edasi, justkui elaksid nad omaette, muust kehast eraldunud elu, kuni Evald nad kõvasti-kõvasti põlvede vahele surus.

«Ma enam ei kutsu, mitte kunagi ei kutsu,» pomises ta.

«Aga auto on ju nässus,» ütles Arvid tasakesi.

«Nässus ta on, kuid mitte nõnda hullusti, et parandada ei saaks. Tuhat või poolteist tuleb Vellul muiduqi lauale laduda . . .»

Oskari viimaste sõnade ajal tõusis Vellu, pöörates enne padja ümber. Ei, ta ei nutnud, mehed ei nuta kunagi, küllap tuul ja magamatus olid silmi nõnda ärritanud, et need punetasid. Vellu üks käsi oli põuetaskul, milles ta hoidis rahakotti. See oli õhuke nagu lestakala. Lastekodus polnud poistel peaaegu kunagi raha. Võiks arvata, et see õpetas selle imelise paberi väärtust hindama, aga Vellu loopis autojuhina tööle asudes omateenitud rublasid välja, nagu oleksid need kõige tavalisemad paberitükikesed. Peaaegu iga palgapäeva eel tõotas Vellu: nüüd hakkan kindla korra järgi elama, loen ja õpin ning vähemalt veerandi palgast viin hoiukassasse. Arvestas isegi täpselt välja, kui palju peab igal kuul talletama, et aasta lõpul võiks sõita oma suurel unistusel — uhiuuel mootorrattal. Tühiasi, selgus, niipalju võib palgast hõlpsasti näpistada. Palgapäevad tulid ja läksid, suurte paranduste ning kalkulatsioonidega koostatud ja kenasti papitükile joonistatud päevarežiim jäi kirjutusbloki vahele ning väike avaarveke suurenes vaid nende rublakeste võrra, mis protsentidena juurde arvestati.

«Mul pole nõnda palju raha ... Mul on üldse ... väga vähe ...»

«Teadagi,» ümises vana kokkuhoidlik Kollist, «ennem seisab vorst koera kaelas kui raha Vellu taskus.»

«Eks Evald toetab,» lohutas Ilse. «Kahasse nad jõid, nüüd kandku ka lõbustusmaks pooleks.»

«Mul ... mul ka ei ole ...»

«Eks katsu vähi seljast villa lõigata,» ironiseeris keegi.

«Kurat, ära valeta!» põrutas Arvid rusikaga lauale. «Mina tean paremini kui ükski teine su tempe. Aina koonerdad, jood ja laaberdad sõprade kulul. Ole mees ja ära mängi ihnuskoid.»

«Ei ole!» Evald vaatas uskumist nuruval pilgul ühelt teisele. «Kõik, mis kokku hoian, saadan ära ... Mul on haige ema ja väike õde ... ta õpib universiteedis. Teisi toetajaid neil pole. Minust ju midagi rohkem ei tule, kui olen ... ma pole kunagi viitsinud raamatute taga küürutada ... Ja üleüldse on mul pehme karakter, nagu teate. Kuid õde on see-eest nagu nirk, tema koolitame teadlaseks. Nii kui palutska on, saadan raha ära. Et kiusatus peale ei tuleks ...»

«Ära sa siin mõtle muinasjutte välja. Kas on keegi poolt sõna Evaldi emast ja õest kuulnud?»

Vastuseks oli eitav ümin.

«Mis ma sellest ikka kuulutasin ... perekonna asi.»

Laepapi all veeres krabinal hiir. Maanteel hirnus teekäija hobune.

«Eks siis peame minema külasse laenu tegema,» poetas Rein vaiksel, süütul, justkui heatahtlikul häälel.

«Ei!» Otto astus laua juurde ja tõmbas taskust suure, kauasest kandmisest halliks kulunud rahakoti. «Tuleme omal jõul toime. Paneme, mehed, rahad kokku. Teenivad ja maksavad ära.»

Otto pani paar viiekümnelist lauale. Rein muigas — küllap leppisid Oskariga juba varem kokku, kuidas merehädalised kuivale maale aidata. Ta ütles:

«See on kõik väga humanistlik ja ... melodramaatiline. Kuid mul ei ole raha loopida. Vaikida? Minugi pärast — juhtus, ja olgu lõpp. Kuid tagajärjed kandku süüdlased ise. Teate ju, et kinkija on surnud, kuid poeg

elab ja ta nimi on — osta ise. Mitte, et mul sajast rublast kahju oleks, vaid põhimõtte pärast. Kui juba õppetund, siis olgu ka õppetund.»

Võttis öökapikeselt raamatu ja lappas lugemisjärge otsides lehti.

«Nagu keegi soovib,» pani Oskar sajarublalise Otto viiekümneliste kõrvale. «Sundust siin muidugi ei ole . . .»

Mehed astusid üksteise järel laua juurde ja rahapaberite hunnik kasvas. Arvet ei peetud, kes andis, üles ei kirjutatud. Kollist soris akna all seistes kaua oma taskuis, pomises endamisi, et andja on alati sõber, tagasinõudja aga vihamees, ning poetas lõpuks kahekümneviielise lauale — endale jäävat teine samasugune leivarahaks. Kui Oskar hakkas raha kokku lugema, lõi Rein raamatu laksatades kinni ja ulatas kõige lähemal seisvale mehele sajarublalise.

«Saatke edasi . . . Ma ei laena, vaid kingin.»

Vellu istus liikumatult voodiveerel; ta põsed ja väike uudishimulik nina olid nõnda punased, et tedretähne polnud näha, kuna pikkade ripsmetega heledad silmad pilkusid ning pilkusid, nagu pimestaks neid väga ere valgus.

17

Juba öösel hakkasid puud uuesti kohisema, telefonipostid laulma ja korstnad vilistama; tuul viskles ühest ilmakaarest teise ja hommikuks kinnitas end kirdesse, hammustades läbilõikavalt ning teravalt. Küllap näeme veel lund ja tuisku, arutasid mehed ning toppisid vatikuubede alla kampsuneid ja kaela villaseid salle.

Evald Sakkeus haakis jänesevalge ajal, et töö alguseks tagasi jõuda, Vellu lõmmisninalise ruunakese sleppi ja vedas sovhoosi töökotta. Vellu pidi algul kaasa minema, kuna aga üks autojuhtidest haigestus, jäi teda asendama.

Reinu autol tõrkus sel hommikul jälle süüteseade. Aevastas, turtsatas ja aeg-ajalt jättis lööke vahele. Ehk tuksub õhtuni välja, lükkas Rein reguleerimist edasi, aga kui Otto tõstekopal lõhkes survevoolik, avas armatuurlaua laekakese, kus ta hoidis kruvikeerajat. Riidelap-

pide tagant kukkus välja šokolaaditahvel. Milline mälunõrkus, vangutas Rein iseenda üle pead — selle tahvlikese ostsin juba nädalapäevad tagasi kingiks külatüdrukule, kelle juurde õhtul läksin, kuid unustasin. Pole halba ilma heata. Hommikul laisklesin liiga kaua voodis, polnud aega Ottolt kruusitäit kohvi norida, nüüd on endal midagi maitsvat hamba alla pista. Rein pühkis käed puhtaks ja tahtis juba paberi puruks käristada, kui pilk langes ümmargusest plekk-korstnast sinakaid suitsupahvakuid väljakeerutava «Põrgupõhja Kohviku» aknale. Minna seisis seal ja vaatas välja. On tal igav? Senikaua kui kopp seisab, pole tal ju midagi valvata. Unistab? Millised küll on temasuguse metsloomakese igatsused ja unelmad?

Sellest päevast saadik, kui Minna jättis kaks Reinu kruusakoormat üles märkimata ja metsaülem talle selle eest epistlit luges, pöördus tüdruk alati Reinust kõrvale ja hoidus temaga kahekesi jäämast. Väikseke on solvunud, naeratas Rein ja libistas šokolaaditahvli taskusse. Ju tal oli selleks põhjust, nali võttis tõepoolest ootamatult tõsise pöörde. Rein viskas kruvikeeraja istmele ja läks rahulikul`ning aeglasel sammul putka poole. Minna kuulis küll, kui uks avanes ja uuesti sulgus, kuid seisis liikumatult akna all ja surus nina vastu ruutu lössi.

Rein jäi tüdruku selja taha seisma.

«Minna, tahtsin sinuga juba ammu rääkida . . .»

Tüdruk ei vastanud, ainult rudistas sõrmega klaasi mööda üles-alla.

«Ära ole mulle kuri, Minna. Käitusin seekord väga . . . mõtlematult ja rumalasti. Ausõna, ma ei osanud ette kujutada, et neist kahest koormast säärane tolm tõuseb. Kas sa tõepoolest ei saa mulle jälle sama rõõmsalt otsa vaadata nagu varem?»

Tüdruk pöördus pikkamisi, nagu kõheldes. Ta kõhn ja kurb nägu oli liikumatu, sinised silmad uurisid Reinu umbusu ning kahtlusega. Aga Rein oli siiras, tal oli Minnast kahju ja ta kordas:

«Palun, Minna, unusta ja andesta . . .»

Kurrukesed Minna kulmude vahel silenesid ja karmid, rohkem küll valulikud lohukesed suunurkades muutusid vaevumärgatavaks naeratuseks.

«Ma juba uskusin, et sa oled halb ja südametu inimene. Et tegid mulle meelega haiget, lõbustasid end lihtsalt minu üle. Aga inimene, kes andeks palub, ei ole halb, vaid hea.»

«Olin tookord järelemõtlematu... Ja isekas. Tõtt öelda, ma ei uskunud, et sa need koormad kirjutamata jätad.»

Kerge õhetus libises üle Minna kahvatute põskede ja nagu häbenedes pööras ta pilgu kõrvale.

«Tõmbame sellele loole kriipsu peale, Minna: kes vana asja meelde tuletab, sellel silm peast välja! Lepime ära ja oleme jälle sõbrad nagu enne. Kas oled nõus? Meie sõpruse tähiseks võta see tilluke kingitus.»

Minna vaatas väga tõsiselt šokolaaditahvlile ja torutas huuli:

«Sa pead mind suureks lapseks nagu kõik teisedki...»

«Mitte põrmugi. Tahaksin ainult, et sa mind usuksid. Et sa ei peaks mind halvaks inimeseks.»

Minna sirutas aeglaselt käe.

«Olgu siis... Ma annan selle mõnele väikesele poisile. Suured tüdrukud ei söö ju šokolaadi, kas pole nii?»

«Miks mitte, söövad. Ka mina krõbistan mõnikord hea meelega, ausõna.»

«Sina? Mehed joovad viina... ja on siis hirmus inetud. Aga mina tahaksin, et kõik oleksid ilusad ja head... Nagu meie Pimba... Sa vist ei näinud Pimbat? Nüüd ta enam ei käi meil...»

«Kahjuks ei näinud. Ma ju lubasin teile külla tulla, aga aega on alati hirmus vähe. Ja te elate ka nii kaugel, otse karupesas... Kuule, mind hüütakse!»

Tõepoolest hüüti Reinu — tema masin jäi üksteise järel kruusaauku saabuvatele isekallutajatele ette. Rein noogutas Minnale vandeseltslaslikult ja ruttas välja. Ta kohtas Otto Pommeri uurivaid, nagu umbusklikke pilke ja muigas: naljakas, kas kopajuht, too vanapoisijuurikas, tõepoolest on Minnasse armunud ja jälgib mind armukadedusest tusaste silmadega? Minna on väike armas tüdruk, ta on nagu kogemata siia masinate ja meeste hulka ära eksinud, kuid armuda...?

Rein sõitis veidi kõrvale ja hakkas süüdet reguleerima.

Kõrvulukustav paukumine, nagu oleks Kose-Lükati võidukihutamiste rada Lillevereni pikendatud, sundis Küüraugul mehi oma igaõhtusi toimetusi-talitusi katkestama. Vellu kui kõige uudishimulikum ruttas välja, et otsekohe pea ukse vahelt sisse pista:

«Oskar! Oma uuel isesõitjal.»

Ja kadus jälle. Oskari isesõitja! Nõnda kutsuti brigadiiri sõidukit juba siis, kui Oskar raami külge alles esimesi osi kinnitas, ja ainult vähesed uskusid, et kõrgema tehnilise hariduseta autojuht-mehaanik suudab kolhoosi algeliselt sisustatud töökojas vanast rauakolust tõelise mootorratta kokku monteerida. Seda põnevama huviga koguneti nüüd Oskari ja tema hoopis vana väljanägemisega uue mootorratta ümber. See oli paljudest kodumaa ja välismaa osadest kokkukombineeritud kohmakas, ühtse stiilijooneta, mitut värvi kirju masin, kuid Oskari silmad hellitasid teda nagu maailma kõige kaunimat iludust. Poole aasta jooksul veetis Oskar kõik vabad õhtud ja pühapäevad töökojas, kus talle väike nurk eraldati. Kitsas oli siin tematagi, aga kolhoosi noored mehhanisaatorid oleksid kas või poole ruumist Oskarile loovutanud, sest mudajaama brigadiir oskas traktorite ja autode remondil aidata seal, kus nende endi vähesed kogemused napiks jäid.

«See on esimene proovisõit,» seletas Oskar. «Summutaja on veel külge panemata, üht-teist on tarvis reguleerida ja ümber seada, aga ta liigub! Ja veab juba praegu nagu traktor, ikkagi seitsesada viiskümmend kupikut!»

«Lase ma proovin ka,» ütles Vellu arglikult, ja kui Oskar teda kohe põlglikult välja ei naernud, kordas julgemalt: «Luba, ma ainult poe juurde ja tagasi. Ega ma ära ei lõhu.»

«Eks sõida pealegi . . .»

Oskar ulatas Vellule süütevõtme. Vellul oli mootorratta juhtimise luba, ta oli kursustel kõik rattatüübid läbi õppinud, kuid Oskari isekihutajat käima ei saanud. Plärtsus küll ja pahvis tagant sinist suitsu välja, kuid tööle ei hakanud. Oskar naeris:

«Ei saa masinale hääli sisse, mis sa siis sõitma kipud.» Haaras juhisarvedest ja nii kui jalaga vänta lõi, nii mootor käima prahvatas. «Kuuled, laulab nagu pill... Ah jaa, oleksin peaaegu unustanud. Kollist, sa sõidad homme uuele isekallutajale järele, pane end valmis. Varahommikuse bussiga.»

Kruusa, rohututte ja suitsu rataste alt üles keerutades tuiskas ta hoovist välja. Muri vihaselt klähvides kannul.

Brigaadis polnud ainult Kollistil vana auto ja mõnelegi ei meeldinud, et just tema oli õnneseeneks, kes teiste hulgast välja valiti. Ka Kollist ise ei uskunud seniajani, et uus isekallutaja temale jääb, Rein ja veel mõned nooremad mehed ihusid ju sellele hammast. Kollist ei läinud koos teistega ruumi tagasi, vaid lonkis rooplikul karjavainul seisvate autode kahekordse rivini. Jälle oli keegi lõhkisõidetud väliskummi maha vedelema jätnud! Kollist veeretas selle poollagunenud katusega kuuri alla, kus samasuguseid vanu pastlaid oli juba terve riit. Küll noored inimesed on pillajad, mõtles ta. Mis pisut rebeneb, see ära visatakse, aga utiilis makstakse kulunud kummide eest hulk raha...

Kollist oli brigaadis kõige kitsim ja kõige kokkuhoidlikum mees. Ta taskud avanesid ainult sissepoole ja Kollist teenis rubla seal, kus teised seda näha ei osanud, õigemini — ei viitsinud. Tüütuseni reguleeris ta karburaatorit, otsides mootorile kõige ökonoomsemat küttesegu; kaalus siis bensiini ja mõõtis kilomeetreid ning arvestas välja, millise kiiruse juures tema auto kõige vähem bensiini kulutas. Selle kõige kasulikuma kiirusega ta nüüd sõitis, ei aeglasemalt ega kiiremalt, ja sai kuust kuusse kütteaine kokkuhoiu eest preemiat. Kui teised juhid püüdsid hooldamistöid ühelt profülaktikapäevalt teisele edasi lükata, siis vana Kollist kruvis, monteeris, määris ja viksis oma ruunakest igal õhtul nagu ratsaväelased hobuseid. Ta ütles: minu auto, minu tavotiprits, minu bensiininõu sama rõhu ja sama järjekindlusega nagu minu pintsak, minu voodi, minu pada.

Kollist tõstis kapotikaane üles ja hõõrus lapiga mootorit, nagu võiks õlist, määrdest, porist ja bensiinist kõrbenud ning mustunud rauda veel läikima hõõruda. Kontrollis pidureid ja rooli vabakäiku ning istus siis

kuuri taha pakuotsale. Päeval puhunud idatuul läks nagu ikka ööseks magama, õhk oli soe ja umbne; kihulasteparv sõelus nähtamatut võrku punudes üles-alla ja kuusiku taga heinamaal kuristas üksik tedrekukk. Lepad olid tänavu tilkes urbi täis, küllap tuleb hea viljaaasta ... Kui ainult tera küpseda jõuab, külv jäi ju hiljaks ...

Lähenevad sammud äratasid Kollisti mõtteist. Oskar tuli, nahkjopi hõlmad lahti, ja vilistas tasakesi.

«Miks sa jala ...?» imestas Kollist.

«Ülekanne ütles üles. Küllap on konstruktsioonis mingi viga. Noh, see on tühiasi, kuid täna oli juba hilja parandada.»

Kollist näppis kõrbenud-värvilisi vurre.

«Ootasin sind. Tahaks mõne sõna rääkida ... sõeludes saab vili selgemaks ... Kui sa liiga väsinud pole ...»

Oskar veeretas teise pakuotsa lähemale ja istus Kollisti kõrvale. Kollist toppis vaikides piipu, Oskar süütas «Severi». Esimesi mahve otse sõeluvasse kihulasteparve puhudes ütles Kollist:

«Võib-olla mõtleksid ringi ... Ma räägin uuest isekallutajast. Mõnel mehel on nina vingus, eks sa anna kellelegi teisele.»

«Ei anna. Sina hoiad autot paremini kui ükskõik kes. Just uus masin vajab hoolikat peremeest ja mõistlikku sissesõitmist, muidu on varsti pilpad ja pulgad taga.»

«Seda'nd küll ... Kuid siin on oma konks ja konksukesed ... Mina olen vähe kooliskäinud mees, kuid lehti loen ja teinekord võtan ka raamatu kätte. Ja maailma on ka nähtud, kui sa aga kas või kordki ümber oma sauna käid, oled ikka targem kui see, kes maas istub. Niipalju ma meie elu mõistan, et Nõukogude riigis on majandus ja poliitika nagu ühe ja sama raha kaks külge. Kas saad aru, mida öelda tahan?»

«Et majanduslikke probleeme lahendades peame silmas oma poliitilisi eesmärke? Nii vist?» Kui Kollist noogutas, kehitas Oskar mõistmatuses õlgu. «Mis puutub siia uus isekallutaja?»

«Puutub küll. Auto vähem, mina rohkem. Meil pole sellest pikemat juttu olnud ... Kui palju sa minust tead? Kui inimesest?»

«Palju. Oleme ju mitu head kuud koos kruusa kärutanud.»

«Oh, mis loeb siin mõni kuu. Vanasti öeldi ikka, et enne söö inimesega vakk soola koos ära, siis alles tunned... Sina oled kommunist, partei liige või kandidaat. Aga mina olen kulak.»

«Endine kulak.»

Kollist heitis Oskarile kiire pilgu, aga pöördus siis jälle väsimatult tantsivate kihulaste poole, nii et brigadiir nägi teda profiilis. Oli juba hämar ja silm ei eraldanud enam iga detaili, kuid Kollisti ettepoole kummargile vajunud kogu, kitsaste õlgade vahele tõmbunud pea ja allapoole rippuvate otstega vurrud jutustasid murest, mis meest rõhus. Just sellistes sõnaahtrates inimestes, nagu vana Kollist, tõuseb sisemine pinge ajuti nõnda kõrgele, et nad seda enam vaikides kanda ei suuda.

«Endine kulak...» kordas Kollist. «Endine... Aga kui Rein ühel päeval mu peale vihastas, siis hammustas nagu tangidega — kuradi kulak. Mine tea, võib-olla tabas tema rohkem naelapea pihta kui sina oma endisega... Suure krundi, rehepeksugarnituuri ja teenijatekarjaga kulakuid meil enam pole, aga kulakuvaim istub mõneski nagu puuk lehma kaelavoltide vahel... vaat selles see konks ja konksukesed seisavadki. Minu talu polnud ju teab mis mõis, kuid suurem kui naabritel. Oli head musta mulda, aga ei puudunud ka liivapõndakud. Tööd ei murdnud ma ise sugugi vähem kui sulane ja.... näpistasin nii sulase kui iseenda kõhu kõrvalt. Elatud oleks saanud ka väiksema vaevaga, kuid ahnus ajas taga nagu karjapoiss orasele jooksnud mullikaid. Mul oli raudne tervis, aga naine hakkas noorelt põdema, ahtraks jäi... Kuid nõnda palju koonerdasin kokku, et ostsin traktori, — kõrtest ju kubu korjatakse. Küll järelmaksuga, aga ikkagi traktori. See oli tol ajal meie kandis imeelukas ja teenis enda ise tasa. Talu, traktor ja sulane — kulak mis kulak, ja mind sõidutati priiküüdiga Siberimaale. Mis seal ikka salata, nohisesin nagu vihale ärritatud pull, valmis puskima ja purema. Kui esimene vihahoog järele andis ja silm jälle seletama hakkas, tulid pikkamisi teistsugused mõtted. Et manamise asemel peaksin hoopis nõukogude võimule tänulik olema. Ja-

jaa, räägin seda päris tõsiselt, minusugusel pole ju tarvis kellelegi mett mokale määrida. Kes ma siis varem olin? Õnnetu inimene, maatüki, loomade, traktori ori. Pime ja sõge ori, kes raske tööga tappis naise ja oleks ka iseenda enneaegu kabeliaeda saatnud, ilmtingimata oleks. Ja kui tallu juhtus pehme ning järeleandlik sulane, siis pigistasin temaltki kolm nahka. Õieti räägitakse, et nõukogud vabastasid töötava rahva, kuid... see on küll veider kuulda, aga tõsi mis tõsi — nõukogud vabastasid ka minusugused iseenda ja oma ahnuse orjad...»

Kollist toppis piipu tubakat juurde. Oskar vaikis, sest ta ei osanud midagi öelda ja tundis, et Kollist polnud veel lõpetanud.

«Jah, tänulik peaksin olema... Kuid inimese iseloom pole kasukas, et viskad vana minema ja tellid rätsepa käest uue. See kuradi kulakuvaim istub sees nagu kork pudelis. Ma tean küll, et mind Kuningas Kopikaks hüütakse. Õieti ristisid. Iga kopikas nagu kleepub mu sõrmede külge — raputa kuidas tahad, aga tema peost välja ei veere, aina libiseb tasku poole. Lugesin lehest Itaaliamaa kerjusest, kelle surivoodi õlgkotist leiti nii suur varandus, et osta või mõni väike riigike ära. Elada nagu sant... kas pole see meie päevil inimese kõige suuremaks õnnetuseks? Nii et ära ütle ühti — endine kulak...»

«See on sinu isiklik traagika... Tööd teed sa hästi, autot hoiad nagu iseenda oma.»

«Vaat nüüd ütlesid õieti, tabasid otse rusikaga silmaauku. Mitte nagu ühiskonna, vaid nagu iseenda oma. Et sel teel rohkem mammonat kokku korjata. Vellu ju ikka nokib, et vana Kollist on ihne, ei anna sandile kivi pead peksta. See käib nagu needus mu kannul. Mitte mina ei valitse rublat, vaid rubla valitseb mind. Ta mürgitab mu ööd ja päevad ning irvitab mu üle. Sina arutad: kas see või too tuleb kasuks brigaadi tööle, kas kiirendab uue tee ehitamist. Aga mina: kui palju ma sel moel rohkem teenin. Hirmus pärandus! Ütle, mis siin aitaks?»

«Võib-olla teist korda asumisele saata?» naljatas Oskar.

«Seal olid mul juba majahütt, lehm, siga ja eks natuke

rahakestki. Kui valitsus lubas tagasi tulla, müüsin kõik ära. Saatke mind lõunanabale või kuu peale, ikka on mu sõrmed enda poole konksus ja aina kraabin ja kraabin...»

Nad istusid hetke vaikides. Mida talle vastata? kaalus Oskar. Nagu mõni tark sõna või veel targem nõuanne Kollistit aitaks. Vaevalt ta retsepti saamiseks kõneleski, lihtsalt puistas hinge, mis sinna oli ladestunud ja oma raskusega lämmatama kippus.

«Ega su hädale peale sinu enda arsti vist ole...» tõusis Oskar. «Küllap elu ise pikkamisi... Igatahes jääb nõnda, nagu räägitud — sina sõidad hommikul autole järele. Aeg on hiline, läki puhkama.»

«Eks sa mine... ma istun veel terake...»

Kaua hõõgus sel õhtul kuuri taga Kollisti piip nagu tondisilm ja ülal süttisid tumedate pilvede lõhedes kahvatud täheterakesed.

19

Rein istus laua ääres, tühi paberipoogen ees, sulepea ootevalmilt tindipotis püsti, ja vaatas aknast välja. Ahjus praksusid kuusehalud, värskeltküüritud põrandast õhkus vee ja pesupulbri lõhna. Laual seisis klaasist sinepipurk kolme-nelja peenevarrelise ülasega, õrnkollased silmakesed nagu päikest ja tuult taga nuttes nukralt longus. Kaseokstel, mis Ilse mõne päeva eest veega täidetud kilumannergusse oli pistnud, keerdusid lahti väikesed kleepuvad lehekesed; ka maja otsaakna kohal kasvaval jämedal kasel, mille allapoole rippuvad pikad nõtked oksad tugeva tuule ajal maja katust puudutasid, olid pungad juba silmanähtavalt paisunud. Hommikul istusid telefonitraadil kaks esimest pääsukest, tuiskasid siis vidiit-vidiit hõisates avatud kuuriuksest sisse ja välja ning uurisid maja räästaalust, kus oli näha nende möödunud-aastaste ehituste vundamente. Nüüd peaks vähemalt päeval sooja pidama, kuid ööbikut pole veel keegi kuulnud...

Vähe oli selleks pühapäevaks mehi Küüraugule jäänud. Kollist just tuli õuest, kus ta muidugi mukkis oma «ZIL-i», — vanamees on päris jaburaks läinud, enam ei

seisa mujal kui uue isekallutaja juures. Otto jätkas visalt vanade, õlist läbiimbunud pükste lappimist, kuigi Vellu teda hommikul küsimusega kiusas: ütle, millised on maailma kolm kõige raskemat tööd, ja lõpuks vastas ise — jää pealt puu raiumine, kana kaela söömine ja mustade pükste lappimine. Sammaspoolikute toas saagis Ilse juba teist tundi viiulit. Et Arvidi kõrvad ka pilli ajama ei hakka. Ooh, ta on ju nõnda armunud! Küllap istub praegugi naise kõrval ja vahib säraval näol talle otsa .Väikekodanlik idüll!

Olid veel Evald Sakkeus ja Vellu, kes avariist saadik muutusid lahutamatuiks, nii et neid hüüti Kaksikuiks: nad sõitsid vooris teineteise järel, magasid kõrvuti ja keetsid ühes potis putru. Laupäeval elas kolonn üle sensatsiooni. Bussipeatusest kõmpis Küüraugule väga lapseliku näo, suurevõitu suu ja elavate tumedate silmadega tüdruk. Ta küsis Evald Sakkeust. Kutsuti Evald. Suur mees punastas — ei tea, kas heast meelest, piinlikkusest või üllatusest. Tüdruk oli Evaldi õde Liia. Evald kirjutas — kuigi hilinemisega — koju autoõnnetusest, liialdas värvidega ja lasi endale langeda kangelasliku kannataja aupaistet. Ta ei kujutlenud tagajärgi: ema ja õde kohkusid, nende armastatud südamed nägid Evaldit surmasuus vaakumas ja Liia kiirustas Lilleverre. Vend oli terve ning punetav, ta ei kandnud ammu enam sidet ja pomises:

«Mis'sa . . . no mis'sa nüüd ometi . . .»

Liia oli elav, uudishimulik ja julge tüdruk. Kõige lõbusam oli, et ta tundis teekolonni mehi, nende häid ja halbu harjumusi, sest Evald oli kõigest pikalt-laialt kirjutanud ja omalt poolt pipart ning soola juurde riputanud, mille eest nüüd mõnegi võmmu kuklasse sai. Kõikide teada pidi Vellu tollel pühapäeval sõitma lastekodusse, kus ta üles kasvas; ta oli sellest külaskäigust juba ammu suure vaimustusega rääkinud, ent ometi jäi bussile hiljaks. Ta justkui ei kurvastanudki, poetas vaid mokaotsast ühe bassihäälelise «korradi», ja oli väga sedamoodi, et Liia tumedad silmad olid kõiges süüdi.

Rein tõmbas paberipoogna lähemale ja võttis sulepea. Mis peaks ometi kääksutama! heitis ta tusase pilgu Sammaspoolikute toa poole. Noh, see pole siiski enam

nii väljakannatamatu kui alguses. Ilse sõrmed liiguvad juba päris nobedasti ja viiul oleks justkui ärganud ning helisema hakanud. Õnnelik inimene, kellel on, millest nõnda vaimustuda, et sellest ei tüdine, et see annab elule mõtte ja sisu ... Ilsel viiul, Oskaril uus tee, Hildel iga hektar juurdeharitud kultuurkarjamaad. Kas on need asjad väärt, et nende pärast süttida, leegitseda, aru kaotada? Rein muigas — labasus. Kui juba millestki kogu jõu ja andega kinni haarata, siis ainult tõeliselt suurest, kõrgest ja kaunist. Kus on minu suur ja kaunis, mis nagu tuulepööris haaraks ja edasi kannaks? mõtles Rein. Räägitakse viie aasta plaani täitmisest, homsest päevast, kommunismist; kuid minu jaoks on need liiga üldised ja kauged. Rein kadestas mõnikord põrandaaluseid revolutsionääre, kelle elu oli iga päev, iga tund hädaohus, kuid kes ei kartnud ega kõhelnud, sest neil oli kogu aeg silme ees väga selge, konkreetne, vaimustav eesmärk — pöörata uus lehekülg maailma ajaloo suures raamatus. Küllap ka sõjas on kõik selge ... Aga kärutada koorem koorma järel kruusa mingile metsakolka teele ... Hiljaks oleme jäänud, kallid eakaaslased, hiljaks: mäetipud on vallutatud, magistraalid rajatud, tuled süüdatud, meile on jäänud kojameeste osa ...

Rein torkas sule veel kord tindipotti ja kirjutas:

«Tallinna Polütehnilise Instituudi Direktorile.»

Käsi jooksis libedasti kuni sõnadeni «palun mind vastu võtta ...». Millisele erialale? Ehitajaks? Koolipäevil nägi ta end sageli avarate majade, uhkete pilvelõhkujate, kaunite paleede püstitajana. Milline noor sellest ei unistaks! Ent räägitakse, et ehitusteaduskonda on suur trügimine, kuldmedalimehed võtavad pooled kohad endale. Kui astuks hoopis masinaehitusse? Masinas on jõud, on tulevik ... ainult matemaatikat ja füüsikat nõutakse hirmus palju ...

Väljast kostis käratsevaid hääli ja Rein tõstis pea. Vellu ja Liia tulid pooljoostes, ruttamisi ja naerust lõkendades, ning neile rühkis järele Evaldi tüse kogu. Hullavad nagu lapsed, muigas Rein; lapsed nad ju ongi. Kui kiiresti mõned inimesed lähedaseks muutuvad, justkui oleksid nad kõik oma elupäevad ainuüksi teineteist oodanudki ...

Vellu paiskas ukse pärani.

«Alarm! Põgenegu, kes veel jõuab. Hädaoht läheneb sajakilomeetrise tunnikiirusega. Päästku end, kes päästa jaksab!»

«Pane uks kinni, tuul tõmbab,» ei tõstnud Otto püksilapilt pilku.

«Ei, hoian hoopis hästi pärani, et saaksite täisgaasil kuusikusse liduda . . .» Vellu kogus hingeldades jõudu. «Kolhoosnikud kauplesid metsaülemalt meid endale appi. Hakkame sõnnikut vedama . . .»

«Autodega sõnnikut . . .?»

«Kunstsõnnikut noh, mis vahet seal on. Kolhoosile tuli seda kallist kraami terve vagunitäis ja jaamaülem helistas, et neil on just seda vagunit kähku tarvis. Metsaülem lubas kolhoosnikuid šefluse korras aidata. Nad on iga silmapilk siin.»

Kollist ajas end voodiservalt pikkamisi üles, surus mütsi pähe ja vatikuube õlgadele heites lonkis sõnagi lausumata toast välja. Otto nõelus rahulikult edasi.

«Asi nüüd, mille pärast paanikat tekitada . . . Kui tarvis on, eks siis või vedada ka, pühapäev venib nagunii hullemini kui villane lõng . . .»

Rein haaras uue paberipoogna, et kirjutada sõbrale Tallinna: ta kuulaku järele, kuidas tänavu olukord TPI vastuvõturindel kujuneb. Metsaülem lubas, metsaülem ka vedagu. Mina võpsikusse ei jookse, kuid auto ligi ka ei lähe. Telligu autobaasist masinad välja või käristagu hobustega, mis see minu mure on . . .

«Noh, pašol võssa?» vaatas Evald küsivalt Vellule. Vellu omakorda nägi ainult Liiat; tüdruku mõtlik nägu, kergelt kipratõmbunud otsmik ja pruntisurutud huuled vaigistasid ta naerutuju.

«Nad on ehk tõepoolest hädas,» ütles Liia. «Teil on naljakas mood abistada . . . laiali joostes . . .»

Tõepoolest naljakas, nõustus Vellu. Võib-olla tuleb ainult kord jaamas ära käia, kaks-kolm tundi, ja valmis. Evald nägi Vellu kõhklemist ja jäi ühelt jalalt teisele tammuma. Avariipäevast oli nende vahekorras toimunud muutus — kui varem oli Evald algatajaks, ässitajaks ja meelitajaks, siis nüüd ei otsustanud ta Velluta

enam midagi. Nii rippus ta praegugi silmadega oma noore kaaslase näos ja ootas . . .

Pakku põgeneda oli aga juba hilja: õues mürises auto ja kohe koputati ka uksele. Metsaülem astus sisse, tema järel kolhoosi esimees. Kuslapuu hõõrus seemisnahatükikesega prilliklaase ja köhatas tähtsalt. Rein pöördus akna poole — nüüd järgneb veerand tundi poliitloengut. Veel kord kolksatas uks. Huvitav, kas Kollist tuli tagasi? Või pistis Vellu redusse, Evald nagu kutsikas järel? Uudishimu sundis Reinu pöörduma ja üllatusest oleks ta peaaegu püsti hüpanud: keset ruumi seisis Hilde, pükstes, säärikutes, hallis vammuses, soe rätik tugevasti juustele seotud. Küllap ta tundis metsaülema nõrkust kõnekunsti vastu, sest ta ei lasknud Kuslapuul suud avada.

«Teeme kähku, aeg lendab,» ütles ta. «Mulle näib, et meist on väledamaid käskjalgu olnud. Seda parem, nii pole tarvis sissejuhatuseks ja selgituseks sõnu kulutada. Te ei ole lapsed, keda peaks kompvekkide ja meelitustega lahvatlema, hirmutada ei lase te end ammugi. Vanasõna ütleb, et janu ajab härja kaevu ning näljaga pistab vanakurat kärbseid. Uskuge, oleme tõesti pigis, muidu poleks me teie pühapäevarahu segama tulnud. Iga tund maksab, sellepärast peame ruttama. Kes on nõus kolhoosi abistama, istugu kohe autosse. Laadimiseks kogunenud inimesed võtame kolhoosi kontori juures peale. Palume teid kõiki — ärge jätke meid hätta!»

Metsaülem köhatas veel kord ja pani prillid ninale. Ta ei jõudnud aga sõnagi lausuda, kui Rein pabereid kokku lükates tõusis:

«Sõidame!»

Imestust varjamata mõõtsid mehed Reinu, sest tema oli viimane, kellest vabatahtlikku oodati. Kas oleks Rein ise enda ootamatut ja äkilist purset põhjendada või seletada osanud? Vaevalt küll. Justkui peaks elama nööri mööda ja iga sammukese astuma kindlate põhjuste ning mõistlike kaalutluste tõukel, justkui vabal puhangul, julgel improvisatsioonil polekski inimese elus paika! Küllap polnud opositsioon metsaülemale, kelle kõneosavus Reinu alati ärritas, ainukeseks tõukejõuks, miks muidu Küüraugult esimesena väljaveerenud auto

kabiinis istus Reinu kõrval Hilde? Ilse tuli kaasa, kuigi Arvid murelikult pead vangutades vastu vaidles. Isegi Liia ei jäänud maha, kuid autoga eksis ära: tema koht oleks olnud vend Evaldi kõrval, aga tüdruk näis end Vellu autos päris koduselt tundvat. Nende kannul sõitis nagu vari Evald. Pühapäevaks Küüraugule jäänud meestest oli ainult Kollist oma uue, võimsa, alles värvist ja lakist hiilgava «ZIL'i» karjavainule jätnud. Meest ei leitud ja hüüetele ta ei vastanud...

Pärast Reinu pühapäevast matka Võstrikku olid nad Hildega kohtunud vaid üks kord, kui Hilde koos oma küla tüdrukutega poest tuli. Rein sõidutas nad siis niikaugele, kui uus tee lubas, ja Hilde andis talle naljatades sõidutasuks kaks kauasest poesseismisest kivistunud prääniku.

«Pidage meeles,» nokkis nüüd Rein, «seekord on kahest prääniku vähe.»

«Hästi, ostan siis pool kilo korraga.»

«Oi, kalliks läheb teile tänane sõit! Kui ülikooli sisseastumise avalduse esitamisega hiljaks jään, olete teie süüdi, et noore inimese elu tühja jookseb.»

«Ärge hirmutage. Kolhoosirahvas on teile väga tänulik.»

«See mind ei liiguta...»

«Noo? Rahva tänust nagu poleks suuremat...»

«Aga mulle on sellest vähe... Ma ootan tasu teilt.»

«Ooh, ainult!» Hilde tundis, et punastab, ja pöördus kiiresti, nagu vaataks, kas teised masinad järele jõuavad. «Küllap jään igaveseks võlglaseks.»

«Võlgnete mulle ühe valsi. Maksu viimane tähtpäev — täna õhtul. Koht — Lillevere rahvamaja.»

«Palun kergemat karistust!»

«Armuandmise palve on jäetud tähele panemata. Kas tulete?»

«Ma ei tea... võib-olla mõni teine kord.»

Jaama juurde jõudes selgus, et nende killavoor oli ühe masina võrra pikemaks kasvanud: Kollisti uus isekallutaja uhkeldas nagu kukk kanakarja sabas. Vellu, kellel oli alati igaühega pistmist, teatas kõige süütumal näol Kollistile, et «Tuleviku» kolhoos ei kavatse tänastele abimeestele kopikatki töötasu maksta. Kollist lasi

vurruotsa hammaste vahelt lahti ja vastas rahulikult sõnu venitades, justkui poleks ta täna vanakurjal endal sabaluud kahekorra väänanud:

«Kas sa ei tea, millal lapsed räägivad? Vaat siis, kui neilt küsitakse või kui kanad märga teevad . . .» Ja Ottole: «Kadusite Küüraugult nii kiiresti, nagu oleks jaamas tulekahju lahti, ei jõudnud õieti ringigi pöörata . . .»

Vellu oleks piinlikkusest kas või maa alla pugenud, sest Liia kuulis kõik ja selga pöörates püüdis turtsumist alla neelata. Vellu jäi ettevaatusest vastuse võlgu. Küll hiljem, kui Liia kõrvu kuulamas pole, klaarib arved . . . Ta puudutas tüdrukut küünarnukist ja püüdis juttu kõrvale juhtida, lausudes hästi jämedal häälel:

«Kas te teate seda mõistatust: kirbu suurune, aga härja raskune? Ei tea? Mõtelge hoolega . . .»

Laadijaid oli vähevõitu ja Hilde oli esimene, kes haaras suure kühvli ning ronis väetisehunniku otsa. Rein jalutas ümber vaguni. Vinge tuul tuiskas piki raudteeroopaid, vihises ümber vagunite ja keerutas üles superfosfaadijahu hallikat tolmu, mis kleepus riietele, puuderdas näo, kogunes kulmudesse ja leidis tee kurku, ajades köhima ning läkastama. Manööverdav vedur pahistas valget auru kahele poole ja nagu Reinu ehmatada tahtes kiljus äkki läbilõikavalt . . .

Ringiga laadijate juurde tagasi jõudes võttis Rein Hilde käest kühvli — puhaku. Mõne minuti pärast nägi tüdrukut jälle enda kõrval: Hilde oli raudteelaste käest laia labida laenanud ja kunstväetis aina tuiskas ta käes.

Kühvlivarrele toetudes ja ringi vaadates imestas Rein iseennast — mis kõik inimeses ei peitu, isegi vabatahtlik ning palgata lööktööline. Ka Hilde sirutas selga, kohendas valkjaid juuksetukki rätiku alla ja kui tabas endal Reinu uuriva pilgu, naeratas rõõmsalt. Ei tea, milliseks tembuks ma selle tüdruku pärast veel valmis oleksin, mõtles Rein uut kühvlitäit haarates; ei raha, ei viin, ei vist au ning kuulsuski oma sellist jõudu kui tüdruku hea pilk ja sõbralik naeratus . . .

Kaks koormatäit Võstriku brigaadile määratud väetist viidi uut teed mööda niikaugele, kui läbi pääseti.

Kui tee kuivab, veetakse edasi, pool maad ikka lähemal kui Lilleveres.

«Tänaseks on kõik, küll homme katame hunniku kinni,» ütles Hilde. «Veel kord — suurim tänu kõigile!»

«Me ju leppisime kokku, kuidas ja millal oma võla tasute . . .»

«Kas ikka leppisime? Oleme kõik väsinud . . .»

«Õhtuni on veel aega, puhkame välja. Tulge tingimata . . .»

Kindlat vastust Rein ei saanud. Loengud olid Reinu arvates igavad, näidendit on aga palju huvitavam vaadata «Draamateatris» või «Estonias» kui Lilleveres, ja sellepärast sattus ta väga harva enne tantsu rahvamajja. Sel õhtul oli ta ometi üks esimesi, ehkki peo alguseks oli välja kuulutatud just loeng ja veel teemal «Kuidas ja mida süüa». Muidugi ei tule, närvitses Rein, kui kõledas eesruumis suurt aisakella kõlistades alguseks märku anti, aga Hildet polnud.

Siis laskis pileteid kontrolliv tuletõrjemütsis vanamees saali salkkonna Võstriku noori ja nende hulgas oli ka Hilde Orro väheldane ning sale kogu . . .

20

Edaspidi ristusid Reinu ja Hilde teed sageli. Enamasti ilma kokkuleppeta — nad ainult jutustasid teineteisele oma ettevõtteist ning käikudest ja igal kohtumisel imestasid: küll on maailm väike. Et aga Rein kahel pühapäeval järgemööda Võstrikku marssis, seda oli juba raskem juhusega seletada, nii et ka Hilde ema pead vangutas:

«Sellele näib Võstriku tee kohe sulaselge olevat . . . sa vaata ette.»

«Miks ma peaksin inimest kartma.»

«Eks need mudajaamade mehed ja tee-ehitajad ole teada . . . neid usu sama palju kui rebast kanalaudas. Käivad, suksutavad, aga siis kaovad nagu välk vette. Ei see Rein ole targem ühti.»

Hilde unustas paberid, millel võttis kokku täiskülvatud hektareid. Väljas mühises ja undas ikka veel. Öösel

tõusnud tuul paisus päeval lausa tormiks, pildus heinamaa veerel vanade sangleppade otsast varesepesi alla, käristas ribadeks ühe veskitiiva puldani ja kiskus vanast õlgkatusest peotäite kaupa tuuste välja. Rein ronis katusele ja hoobas sinna köie otsa seotud telliskive, seades neid raskuseks kohtadele, kuhu tuul oli endale juba pesa kangutanud.

«Hilde, sa vist ei kuulnud, mis ma ütlesin? Ma rääkisin, et Rein on samasugune ilmahulgus nagu nad kõik... Ja hing on tal krussis nagu kapsaleht, mitte nii lihtne ja selge nagu meil, maainimestel.»

«Kust sina neid hingi nõnda hästi tunned?»

«Vanainimene on tõnts tähti veerima, aga ilma ja inimesi seletab hästi. Ja ema silm on nagu kullil.» Ta lähenes Hildele ning jätkas poolsosinal: «Sa võiksid talle teesihist rääkida... sind ta ehk kuuleb...»

«Missugusest teesihist?»

«Nagu sa ei teaks... Tee tõmmatakse ju silmalt meie krundist läbi.»

«Tee ehitatakse üle kolhoosi maa.»

«See oli meie, Kuuse talu maa. Vanaisa ostis mõisnikult, pool jäi veel võlgu, elu lõpuni orjas mõisat selle eest. Uus tee lõhub Kuuse talu põllud pooleks...»

«Jäta see rumal jutt...»

«Ma kõnelesin Reinuga...»

«Oled sa hull!»

«Tõrkus, tema ei saavat midagi parata. Aga kui sina räägid? Ta neile asjameestele lähemal...»

«Kui palju kordi olen sulle ütelnud: heida see o m a talu ja m e i e Kuuse juba kord peast välja. Mis õnne või rikkust ta sulle tõi, see kiidetud Kuuse! Aga kui sa sellest aru ei saa, ära siis vähemalt mulle inimeste ees häbi tee. Kolhoosi brigadiiri ema hoiab maalapist kinni nagu tigu maasikast. Vaju või maa põhja!»

Hilde pani joonlaua paberile ja tõmbas numbriterea alla jämeda joone.

Ema püüdis tütart lepitada:

«Mis sa's kohe nii ägedaks, sõnakest ka ei või enam lausuda. Ega ma võõrale vaterdama lähe, matan kõik iseendasse... Aga seda ütlen küll, et ole ettevaatlik...

Kas sa mõnd oma küla poissi ei leia? Kui mina noor olin, läksid pulmad väga harva Võstrikust välja.»

«Mis pulmadest sa... Ja asjata muretsed, ma pole seitsmeteistaastane...»

«Aga oled naine. Armastus on naistele hullem kui meestele viin, sootumaks viib aru peast. Ega sest ole ühti, viigu peale, kui ainult mees on õige. Sellest ma räägingi... Sa mõtle järele, kas Rein on õige... Mõtle siis, kui aru veel selge on...»

Hilde aru oli selge, ta uskus seda kindlasti, kuid kas Rein on õige, seda ei osanud ta oma selgegi aruga ära mõistatada. Reinuga oli lõbusam ja huvitavam kui ükskõik kellega, tema seltsis istus aeg nagu reaktiivlennukile: alles oli südapäev, aga juba kuulutavad pikad varjud õhtu lähenemist. Hildele meeldisid püsivad, sitked inimesed, kes ei jää elu maantee äärde esimesse vastujuhtuvasse onnikesse kükitama, vaid liiguvad edasi, kuis ka vastutuuled puhuksid. Rein on juba mitu aastat koolipingist ära, töö on raske, neelab kogu päeva, kuid ometi pöördub ta jälle raamatute juurde tagasi. Ning ei tormanud uisapäisa, vaid kaalus kaua ja põhjalikult, kuhu oma paberid esitada. Ehk lisasin ka mina liivaterakese vaekausile, rõõmustas Hilde, mis surub masinad ning ehitused kõrvale ja viib võidule looduse, metsa. Rein jäi juba peaaegu nõusse, et läkitab sooviavalduse ja dokumendid EPA-sse. Temast saab siis metsaülem. Võib-olla toob eluratas ta kord Lilleverre tagasi, imelikku ega võimatut poleks selles midagi. Küllap aastad, küllap töö ja õpingud, küllap inimesed ja elu uhuvad Reinust välja tema «suurima tarkuse» — skeptitsismi. See pole temas ainult poos, ainult nooruslik teesklus, vaid oma juured sügavale ajanud elutunnetus. Skeptitsismi kannul hiilivad alati varjudena pessimism ja loidus, kuid nõnda kaugele Reinu haigus veel arenenud pole. Imelik, millest küll noorel inimesel niisugune hoiak? Omajagu on selle tekkimises kindlasti süüdi lõhe, mis Reinu oma perekonnast eemal hoiab. Kõige rohkem häiris ja mõnikord otse vihastas Hildet aga Reinu üleolev, pisut puudub et põlglik suhtumine Lillevere-Võstriku teesse. Seitse kilomeetrit — seda ei märgita isegi kaardile; kah asi, millest ärrituda, koguni uhkustada!

Ta kahetseb, et ei sõitnud mõnele suurehitusele, kas või Narva. Suurehitused! Nagu meie rahva elu ainult neist koosneks. Suurte kõrval ei tohi unustada väikesi, peame korraldama nõnda, et igaühel oleks hea, huvitav, kerge elada. Oodaku vaid, las sõidavad esimesed autod Võstrikku ja sealt edasi põlistesse ning seni ligipääsmatuisse laantesse, kus vanad puuhiiglased jalal kõdunevad, las hakkab elu uut teed nagu veresoont mööda Võstrikku voolama, küll siis Reingi oma praegust tööd hoopis teiste silmadega nägema ja hindama õpib.

«Kas ta varsti jälle tuleb . . .?»

«Kes?» võpatas Hilde.

«Eks ikka sinu Rein.»

«Võib-olla järgmisel pühapäeval . . .»

«Ei teda hoia vihm, tuul ega põhjatu tee.»

«Nüüd suvel on ju kuivem . . . ja osa teest on kruusaga kaetud . . . Kuidas ma ütlen inimesele, et ära tule.»

Hilde justkui ei mäletanud enam, et tema oli see, kes lahkumisel Reinult küsis:

«Mis teil järgmisel pühapäeval ees on? Ehk mõni hoogtööpäevak?»

«Pole kuulda olnud . . .»

«Või sõidate Tallinna . . . vanemaid vaatama?»

Rein kinnitas, et keegi teda ei oota, tal pole kuhugi sõita ja kui just väga vihma ei kalla, tuleb hoopis Võstrikku.

«Aga eksameiks valmistumine?»

«Tervet päeva ei jaksa nagunii raamatu taga küürutada . . .»

21

Alles paari päeva eest õlitas Otto köögi ja palvesaali vahelist ust, ent ometi kriiksatas see, nii et Kollist istuli kargas ning kähku pükse jalga kiskuma hakkas.

«Maga, maga, täna ju pühapäev,» sosistas Otto. Kollist vaatas segasel pilgul ringi ning hõõrus rusikatega silmi, näis siis taipavat ja pükse voodiotsale visates puges sõnagi lausumata tagasi teki alla. Kaugemas nurgas norskas keegi nii valjusti, et lahtine aknaruut

peatsis tasakesi klirises. Rein oli ärkvel ja luges voodis, ta istus nüüd sageli raamatute taga. Täna olid peaaegu kõik voodid tühjad. Ka Evald ja Vellu ruttasid juba eile bussile ja ei teinud sellest saladust, et neil oli ees ühine teekond — Evaldi koju.

Trepil lõid koos jaheda ja värske õhuga Ottole vastu kastetilkadelt päikesesära ning kümnete tiivuliste laulumeistrite paljuhääleline kontsert. Vanal, pakatanud koorega kasel istus kuldnokapaar ja nokki ülespoole hoides proovis teineteise võidu oma hääle ulatust ning kõlavust. Kuusikus narritasid kaks kägu teineteist, sattusid aga siis mõlemad hoogu, nõnda et mets lausa kajas ja algul ärritatult sekka kirenud ingerlase kukk tusaselt vaikis. Otto kuulatas ja muheles — ena sulelisi, kuidas nad ilusast hommikust rõõmu oskavad tunda. Võttis siis tugevamini kilumannergu sangast ja läks jalgu kõrgele tõstes üle märja õuemuru lauda poole. Ukse avamist kuuldes lipsas väike rõngassabaline põrsas põhuhunnikust välja ja roosakat kärssa üle aediku upitades ruigas peene-peene häälega.

«Kotsu-kotsu-kotsu,» meelitas Otto ja kallas toidu moldi, mille ta pakuotsast oli ise välja raiunud. «Ah notsukesel on kõht tühi... Kotsu-kotsu...»

Põrsas pistis nina moldi ja luristas paremaid suutäisi otsides.

«Mis peaks sorima,» tõreles Otto heatahtlikult. «Ainult piim ja kooritud kartulid, pudendasin kõik peo sees ilusti peeneks...»

Rinnutsi aiale toetudes jälgis Otto loomakest. Ta ostis selle kolm päeva tagasi. Igaüks tahtis Küüraugu uut elanikku katsuda ja kõhu alt sügada, kuni notsuke lahti rabeles ja tema kuusikust kinnipüüdmisega kogu kolonni meeskond käratsedes ning naerdes ametis oli. Aga pärast hakkasid teda, Ottot, kiusama. Sinus on tärganud salakaval ja õel eraomandi-kuradike, ütlesid. Ise kuulud proletariaadi hulka, aga lased endas kulakluse idudel ninaotsa välja pista. Algul põrsas, siis siga, siis lehm, siis maja — nõnda too igand sind oma mädasoosse kisub. Otto viis põrsa aedikusse ja käis nüüd toidumannerguga ringi nõnda, et teda ei nähtaks. Narritagu palju tahes, küllap pime kadedus nende keeli juhib... Ise

muust ei oskagi rääkida kui isiklikest mootorratastest ja autodest — kas see pole eraomandi-kuradike . . .?

Seahakatus lõpetas söömise, röhatas paar korda nagu tänutäheks ja taarus värske põhukuhila poole. Otto tõstis küna aiast välja ja läks tuppa tagasi. Ta hõõrus vanas pragunenud tassis vahtu ja kraapis seinal rippuva, kohati tuhmunud peegli ees lõua puhtaks. See polnud Otto künnivaolise näo juures kerge ja ammugi mitte ohutu. Küüris siis seebi ja veega kaua nägu, kaela, kõrvu ja murdis tihedais ning vanunud juustes kammil paar piid välja. Selga pani triibulise päevasärgi, mille alles eile poest ostis. Minutit viis kaalus kribukrabulise mustriga lipsu käel, proovis sellesse isegi sõlme teha, aga riputas siis konksu otsa tagasi. Oma ainukese uuema tumeda ülikonna kloppis ja harjas ta juba eile õhtul puhtaks . . . Peamurdmist oli jalanõudega. Kingade poole Otto ei vaadanud — need kõlbavad ju ainult pidusaali ja linnatänavale. Kirsavoid olid kauasest kandmisest halliks hõõrdunud ja üks tald irvitas justkui pilkavalt vastu: kuidas Otto teda ka naeltega rautas ning traadiga kinnitas, paari päeva pärast ajas ta jälle hambad paljaks. Kuna aga kummikute tumedal pinnal ilutsesid mitmekujulised ning eri suuruses punased, kollased ja valged paigad, nii et nad juba kaugelt välkusid nagu kaks võidujooksvat kirjut koera, otsustas Otto kirsavoide kasuks, ainult hõõrus neile enne tubli korra veesaapa-määret. Kui linna lähen, tellin kingsepalt kroomnahast säärikud ja ostan kalossid peale, otsustas Otto . . .

Ta riietus küll pikkamisi, kui aga mütsi pähe surus ja isalt päritud raske taskukella kaane lahti klõpsatas, näitas see alles üheksandat tundi. Pühapäeva hommikul ei kõlba nii vara külla minna, visatakse veel vanad rangid kaela. Otto istus ja lappas ajalehe lahti. Ta oli hoolas ja tähelepanelik lugeja, ent täna keerdusid Lähis-Ida, Egiptus, Araabia, Iraak, laevastikud ning rakettlennukid, kongressid ja ministrid kõik üheks puntraks, nii et ta lehe uuesti kokku pani.

Tegevusetult istuda ja oodata oli igav. Veel kord kella vaadanud, võttis Otto padja alt sinisesse paberisse mähitud pehme paki ja olles kindel, et keegi ei näe, libistas taskusse pudeli kibedat ning asus teele. Ta läks mööda

kitsaks küntud põlluvaheteed, millesse vankrirattad olid sõitnud sügavad, kord tõusvad, kord langevad roopad. Otto hoidus kõrvale kolhoosikeskusest, kauplusest ja metskonna kantseleist, et mitte inimesi kohata. Üsna vana mõisapargi taha ulatusid külanõukogu parimad luhaheinamaad. Küüraugu Jakob korjas igal aastal siit mitu küünitäit heinu. Otto oli selle maa palju kordi vikati ja rehaga üle käinud. Ta mäletas iga kivi, iga suuremat mätast, iga põõsast ning jämedamat kaske ja leidis varsti üles jalgraja, mis suundus otse pimedasse ning jahedasse kuusikusse, kus tüved seisid liikumatult reas nagu osjad. Kuusik lõppes järsku, tema taga laius raiestik, millel siin-seal ilutsesid puuriitade tugipostid ja üksikud räditud kuusekesed. Otto peatus algul segaduses — tema mälestuses kasvas siin jäme palgimets. Raiestik oli pikk, kuid mitte väga lai, ja pärast traktoriroomikute vagude, mahajäetud ladvajuppide ning kändude tõkkerägastiku ületamist sukeldus tee uuesti metsa. Paar kilomeetrit kõmpinud, jõudis Otto väikese lagendikuni. See oli Sälliksaare, siin elas Kase Sass oma tütre Minnaga.

Väikese maja poolt tormas Ottole vastu vihaste silmadega ja turjal püstikerkinud hallide karvadega koer, kelle jäme ning vihane hääl vaikses metsas kaugele kajas. Otto pani värava ruttu kinni ja jäi nõutult seisma. Alarm oli aga nii vali, et juba avanes uks ja trepile ilmus Minna.

«Pauka, tule ära! Pauka, kas'sa kuulad!»

Koer läks, kuid peatus mitu korda, haugatas ja vaatas üle õla tagasi, nagu kinnitades: sa poleks sellest väravast sisse pääsenud, kui . . .

«Tulge aga julgesti!» hüüdis Minna. «Pauka on sõnakuulelik majavalvur, nüüd ta enam ei puutu . . . Kuidas teie küll nõnda kaugele ära eksisite?»

«Miks siis kohe eksisin . . .»

«Meil käivad ainult eksinud marjulised ja jahimehed. Teed küsimas või kruusitäit vett palumas. Metsavaht muidugi ka vahetevahel. See on hea, et meil nii vähe võõraid käib. Isa tõreleb minuga alati, et olen nagu metskitse tall, — nii kui võõrast inimest näen, poen peitu.»

«Aga täna tulid mulle uksele vastu.»

«Oh, ma nägin aknast, et see olete teie. Teid ma ei karda, teie olete ju hea inimene. Teie olete peaaegu sama hea kui minu isa.»

Ottole see kiitus ei meeldinud, ta vaatas kõrvale ja küsis:

«Kas isa on kodus?»

«Kodus, muidugi kodus. Põõnutas siiamaani, kurtis, et ristluud on nagu tuld täis. Vist tuleb jälle kurja ilma. Kui koer ragistama hakkas, ajas end üles. Lähme aga tuppa.»

22

Kase Sassi luitunud ja otsapidi maasse vajunud maja oli längakil nagu hüppeks hooguvõttev konn. Katuse põhjaküljel valendasid pilpaist paigad, lõunapoolne oli üleni uus, kuid laudadest. Nagu vana puraviku ümber pisikesi seenekesi, nii kükitas Kase Sassi maja lähedal hooneubrikuid — kuidas vajadus nõudis, nõnda neid oli ehitatud. Varbaed lookles kiira-käära ümber juurviljamaa, et loomad tallama ja maiustama ei pääseks.

Vahesein jagas maja võrdselt kaheks — köögiks ja elutoaks. Kokkulükatav eesriie poolitas tagumise ruumi isale ja tütrele omaette nurgakeseks. Seinad olid valge papiga üle löödud, pliit ja kogukas leivaahi värskelt lubjatud. Tubades jätkus ruumi vaid hädavajalikele tarbeesemeile. Kõik need lauad, toolid, voodid, köögikapp, nagid seintel olid Sassi kätetöö nagu höövelpinkki, mis seisis köögis akna all. Saed, haamrid, tangid, vinklid, viilid ja muud tööriistad rippusid korrapärastes ridades seinal. Akende ees sitskardinad, köögilaual vahariie. Kõik lihtne, tugev ja puhas.

«Igavus ajas mu siia,» istus Otto talle lähemale nihutatud toolile. «Pühapäevane päev, enamasti kõik mehed lendasid Küüraugult laiali nagu värvupojad ... Aga mul pole kuhugi minna ...»

«Tööinimese asi, teadagi,» mudis Sass õlga. «Teinekord kirud, et mis elu see on, rühma justkui hobune. Aga pane mind või sind päise päeva ajal niisama ahju taha lesima, varsti krõbistaks igavuserott hinge kallal ...»

Sass käis eelmisel õhtul saunas ja kuumutas luid-liik-

meid nii ägedas leilis, et laelaudade oksakohtadest tilkus vaiku. Ikka jooksva pärast. Järele pisut andis, kuid närija hambaid päris ära ei murdnud. Pärast leili ajas habet ja näis nüüd üsna noore mehena. Sassil olid lai laup ja rahulikud, mõtlik-uurivad hallid silmad, mida kippusid varjama pikaks kasvanud tordilised kulmupuhmad. Nii kaela kui käte naha all liikusid justkui köied, ka kogu Sassi kõhnas kehas oli ruumi ainult lihastele ja soontele. Otto tundis mõnd teistki Lillevere kaadritöölist, ka need polnud ei poisikesed ega nahavedajad, kuid ometi püsis Sass järjest metskonna autahvlil. Ta plaanitäitmise graafiku joon peaaegu puudutas kahesaja protsendi kohale tõmmatud sirget ja metsaülem ise ütles, et mis te oma mootorite ja masinatega kelgite, Sass teenib kahe käega sama palju kui teie saja hobusejõuga. Ega's muidu liikunud jutt rahva hulgas, nagu oleks Kase Sassil põranda all rahapada, millesse ta iga kuu lisab uusi sajalisi. Kuna kast olevat juba ääreni täis, siis tampivat Sass enne uute rahapaberite sissemahutamist vanu jämeda pudrunuiaga kinni. Mida kõik rahvas ei lõkerda ja välja ei mõtle! Kes kadedusest, kes rumalusest, kes niisama loraks. Kui Sassil ongi mõni tuhat vanade päevade jaoks tallele pandud, puutub see siis Ottosse või külainimestesse?

Nad rääkisid puulõikusest, autodest, ekskavaatoritest, sellest, kui suureks õnnistuseks saab uus tee Võstrikule ja üksikutele metsaperedele, mis sellest kevadest läksid kolhoosist metsamajandi alla. Siis nihutas Otto poolsalamisi pudeli lauale ja vabandas:

«Pistsin ühe nuia tasku, ega sa pahaks pane? Pühapäeval pole patt pisut mekkida, veri hakkab kiiremini käima ... Ja öeldakse, et olevat teine üheksa haiguse rohuks.»

«Oh-hoo, sa nagu kosja kohe!» Sass taipas oma hüüde kohatust ja tõusis tooliga valjusti kolistades. «Eks ma too siis klaasi. Minna! Minna! Kuhu ta jäi, vaataks midagi suupisteks.»

Minnat polnud majas ja Sassil tuli endal punaseks värvitud kapis kolistada. Pani lauale noad-kahvlid, leivakannika, tassi võiga ja kapsasupi sees keedetud soolaliha.

«Et see tüdruk ka jõudis juba ära kaduda,» torises ise. «Täna ilus suvine ilm, las jalutab ... Ongi parem, saame meeste kombel omavahel sõnakese juttu puhuda ja aru pidada ... Nii et ... olgu terviseks!»

Klaas käis suu pealt suu peale ja jutt hakkas ladusamalt jooksma. Täpselt öelda — Sassi keelepaelad pääsesid nagu kammitsast, kuna Otto näis millegi väga tõsise kallal juurdlevat ja vaevlevat ning piirdus mõne küsimusega ja «jah» ning «ei» kostmisega. Kolmas klaasitäis tühjendas pudeli ja seda nähes niiskus Otto otsaesine: viin lõpeb, kuid tema ainult kuulab, justkui polekski tulnud tähtsaks, küllap elu kõige tähtsamaks jutuajamiseks. Kui mitu korda on Otto tagaplaanile lükatud, talle on tühi munakoor jäänud, sest senikaua, kui ta aru pidas ja hoogu võttis, jõudis nobedam ette. Otto vihkas seda arupidamist ja hoovõtmist, kuid ei suuda koer hüpata üle oma saba ega jaksa tema astuda üle oma karakteri.

«Suur viinavõtja mees ma pole,» kinnitas Sass, kelle ninaots õhetas ja kes nagu oma sõnade kinnituseks raske rusikaga tasakesi vastu lauda tonksis. «Ja olen tähele pannud, et ka sina ei jookse tema järele kiini. Kuid pudeli saame kahe peale tühjaks ... Ega sest ole midagi, mul peaks üks asunik kapi põhjas kükitama. Eks nooremast peast sai seda põrgulist rohkem pruugitud, aga jätsin maha. Viin on ju säärane imerohi, et ühe paneb magama ja teise tantsima, üks nutab nagu eit, aga teine lagistab, justkui kõditataks teda jalataldade alt. Mind ajas vintis päi iga tühine sõna kohevile nagu punane rätik kalkuni. Nüüd olen juba palju aastaid teda ainult moepärast pruukinud ja eks ta on ka oma väe ja võimu minu üle kaotanud. Marru igatahes enam ei aja ...»

Jah, mõni mees saab vähemalt viinast julgust, aga minust aurab seegi raasuke välja, mis mul muidu ehk oleks, haaras Otto pea käte vahele.

«Kuhu see Minna ometi nii kauaks jääb? Lõikaks mõne viilu liha ja lööks mune pannile ...» Sass hakkas end rusikatele toetades püsti hoobama.

«Ei, lase olla ...» tõmbas Otto nagu kohkudes Sassi hõlmapidi tagasi toolile. «On parem, et Minnat majas ei ole. See ... Ma õieti sellepärast ... Näed, kuidas inimese

närvid pingule kisub . . . sõnad on kurgus kinni, justkui oleksid neil kisud küljes. Kas sa's aru ei saa, et ma tulin kosja! Tulin Minnat endale naiseks küsima.»

Lõpuks ometi oli öeldud, mida kivina kaasas kandis. Juba nädalaid. Sass pani viinaklaasi kolksatades lauale. Ta pööras pikkamisi pea, rasked kulmud kerkisid kõrgele ja pilk vaatas uurivalt ning umbusklikult. Ei, Otto ei lõõpinud, ei heitnud nalja, seda oli mehe hädisest näost, punetavaist põskedest ning tasakesi võbisevaist kätest näha. Ah siis selleks viinapudel, uus kuub ja mingi sinine pakk . . . Sass vajus laua kohale kühmu, pea langes rinnale ja ta neelatas, sest mingi tomp ähvardas hinge matta. Rõõmustama peaks, rõõmustama, aga südames on hoopis valu ja kurgus kibeleb nagu mõnel eidel . . .

«Enne kui sa midagi vastad, kuula ära, mis mul öelda on. Ma tean küll, kes olen. Hulgus. Aina ühest rajoonist teise — kus töö, seal öömaja. Aga inimene, kellel pole kodu, on nagu leht, mida tuul mööda teed enda ees veeretab. Mina sinu asemel vaikiksin samuti, kaaluksin ja küsiksin: aga kuhu sinusugune vandersell ja Ahasveerus naise paneb? Kus hakkavad su lapsed elama? Võib-olla ehitad perekonna jaoks autole järelkäru . . .»

«Paljud elavad nõnda, et pere on paigal, aga mees käib kaugemal tööl . . .» kohmas Sass.

«No-jah, nagu meremehed. Elatakse. Ja elatakse ka Arvidi ja Ilse moodi, et rändavad mõlemad. Õnnelikud ning rahul veel pealegi. Nagu igavesti kestvas manöövris — pakk-kasti otsas süüakse, pakk-kasti otsas magatakse. Mina nõnda ei taha. Kui inimesel on perekond, siis olgu ka kodu, kus kõik on koos. Ei-ei, kauem ma sellist elu välja ei kannata, närvid sööb seest. Ma pole enam nii noor, et hulkumine lõbu pakuks. Vaata, Sass, enne kui oma jutuga sinu näole tulin, mõtlesin kõik tuhat korda läbi. Et kuidas edasi . . . Ma jätan hulkumise-ameti maha. Päriselt.»

«Kopa peal teenib hästi . . .»

«Õigus. Pikad rublad jooksid mudajaamas — ma olin seal kolm aastat järjest — ja metsamajandis vaat et veel pikemadki. Kuid rublal on säärane omadus, et üks igatseb teist, ja mida rohkem neid on, seda suurema

jõuga nad uusi taga nutavad. Kuid rahast üksi on eluks vähe.»

«Ilma rahata mehest astub igaüks üle . . .»

«Sa ei saanud minust aru. Tahtsin öelda, et raha võib olla kotitäis, aga ometi oled õnnetum kui kerjus, kellel pole vasknööpigi hinge taga. Niipalju kui mul tarvis, teenin igal pool. Otsustasin Lilleverre paigale jääda.»

«Metskonda kaadritööliseks?»

«Ei, hakkan kolhoosnikuks. Kõnelesin esimehega. Neil on inimesi tarvis. Annavad mulle auto või traktori. Ka korteri saan, sealsamas Küüraugul. Sean end sisse, küll näed. Ma juba istutasin maantee äärde kaks noort kaske. Las kasvavad varjuks ja ehteks. Poisid naersid. Noh, eks nad hirnusid kõhud päris haigeks, kui põrsa ostsin . . .»

«Ostsid põrsa?»

«Jah. Ilus loomake trehvas, pika kere ja tõmbi kärssninaga. Saba teisel nagu oherd keerdus. Sest ütle nüüd ise, mis maainimene see ka on, kes elab külas, kuid kellel ometi pole ei siga, lammast või lehma?»

«Ega ei ole küll,» oli Sass nõus ja vaatas üksisilmi viinaklaasi, mida ta oma kahe suure kämbla vahel soojendas. «Kui istutasid kased ja ostsid põrsa, siis on nõu tõsine.»

«Ma pole poisike, varsti saan kolmkümmend kolm. Jännist väljas, öeldakse. Naisevõtmiseks oleks nagu hiljavõitu, eriti et Minna on veel nii noor . . . Võib-olla põlgate vanaks . . .?»

Sass lükkas viinaklaasi eemale ja tõusis. Ta oli vimmas, kulmud kortsus, pilk tõsine ja murelik, justkui oleks Otto toonud mingi raske, kurvastava teate. Aeglaselt krapsis ta tiku põlema ja süütas paberossi. Läks siis ümber laua ja pani käe raskelt Otto õlale.

«Ma oleksin sind uskunud ilma kaskede ja põrsata . . . Aga . . . ütle mulle õigust, nagu mees mehele . . . kuipalju sa õieti Minnat tunned?»

«Töötame juba mitu kuud ühes ja samas kruusaaugus. Iga päev näeme ja kõneleme . . .»

«Ja ikka tahad teda naiseks võtta?»

«Iga päevaga tahan rohkem ja rohkem.»

«Kas sa ei . . .» Sass pööras pea kõrvale ja läks pikkamisi, justkui ripuksid ta jalgade küljes nähtamatud

raskused, oma järi juurde tagasi. Istus hetke, pea käte vahele surutud, kuid vaatas siis Ottole otse silma: «Mul on sellest raske rääkida... Olen ju tema isa. Aga Minna... ta on sündimisest saadik... veidi iseäralik. Pelgab võõraid inimesi... Koolis mõne nädala õppis viitele, siis aga nagu tüdines või unustas... Ta on hea tüdruk, süda on nagu kullatükk, otsekohene, aus ja heatahtlik...»

Sassi sõnade ajal Otto nagu elustus pikkamisi, kuni ta rõõmsalt naeratas, justkui oleks mure mehe hingelt maha sadanud.

«Ah sellepärast jäid äkki nii tõsiseks... Aga mina juba kohkusin, et sa ei pea mind vääriliseks. Rumal mure on sul'... Nagu minu kohta vähe juttu ja ütlemist oleks. Kui mul Lontnokk juhtub streikima või mõne kopatäie liiga järsult autosse kukutan, sähvavad poisid ikka — oh sa igavene ohmoon! Mis nende keeles tähendab, et pisut napakas. Pole veel maailmas sääraseid kaalusid välja mõeldud, millega inimese aru ja tema mõistust mõõta saaks. Mulle pole professorit naiseks tarvis — hea süda ja aus meel on minu silmis tuhat korda rohkem väärt. Sa ära karda, ma hoian Minnat hästi, küll näed, veel paremini kui sa ise. Hakkame elama ilusasti ja üksmeeles.»

«Mis sa end halvemaks teed, kui oled... See kõik tuli nii järsku ja ootamatult...» Sass rüüpas tugeva lonksu. «Olen harjunud mõttega, et elame Minnaga kahekesi, kuni väsin ja Liiva-Hannus mu uksele koputab. Et siis Minna hädapäevi ei näeks, katsusin veidi koguda. Minusugusele on väga vähe tarvis, aga teenistus pole mul, nagu tead, laita. Jutt rahakastist põranda all on muidugi kadedate inimeste lori, aga pangas mul natuke on, ega ma sinu ees salga. Hoiuraamat on Minnale selleks ajaks, kui mind enam pole.»

«Minna ei jää üksinda,» ütles Otto vaikselt, aga kindlalt. «Sa võid lahedamalt elada. Ja kirve ja saega ära nõnda keeruta, tervist ei osta ka kuldraha eest tagasi.»

«Ole meheks, et seda ütlesid... aga mul pole endale midagi rohkem tarvis, mitte midagi. Kui ainult Minna elaks hästi... kui teda ei tõugataks ega pilgataks. Inimesi on igasuguseid. On häid ja halbu, on kaastundlikke ja hoolimatuid.»

«Küll mina teda halbade eest kaitsen.»

«Pea käib ringi... pole hulk aega kibedat pruukinud... Kas sa Minnaga juba rääkisid?»

«Mitte üht sõna. Ka mitte vihjamisi. Mõtlesin, et kõigepealt kõnelen Kase Sassi endaga.»

Sass tõusis uuesti, läks aknani ja toetus kahe käega raamidele. Iga liigutus, iga sõna reetis, kui raske oli tal harjuda mõttega, et Minna, tema Minna läheb Sälliksaarest ära ja Kase Sassi maja jääb tühjaks ning vaikseks.

«Et tüdruk oleks õnnelik, selleks olen valmis andma kõik, mis mul on. Eks sa's räägi temaga...» Ja justkui kiirustades, et kõik saaks ühe joonega selgeks, avas ukse ning hüüdis: «Minna!»

Pauka haugatas ja sõrkis ukse juurde, jäi siis pead kallutades peremehe otsa vaatama, nagu küsides: kas mind ei ole tarvis?

«Minna!»

Lepikus kädistas harakas ja vint vilistas pikalt ning keerukalt.

«Paistab, et on kaugemale läinud, ei vasta...» tuli Sass tuppa tagasi. «Armastab teine metsi-pidi luusida. Tunneb iga lillekest, loomi hoiab ja sipelgalegi ei tee liiga. Seda pea meeles...»

«Me istutame õunapuid ning palju lilli... Teen kõik nii, nagu Minnale meeldib...»

«Kui ta tuleb, küll siis räägite. No aga seniks... mis siis muud kui — terviseks!»

Tühjendasid klaasi ja Sass otsis kapipõhjast viinapudeli, mis seal juba talvest saadik seisis. Kauaks väike «asunik» kahele mehele vastu lööb? Varsti oli tal põhi püsti, aga päike veel kõrgel...

«Minnat pole ikka veel,» piidles Otto ust.

«Ära muretse, ei tema metsades eksi ega kao. Seda juhtub tihti, et päev otsa pole teda näha ega kuulda, sul tuleb sellega harjuda. Ainult et meil hakkab kahekesi igav oodata, kui millegagi pole keelt kasta. Mis sa arvad, kui käiks poe juures ära? Sihukest päeva nagu tänane peab ju pühitsema.»

«Võiks ka... õhtuni on veel palju aega...»

Sellesama pühapäeva hommikul lipsas varsti pärast Ottot Küüraugult minema ka Rein. Ta tegi pettehaagi nagu jänes, enne kui Võstriku teele välja läks. Reinul oli väga kiiresti pärast Lilleverre jõudmist tekkinud peatuspunkte küpsete tütardega majades, seepärast ei imestatud, kui teda Hildega nähti, kuigi mõni pead vangutas, et Reinu-taoline poiss ühe tüdruku pärast nii pikki ja raskeid murdmaamatku harrastab. Ilse sädistas, et suur ning tõeline armastus ületab mäed ja läbib porimered, mille peale Evald tegi kahtlevalt õh-õh. Armastus või mitte, kuid Rein oli muutunud, seda nägi igaüks — ta oli vaiksem, mõtlikum, istus õhtuti rohkem Küüraugul ja kandis kokku mitmesuguseid raamatuid. Brigaadi üks lugemishaigeid sirvis neid ja tõmbas suunurgad põlglikult allapoole viltu — mihuke rämps, ei ainustki vanadest ajalehtedest väljalõigatud ja kokkukõrtsitud jutulisa!

Rein istus küll raamatute taga, kuid jõudis vaevaliselt edasi ja loetust jäi vähe meelde. Inimene peaks olema robot või omama lülitusnuppe, millele vajutamine teda väliskeskkonna mõjudest eraldab, et Küüraugu tingimustes õppida! Kui leiaks omaette toa, koliks hommepäev sinna. Kuidas on ära tüüdanud Ilse viiulikääksutamine, lakkamatu jutukõmin, igast kaarest vastujõllitavad näod ja mitte just viiruki ning palsami järgi lõhnav õhk. Kui eksamil läbi põrun, on Küüraugu loomatall süüdi, ainult tema . . .

Või olen õppimisest võõrdunud? Oskar puurib oma tehnikat siinsamas, surub pea käte nagu pihtide vahele, katab end justkui nahkhiir kahe tiivaga ja tasakesi enda ette pomisedes muudkui võristab. Noh, ta ei pea ka eksameid sooritama, kogub tarkust tarkuse pärast. Õnn, et metsateaduskonda astujailt ei nõuta nii hirmsaid vaimseid kukerpalle nagu masinaehituses. Peaasi, et pääseks ülikooli sisse, küll siis on aega ringi vaadata. Dendroloogia, metsaparandus, maakuivendus, üraskid, männijärajad, juurepess — prr, pole just ahvatlev seltskond, mille keskele Hilde mind sokutab. Ja kui neist võitu saan ja teaduskonna lõpetan, kuidas suudaksin harjuda

metsakolka eluga? Ma ju praegu iga päev, iga tund tunnen, et puudub linn, puuduvad mind mõistvad inimesed, puudub elu, jah, tõeliselt keev, voogav, pulbitsev elu. Olen nagu kärbitud tiibadega lind, nagu vabatahtlik vang...

Noh, hädaldada on väravõitu. Kõik metskonna kantseleid ei asu kolgastes nagu Lillevere, neid on õnneks ka rajoonikeskustes. Kui muretseda püss ja head jahikoerad, võib sõpru külla kutsuda... Ja lõppude lõpuks vajatakse noori spetsialiste ka ministeeriumis, peavalitsuses, trustides...

Võib-olla rohkem kui Küüraugu mustlaslaat häiris Reinu õpikuisse süvenemisel — Hilde. Loed, loed, ja ei märkagi, kuidas mõtted on rännanud lehekülgedelt Võstriku metsakülla. Reinul polnud Hildega kunagi igav, ja ometi ei olnud ta tüdrukut veel suudelnudki! Või just sellepärast? Mis teda tagasi hoidis, ei osanud Rein endale seletada. Ta oli palju kordi armunud, aga armastanud? Rein kehitas õlgu — kas on üldse olemas kestvat, ainult ühe inimese külge köitvat, pimestavat ja uimastavat armastust? Maailmas pole ju midagi püsivat ja igavest, kõik liigub ning muutub, tekib ja kaob. Et mingi tunne oleks jäädav, pole lihtsa loogikaga kooskõlas. Mida vähem on inimeste vahel ülespuhutud teesklust, muinasjuttudega kaunistatud illusioone, seda loomulikumad on nende vahekorrad, seda vähem pettumusi, pisaraid, purunenud elusid.

Hilde meeldis Reinule. Võib-olla nimetada seda armastuseks? Kuid mis tähtsus on sõnadel, definitsioonidel. Hilde talus meelsasti noormehe külaskäike, küllap ka tema pole ükskõikne. Mis edasi? Kui kaua see kestab, millega lõpeb? Mõttetud küsimused. Rein pole rafineeritud elumees, kes iga oma sammu, iga rünnaku ja võidu ette kavandab. Elame ja näeme, kuidas kõik kujuneb...

Hilde oli üksinda kodus. Ta oli üllatatud ja ühtlasi rõõmus, et Rein nii vara Võstrikku jõudis. Kuid näitas kohe lauanurgal lebavat mitmesuguse suuruse ning välimusega paberite kuhilat ja ütles, et otsustas jalga mitte enne üle uksepaku tõsta, kui kõik need töökäsud, külvitööde kokkuvõtted, arvete ärakirjad ja muud dokumendid on sorteeritud ning raamatuisse kantud.

Rein protesteeris: milline kuritegu — raisata esimene tõeliselt suvine pühapäev! Hilde ju lubas viia teda kivi juurde, millesse vanakuri võidurõõmsas tantsuhoos oma kannajäljed puuris. Kuulaku ainult pääsukeste vidinat väljas. Ja kuidas veel heinamaa lõhnab, kirendab ning sumiseb!

«Tean,» naeratas Hilde. «Heinamaal tuleb käia enne jaanipäeva. Kui esimene niidumasin alla metsa poole sõidab, on mul alati pisarad kurgus... Minge üksinda ja pärast jutustage. Kui raatsite, tooge mulle kimbuke lilli kaasa.»

Rein istus kaksiratsi toolile nagu jonniv poisike. Hilde naeris teda ja kutsus kööki.

«Annan teile piima ja saia. Ema eile küpsetas. Olete kindlasti näljane — poissmehed, nagu te seal Küüraugul elate.»

Sai oli kobe ja pehme, nii et vajus suus vahuna kokku; piim, mida hoiti sügavas kiviraketega kaevus, nõnda külm ning karastav, et lõikas hambaist läbi. Rein sõi mitu ülesaiakääru, kuna Hilde vaid moepärast kaasa näksis. Tagasi tuppa minnes torises Rein:

«See on ülekohus, et end nelja seina vahele vangistate. Rühmasime mõlemad kuus pikka päeva järjest nagu orjad, meil on ometi õigus üheleainsale vabale päevale.»

«Nagu orjad? Kas te ei tunne tööst rõõmu? Mina küll. Tänavu oli tõepoolest raske, ilmastikul justkui polnud muud teha, kui põllumehe kiusamiseks igasuguseid trikke välja mõelda, kuid meie võitsime. Viljad on maas, osa põldusid juba haljendab.»

«Siis pühitsegem seda rõõmu ja raputagem endalt tänaseks argipäeva rühmamise-mured. Me ülistame tööd, kiidame: töö on au, töö on kuulsus, on õnnistus ja lunastus. See kõik on suurepärane ja ka mina ei karda tööd, ausõna. Kui aga peaksin oma isekallutajas kükitama kaks korda seitse päeva järjest, siis — tänan väga.»

«Kui on tarvis, siis kas või kolm korda seitse.»

«Oh-hoo! See kõlab sangarlikult. Töö kaudu loome väärtusi, kuid töö ei tohi inimest orjastada.»

«Teile näib see sõna meeldivat...»

«Vastuoksa — vihkan seda. Inimesele peab jääma aega puhkuseks, meelelahutuseks, ilusa ilma ja kauni heina-

maa imetlemiseks. Kui poisid nurisesid, et vaba aja mõistlikuks viitmiseks midagi ette ei võeta, organiseeris metsaülem rea loenguid. Mõelge ainult, millest! Tööviljakuse tõstmisest, plaanist ja graafikust, masinate hooldamisest ning remondist. Iga vaat hakkab lõpuks üle ajama, kui talle ühtejärge sisse kallatakse.»

«Üldiselt oleks teil justkui õigus . . .» Hilde mõtlik pilk peatus lauanurgal puhkaval paberikuhilal. «Jah, võib-olla on teil osalt õigus, kuid . . . heinamaale minge siiski üksinda.»

«Üksinda ei liigu ma sammugi . . . Ootan, kuni lõpetate.»

Hilde kummardus laua kohale. Päikesekiired langesid talle küljelt, rõhutasid profiili pehmet, ilmekat joont. Ta oli veel pruunim kui kevadel, peaaegu tõmmu, ja väike nina ajas vist küll juba mitmendat nahka. Päike oli juuksed valgemaks pleegitanud, kuid huuled olid see-eest nagu pooleks lõigatud kirsid.

Rein võttis Hildel tasakesi õlgadest. Hilde justkui võpatas ja pöördus pikkamisi. Ning ta hallikas-sinistes silmades oli sama soe valgus kui väljas . . .

Hilde lükkas Reinu tasakesi endast eemale.

«Mine, mine istu diivanile ja ole päris vakka.»

«Ma protesteerin! Ma tõstan mässu. Ma keeldun . . .»

«Protestid palutakse esitada kirjalikult. Vastus antakse järgmisel pühapäeval . . . Ei-ei, ära tule. Kui ilusasti sõna kuuled ja vaikselt istud, võtan ehk pärastpoole oma otsuse revideerimisele.»

Hilde mõtles, et tal on tugev karakter, et ükski ahvatlus ei kalluta teda kõrvale sellest, mida on otsustanud. Kuid sel pühapäeval vähenes paberikuhi laual vaevumärgatavalt. Rein oli rahutu ja kärsitu, ei püsinud paigal ning tallas vaikimiskäsu kõige häbematumal kombel jalge alla.

«Sa oled nagu mõni eesrindlane kaasaega käsitlevast raamatust,» nokkis Rein. «Kujutlegem, traktorist. Armub. Istub noormehega kuuvalgel ööl puiestikus, toetab peakese kaaslase õlale ja ohkab: täna sulas mu terashobul laager sisse, muidu oleksin täitnud plaani 180% . . . No jäta juba pabereis tuhnimine, tahan su silmi näha!»

«Küll sa oled . . .» Hilde ei suutnud kuri olla. «Sa pilkad armunud traktoristi, kuid õige armastus annab inimesele tiivad. Ka töö kardab armunut. Kas sa pole seda märganud?»

«Ee . . . ei ole.»

«Siis pole sa ka armastanud . . . Kuigi inimesed räägivad . . .»

«Mida? Miks sa pooleli jätsid? Kas sa usud keelepeksu?» Rein tõstis Hilde näo enda poole. «Usud? Rumalus. Mis ka on olnud, sina pühkisid juba ammu kõik minema. Nii nagu tuisk ühe ööga tasandab jäljed, ausõna. Loen, ja juba naeratad sa mulle leheküljelt vastu. Sõidan, ja äkki istud sa mu kõrval. Magan, ja nagu ilmsi näen sind enda kohale kummarduvat. Sa oled kõige kaunim . . .»

Rein suudles Hildet. Ja unustas iseenda. Lämmatas tüdruku oma huultega, tõstis Hilde toolilt ning surus nõnda tugevasti enda vastu, nagu tahaks teda puruks muljuda, ja ta käed liikusid edasi mööda Hilde keha. Hilde justkui tardus, tõmbus pingule ja end järsu pöördega vabastades taandus kiiresti teisele poole lauda.

Lummutus pimestas Reinu ja ta järgnes Hildele. Tüdruk jäi paigale, kohendas kiirete liigutustega kleiti ja juukseid ning ütles häälel, mis Reinu paigale naelutas:

«Jäta! Olen nüüd kuulnud loengut tööst, ilusast suvepäevast ja saanud praktilise õppetunni, kuidas käitutakse tüdrukutega. Pean töötama, ära sega mind.»

Hilde istus ja jätkas arvelaua nuppe klõbistades tööd. Neid lahutas üksnes toolileen, Reinul tarvitsenuks käsi välja sirutada, et Hildet puudutada, kuid ta julges ainult pomiseda:

«Me oleme noored . . .»

Hilde ei vastanud. Kummardus sügavamalt laua kohale ja surus vasaku käe kõrvale. Viimane liigutus oli nii selge ja ilmekas, et Rein solvunult vaikis. Pärast mõnehetkelist kõhklust ütles ta:

«Kui ma nii hirmus tüliks olen, võin ju ära minna. Hüvasti!»

Rein oli veendunud, et Hilde teda peatab ja tagasi kutsub; ta istub siis sõnakuulelikult diivanil ja ootab, kuni Hilde oma paberitega krabistamise lõpetab. Rein jäi trepile niikauaks peatuma, kui kulub aega paberossi süütamiseks. Keegi ei hüüdnud teda. Ah nõnda, mind kutsutakse väikesele psühholoogilisele duellile! Kui Hilde usub, et ma lahkuda ei suuda, siis teeb oma arvestused valel aadressil: ta näeb mind sama palju kui mullust lund. Rein surus käed sügavamalt taskusse ja pead kuklas hoides läks parajal, mitte liiga tõtlikul ega ka liiga lonkival sammul otse mööda põlluvahepeenart Lillevere tee poole. Koer haugatas paar korda nagu jumalagajätuks ja all karjamaa pool tilksus kurvalt kell mäletseva lehma kaelas. Iga sammuga kasvas Reinus solvumistunne. Küll on printsess, puudutadagi ei tohi! Justkui maailm ei kubiseks tüdrukuist, üks ahvatlevam teisest...

Kalmuse lodu kohal oli jalakäijate poolt kõige tümamatele kohtadele kahelatilisi purdeid ehitatud, — neil tasakaalu hoidmine ja ühelt künkalt teisele hüppamine juhtis mõneks ajaks mõtted mujale. Niipea kui aga jälle kõvem pind jalge all oli, pöördusid need Võstrikku tagasi. Rein kujutles, et Hilde oma pirtsakat käitumist varsti kibedasti kahetseb ja ise uut kohtumist otsima hakkab. Rein ei astu selleks igatahes sammugi. Närvid otsustavad sageli lahingu mitte ainult sõjas, vaid ka igapäevases elus...

Rein ei märganud, kuidas ta samm aina kiirenes, ja jäi üllatunult seisma, kui kruusahunnikuteni jõudis. Siin lõpetasid nad eile õhtul töö, see on ju Jäneseväljal! Rohkem kui pool teed on seljataga, sellise tempoga edasi kihutades on ta lõunaks Küüraugul. Meestel löövad silmad muidugi kahjurõõmust särama: kui Rein-mees nii varakult tädirannast koju tuleb, küll ta siis mõne avarii üle elas. Oletused, pärimised, kahemõttelised silmapilgutused... parem ise mitte pead sipelgapessa pista.

Rein pöördus kõrvale. Teed palistava lepa- ja pajupõõsaste riba taga seisis vana, upakile vajunud heinaküün, kus mehed mõnikord vihmavarjus käisid. Küün oli

tühi, heinte tuulutamiseks allavisatud ja nüüd kuivanud lepad lamasid nagu luukered põrandal. Säärases rägas võib mõni uss magada, otsustas Rein, parem juba väljas pikutada.

Ta läks üle küüniesise lagendiku noore, justkui pügatult ühetaolise krooniga kase poole. Puud olid nüüd helerohelises rüüs, mis oli nii värske ja puhas, nagu ehiks mets end mõneks suureks peoks. Öösel oli veel väga hilist ja ootamatut külma, mis kohutas aiapidajail une silmist, sest õunapuud just puhkesid õide. Rein laotas pintsaku kaseokstelt langevasse varju ja jäi tüvele nõjatudes ringi vaatama. Kuidas heinamaa on õitega üle külvatud! Kullerkuppude, tulikate, puhmaste kaupa heinamaale rännanud põldsinepi, madalamaid paiku ühtlase ereda vaibana katvate konnakapsaste mitmetooniline kollane mattis enda alla äraunusta-mind-lillekeste juba pleekinud sinise ning jaanililled argliku lilla. Rein ohkas: Hildel oli õigus, et heinamaale mine enne niidumasinat. Jälle Hilde! Aitab temale mõtlemisest, parem puhkan paar tundi.

Rein heitis kuuele pikali. Käeulatuses lõhnas tõrvalill, veidi kaugemal mängis tuul nõtkele varrele ritta-lükitud lillakate kellukatega, mida jäme musta-valgevöödiline kumalane maadligi painutas. Madalal lendavad pikatiivalised ja mustakuuelised piiripääsukesed nagu demonstreerisid oma kiirust ning osavust. Põidlapikkune hall puukoristaja jooksis, pea püsti, mööda küüni luitunud seina üles ja alla, linavästrik keksis erutatult saba viibutades katusel — küllap ta pesa oli kusagil lähedal; nagu taeva külge kinni naelutatud, rippus tuuletallaja ülal lagendiku kohal. Milline rahu ja vaikus, nagu oleks kogu maailm paigale tardunud. Ja kõigega koos tardun ning tarretun minagi, muigas Rein iseenda üle, hallitan Alutaguse metsakurus nagu kappi unustatud vorstirõngas... Aga kui Hilde loodab, et ainult veidi ringi longin ja nagu väljakihutatud peni tema ukse taha tagasi hiilin, siis ta eksib...

Ta suigatas pikkamisi. Rahulikku und ei jätkunud aga kauaks — päike nihkus edasi, kase vari kaldus kõrvale ja koos otse näkku lõõmava päikesega tulid unenäod, mis sundisid Reinu mitu korda külge keerama, kuni ta

silmad avas. Hele valgus pimestas teda ja ta ei taibanud kohe, kuhu on sattunud. Kui kõik meenus, haaras kibestumine taas südant. Tola ja argpüks olen pealekauba, manas ta iseennast. Redutan põõsa all, nagu oleksin mõne kuritöö korda saatnud.

Kuid nii mõnus oli lesida ja laiselda, et Rein ei viitsinud tõusta. Mets kohises ja mingi lind kordas väsimatult oma laulu; algas aeglaselt ning pikalt, kuid sattus siis hoogu ja puistas helisevaid noote kiiresti-kiiresti — sing-sing-sing. Imelik, keegi justkui ümiseks talle kaasa ... Rein pööras ettevaatlikult pea ja tardus üllatusest — tõepoolest, küüni poolt tuli inimene, kummardus aeg-ajalt, et mõnd lille võtta, ja laulis tasakesi, nii tasakesi, nagu sumiseks ainult mesilane õite kohal. See oli tüdruk; ta oli paljajalu ning ka pluusi küüni seina külge riputanud. Milline sale, kerge, hästi voolitud õlgade ja käsivartega naine, imestas Rein, hakka või uskuma jutte metshaldja tütardest ja näkkidest.

Ootamatu külaline tegi väikese ringi ja pöördus näoga Reinu poole. See oli ju Minna! Kase Minna, «Põrgupõhja Kohviku» perenaine ja kruusakoormate lugeja. Tõsi, Sälliksaare pole Jäneseväljalt kaugel, siitkaudu käib Sass igal hommikul Võstriku all kraavisihte puhastamas. Tüdruku õlad ning poolenisti ka rind olid paljad, ja esimest korda tajus Rein, et Minna on tüdruk, on naine ...

Minna oli ainult mõne sammu kaugusel, kui lamajat märkas. Tüdruk tardus hetkeks paigale, silmad kohkumisest pärani, lõi siis käed risti rindadele ja jooksis tagasi küüni, tagasi oma pluusi poole.

«Minna!» hüüdis Rein talle järele rutates. «Ära karda, see olen ju mina. Kas sa ei tundnud mind ära? Mina olen, Rein.»

Minna ei peatunud. Ta tundis Reinu otsekohe, esimese pilguga. Lillekimpu maha pillates haaras ta pluusi õlgadele, kuid ehmatusest ja erutusest kohmetanud käed ei leidnud varrukaid.

«Kas sa tõepoolest kohkusid? Rumaluke, ega sa ometi mind, oma vana sõpra, häbene.»

«Minge eemale ... Pöörake selg ...» hädaldas Minna, kelle pluus oli hoopis sassi keerdunud.

«Kui naljakas sa oled. Kas sa pole näinud, kui paljalt naised rannal päikest võtavad. Ja millised veel — mitte nii noored ja kaunid nagu sina. Meie oleme ju siin praegu nagu Lillevere kuurordis. Las päike tunneb su õlgadest rõõmu, nad on veel liiga vähe pruunid... Vaata mulle otsa, Minna, sul on ilusad suured silmad, helesinised ja sügavad...»

Minna pluus vajus ühte nurka pidi ripakile ja libises tallatud rohule...

Hilde uskus tõepoolest, et Rein tuleb varsti tagasi. Mitmel korral tabas ta end aknast välja vaatamas, kõrv püüdis iga hääle, ja kui koer haugatas, kummardus sügavamalt laua kohale, nagu oleks töösse süvenenud. Rein ei tulnud, mõtted jooksid uuesti laiali ja käsi sirgeldas paberitükile mitmekujulisi vigureid. Ta viis Murile toidukausi ette, pani põlluserval kahe tallega lamba teise kohta sööma, kiskus pojengipõõsa ümber tärganud maltsapuhmad välja, kuid laua juures jätkus tähelepanu ikka vaid mõneks minutiks. Kui ta arvutatut üle vaadates leidis selles tähelepanematuse vea, alistus Hilde ja pani dokumendid kappi. Hulk aega üksisilmi enda ette vahtinud, võttis lõpuks puhta paberipoogna ja, alumine huul hammaste vahel, hakkas kirjutama.

«Kogu nädala ootasin tänast pühapäeva. Kuidas kõik on hoopis teisiti, kui unistasin! Nii kurb on, et tahaks nutta. Kui aga oleksid jälle siin ja kõik kujuneks nii, nagu see hommikul oli, tõukaksin Su uuesti endast eemale. Näib, et Sa pead mind rumalaks ja lapsikuks metsakolka plikaks, kes elust midagi ei tea... Kui Sa oleksid ometi rääkinud, kas või ainus kord sosistanud: sa oled mulle armas... Sa vaikisid ning Su käed polnud head — nad olid karmid ja hoolimatud... Ma uskusin, et Sa mind armastad, uskusin, et loen seda Su silmist, Su külaskäikudest Võstrikku, meie kohtumistest Lillevere, mis alati polnudki juhuslikud. Praegu pole ma selles enam kindel. Sa läksid, pea solvunult kuklas, ja viisid mu rahu endaga. Korra elus armastasin ja pettusin valusasti. Ma sain sellest üle ja uskusin, et see enam ei kordu. Mul on töö, mu ümber on head ja ausad inimesed, — arvasin, et sellest on õnneks ja rahuks küllalt.

Kuid nähtavasti midagi puudus. Miks olid just Sina see, kelle mu süda välja valis?

Ma ei tea, kuidas me kohtudes teineteisele silma vaatame. Tee viib ju meid veel kokku. Kas oli see lõpp või ainult algus? Ma võib-olla ei mõistnud Sind, ei osanud vaadata Su silmade põhja. Kuid ma nii väga tahaksin näha otse Su südamesse... Ma ju armastan Sind...»

Hilde istus kaua laua taga, täiskirjutatud poogen ees ja sulepea näppude vahel. Keeras siis kirja kokku ja peitis lauasahtlisse kõikide teiste paberite alla. Homme loen korraks läbi ja süütan sellega siis tuld, naeratas ta kurvalt. Ja lüpsikut kaasa võttes läks karjamaale lehma otsima.

25

Päike loojus veretavana ning selgena, ükski leht ei liikunud ja öösel tõusid puuviljaaedadest jälle paksud valged suitsupilved. Hommikul oli rohi valge ja kahises jalge all nagu tärgeldatud. Koos päikesega ärkas ka tuul ja puhus nüüd koguni põhjast. Puhugu pealegi põhjast, arutasid tee-ehitajad, kabiiniseintest ta läbi ei lõõtsu, peaasi, et vihma ei kalla...

Otto Pommer tuli varakult kruusaauku, soojendas mootori, sirutas prooviks koppa ette ja üles — ekskavaator töötas rahulikult urisedes nagu kosutavast unest ärganud metsloom. Otto ümises endamisi, ja ka see kostis pigemini urisemisena — mees laulis. Kuigi pea oli raske ja meelekohtades trummeldas nagu väikeste haamrikestega. Nad jäid eelmisel õhtul Kase Sassiga Lillevere kioski taha vabaõhurestorani jorutama, ei märganud, kuidas päevavalgus kustus, ja Otto ei pidanud enam sündsaks Sälliksaarde tagasi minna.

Otto tõi alt kuusikust sületäie kuivi oksi ja süütas «Põrgupõhja Kohviku» raudahjus tule. Inimestel peab olema koht, kus nina soendada, arutas Otto, justkui häbenedes, et ta hoolitseb Minna eest; hõõrus tuhmunud aknaklaase varrukaga heledamaks, et kogu kruusaauk oleks selgesti nähtav, ja ruttas tagasi oma kaelkirjaku juurde, sest metsa tagant kostis lähenevate automootorite undamist.

Esimesena saabus Arvid Sammaspooliku mõlkis tiivaga isekallutaja. Sõiduk ei peatunud veel, kui juba hüppas kabiinist välja Minna, viipas tervituseks Ottole ja ronis kruusa ning kive alla rabistades kallakut mööda oma tavalisele vaatluspostile. Kas ta, rumaluke, kavatseb säärase tuulega üleval kükitada, muretses Otto. Kui autosid järjekorda ootamas polnud, läks Otto Minnale lähemale.

«Leidsid sina ka endale koha — siin kisub hullemini kui korstnas. Tule putkasse, sealt näed sama hästi. Tule aga, tule, ma panin tule ahju.»

«Mul pole külm,» vastas Minna tasa, nagu seisaks ta ees tõrelev ema. «Tänan väga, et tule süütasite. Küll ma pärastpoole . . .»

Tüdruk ei tõstnud pilku põlvedele asetatud pappkaantelt ja Otto kuulis omaenda südame lööke: Kase Sass ehk kõneles juba, miks Minna muidu nii häbelik ja tagasihoidlik on? Põsedki teisel roosakad ja värsked . . . Kui läheks praegu, haaraks Minna sülle ja kannaks praksuva ahju juurde. Nagu tõrkuva lapse. Kannaks ja hellitaks . . . Ja üksi sellest mõttest hakkas Ottol kuum ning ta pöördus minekule, enne veel hüüdes:

«Kuula siis ometi, mis sulle ütlen — mine tuulevarju. Hoia tervist!»

Iga uue auto saabumisel upitas Minna vaatama, kes istub rooli taga. Juba alustas Sammaspooliku mõlkistiivaline teist ringi, ent Reinu polnud ikka veel . . .

Rein Tootsen kruvis ja reguleeris hommikul mootorit teistest kauemini. Oleks võinud ka otsekohe sõita, kuid Rein viivitas. Juba öö oli rahutu — etteheited ja talle hoopis võõras seesmine rahulolematus kiusasid teda — ning nüüd pelgas ta Pähklimäge. Minna on muidugi seal, närvitseb, ootab . . . Rein viskas kruvikeeraja kolksatades istme alla ja surus käivitusvända vihaselt pesasse. Memmepoeg, sõimas iseennast, tund varem või hiljem, silm silma vastu tuleb Minnaga ikka seista . . .

Juba kruusaauku sisse sõites nägi Rein kaldaveerel Minna rohekat baretti ja halli vihmamantlit. Tüdruk sirgus, poolenisti tõusis ja vajus siis hoopis kummargile oma kaante kohale. Minna on iseäralik tüdruk, küllap tal on pisut arust puudu; võimatu on teada, mis ta mõt-

leb või kuidas end ülal peab. Hea, et ta tulisijalu mäekallakust alla ei tormanud, hingas Rein kergendatult. Pidi ta ka heinamaalagendikul mulle ette satturna ...

Just siis, kui Rein teist korda kruusaauku jõudis, katkes Lontnoka tross. Mehed kirusid Ottot, kes jälle nende leivakannika otsast tükikese maha lõikavat, kuid selles kirumises polnud kurjust — igaüks teadis, et Otto polnud süüdi, sest tross oli mitmekordselt oma aja ära teeninud.

«Eks brigadiir peaks uue trossi eest hea seisma,» puistas Rein oma pahameelt välja. «Temale ju selle eest lisatasu arvestatakse.»

«Ära nuta!» urises Oskar tusaselt vastuseks ja kangutas võllide vahele kinnijooksnud trossiotsa. «Lubati juba ammu ... Aidake parem tõmmata ...»

Trossil raiuti ots ära. Veel üks jupp, ja siis on ta nõnda lühike, et tuleb utiili visata.

«Teen õhtul metsaülemale säru,» hõõrus Oskar lapiga käsi puhtamaks. «Sõitku majandisse ja ärgu oma nägu ilma uue trossita Lilleveres näidaku.»

Autojuhid valgusid laiali. Milline koera amet see brigadiiri oma, mõtles Rein autosse istudes ja jäi juhmi näoga vaatama kaht peegli külge kinnitatud anemooniõit. Lillekeste õrnad valged pead olid longu vajunud, nagu paluksid nad vabandust, et ilma loata kabiini tükkisid.

Rein tõmbas käigu nii järsult sisse, et hammasrattad raksatasid. Kui mehed olid ekskavaatori ümber kobaras koos, luusis Minna siin ringi — lollpea, võib-olla mõni nägi, et ta lilledega Reinu autosse hiilis. Rein Tootsen lööb Kase Minnale külge! Kas tüdruk on tõesti nii napakas, et juhtunut tõsiselt võtab ja Reinult midagi loodab? Võimatu see pole. Kurat võtku, milline pigi, paki kas või oma seitse asja ja raputa Lillevere muda jalgadelt!

Paari tiiru järel jõudis Rein otsusele, et teeseldes, nagu poleks midagi juhtunud, võrduks ta jaanalinnuga. Minnaga tuleb kõnelda, et rumalad ettekujutused tüdruku peas juuri ei ajaks.

Kruusaauku langesid juba esimesed varjud ja Otto käis määrdekannuga ringi, et ekskavaatorit ööseks

puhkusele jätta, kui üks auto täie kiirusega juurde tuiskas. See oli Rein.

«Viska kähku veel üks koorem!» hõikas ta Ottole.

Otto käivitas mootori. Küll on tuisupea, mõtles. Mõnikord sõrgib päev läbi teiste sabas nagu laisk setukas, aga kui hoogu satub, kihutab hullemini kui pulmatäkk. Võta, võta veel üks kopatäis, et sul vedrud katkeksid!

Rein sõitis aeglaselt eemale, hüppas autost ja jooksis putkasse. Ta ei jäänud sinna kauaks ja tuli välja koos Minnaga.

«Ma viin Minna keskusesse. Nii jääb tal jalavaeva vähemaks . . .»

Otto istus kopa alusele ja vaatas eemalduvale autole kurvalt järele. Pidime minema kahekesi, mina ja Minna, — kavatsesin talle täna öelda, mis eile kõnelemata jäi . . . Kuid õigus Reinul ju on, jalavaeva jääb Minnal vähemaks, ja eks homme ole ka päev . . .

Rein juhtis vaikides autot. Mootor mürises nii, et pidi kõnelema poolkarjumisi. Aga kuidas sa karjud seda juttu, mis Reinul oli Minnale öelda? Kui nad jõudsid Seanõmme vanasse männikusse, kus kahel pool teed seisid tääksirged männid ja maapind oli kaetud tumeroheliste pohlavarte ning hõbehalli põdrasamblaga, pidas Rein masina kinni. Minna istus liikumatult, pea langetatud, ja hoidis kahe käega oma pappkaantest kinni — ta polnud seni ainust sõna lausunud.

«Minna . . . kas sina panid mulle anemoonid autosse?»

«Jah,» vastas tüdruk nii tasa, et Rein seda rohkem aimas kui kuulis.

«Me oleme täiskasvanud inimesed . . . Keegi meist pole ei teras ega raud . . . ja öeldakse, et hobune komistab neljal jalal . . . Sa ära arva, et ma olen kergemeelne inimene . . . või et soovin sulle halba. Eile ma unustasin end . . . Noh,» Rein naeratas justkui kiitvalt, «eks sina olid omajagu süüdi . . . olid nõnda . . .»

Tüdruk pöördus kõrvale ja tasakesi võbisev käsi otsis ukse käepidet.

«Minna, ära tee rumalust! See kõnelus on ka mulle väga raske, kuid küllap on kõige parem ja ausam, kui me ei jäta endi vahele udukogusid. Asjatuil lootustel ja

pettekujutlustel on omadus paisuda ja kasvada... Palun, ära põlga mind väga ja püüa mäletada meie kohtumist samuti nagu mina ... ilusana.»

Minna vajutas juba mitmendat korda käepidet alla, kuid vana veomasina uksel olid oma riukad, ta ei avanenud nii hõlpsasti ja Rein haaras Minnal käsivarrest:

«Usu, mul pole kergem kui sinul. Kuid ma ei saa ju sind armastada. Sellepärast on kõige parem, kui kõik unustame. Ja elame sõpradena nagu enne, justkui poleks midagi juhtunud ...»

Tüdruk surus kogu jõust ja uks avanes.

«Oota, ütle ometi ükski sõna ...»

Minna tegi nii järsu liigutuse, et teda hoidev Reinu käsi alla langes, ja hüppas autost välja:

«Minna, rumaluke, kuhu sa tormad!»

Minna jooksis otse nõmmemännikusse. Ta halli mantli lahtised hõlmad vilkusid pruunikate männitüvede vahel ikka harvemini ja harvemini, kuni Rein ta silmist kaotas. Ka Rein hüppas autost, astus paar kiiret sammu põgenejale järele, kuid jäi siis seisma. Püüa sa sellises laanes niisugust väledajalgset hirve! Kaduma ta ei lähe, Minna tunneb siinseid metsi sama hästi kui iga metsloom... Võib-olla on kõige parem, kui ta nutab oma esimese peatäie tummade ning ükskõiksete puude all. Nutab, rahuneb ja läheb koju. Ah, kui päevi saaks niisama lihtsalt nagu kalendrilehti tagasi pöörata, siis ei läheks Rein enam Jänesevälja heinamaale, ei haaraks Minna soojadest ja pehmetest õlgadest. Aga elus on kord juba nõnda, et midagi, mitte midagi ei saa tagasi võtta, ei head ega halba. Minna on ausameelne ja lihtne tüdruk, ta elab kõike läbi tõsisemalt, sügavamalt kui mõni teine. Aga mida saaksin ma praegu rohkem teha? Kõnelesin avameelselt ja otsekoheselt, kõik edasine jääb aja siluda ning ravida.

Rein suitsetas ühe sigareti, kogu aeg hämarduvat mändidealust silmas pidades. Halli mantlit ei olnud kusagil näha.

Siis sõitis Rein pikkamisi edasi.

Järgmisel hommikul «Põrgupõhja Kohviku» raudahjus tuld põlema lõõtsudes kinnitas Otto endale korda kümme järjest, et täna kõneleb kindlasti Minnaga. Kuid autod sõitsid üksteise järel kruusaauku, Minnat aga polnud. Seni ei olnud tüdruk viit minutitki hiljaks jäänud, alati oli esimesena kruusaaugu kaldal, nagu poleks öösiti kodus käinudki. Küllap tuul tõmbas eile läbi, muretses Otto, kükitas päev otsa üleval nagu orav . . .

Kui Minna ka järgmisel päeval tööl ei olnud, läks Otto õhtul Sälliksaarde. Koer paukus jälle nii, et mets kajas, ja värava najale püsti hüpates laksutas valgeid kihvu, kuni Sass ta rahule käsutas.

«Küll on hea, et tulid,» ruttas Sass Ottole vastu. «Ma olen nagu jabur, midagi ei oska ette võtta . . .»

«Kas Minna on haige?»

«Haige jah. Üleeile jõudis väga hilja koju, oli juba öö ja ma olin voodis. Hommikul kurtis, et tal on paha. Pea tundus küll kuumem olevat kui muidu, et ta aga valusid ei kaevanud, läksin tööle. Õhtul jooksin varem koju ja leidsin Minna teki alt. Ja ise vaatas mulle kohkunult otsa ja värises kogu kehast. Tema mõelnud, et tea kes ukse taga kobistab. Nagu meil siin võõraid käiks. Täna hommikul polnud paremat ühti. Ma lähen kutsun velskri, ütlesin, kuid tema hüppas istuli ja hakkas keelama, et küllap ta ainult külmetas, — see läheb mööda, milleks võõraid inimesi tülitada. Ei ma siis läinud . . . Sundis mind tööle minema, kuigi tahtsin koju jääda. Praegu on tal justkui veelgi halvem . . . Söönud pole ka midagi, vett ainult vahetevahel puudutab. Lõpeb sedasi veel päriselt otsa . . . Kohe ei tea, mis ette võtta. Oota siin köögis, ma vaatan, kas ta on ärkvel.»

Minna piilus nagu peitupugenud loomake hirmunult tekiveere alt.

«Kes seal köögis on?» sosistas ta.

«Ooh, ainult Otto. Ta muretseb, miks sind tööl polnud.»

Minna haaras isal kõvasti-kõvasti käest:

«Minu juurde ära lase! Ma nägin unes, et meie majja

tungisid röövlid. Nad vaatasid mind nii hirmsate silmadega, et ma vist karjusin . . .»

«See on ju ainult Otto, meie kopajuht . . .»

«Siia tuppa ei tohi keegi tulla, mitte keegi! Sa ära usu neid, mitte ühte inimest ära usu. Ütle, et mul on tüüfus. Või veel parem — lastehalvatus.»

Veel sügavamalt vimmavajununa kui harilikult läks Sass kobaval sammul, justkui oleks hoopis tema haige, kööki ja katkendlikult, ajuti mõttesse jäädes ning sõnu otsides jutustas Ottole, kui veidralt Minna end ülal peab.

«Ei ole kraadi majas, näeks, kui palju palavikku on . . . Mis imelik inimestekartus temasse on pugenud . . .? Mis sa arvad, kui kutsuks arsti?»

Otto seisis ühe koha peal nagu põrandasse löödud sammas ega püüdnud varjata valu, muret ja kaastunnet. Läbi metsa Sälliksaare poole tulles ta isegi rõõmustas, et kui Minna on haige, siis istub ta Minna voodi äärde, võib-olla hoiab tüdruku kuuma kätt ja kõneleb kõigest, mis tema südant ühtaegu rõõmsa lootuse ning rahutuks tegeva kartusega täidab. Võib-olla sõidavad juba laupäeval rajooni perekonnaseisuametisse, ja kui Minna ning Sass väga tahavad, siis pühapäeval ka õpetaja juurde.

«Ta kardab . . . mind!» pomises Otto, nagu poleks ta Sassi viimaseid sõnu kuulnud. «Ma pole talle iial ühtki halba sõna öelnud . . .»

«Ma arvan, tüdruk sonib. Kui, jah, arsti kutsuks, ainult kes siia pärapõrgusse tuleb?»

«Peavad tulema.»

«Proovida ju võiks. Ma lähen homme hommikul velskri juurde.»

«Jäta see minu mureks.»

Otto kahmas mütsi ja ragistavat koera märkamata tormas minema. Homme, homme . . . Homse ees on pikk öö ja hommik, aga Minna, väike Minna kardab isegi mind, Otto Pommerit . . .

Lähema maahaiglani oli Lilleverest viisteist kilomeetrit, ka velsker Rimpel elas kolhoosi keskusest rohkem kui kolme kilomeetri kaugusel ja kes teab, kas vana toriseja üldse kodus on . . . Millal ma seal jalgsi käidud

jõuan, kui saaks mõne auto kätte, muretses Otto. Seekord oli tal õnne: poe juures seisis Vellu isekallutaja. Tükk aega ei taibanud Vellu Otto hüplikust ning segasest jutust, kes on haige ja mis puutub siia tema masin, siis aga vangutas eitavalt pead:

«Kuhu sa ilma teekonnaleheta sõidad? Selle eest saan vastu kulmu.»

«Anna võti.»

«Peab brigadiirilt luba küsima . . .»

«Mina vastutan.»

Otto oli tõsine ja nõudlik, samal ajal aga nii närviliselt rahutu ning kärsitu, et Vellu ei usaldanud talle autot. Kihutab kraavi, ilmtingimata kihutab, arutas ta püksitaskust süütevõtmeid kobades.

«No olgu, Minna pärast riskeerin. Aga rooli taha ma sind ei lase, juhin ise.»

Velsker oli just lõpetanud õhtupoolse vastuvõtu, laiskles tugitoolis, silus vasaku käega jooksvahaiget puusa ja kammis tasakesi habet. Sanitar avas prõmmijale ukse ja Otto trügis keelust hoolimata otse Rimpeli eluruumi. Velsker oli üllatustega harjunud, pead pööramata jälgis ta enda ees seisvas kitsas seinapeeglis erutatud, ägedat, sõnu ja lauseid segiajavat meest. Ta tundis nägupidi Ottot ja esimene mõte oli: mudajaama mehed kihutasid jälle vastu posti, ning püüdis meenutada, kas pani žguti sumadani või ripub see ambulantsi seinal. Kui aga sissetungija puperdas hoopis tüdrukust, palavikust, mingist mõistatuslikust hirmust, lükkas ta oma pikad ning peenikesed jalad uuesti sirgu.

«Noormees, praegu on õhtu,» ütles lõpuks. «Vastuvõtt algab homme kell üheksa. Kui palavik püsib, tulge mulle autoga järele.»

«Autoga Sälliksaarde ei pääse.»

«Sälliksaarde, kus elab Kask? Ja teie tahate, et ma praegu, öösel, sinna marsiksin? Kas mitte teie ise, noormees, pole palavikus?»

Ei, Otto on terve nagu purikas, ta pole eluilmas arsti tülitanud, aga Minna viskleb ja justkui sonib; ta kardab inimesi, ähvardab metsa joosta, pelgab isegi teda, Ottot. Ei, Otto ei liigu siit enne sammugi, kuni velsker kaasa tuleb.

Kuidas soovib. Kuid tema, Rimpel, hoiatab ette, et magama peab külaline vastuvõturuumis puust diivanil... Ja miks ta üleüldse ühe tüdruku haigestumist nii südamesse võtab?

«Ta on... Pidime pühapäeval registreerima minema..»

«Soo-soo...» Rimpel pöördus, et uurida mehe nägu. Ei, peegel ei petnud, — see polnud nooruk, kes seal nii ägedalt tüdruku eest seisis. Jutt on tal segane, hüplik, arstiteadusest pole mehel vähematki aimu, aga tüdrukul justkui oleks midagi rohkemat kui ainult palavik. Või mine tea, palavik mõjub inimestele isemoodi nagu piirituski... Ta oli ainult üks kord Sälliksaares käinud ja siis oli päev. Sama teekond öösel, prrr...

Rimpel ajas end pikkamisi püsti.

«Oodake mind eespool... mul kulub viis minutit.»

Velsker Rimpel marssis Otto kannul läbi metsa, kirus iseennast pehme südamega vanaks narriks ja oma kutset maailma kõige närusemaks ametiks. Kuidas ta noorukina unistas endast kui säravate operatsioonisaalide võlurist, kes päästab inimesi surmasuust ja keda kõik õnnistavad ning tänavad kui imetegijat. Kuid ümberringi on hoopis kohisev mets, vastu nägu ja käsi peksavad põõsaste teravad oksad, jalge all solksub ning lirtsub soine maa. Vana narr, ta oleks võinud ammu kummisäärikud ahju visata ja linna kolida. Selle asemel, et pimedas läbi põõsaste ragistada, käsi ja nägu kriimuliseks kraapida, nõjatuks mugavalt «ZIM-i» polsterdatud istmele ning jälgiks möödavilksatavaid elektritulesid... Ja lõppude lõpuks selgub, et tüdrukul pole midagi tõsist. Võib-olla huikas öökull või kiiskasid põõsaste vahel metslooma silmad, ja ehmatas vaid pisut. Tema kirjutab broomi, külmetamise vastu norsulfasooli, soovitab paar päeva lamada, võib-olla kompresse teha, ja jälle läbi öise metsa tagasi maantee poole — seal on su imedetegemine ja puha...

Koera mürisev bass katkestas velskri tusased mõtted. Otto hüüdis enne mitu korda, kuni Sass taipas, kes on nii hilised külalised — tema uskus, et Otto läheb arstiabi järele alles järgmisel päeval —, ja ruttas õuevalvurit ära kutsuma.

«Kuidas Minnaga on, kas parem?»

«Lamab vaikselt nagu hiirepoeg, mine võta kinni, kas parem või hullem . . .»

Näis aga, et oli hullem. Või kohkus Minna, kui tuppa astus korraga mitu inimest, neist üks pikk, kõhn, valges kitlis ja imeliku kitsa kitsehabemega.

«Isa!» hädaldas tüdruk. «Tule mulle lähemale . . . Ütle neile, et nad ära läheksid. Ma olen terve, täiesti terve . . . Ma tõusen hommikul üles, keedan kohvi, küll näed . . . Ainult tööle ma enam ei lähe, sa ju ei sunni mind?»

«Nagu ma oleks sind sundinud, ise ju kangesti kippusid. Võid koju jääda, maja poleks enam päevad läbi tühi. Need paarsada rubla, mis sa sealt saad, ka miskit loevad . . .»

Velsker tõmbas tooli lähemale ja istus. Kui ta aga tahtis pulssi katsuda, lipsas tüdruku käsi nirgi väledusel teki alla.

«Ega ma hammusta, noor neiu!» naeratas velsker, ja voodi kõrval nagu ei istunud too torisev ja pahur reumahaige vanamees, kes nii vastu tahtmist õhtuse käigu ette võttis, vaid väga sõbralike ning tarkade silmadega ja muheda, rahustava naeratusega sõber. Habe oli tal hall, juuksed peaaegu valged, ja kõik see mõjus rahustavalt, lepitavalt. Ta rääkis vaikselt, madalal, pisut laulval häälel, nagu manitseks tõrgest ja jonnakat last: «Sa anna mulle ainult oma käsi, et ma kuuleksin, kuidas töötab su väike vapper süda. Sa võib-olla külmetasid? Jõid kuuma nahaga külma vett? Raputad pead? Aga kes sind, väiksekest, siis kohutada julges?»

Minna raputas jälle kiiresti ja ägedalt pead. Kuid ta ei tõmmanud enam kätt ära, kuigi jälgis velskri iga liigutust, nagu ei usaldaks teda. Isa pani käe tütre otsmikule — kuum on küll, aga kui Minnal oli väiksena kopsupõletik, siis küdes nõnda, et küpseta või kaenla all karask ära. Siis aina loopis tekke pealt, sonis ja higistas, nii et ei jõudnud rätikuid vahetada, praegu pole mitte sinnapoolegi . . .

Kui Rimpel kitli taskust stetoskoobi võttis, et Minna kopsusid kuulata, kiskus tüdruk vaiba ninani ja ta silmad vaatasid nii hirmunult ning tõrjuvalt, et Rimpel pead vangutades oma kavatsusest loobus. Teinud mõne

tulemusteta katse Minnat kõnelema meelitada, tõusis velsker.

«Haiget saab aidata ainult siis, kui ravijat usaldatakse, kui talle vajalik niidiots kätte antakse.» Ta ei tõrelnud, ei olnud pahane või solvunud, vaid näis mõtlik ning murelik. «Seni kui palavikku tunned, pead voodisse jääma. Valusid pole mingisuguseid? Imelik... Ja mis rumalus see on, et sa inimesi kardad? Inimesi peab usaldama, kokkuvõttes pole nad sugugi halvad?»

Eesruumis jäi ta seisma, kopsis kuuldetoruga tasakesi vastu lauda ja pomises nagu endamisi:

«Imelik, väga imelik... Nõnda ärahirmutatud haiget pole ma veel näinud... pigem antropofoobia kui kopsupõletik. Te ütlete, et ta töötas kruusaaugus?»

«Jah, juba kolmat kuud. Varem oli kodus...»

«Pea-pea, kas meil polnud sinuga juba paari aasta eest tema pärast veidi rääkimist?»

«Oli küll,» pomises Sass vastumeelselt.

«Ja-jaa, mäletan. Sa kurtsid, et tütar on arglik ja inimestepelglik, ning küsisid veel, kas mitte rahustavaid rohtusid anda. Ma pragasin su naha täis, et ise matad tütre metsa loomade ja puude keskele ning siis tuled rohtu otsima. Saada ta inimeste hulka, ütlesin, pane tööle, ära kasvata keldritaime. Lapsi ei tohi ahvi kombel armastada. Inimene peab enda vastas teiste inimeste küünarnukke tundma. Ma vist ägestusin tookord ja parkisin su naha päris mehemoodi läbi...?»

«Ma ei keelanud, kui ta talvel tööle kippus...»

«Ta oli meil väga tubli,» ütles Otto sekka. «Kõik hoidsid Minnat...»

«Ometi kohutas teda miski. Või keegi. Kuidas ma saan aidata, kui ei tea, mis teda vapustas?... Võib-olla on siin hoopis teistsugust arsti tarvis kui mina... Peaks viima linna, närvihaiglasse...»

«Te ju näete, missugune ta on, kuidas teda viia...»

«Ja-jaa, praegu ei saa... Tuleb oodata, lihtsalt oodata.» Kirjutas mõned retseptid, ise kogu aeg pead vangutades. «Peaasi — rahu. Ärge temaga riielge ega kurjustage, vaid katsuge julgustada ja ergutada. Mõne päeva pärast tule minu juurest läbi, jutustad, kuidas

on.» Ja Ottole: «Kas saadad mind nüüd metsast välja, noormees?»

Juunikuu ööd pole kottpimedad, kuid metsa all oli küllalt hämar, et komistada väljatallatud juurikaile ja jääda hõlmapidi ette justkui varitsevaile okstele. Pilvede lademeis helendasid kitsad ribad ja neis pilkusid üksikud kahvatud tähed, kuna helekollane kuusirp oli väsinuna metsa kohale seljakile laskunud. Mingi lind tõusis tiibadega rabistades õhku ja öökull huikas nii läbilõikavalt ning õudselt, et velsker kaugenenud Ottole lähemale ruttas.

27

«Põrgupõhja Kohvik» jäi perenaiseta. Nüüd, juunis, ei olnud küll tarvis mõnusalt särtsuva raudahju juurde käsi soojendama joosta, kuid ometi tundsid mehed, et Pähklimäe kruusaauk on palju tühjemaks jäänud. Polnud enam, keda sõbralikult nokkida, ja hommikul kiiruga kaasakahmatud võileiva pidi kuivalt, kruusitäie kuuma kohvita alla mugima. Putka oli tühi ning kõle ja muutus kiiresti vana koli panipaigaks, kuhu visati tungraud, vanad autokummid, pooleldi ärakantud õlised vatikuued... Iga päev päriti Ottolt Minna järele, too aga kehitas õlgu — haige. Oskar uut koormalugejat ei otsinud, kuigi Otto kinnitas, et Minna enam tööle ei tule. Paraneb, eks siis räägime, arutas brigadiir ja jättis Minna kohustused Ottole lisakoormaks. Ottos oli ta kindel — ei viis rubla ega viinapudel suuda seda meest pettusele meelitada. Ja mis imelikku juttu ta puhub, et Minna kruusaauku tagasi ei tule: keda kollektiivi töörütm on kord kaasa kiskunud, ei see enam suuda, käed rüpes, pealtvaatajaks jääda...

Otto vastas väga vastumeelselt ja napilt, kui mehed Minna haiguse üksikasju pärisid. Tüdruk sulas kokku nagu kuumale pliidile unustatud küünal. Sealjuures ei kurtnud ta valu, ja kui Otto toodud kraadiklaasi kaenla alla pani, tõusis selle elavhõbedasammas vaid paar kümnendikku üle punase joone...

Otto püüdis Reinu usutleda. Rein ju viis Minna oma

autos Pähklimäelt ära. Rääkis tüdruk midagi iseäralikku? Kus ta maha läks?

Rein süütas sigareti, toppis tikud taskusse ja vastas rahulikul, ükskõiksel häälel:

«Minna läks maha veidi enne Lilleveret. Ütles, et otse läbi metsa on Sälliksaarde kõige lühem tee. Ma veel keelasin, aga ta ei kuulanud. Ei olnud midagi iseäralikku, oli nagu ikka . . .»

Kui Otto vaikis ja mõtlikult enda ette põrnitses, paotas Rein:

«Kas ta siis . . . kas ta ise ei mäleta, kustkaudu koju läks?»

«Kes sest aru saab, mäletab või lihtsalt vaikib . . . Pisut nagu on toibunud, kui aga hakkad pärima, vaikib nagu haud. Velsker ütles ka, et kui ainult teaks miks . . .»

Aga mina juba kartsin, mõtles Rein . . . Tõepoolest, kui Otto tuli teatega Minna haigusest, tüdruku mõistatuslikust hirmust, kohkus Rein nõnda, et peitis raamatut hoidvad käed laua alla. Lobiseb, mõne haigusehoo ajal kindlasti lobiseb kõigest! Rein polnud seni oma käike ja kurameerimisi varjanud, vihjetele ning otsestele torgetele ainult naeris vastu, pisut uhkustaski, aga seekord ta kartis. Minna pole nagu kõik teised tüdrukud, tee-ehitajaile pole ta ainult kruusakoormaid märkiv ametnik, vaid Pähklimäe perenaine, Otto on tüdruku pärast otse arust ära. Seekord ei lepiks mehed ükskõiksete, teinekord kahemõtteliste märkustega. Kõige targem oleks Lilleverele käega lüüa, siin kolkas nagunii roostetavad inimesel nii ajud kui tahe. Miks muidu õppimine nõnda visalt edeneb? Hildega on ka kõik lõppenud — nad on mõlemad liiga uhked, et esimesena lepituseks kätt sirutada . . .

Otto sõnad rahustasid Reinu. Kui tüdruk ei lobisenud haiguse esimeste hoogude ajal, küll siis suleb häbi suu ka nüüd, kus ta näib toibuvat. Kui oleks tema, Reinu võimuses midagi Minna heaks teha, ta ei hooliks ajast, vaevast ega kulutustest, aga ta ei saa ju aidata . . .

Oma ärasõiduplaane tuletas Rein uuesti meelde, kui läks tagasi viima raamatuid, mis juba kuu aega tagasi laenas, ja siin Hildega vastamisi sattus. Lillevere raa-

matukogu oli surutud ühteainsasse ruumi, kõik riiulid, lauad, kapipealsed olid nii täis kiilutud, et noor, punetav ja ümmargune raamatukoguhoidja vaevu liikuma mahtus. Et siin töötada, peab ranget dieeti pidama, lõõpis Rein ja sai tasuks salvava pilgu. Uut lugemisvara Rein ei võtnud, uksel põrkas aga kokku Hildega, kellel oli raamatupakk kaenla all ja teise käe otsas kandekott, millest paistsid välja leivad, saiad ja paberisse keeratud vorstijupi ots.

«Oo, ikka vaimuvalgus ja ihutoidus käsikäes,» naljatas Rein peale hetkelist piinlikku kohmetust.

«Mis teha, olen maine inimene ... Aga miks teie siit tühjade kätega lahkute?»

«Ei leidnud huvitavat ...» Ja lisas endalegi ootamatult. «Ega ma siia maile kauaks jää, pole mõtet raamatukoguhoidjat tülitada.»

Hilde kulmud kerkisid pisut ja ta heitis Reinule kiire ning uuriva pilgu.

«Mul ei lähe kaua aega, võtan ainult ühe raamatu,» ütles ta ja ulatas enesestmõistetava lihtsusega Reinule kandekoti hoida. Hea, et kohtusime võõra inimese juuresolekul, rõõmustas Rein, ja Hilde näib olevat küllalt mõistlik, et mitte igast tühjast tormi tõsta ...

Nad sammusid läbi vana mõisapargi, tiheda lehekrooni all oli hämar ning jahe. Hakid tõusid inimesi nähes käratsedes lendu, neid vupsas välja õõnsate tüvede kuulümmargustest aukudest ja oma pesade ning poegade pärast mures, keerlesid nad vihaselt ja hoiatavalt lärmates pargi kohal.

«Te ütlesite, et lähete ära?» küsis Hilde ja jälgis lindude lendu puulatvate kohal.

«Lähen. Mul on kõrini Lilleverest. Aina käruta koorem koorma järel kruusa justkui mõni surematu veovoorimees. Ja tulemus? Mingi teejupp, mis upub otsapidi soosse. Hea küll, hea küll, ma tean, mis te ütelda tahate. Olen nõus, et Võstriku mõnekümnele perele on see tee elusooneks, ka metskond pääseb kaugete metsade kallale, kuid mul pole sellest kõigest ei sooja ega külma. Tundun endale tühise ja nimetu sipelgana, kes kuuseokast oma pesa poole tassib. Ma ei taha kogu eluaeg sipelgas olla. Sõidan ära, võib-olla Eestist hoopis välja,

mõne elektrijaama ehitusele. Maailma suurim — vaat seal on töö, on võimalused, sealt võrsuvad kangelased.»

«Küllap seal siblivad samasugused sipelgad nagu siin . . .»

«Aga milline ulatus! Millised võimalused ja väljavaated. Seal käib lahing, taltsutatakse looduse jõude, luuakse maailmale uus nägu. Aga siin? Vihmast libe tee, mõni kraavi libisenud auto, mis on tarvis välja tõmmata, lärmi täis palvesaal, vägikaikavedu iga üle plaani veetud kruusakoorma pärast. Väiklane. Tühine. Igav.»

«Aga ülikool?»

«Ülikool ei ole jänes — ta ei jookse minu eest kuhugi. Kui ei jõua alustada tänavu, teen seda tuleval aastal. Suurehitustel õpin vene keele paremini selgeks, võin astuda otse mõnda Moskva või Leningradi ülikooli. Seal on teaduskondi rohkem, igaüks saab valida täpselt huviala järgi.»

Hilde oli seisma jäänud, veeretas kinganina all väikest ümmargust kivikest ja enda ette vaadates ütles:

«See kõik kõlab väga ilusasti . . . ja küllap teil on omajagu õigus. Lillevere on kolgas, Võstriku tee-ehitus tõepoolest tühine ja väike, nagu üksiku sipelga okkavedu. Aga teate mis?» Hilde silmades helkis kelmikus. «Võtke metsakolka tüdruku nõu kuulda ja — ärge sõitke kuhugi. Lõpetage siin töö, siis näete, kuidas see inimesi rõõmustab. Ja rõõm on nakkav, küllap saate sellest osa ka teie. Hiljem jõuate veel sõita Uraali ja Hiinasse või kuhu soovite . . .»

«Öelge . . .» Rein otsis sõnu. «Öelge, miks te soovitate mul jääda?»

«Ma . . . ah, niisama. Mul on juured kodumulda kinni kasvanud . . . Olen talupoja loomusega, kellele oma mesi ikka kõige magusam ja oma kali kõige kangem. Minu süda ei luba kord alustatud tööd pooleli jätta. Ja mõnikord juhtub, et kes kuuske sihiks silmas peab, komistab kadakasse. Ma ei suuda harjuda teie kärsitusega, alatise kiirustamisega ja vahelduvate plaanidega. Ma armastan rahulikku ja kindlat elu. Lubage nüüd mu komps.»

«Mul on vaba õhtu, ma saadan teid.»

«Teil on eksamid lähedal, on tarvis õppida,» tõrjus Hilde. «Ja ma olen harjunud üksinda käima. Hüvasti!»

Rein seisis tükike aega ja saatis silmadega Hildet, kes kaugenes kiirel ning kergel sammul, raamat kaenla all ja toidukomps käe otsas. Lõi siis sõrmedega nipsu ja pöördus tagasi: Hilde ei olegi talle pühapäeva pärast vihane, ainult veidi trotslik ja tõrges. See möödub ja ununeb. Tee-ehitus läheneb Võstrikule, nüüd võiks sinna öömaja otsida. Tõepoolest, kui mataks end Võstrikku, elaks nagu vanajumala selja taga, ei kaaslasi, ei kinoõhtuid, ei muid juhuslikke häireid. Töötaks mõne nädala ja läheks eksameile . . .

Kas ainult häbi suleb Minna suu? Olin ma alles tola, viimane tola — üheainsa mõtlematu tunniga riputasin nagu kivi oma pea kohale. Ja nöör, mis seda kivi hoiab, võib iga hetk katkeda . . . Kas tõepoolest poleks targem kaduda vaikselt ja märkamatult, sukelduda mõne suurehituse kärasse, kus keegi ei tunne ja miski ei meenuta ei Sälliksaaret ega Võstrikku . . .?

28

Vari ja Kalmuse vahel oli maapind kohati kõrgem, vana tee põhi kõvem ning tee-ehitajate kolonn nihkus kiiremini Võstrikule lähemale. Projektis oli kruus peaaegu ühtlaselt kogu teele jaotatud ja siin suudeti Vari mülkaisse üle plaani veetud koormad tasa teha, kuid Oskari lootus Kalmuse jaoks reserve koguda osutus liiga suureks optimismiks. Mida lähemale Kalmusele jõuti, seda sagedamini nähti pikka Oskarit lodupealset uurimas ja iga kord tõi ta sealt kaasa halva tuju ning sünge näo. Kalmusel tuleb kruusast veelgi suurem nappus ja kust võtta siis täitematerjali? Algab vana vägikaikavedu Kuslapuuga. Viimasel ajal valitses nende kahe vahel nagu vaherahu, kusjuures kumbki ei püüdnud oma antipaatiat varjata. Metsaülem näitas end väga harva Võstriku teel ja Oskar tegi oma arvestused Küüraugul, käies metskonna kantseleis ainult aruandeid esitamas.

Ühel laupäeval sumas Oskar ka Kalmuse lodupealse ümbruse läbi. Muistseil aegadel oli siin kindlasti jõgi,

nüüd oli see ummistunud, kinni kasvanud ja nagu pahaloomuline kasvaja laiali roomanud. Teele tagasi jõudnud, kallas brigadiir kummikuist vee välja, pühapäeva ennelõunal sõitis aga oma isekihutajal metskonna kantselei ette.

Kuslapuu toitis ristikuädalaga punaste silmadega helevalgeid kodujäneseid, kelle puurid olid räästa alla päikese kätte ritta laotud, ja turtsatas põlglikult brigadiiri ettepanekule — sõita Võstriku teele. Praegu, pühapäeval? Mis ta veel välja ei mõtle! Tulgu homme ... Ent Oskar polnud mees, kes poolelt teelt tagasi pöördub, ja tunni aja pärast põristas mootorratas Võstriku poole, üle kõrvade tõmmatud ruudulise soniga metsaülem Oskari taga istmel hirmunult küürus.

Oskar oli tusane, et metsaülem teda nõnda kauaks ootama pani, ja keeras kogu aeg gaasi-käepidet, nii et loikudest läbilendavad rattad pori ning vett üles keerutasid ja Kuslapuu läikiva vihmamantli kuni kuklani pritsmetejoaga üle kallasid. Jäneseväljal vilkus heinaliste valgeid särke ja kahehobuse-niidumasin kooris pöösastevahesid — ei möödunud päeva ilma paraja lookastmise sagarata, ja heinalised püüdsid seepärast iga kuiva ning päikesepaistelist tundi ära kasutada.

Metsaülem kiskus tuulevarju otsides end küll Oskari selja taha kössi, kuid ikka nirises silmadest vett ja ka nina tikkus märjaks. See oli vastik tundmus, aga Kuslapuu ei julgenud kätt vabastada, et taskurätti välja õngitseda. Metsaülem pidas mootorratast ebaesteetiliseks sõiduriistaks ja praegune kihutamine aina suurendas temas vastumeelsust. Justkui oleks metsatulekahju lahti! Võstriku tee on temal, metsaülemal, mitmel korral läbi käidud, tema jaoks siin midagi uut ei ole ...

Oskar lükkas oma põrgumasina tee kõrvale ja vedas metsaülema kõige tümamatesse kohtadesse, sompas läbi kogu Kalmuse lodupealse ja oleks vana ojasängi mööda soojärveni välja roninud, kui Kuslapuu poleks kõige otsustavamalt keeldunud ja tagasi pöördunud. Kui metsaülem uuesti kindlamat pinda jalge all tundis, võttis ta prillid eest ja hakkas neid seemisnaha tükikesega hoolikalt hõõruma. Prillideta olid ta silmad tursunud ja kitsad, pilk abitu ning ekslev. Hoolitsetud küüntega sõr-

med töötasid aeglaselt ja põhjalikult, kuni ta lõpuks silmi pilutades ning irooniast väriseval häälel küsis:

«Kas see on kõik, seltsimees brigadiir?»

«Ei, see pole veel kõik!» sähvas Oskar. Teda vihastas ükskõiksus ning jahedus, millega metsaülem brigaadi ähvardavaisse raskustesse suhtus. Ees seisab kõige raskem kilomeeter, pool sellest on hoopis põhjatu ja projektis ettenähtud kruusast ei piisa Kalmuse lodustiku täitmiseks. Tuleb nõuda metsamajandilt projekti ümbertöötamist, et suurendataks kruusakogust, töötundide arvu ja eelarvet. Hoopis tühiseks on nähtavasti hinnatud salakavala vaenlase — liigvee — jõudu. Truupi, mille metskonna kaadritöölised Kalmuse keskkohale ehitasid, paigutati nii peenike toru, et see varsti ummistub. Mõnisada meetrit Võstriku poole on teine madalam koht, kus vesi üle tee niriseb; sinna peaks veel ühe sillakese ehitama, muidu teeme end maailma naeruks: ehitame tee, aga vesi muudab selle varsti samasuguseks sauekastiks, millises Võstriku rahvas siiani sõtkus. Rohkem kui tund aega turnisid nad mööda lattidest purdeid, pakuotsi ja kummulikeeratud kände, aga metsaülem ainult pilutab silmi — kas see on kõik... «Ei, see pole veel kaugeltki kõik,» kordas Oskar. «Võib-olla seletaksid, miks pole alustatud Kalmuse äravoolukanali kaevamisega? See viiks liigvee jõkke ja hoiaks palju pahandusi ära. Mulle tundub, et projekt on koostatud just arvestusega, et Kalmuse kraav valmib enne Lillevere—Võstriku teed. Või teostatakse vähemalt ühel ja samal ajal. Trass on küll sisse raiutud, ekskavaator on ka mõnikümmend meetrit kraavi kaevanud, kuid siis on kõik sinnapaika jäetud. Sellest on kahju, väga kahju, sest ilma äravooluta on meie töö sama palju väärt kui soosse soola külvamine.»

Oskar sundis end kõnelema rahulikult ning aeglaselt; metsaülem seisis poolpõiki tema ees ja oli raske aru saada, kuulas ta või hoopis nautis, kuidas idataevast ülesrühkinud pilverüngas laiali valgus ja järjest uusi lõustu ning vigureid kujundas. Kahju ilusast päevast — just täna pidid nad metsapunkti juhatajaga «Moskvitšil» kalale sõitma. Oskari-taolised rahmeldagu ringi, kui loodavad sellest endale au ja kuulsust, aga ärgu rikkugu teiste inimeste rahu. Jah muidugi, metskonna meliorat-

sioonitööde plaanis on Kalmuse kuivenduskraav sees, aga töö tegemise aeg ja järjekord pole kindlaks määratud. Sürgala all lähevad juba tänavu suured raielangid ülestöötamisele, kuid ligipääs on liigvee tõttu väga raske, ja ta ei saanud ometi metsapunkti armastusväärsele ning alati vastutulelikule juhatajale jämedalt ära ütelda, kui see Sürgala kuivenduskraaviga kiirustada palus. Mingit kuritarvitust selles polnud, ka ülevaltpoolt rõhutatakse kohapealsete juhtide initsiatiivi, algatusvõime ja olukordadega arvestamise tähtsust, kuid kõige selgema ning süütumagi asja võib tige meel kahtlaseks ja segaseks keerutada. Tol pikal brigadiirivibalikul näib selleks annet olevat...

Kuslapuu pani prillid ninale, kõhatas ja ütles lepitavalt:

«Kalmuse kraav kaevatakse, kui ekskavaator vabaneb. Ja mis truupidesse puutub, siis on neid plaanis ainult üks ette nähtud...»

«Metskonnal on kaadritöölisi, teise truubi ehitamine ei nõuaks nimetamisväärseid lisakulutusi.»

«Suuri või väikseid, aga milliste kulude lahtris käsid neid näidata? Mina ei saa nii palju palka, et oma taskust maksta. Ja milleks enneaegu halle juukseid kasvatada? Tee niipalju, kui plaanis ette nähtud, rohkem sinult nõuda ei saa ega nõutagi.»

«Ma pole vusserdaja!»

Kuslapuu naeratas ainult. Heatahtlikult, isalikult, veidi üleolevalt.

«Sa oled rändlind, tuled ja lähed. Ma vist mäletan õieti, et saabusid Lilleverre Kustanaist?»

«Olin aastapäevad uudismaadel — vahetusest vahetuseni.»

«Kui ma ei eksi, töötasid enne seda kusagil elektrijaama ehitusel...»

«Oled minu elulooga põhjalikult tutvunud...»

«Iga juhtiv töötaja peab oma kaadrit tundma. Dneprostroi, Kustanai, Lillevere... Milline on järgmine peatusjaam, seltsimees Veiram?»

«Pole sellele veel mõelnud,» pahvatas Oskar naerma. «Aga sul on otse kohtu-uurija ilme.»

«Kannata üks minut. Pole minu asi analüüsida, mis

sind ühest ilmakaarest teise kihutab, kas seiklushimu, verre-sündinud turismikihk või rahuldamata auahnusest tekkinud kibestumine... Oot-oot, ära solvu, las ma kõnelen lõpuni. Paneb ju imestama, et sinu tööoskuse, staaži ja parteilisuse juures oled ainult mingi metsaväljaveotee ehituse brigadiir, seega kõige väiksem juhtiv lüli kogu redelis. Mina kui vanem ja suurte kogemustega töötaja annan sulle head nõu: ära torma, ära puhu hõõguma süsi, mille peale sul võib-olla endal istuda tuleb. Kui täidad, mis plaanides, eeskirjades ja projektides ette nähtud, võid rahuliku südamega puhata. Peaasi, et graafikus märgitud aegadest kinni peate. Ja neid ennetate, siis kuuluvad teile preemiad ja kiitused käskkirjades. Tuleval aastal nuusutad võib-olla juba Vladivostokis ookeani hõngu, küll meie siin tasapisi oma asjadega ka sinuta toime tuleme. Kui tarvis, koostame Võstriku tee remondiprojekti ja jätkame selle alusel kruusavedu...»

Ja järgmisel aastal jälle uus remondiprojekt... ning riigi raha aina maetakse ja maetakse. Selle asemel, et kümme korda lappida, on tulusam ehitada üks kord nõnda, et ei kärise. Sinu pikas arutluses tõeterake siiski välgatas — mind tõepoolest panevad meie suure kodumaa avarused sügavamalt hinge tõmbama. Ja ma ei taha eemalt pealt vaadata, vaid ka ise ninapidi juures ning näppupidi küljes olla. Ma ei tea veel, kuhu tee mind Lilleverest edasi viib, kuid küllap kaugele. Ükskõik kus ma aga töötan, kusagil ei tohi mind meenutada sõnaga — oli siin üks pikk käpard Eestimaalt. Ka mitte Võstrikus, kui tilluke see punkt Nõukogude Liidu kaardil ongi. Noh, ma kardan, et pillume asjatult sõnu ja aega tuulde, — meie nagunii teineteist ei mõista, oleme selleks liiga erinevad inimesed. Sõidame tagasi Lilleverre.»

Kuslapuu tänas — ta läheb parem jala. Mets on oma kaunimas suverüüs ja üldse eelistab ta meeletule kihutamisele mõistlikku jalutuskäiku. Mis teha, vana kooli inimene...

Oskar ei hakanud paluma, vaid lõi isesõitjale hääled sisse. Jänesevälja kohal viibati teda heinaliste hulgast ja teele jooksis väikest kasvu jäsajas mees. See oli Kure

Jakob, Võstriku küla autohaige. Jakob esitas juba talvel, kui Võstriku teel alles esimest kilomeetrit sillutati, rajooni täitevkomiteele avalduse, et talle müüdaks sügisel uus «Moskvitš». Läikivanokalist paelaga mütsi, nagu neid autojuhid kannavad, peast võttes ja otsmikult higi pühkides silus ta oma hõredaid juukseid.

«Kuhu te metsaülema kaotasite?» imestas ta ja pakkus Oskarile suitsu. «Nägin, kui ennist Võstriku poole lendasite, küllap oli kaheksakümmend peal, ah? Säärasel teel! ... No komponeerisite alles masina, suure kuldauraha peaksite saama.»

Jakobit juba tunti: rääkis mis ta rääkis, algas Aadamast või Iidamast, Ameerikast või Hiinast, kuid lõpuks keeras tema jutt alati ühte ja samasse punkti välja nagu hiir oma urgu — kas jõutakse sügiseks teega Võstrikku? Praegu jookseb teil kõik libedasti, kuid Kalmuse, see Kalmuse, tollel on salakavalusi ja riukaid rohkem kui oina sarves keerdusid.

«Suured kosed on taltsutatud, sood kuivendatud ja kõrbed vilja kasvatama pandud, toh-oh imet, et Kalmuse soonikust võitu ei saa!» rahustas Oskar.

«Seda küll, seda'nd küll. Inimene ja masin — oi, see on vast jõud! Eks kujutage ainult ette, et kogu selle töö siin peaks ära tegema üksi inimeste kondiauruga. Hullumeelsus! Aga kunagi prooviti. Praegu pole enam näha, ekskavaator keeras kõik pahupidi, kuid siin olid enne ka kraavid, õigemini jäljed kraavikestest ... Sellest on oma kakskümmend, ei-ei, kakskümmend viis aastat möödas, kui siinse metsakandi rahvas kirjutas palvekirja, kõik üheskoos võtsid kätte ja panid igaüks oma käe alla. Et nii ja naa, lapsed koolis käia ei jaksa, post koltub nädalate kaupa vallamajas, surnudki lähvad soojal ajal laudsel lehkama, ühe sõnaga — olgu kroonu nõnda lahke ja kohendagu teed niigi palju, et vankriga välja ja sisse kolistama pääseb. Üheskoos asja arutati ning kiri ära saadeti ja niisama ühel meelel oldi ka, et küllap sellega on kogu lool lõpp — kiri kaob ametiasutuste lauasahtlitesse nagu hommikune kaste. Seekord läksid aga ennustused rappa. Kiri kirjutati talvel, just küünlapäeva ajal, ent kevadel välkus Võstriku metsa vahel teemeistri kõrge randiga müts, kuldtärn ees nagu

võilill õuemurus. Tärn, jah, välkus põõsaste vahel ja mõned vaiad löödi maasse. Kui küsima julgesin minna, et mida siin sirgeldatakse ja mis plaane härrased peavad, sain kuulda, et riik olla summad määranud ja tänavu suvel läheb tee-ehitus lahti. Ma'p saanud esiti imestusest sõna suust, pärast ikka pärisin, et ei tea, kas tõmmatakse tee kohe Lilleverest Võstrikku välja või? Vari lodupealsest alustatakse ja niipalju tehakse, kui raha jätkub, oli ametimehe lühike vastus. Lühike ja selge, ega olnud rohkem midagi pärida, või siis härradel oli aega minusuguse mullarotiga tühja lobiseda. Veeres veel tasapisi kuuke, ei-ei, sugupärast, nii nädal või kaks rohkem, ja siis — usu või ära usu — ühel ilusal päeval ilmusid Võstriku teele kaks vanderselli. Üks oli kehakas ja turjakas, kael turske ning punane nagu tapamaja sellil, aga teine juba aastates mees, kõhnuke ja justkui haiglase olemisega. Kraavihallid juba kohal! pistsid poisid külasse, nii et paljaste varvaste vahelt muda aina lirtsus. Kraavihallid olid nad tõepoolest, hulkuvad labidamehed, kes suviti ühest soost teise ja kraavist kraavi rändasid. Noorem mees proovis ühe päeva, kui täpsemalt öelda, siis ainult kolmveerand päevast, lõi labida mättasse püsti ja sülitas: on siin aga kooneri moodi hindu arvestatud, ei teeni leivarahagi. Kõlgutas kompsu labidavarrele ja läks vilistades oma teed. Vanem mees vaatas talle kurvalt järele, kuid jäi paigale, sulistas nagu part poris. Teisel päeval, justament teise tööpäeva õhtul, päike oli veel metsalatvade kohal, läks lähemasse tallu ja palus palga arvel, see tähendab et orastele, süüa. Kurtis, et tal polnud kaua aega õiget tööotsa ja tasku seepärast tühi. Meie kandis elab kokkuhoidlik rahvas, kadedad keeled ütlevad koguni, et oleme kitsid, kuid mehele anti süüa, head ja paremat. Kui täpsemalt öelda, siis kallati kilumannerg piima täis, pandi lauale päts taluahjus küpsetatud leiba ja kümmekond muna, õieti küll üksteist, aga üks oli pragunenud ja võib-olla oli muist sisu välja jooksnud. Kui sööb, küll siis kosub, mõeldi, saab rutem vedruvankriga külast välja sõita, kuigi me tõtt-öelda ei osanud ette kujutada, mis ajaks üks poolpõdur vanamees need kraavid valmis kaevab. Mees keetis pannitäie munaputru, täpselt viis

muna lõi pannile ning pooliku veel lisaks, ja kolmveerand pätsi leiba sõi ka ära... Kõht täis, läks tagasi Jäneseväljale, sest sellessamas küünis oli ta öökorter. Järgmisel päeval oli kraavis nii vaikne ja rahulik nagu ennegi. Toh-oh, kas oli õige petis ja lasi toiduavansiga ööpimeduse katte all varvast, — nüüd ei või siis enam vanemaid inimesi ka usaldada... Mindi küüni vaatama... Nurgas sületäiel heintel ta lamas, külm ja kange... kõveras nagu kapsauss... Olime vanainimest põhjuseta kahtlustanud... ei pidanud ta kurnatud keha munapudru väele ja võimule vastu...»

Jakob tõmbas sõrmega üle silmanurga ja liigutas oma musti vurrusid kiiresti üles-alla.

«Liiga järsku sõi palju rammusat toitu... või siis mõni haigus viis ta hauda, kes seda teab. Lõikasin küüni juures kasvavasse kuusesse tema mälestuseks ristimärgi ja aastanumbri. Kadunukese põrmu viisime pühitsetud mulda, kuid meie ei teadnud õpetajale öelda, missuguse koguduse hingekirja ta kuulus või kas üldse oli armulauda saanud... Ei teatud ta nime ega sünniaastat, keegi teda siinmail ju ei tundnud. Taskutes oli tal üht-teist koli, aga ei mingit paberit. Ainult vana kortsunud ja muditud ülesvõte ühest noorepoolsest naisest oli ajalehe sisse keeratud, aga mine sa otsi pildi järgi inimest. Ja kes'se pidi võõra inimese pärast niisugust muret ette võtma...»

«Nii et rist... on kuuses veel praegugi...» kordas Oskar.

«On, on küll. Kui aega ja tahtmist, võime vaatama minna.»

Nad läksid üle niidetud küüniesise, millele oli laotatud poolkuiva heina. Sao varjus istusid mõned mehed ja naised sõõris ümber piimapleki ning kutsusid endaga koos lõunaoodet võtma. Küüni taga kasvav kuusk oli kõrgelt lagedaks laasitud ja kõigutas nüüd tasakesi oma tumedat rasket pead nagu mõni uut liiki põhjamaa palm. Ei olnud raske ta samblikega kaunistatud hallilt tüvelt leida kinnikasvanud märki — ristikuju ja numbrit: 1934.

Oskar seisis sõnatult, pea norgus, nii et Jakob endamisi imestas: veider mees, ühe juba ammu ajahõlma

vajunud loo pärast seisab nagu matusel... Kui palju maailmas inimesi mõttetult, ülekohtuselt hukka saab, jõuad sa kõiki haletseda. Heinakõrt närides ütles ta:

«Sul pehme süda... võõra inimese kurb saatus tegi nii nukraks...»

Oskar istus küüni uksepakule ja jäi üksisilmi enda ette vaatama, justkui huvitaksid teda päikesest kuumaks köetud seinapalkidele soojendama tulnud kärbsed ja läikivakehalised puu-uuristajad. Tal oli ilme nagu inimesel, kes meenutab midagi kauget, unustuse tolmukihtide alla maetut, mis enam ei rebi ega põleta, kuid muudab ometi rahutuks ja kurvaks. Pead pööramata lausus ta lõpuks:

«Sa imestad, et ma nõnda... Aga su lugu tuletas mulle isa meelde. Ta kadus sama jäljetult nagu see mees siin... läks kevadel, labidas seljas, tööd otsima ja rohkem me teda ei näinud. Olin siis viieaastane...»

«Ehk oligi tema...» pomises Jakob kohkunult.

«Ei, tema see polnud, aastaarvud ei lange kokku. Siin oli keegi teine... Üks teine tundmatu töömees.»

Jakob oli justkui kaotanud oma loomupärase kõnekuse, liigutas tummalt musti vurrusid üles-alla ja keerutas käte vahel uhiuut autojuhi mütsi. Kuni Oskar tõusis ja head aega soovides tagasi teele läks. Hetk hiljem kostis mootorratta põrinat, mis kiiresti Lillevere suunas kaugenes.

29

Võstriku vana tee lookles ja väänles nagu madu, otsides kõrgemaid künkaid; uus ajas end uhkelt sirgu, üksnes neljas-viies kohas rahulikke, kumeraid käänakuid võttes. Kalmuse kohal oli viimane ja kõige järsem kurv. Võstriku küla maadele tuli uus tee otse läbi pimeda tihniku. Kaadritöölised nihkusid trassi puhastamisega siin väga pikkamisi edasi, kraave kaevav ekskavaator jauras neil üsna kannul. Kui paju- ja lepapadriku viimane riba saagide ning kirveste all langes, jäi koormat tühjendav väike nobe Vellu jahmunult vaatama: otse ees paistsid vana veski tömp ja jäme pea ning tiibade ruudustikud.

«Võstriku!» hüppas Vellu astmelauale, sealt üles veokasti, keerutas mütsi pea kohal ja hüüdis: «Võstriku! Poisid, gaasi juurde! Võstriku paistab.»

Kõik, kes lähedal olid, kogunesid Vellu ümber. Mõni neist nägi Võstriku veskit esimest korda, aga needki, kes olid juba metsakülas käinud, imetlesid laialisirutatud kätega tuulikut. Ees ootas kõige salakavalam teeosa, kuid Võstriku paistis — koht, mille poole rohkem kui pool aastat samm-sammult, meeter-meetrilt tungiti, polnud enam metsa taha peidetud. Et eesmärgi nägemine sõdurite võitlusvaimustust tõstab, et pikast tööpäevast väsinud hobune koduste aedade ja väravate juures sammule kiirust lisab, on paljud märganud. Mitte väiksem pole rõõm, rahuldus, uue jõu juurdevool, kui ulatuslik, kauakestnud töö lõpule nihkub ja vaeva ning pingutuste vili kindlal kujul silme ette kerkib. Seda tundsid kõik Võstriku tee-ehitajad, seda tajusid justkui autodki, mille katkematu undamine saatis nüüd Võstriku elanikke, kes sageli peatusid ja kätt silmadele varjuks tõstes kauaks alla metsa poole vaatama jäid.

Oskar mõistis, mis meestes toimus, ega jaganud nendega oma muresid. Ta püüdis ennast veenda, et näeb tonti valgel seinal, et üks truup suudab liigvee ära neelata, nad lõpetavad tee-ehituse ja sõidavad kuhugi mujale, võib-olla hoopis vabariigi teise nurka, ja kes uut teed mööda sõitma hakkavad, hoolitsegu ise, et jalgealune kannaks. Viimase mõtteni jõudes ta igakord vihastas, ristis end rasvunud südamega väikekodanlaseks, nahahoidjaks, rahva vara pillajaks. Minema kihutada, langetas enda kohta otsuse, kruusaauku labidameheks tagandada!

Ja ta laskis koormaid järjest tihedamini maha kallata, nii et greider neid laiali lükates aina naksus ning turtsus.

Metsaülem vaatas järjekordse nädala-aruande üle ja kibrutas veidi kulme. Oskar ootas kuuma leilisauna, ta oli vaimus selle tagasilöömiseks kõik relvad teravaks ihunud, aga Kuslapuu pani sõnagi lausumata paberid kõrvale. Kas ta ei märganud ülekulutusi? imestas Oskar. On temalegi nende paratamatus selgunud? Ma ju ähvardasin keskusesse õigust otsima minna, ja Kusla-

puu ei hiilga julgusega, kui tuleb ülemustega palgest palgesse seista . . .

Oskar polnud ainus, kes metsaülem Kuslapuud araks pidas; mudajaama mehed hüüdsid teda Tindirotiks, enamasti seljataga, aga südametäiega ka suu sisse. Kuslapuu ise pidas end ainult ettevaatlikuks ja tasakaalukaks inimeseks, kes austab seadusi ning ettekirjutusi, täidab oma kohustusi ega püüa ronida kõrgemale, kui redelil on pulki. Kümme aastat töötas ministeeriumis ja kolm viimast Lillevere metskonnas. See oli ülekohus, et ta linnast ära saadeti. Tänamatus ja ülekohus. Ta ju täitis oma ametikohustusi täpselt, tal oli hea ametniku kuulsus, minister ise surus määramise puhul ta kätt ja ütles: «Loodame teile, seltsimees Kuslapuu. Lilleverest peab kujunema üks meie mustermetskondi. Vajame sinna asjatundlikku, kohusetruud, kogemustega juhti. Usaldame selle raske posti teile.» Ministri käepigistus pühkis Kuslapuult viimase julguseraasukese — ta oli just võtnud hoogu protesteerimiseks, selgitamiseks, palumiseks, nüüd aga langetas pea ja vaikis. Ühe aasta pidas linnas korterit, siis andis ära. Hakkas ta oma uue ametikohaga harjuma? Jah, metskonna kantseleiga küll, aga metsast ruttas alati enne videvikku välja. Parema meelega saatis sinna abimetsaülema, tehniku või metsniku. Need ei vaielnud kunagi vastu, nad koguni näisid rõõmustavat, kui kantseleist putku pääsesid. Kuslapuu nägi seda ja ta polnud südametu inimene, kes rikuks oma alluvate meeleolu.

Lillevere metskonna asjaajamine oli eeskujulikus korras. Siit ei väljunud ükski aruanne hilinemisega ega tulnud puudulikkuse või vigade pärast tagasi. Üks aasta seati Lillevere metskonda teistele eeskujuks, siis nagu unustati, ei räägitud head ega halba, aga viimasel ajal kuuldus etteheitvaid hääli: metskond ei kasutavat ära kõiki talle antud võimalusi, plaane täidetakse puudujääkidega, pole märgata initsiatiivi, ei mobiliseerita kõiki jõude. Ei mobiliseerita kõiki jõude! Kuslapuu oli ministeeriumi-päevil neid sõnu nii palju kordi ringkirjades üle maa laiali paisanud, et algul need teda ei kohutanud. Ta võttis neid vastu nagu vanu, oma pealetükkivuses pisut tüütavaid, ent mitte millekski kohus-

tavaid tuttavaid. Kuid lõpuks hakkas see lause kummitama, metsaülema silmad ruttasid igast uuest ringkirjast ning ettekirjutusest kiiresti üle, otsides «kõikide jõudude mobiliseerimist», ja alles siis, kui seda ei leidnud, asus rahuliku südamega lugema.

Kuslapuu ei suutnud mõista, miks just teda nagu piibli Hiiobit karistatakse. See on ju karistus, et Lilleverele veeretatakse kaela poole suuremad plaanid kui naabermetskondadele. Kolmkümmend viis kilomeetrit kraave, kakskümmend viis kruusatatud ja kümme mullateid, poolteist miljonit rubla melioratsioonitöödeks! Tema lepiks poole vähemaga, ta pole auahne inimene. Ka mitte võidukihutaja — ta pigem kõnnib jala ja mõistlikult. Parem üldse mitte ehitada, kui sellega koos tuleb kaela säärane lärmakas, rahutu ja rahulolematu, jäme seltskond nagu teekolonni mehed. Oskar Veiram on neist kõige hullem: omavolitseja, kes ei hooli projektidest ega plaanidest; aruandeid sirgeldab ükskõik millisele ettejuhtuvale paberilipakale, ilma grafaade ning sirgete tulpadeta; ainult nõudma ja virisema on mees — küll uut trossi, küll õlisid ning bensiini, küll tööriideid ja mida veel kõik. Nüüd mässab Kalmuse lodupealsega, projektile ja eelarvele vilistab, aga mina saan plaani mittetäitmise eest sugeda. Häbematu on pealekauba, kõigi ees süüdistab teda, metsaülemat. Oskar murrab oma kaela varem või hiljem. Murdku, aga ta ju kisub ka metsaülema veskikivide vahele. Et nüüd veel Kalmuse kuivenduskraav talle silma torkas! Ei-ei, peab midagi ette võtma, enne kui on hilja . . .

Metsaülem koostas ettekande. Tal oli selge, kalligraafiline käekiri ja ilusasti nummerdatuina loetles ta põhjused, miks Võstriku tee-ehitajad on kõrgemate instantside rahulolematuse ning nurina ära teeninud. Ta sõitis ise metsamajandisse ettekannet ära viima. Kirjatäht on surnud, tal pole ilmet, rõhku ega žesti, kuid need omasid metsaülema silmis rohkem kaalu kui sõna ise. Ja kuigi metsaülem otseselt seda ei öelnud, oskas ta ometi luua mulje, et kõik tema head kavatsused, otsused ja sammud põrkavad just vastu brigadiir Oskar Veirami kangekaelsust, jonni ning omavolitsemist.

«Tjaa, olukord Võstriku teel on rohkem kui ebarahul-

dav,» kopsis frentšilõikelises kuues direktor pliiatsiotsaga vastu portfelli läikivat lukku. Ta oli energiline mees ega tunnustanud vanasõna: kes kivi tõsta ei jaksa, peab veeretama, vaid kahmas kivi alati kahe käega sülle. Ta ei armastanud targutada ja vaielda või nagu ise ütles — mäletseda, vaid otsustas trahh-trahh ning dikteeris käskkirja, käsutas suusõnal või haaras telefonitoru. Operatiivsus on elu nurgakivi! oli ta hüüdlauseks. Kui talle esimest korda öeldi, et tema juhtimisestiil seisab savijalgadel, et tal on lubjastunud just need veresooned, mis teda peaksid ühendama rahvahulkadega, naeris ta vastuseks. Nüüd ta enam ei naernud, vaid nii kui kuulis lausutavat midagi isikukultuse pisiseentest, tõmbas kähku pea õlgade vahele — küllap see malakas jälle tema turjale matsatab. Kuid ega ta sellepärast veel endas julget ning kiiret otsustavust välja surra lasknud ja koosolekute kuldsuid-lobamokki kuulama jäänud. Ah jaa, Võstriku tee... võpatas direktor oma kaugelelennanud mõtteist, sest Kuslapuu kõhatas ettevaatlikult rusikasse. «Ja-jaa, halvasti areneb tee-ehitus, kuid tõenäoliselt jätkame töid ühe kuumaga Võstrikust Rullini ja sealt edasi kuni suurele teele välja.»

«Veel tänavu?» kohkus metsaülem nõnda, et peaaegu oleksid prillid ninalt kukkunud. Ta ju lootis, et paari kuu pärast saab vähemalt mudajaama meestest lahti!

«Tehnika juba seal, milleks masinaid edasi-tagasi vedamisega lõhkuda... Kust küll võtta teile brigadiir, kes töö õigel kombel keema lööks! Meil pole siin kedagi, mitte kedagi pole...»

«Kui ei ole, leiame ka kohapealt. Brigaadist endast. Võime julgesti edutada sellele tööle Rein Tootseni... Tubli töömees, keskkooli lõputunnistus taskus, nõupidamistel ei lõmita, vaid ütleb alati julgesti oma arvamise välja. Tõsi, veidi keevaline. Kuid brigadiiriks ei kõlbagi tossike, vaid mees, kes sädemeid pillub. Küll mina juba ohjad pingule tõmban, kui liiga tormama kipub.»

«Kui just arvate...» peletas direktor laksava löögiga kärbse raseeritud pealaelt. «Midagi tuleks tõepoolest ette võtta. Mul on hirmus vähe aega, aga katsun nädala lõpul Lilleverest läbi karata, otsustame siis kohapeal...»

Tagasi sõitis Kuslapuu omnibussis. Sulges silmad ja meenutas kõike, mida oli metsamajandis rääkinud. Ütles ta kas või kogemata midagi, mis pole kohane haritud inimesele, kelle lipukirjaks on elada ausalt ja puhtalt? Punkt-punktilt meenutas Kuslapuu kõike ja lõppkokkuvõte oli nii rahustav, et ta prillid ninalt võttis, silmad sulges ja peaga kahele poole pendeldades ning vahetevahel tasakesi läbi nina põristades tukastas.

Lilleveres pidas ta vajalikuks eelseisvat muudatust ette valmistada ja kutsus Rein Tootseni õhtuks malet mängima. Kevadel istusid nad sageli ruudulise laua taga — Lilleveres oli ju nii vähe haritud inimesi ja kultuurset meelelahutust. Suvekuudel omasid aristokraatsed vigurid vähe külgetõmbejõudu ja Rein Tootsen oli üldse kuidagi silmapiirilt ära kadunud. Kuslapuu oli malekunstis tugev, Rein suutis harva teda võita ja ka seekord tungis metsaülem juba paarikümne käigu järel raske kiiluga vastase leeri tagalasse. Kuslapuu kõhistas rõõmsalt:

«Viie käigu pärast on teil riismed laual, seltsimees Tootsen, kas alistute?»

«Ei veel...»

«Tubli, tubli... Sitkus ja vastupidavus on iseloomujooned, millega meie tänased noored uhkustada ei või... See tuleb sellest, et nad on ära hellitatud, et neid miski ei ähvarda, et silmapiiril puuduvad mustad pilved... Aga nüüd?» tõstis ta ratsu eelviimasele liinile, võttes kuninga ja torni kahvlisse.

Kuslapuu nõjatus tugitooli seljatoele, libistas käe üle siledate juuste ja naeris isalikult-üleolevalt.

Rein lükkas oma kuninga küljeli.

«Õieti tehtud... Visa treeninguga võite tõusta päris tugevaks maletajaks... kui see teid huvitab. Ent ma arvan, et te ei kavatse malesuurmeistri tiitlit rünnata?»

«Ei kavatse.»

«Pole ka mõtet... Ma tean teist üsna vähe, kuigi malelaua taga oleme üht-teist vestelnud. Te olete noormees, kelles on originaalsust ja isikupära, mõtlete oma peaga, ei karju igal pool ja igale sõnale hurraa. Ma vist ei eksi, kui eeldan, et teid lihtne autojuhtimise amet päriselt ei rahulda? Ei-ei, ma ei kavatse loomulikult

mõnd elukutset halvustada, puudutasin seda ainult sellepärast, et olete keskkooli lõpetanud noor nõukogude intelligent, seega maa sool või pärm, kuidas soovite. Teie vajate suuremaid ülesandeid, raskemat koormat.»

«Ma ei kavatse igavesti rooli taha jääda.»

«Suurepärane. Just nõnda ma mõtlesin. Rumalale ei kasva iial nii palju sulgi selga, et lennata võiks, — pidage seda meeles. Ma pole ebadiskreetne, ei tungi iial teiste inimeste isiklikesse asjadesse ega päri seepärast teie tulevikuplaane. Millised need ka oleksid, tundub mulle ometi, et teid peaks juba praegu edutama.»

«Siin — Lilleveres?»

«Miks mitte siin? Ei tohi vaadata üleolevalt ükskõik millisele töölõigule meie elu suures kangas. Kõik on võrdselt tähtsad, vajalikud ja elulised. Kas ma muidu nõnda kaua Lilleveres püsiksin? Mina kui parteitu bolševik... Hea küll, tagasihoidlikkus on inimese hariduse, tõelise kultuuri esimene tunnus. Kõneleme teist... Käisin metsamajandis, seal on tekkinud suur rahulolematus meie brigadiiri Oskar Veirami tööga. Tee-ehitus edeneb tigusammul, eelarve on ületatud... Mul pole vist tarvis kõiki puudusi üles lugeda, teate neid sama hästi kui mina. Ühe sõnaga — väljapääsu nähakse ainult uues brigadiiris. Kui minult küsiti, kas meil pole kolonnis mõnd tublit meest, vastasin, et on küll. Ja nimetasin teid. Võstriku tee-ehituse brigadiir pole jumal teab kui suur koht, kuid mäkke tõustakse ikka samm-sammult.»

«Ent alla lennatakse ühe robinaga. Võstrikuni on jäänud kõige räbalam teeosa, kruusa on selle jaoks liiga vähe ette nähtud.»

«Teil on terane silm. See rõõmustab mind, järelikult pole ma seegi kord oma valikus eksinud. Kuid olge mureta, küll mina teid aitan. Kui Oskar oleks mu nõu kuulda võtnud, oleks meil praegu küllalt reserve. Aruandeid võib koostada nii ja naa... Praegu on tähtis, et tee maksku mis maksab õigeks ajaks valmis saaks.»

«Kindel, Oskari moodi kruusaga laiutades jääme hiljaks. Ma ei mõista, mis magistraali ta küll ehitab, nagu kavatseks ise Võstrikku teemeistriks tulla. Ütlesin talle kord heamehe poolest, et Oskar, pane niipalju kruusa,

kui plaanis on ette nähtud, ja mitte kilo rohkem, eks katsugu keegi sulle hõlma kinni karata.»

«Braavo!» Metsaülem tiksis pöidlaküüsi vastamisi. Seda nimetatakse selgeks peaks! Jumaluke, näidaku too Oskar teed, mida pole enamasti juba järgmisel aastal lapitud! Ma usun, et meie mõistame teineteist, seltsimees Tootsen. Brigadiir pole küll veel kõrgema kategooria komandör, kuid käsutab ise oma aega ja autoga joristab vähem kui reamehed. Raha veereb rohkem, aga töö on puhtam. Ja metskonna majas on brigadiiri jaoks tuba tühi, kolige kas või hommepäev sisse... Te mõtelge rahulikult järele.»

«Ma ei usu, et mehed Oskari minemakihutamisega kergesti lepivad...»

«On tal nii suur autoriteet?»

«Ikka on ka...»

«Ma olen kuulnud, et ta meeste peale hirmsasti kärgib.»

«Juhtub kõike... teinekord on Oskar tõepoolest järsuvõitu. Kuid viha ei pea ja mehed ei nurise.»

«Aga ta ju soosib kulakuid! Jagab neile uusi autosid, kuid teiesugused ausad töömehed jätab vanadele kastidele loksuma.»

«Ta ütleb, et Kollist on ainult — endine kulak.»

«Mis termin see on? Mina olen küll ainult parteitu bolševik, kuid näen selles poliitilist kanapimedust... Kas see igaühele mokkamööda on või mitte, aga uue brigadiiri paneme ametisse. Meie ühise, üldrahvaliku ürituse huvides. Kui me iga juhtimisvõimetu brigadiiri mahavõtmise pärast hakkame autojuhtidega laata pidama, lendavad meie grandioossed plaanid uppi... Kogu praegune jutt jäägu muidugi ainult meie teada, enneaegu mitte sõnakestki...»

«Ma ei tea...» venitas Rein. «Võib-olla leiate mõne teise mehe. Aga kaaluda ju võib...»

Rein lamas õhtul kaua selili voodis, nagu loeks laelaudu. Teekolonni brigadiir! Üsna madal känd... kuid päris siledalt maalt on raske lendu tõusta. Rohkem vaba aega, kergem töö, omaette tuba...

Et susi metsaülema neelaks, millise kärbse pähe pirisema pistis!

Kase Sass ei talunud mehi, kelle suuvärk jookseb nagu õlitatult, ja kõneles ka ise ainult niipalju, kui hädapärast tarvis. Sellest ajast peale, kui Minna koju jäi, unustas ta aga justkui üldse rääkimise. Seda oleksid töökaaslased vaevalt küll märganud, kui Sassi juures poleks ilmnenud uued ja uskumatud muudatused. Et ta tööle hilines, seda polnud raske mõista, langesid ju nüüd kõik kodused toimetused Sassi õlgadele. Ent teda nähti mõnigi kord keset tööpäeva kännul istumas, küünarnukid põlvedel, väike piibunosu kustunult hambus ja pilk oma suurte saabaste lössivajunud ninadel. Jooned lõikusid talle sügavamalt näkku, samm muutus lühemaks, justkui tõntsimaks, liigutused aeglasemaks, ja kes Kase Sassiga harvemini kokku puutusid, imestasid, kuidas mees nii ruttu vanaks on jäänud; isegi habemetüügastik, milles seni oli ainult üksikuid halle karvu, kattis nüüd ta lõuga nagu valge härmatis. Teda ei huvitanud enam, palju ta päeva jooksul teenis, ja kui metskonna tehnik pead vangutades arvas, et Sass sellel kuul autahvlile püsima ei jää, ei liigahtanud ükski lihas vana töömehe näos.

Seniajani oli ta alati viimane, kes tööriistad kokku pani, nüüd sageli esimene, rutates kõige otsemaid metsaradu mööda koju. Minna oli mõnda päeva voodist väljas, tegi tubased toimetused, keetis süüa, paikas ja nõelus isa töörõivad ning kindad, kuid inimesi pelgas endiselt. Sass käis paaril korral velskri juures nõu küsimas, too kuulas tähelepanelikult ja vangutas murelikult pead: minu abi vaevalt aitab, tüdruk on nähtavasti üle elanud mingi närvivapustuse ja tuleks viia linna neuroloogi juurde. Velsker veel pahandas Kase Sassiga, et see Minna maast-madalast metsaüksildusse mattis ja teda inimestest eraldades eluvõõraks ning kartlikuks kasvatas. Kasulikum ükskõik kui osavalt segatud tilkadest või teravmeelselt koostatud retseptidest oleks praegu töö ja sõbrad kruusaaugus ...

Aiavärav kriuksatas ja Pauka tormas raginal kuudist välja. «See on Otto,» rahustas isa Minnat, aga juba lipsas too tuppa.

Otto polnud seekord üksinda — vana kõrbenud-vurruline Kollist jäi ukse kõrvale seisma ja veeretas kohmetusest mütsi käte vahel. Kollist kippus juba varem Ottoga kaasa, kuid kopajuht tõrjus ta alati tagasi, ent seekord hakkas Kollistist kahju: üksik nagu kuu taevas, ei sõpru ega sugulasi. Otto pani lauale šokolaaditahvli ja koti küpsistega ning pomises: «Poisid saatsid . . .»

«Juba jälle . . . Ma ju ütlesin, et mis te ilmaaegu pillute raha, ta ei jõua kõike ära süüa, mida kokku kannad.»

«Ega ma üksi — mehed saadavad. Ja mis sellest rahast. Kui aidata saaks, annaks kõik, kas või särgi müüks seljast.»

Kõik vaikisid. Kollistil oli vasak käsi kogu aeg kuuetaskus, mõnikord see nagu nihkus ülespoole, et siis jälle sügavamale peitu pugeda. Mees heitles iseendaga. Nädal aega tagasi linnas käies võitis ta oma elu raskeima lahingu, astus esimest korda elus üle juveelikaupluse läve ja mitmesuguste ehete kolme- ning neljakohaliste numbritega hindu nähes sulges hirmunult silmad. Sulges küll silmad, kuid seda selgemini nägi teekolonni meeste muigel nägusid ja kuulis nii selgesti, nagu sosistaks keegi kõrva sisse: «Kitsipung!» Kõik on Minnat, nende Põrgupõhja perenaist, millegagi meeles pidanud, ainult tema, Kollist, mitte, ainuüksi tema mitte . . .

Kollist tuli ärist välja uimasena, nii et hakkas valele poole astuma. Ta tundis läbi riiete, kuidas neljakandiline karp teda otsekui põletas. Ligi viissada rubla maksis see suure kiviga sõrmus, mis öeldi olevat ehtne mäekristall. Ta on hulluks läinud, hulluks . . .

Nädal aega peitis ta ehet ühest kohast teise; kord istus juba autosse, et linna sõita ja ärri tagasi viia, kuid kobis jälle kabiinist välja. Ka praegu rõhus see teda, rõhus ja hõõgus nagu tulikuum rauatükk . . . Järsu liigutusega tõmbas Kollist käe taskust välja ja pani karbikese Sassi ette lauale.

«Anna . . . Minnale. Ma tean küll, meestel ei passi tüdrukutele niisuguseid asju kinkida, aga ma ei osanud midagi paremat välja mõelda. See on esimene kingitus mu elus. Ärge mõelge minust ei tea mis, mul pole mingit

kõverat tagamõtet... ma pole ju enam kosjaealine, kõlbaksin Minnale isaks. Teie kõik pidasite Minnat meeles ja naersite vana Kollisti üle, kes nurgas istus ja käega rahakotti soendas, et see kogemata ei avaneks. Ma tahan nurgast välja tulla... inimeste sekka...»

Sass avas pikkamisi karbi, ta jämedad sõrmed mahtusid hädavaevu sõrmust välja koukima ja hoidsid siis ehet, nagu oleks see kõige õrnemast klaasist.

«See vist puhtast kullast kohe...»

«Kulla proov peal,» ümises Kollist.

«Siis maksab ränka raha,» vangutas Otto pead.

Kollist oleks peaaegu hinna välja pahvatanud, kuid haaras vuntsi hammaste vahele ja neelas numbrid alla. Uhkustama veel, see rikuks kogu rõõmu! Ta ütles:

«Mis te hinnast taga ajate... ma tõepoolest niisama, puhtast südamest...»

Sass pani ehte tasakesi tagasi sametist polstrile.

«Milleks nii suuri kulutusi teha... Sa võta sõrmus endaga kaasa, usu, meie ei pane pahaks...»

Kollist ei võtnud, sai koguni kurjaks, kui Sass püüdis karpi talle taskusse toppida. Sass saatis külalised väravast välja, ja kui tagasi tulles kambri ust katsus, oli see lahti ja Minna pilutas akna all istudes taskurätti äärt. Pilutas ja pilutas, kuid äkki puhkes tasakesi naerma:

«Kingib mulle sõrmuse, oi seda Kollistit küll! Temaga, meie ihnuskoiga, on midagi kummalist juhtunud...» Ja taskurätilt pilku tõstmata, nagu oma sõnu häbenedes küsis: «See on vist... on vist väga ilus?»

Sass tõi karbikese ja ulatas Minnale, kes selle kaane uudishimulikult ning ettevaatlikult paotas, nagu võiks sõrmus hiirena välja hüpata ja ära joosta...

Nõnda nad nüüdsest peale elasid: Minna toimetas ja liikus kodus, kuid võõraste inimeste eest sulges end tuppa. Kui isa tegi ääri-veeri juttu linna arsti juurde sõitmisest, kohkus tütar ja raputas ägedasti pead, nii et juuksed kahele poole lendasid. Võib-olla toibub Minna iseenesest, — velsker ju ütles ka, et sellised äkilised kohkumised paranevad kõige paremini, kui haigel rahu on. Miks nuhtleb haigus Minnat, kes on õieti alles laps,

ohkas Sass. Ta võiks ju pugeda minusse, kelle elupäevad lõpule lähenevad. Kui üks inimene saaks võtta teise kannatused ja valu enda kanda, oleks Sass seda teinud silmapilku kõhklemata. Kuid ta kõhkles, kui meenutas velsker Rimpeli sõnu, et Minna tuleb kas või vägisi haiglasse viia. Kuidas sa viid — võib-olla paiskab see Minna vaimu ja mõistuse hoopis segi...

Oli ainult üks inimene peale Sassi, kelle ees Minna ukselt haagi ära võttis — Võstriku brigadiir Hilde Orro. Istus toolil ja kuulas, mida Hilde jutustas Võstriku heinatööst, uue tee ehitamisest, inimestest ja ilmast, kuid «ei» ja «jaa» olid peaaegu ainsad sõnad, mida ka Hilde temalt välja meelitada suutis.

31

Brigaadis oli lahutamatuid sõpru nagu Vellu ja Sakkeuse Evald. Kui Küüraugul karskusselts asutataks, arutasid mehed, valiksime Vellu esimeheks — ise ei joo ja ka Evaldile on miilitsaks. Tõepoolest, pärast autokatastroofi Vellu nagu kartis viina, ja kui Evald lappimistujju sattus, vaatas talle karmilt ning etteheitvalt otsa ja ütles: «Mis sa Liiale lubasid!» Ja nagu lõvikutsikas hooldajale, sama taltsalt ning sõnakuulelikult järgnes kogukas mees väikesekasvulisele Vellule. Liia käis veel ühe korra Küüraugul, kuid ka eemal elades olid tema kätes nähtamatud ohjad, millega hoidis roopais nii Vellut kui Evaldit. Vellu käis nüüd sageli raamatupakiga ringi — kavatses keskkooli kursuse läbi võtta. Maladets, kiitis üsna ümmarguseks paisunud Ilse Evaldit matkides, ära vähema kui ülikooliga lepi, sest kuhu see kõlbab, et naine on mehest rohkem koolis käinud. Punastav Vellu pöördus kähku kõrvale, aga Ilse pidas Arvidile loengu sellest, kui kasulikku mõju avaldavad naised meestele.

Kuid brigaadis juhtus ka, et mehed raginal kokku läksid ja siis just õrnu sõnu ei valinud. Mõnigi kord tekkis tüli tühjast-tähjast, nii et kui hoog rauges, enam ei teatud, millest kogu kära õieti alguse sai. Omad koerad purelevad, omad koerad lepivad, naersid nad ise.

Reinul polnud sõpru, kuid raginal-kärinal kellegagi ta kokku ka ei läinud, Töö tee-ehitajate brigaadis oli talle möödapääsematuks vaheetapiks, ta oli nagu ära eksinud ja nurka tõmbudes ootas, millal võib oma päristeekonda jätkata, õigemini — alustada. Milline see päristeekond on, ei teadnud ta isegi, metsateadlase kutsele oli igatahes käega löönud. Rein Tootsen metsaülemana — lihtsalt naeruväärt mõelda! Raske oli koondada mõtteid kaugetele, hingele ja loomusele võõrastele aladele, liiati veel säärases laadatrallis nagu Küüraugu, ja nõnda lipsas eksamite aeg mööda. Aga parem üheksa korda mõõta, kui üks kord valesti lõigata — talvel on aega põhjalikumaks ettevalmistamiseks. Kui ta pole enam lihtne autojuht, vaid brigadiir, kui tal on omaette tuba, siis on siinne vaikne metsakolgas ideaalseim koht õppimiseks ...

Rein ei poetanud oma kõnelusest metsaülemaga sõnakestki, aga ometi märkas varsti, et meeste suhtumine temasse muutus. Algul avaldus see tühiasjades, tõrksas hääletoonis, äraütlemistes, mõnes järsemas sõnas, kuid pikkamisi pinge suurenes, kuni piisas väikesest sädemest, et plahvatada. Ühel hommikul masina käivitamisel leidis Rein, et radiaatoris on vett väheseks jäänud. Tal endal veenõu polnud, võttis siis Arvidi oma, mis alati kõlkus auto all konksu otsas. Radiaatori täitnud, pani Rein ämbri vanale õlisele pakk-kastile ja unustas sinna. Arvid tuli pisut hiljem, tahtis samuti vett tuua, ent ämbrit polnud oma kohal. See ei olnud esimene kord, et mõnd eset teisest autost laenati, ja Arvid hõikas:

«Ahoi, kelle käes on minu ämber?»

Rein oli just ära sõitmas, ta pistis pea kabiiniaknast välja ja käega tahapoole näidates hüüdis naljatamisi üle kõrgetel toonidel töötava mootori müra:

«Võta sealt pakk-kastilt, kuni enda oma üles leiad.»

Nali oli kulunud ja tavaline, kuid Arvid sähvas ootamatu teravusega:

«Meil härrasid pole. Kes viis, see toogu ka tagasi.»

«Unustasin ...» püüdis Rein lepitada.

«Võib-olla hoopis unistasid, et oled juba brigadiir ja võid end ümmardada lasta. Vara kipud kamandama, vara, vennas.»

«Mis sa sonid!»

«Nagu me ei teaks, mida metsaülemaga sepitsete. Kuid ütlen sulle suu sisse, et brigadiiriametit näed sa täpselt sama palju kui oma kõrvu. Pea mu sõnu meeles.»

«Jama!» lõi Rein ukse kinni ja sõitis ära. Meeste kahjurõõmsaist muigeist mõistis ta, et saladus on läbi tilkunud. Turtsuvad, näitavad hambaid! Näidaku — polnud ju loota, et teda hurraa-hüüetega tervitatakse. Aga metsaülemal kuluks kõrvad tuliseks teha, lobamokk säärane. Õnneks on Arvidi-taolised liiga tillukesed sellid, et neile meeldimine või mittemeeldimine brigadiiride vahetamist küünevõrd mõjutaks.

Nõnda ta mõtles, kuid ebamugavast tundest, et mehed teda torkivate pilkudega saadavad, ei vabanenud. Oskar ei lasknud välja paista, et ta jutte kuulnud on, kui aga ühel õhtul Rein tema kõrvale laua taha istuma sattus ja pool-hajameelselt aruandelehe lähemale tõmbas, naeratas Oskar:

«Uuri-uuri, elus võib tarvis tulla.»

Ei Oskari naeratuses ega toonis olnud õelust, pigemini ainult sõbralikku pilget ja Rein lükkas paberilehe järsult eemale. Jah, meeleolu brigaadis muutus talle vaenulikuks, kuid see ainult suurendas trotsi ja tahet näidata, kes on kes . . .

Siis sõitis ühel õhtupoolikul metsamajandi musta puldankattega «Willis» Võstriku teele. Direktor tuli naabermetskonna soojärvedelt pardijahilt ja oli halvas tujus. Ametialaseid pahandusi tal polnud, naine soovis hommikul kombekohaselt «kivi kotti», udusombune ilm oli nagu loodud jahiks — ta laskis kümmekond pauku mööda ja kaks pihta. Kõik oli normaalne, ent ometi oli direktoril tuju allpool nulli. Juhtub ju nõnda, et pole mingit nähtavat, käegakatsutavat, mõistlikku põhjust, aga inimene kas norutab või on üleliia lõbusas meeleolus. Direktor oli täna kogu aeg tõsine, justkui valutaksid tal hambad, ja metsaülem Kuslapuu poolt autosse pistetud kotitäis suuri ning pehmeid karusmarju jahutas küll kurku, kuid ei tõstnud tuju.

Nad sõitsid Kalmuse kurvini, direktor nõjatus seljatoele, kallutas pea tahapoole ja kuulas metsaülema ette-

kannet sellest, miks Võstriku tee-ehitus viimasel ajal nii halvasti edasi nihkub. Uut oli Kuslapuul vähe lisada, aga Oskarist kõneldes soolas ta tugevasti üle ja polnud tumedate värvidega kitsi. Tema kui parteitu bolševik on püüdnud brigadiiri mitmel korral mõistlikkuse piiridesse viia, kuid samade tulemustega, nagu hakkaks järve sõelaga tühjaks kandma. Küllap seltsimees direktor mäletab, et tema, metsaülem, soovitas juba ammu võtta tarvitusele otsustavaid abinõusid, nii-öelda kirurgilisi vahendeid...

Kalmuse käänakul, kust paistis Võstriku tõmbipealine veski, peatas direktor «Willise», et mitte isekallutajaid töö juures segada. Direktor vaatas nukral pilgul veest läbiligunenud savikõrdiga teed ja meenutas, et on juba jänesevalgest saadik jalul, kas jõuab enne pimedust teede lõpuni sompida...? Aga milleks! imestas metsaülem. Siit on kõik nagu peo peal, avaneb kogu lahinguväljast täielik ülevaade. Vahepeal oli see teejupp juba kuivem, sest taevataat pidas vihmaga paar nädalat vahet, aga juba teist-kolmat päeva kallab jälle...

«Tean, tean,» katkestas direktor. «Mõnes kohas nägin isegi kartulivagudes vett...» Just siis nihkus aeglasel käigul neist mööda Evald ja direktor hüüdis: «Hei, kuidas läheb?» — «Eks ikka nõnda, kuidas lükkad,» vastas Evald ja oligi kuuldekaugusest väljas. «Tubli mees!» kiitis direktor. «Rahulik, tugev, kindel — nagu kalju. Proletariaat! Töötajad on meie raudvara, nendega võime mägesid tõsta ja kas või homme kommunismi minna. Ainult juhtimise organiseerimine kannatab mõnikord lastehaiguste all... Noh, hüva, oleme käinud ja näinud, läki kantseleisse arutama, mis Lilleveres õieti ette võtta.»

Õhtu lähenes, aina lähenes, aga metsamajandisse oli Lilleverest tubli tunni sõit. Lihtsalt kohutav, et juhtival töötajal on alati otsekui tuli rummus. Tahaks paar päevagi kohapeal olla, meestega koos kruusa vedada, ühest kausist suppi süüa ja õlgkotti jagada... Aga inimene ei saa end tükkideks rebida, ei saa... Ja metsaülem Kuslapuu on pika staažiga töötaja, ministeerium ise läkitas ta Lilleverre korda looma, tema kogenud silma võib kindlasti usaldada — ega's minagi jumal ole, et

päeva-kahega rohkem ja targemini näeksin kui Kuslapuu poole aastaga.

Oskar tuli teel vastu ja metsaülem pidas ta kätt tõstes kinni.

«Ah kantseleisse? Hea küll, viskan koorma maha ja sõidan järele... Ongi tarvis direktoriga rääkida.»

Kuslapuu teadis, millest Oskar rääkida kavatseb: miks pole kaht truupi, miks ei koostata Kalmuse jaoks lisaprojekti, kuhu kadus Kalmuse äravoolukanal... Ja ta süüdistas veel ägedamalt brigadiiri, kes oma tormakusega on laostanud kollektiivi, kelle iseteadev upsakus ei arvesta vanema töötaja nõuandeid, kelle saamatuse ning jonnakuse viljana kuivavad plaanitäitmise protsendid kokku nagu ploomid kuuma päikese käes...

Tema püüdlikkuse ja kujuka sõnakunsti tulemusena oli direktoril selleks ajaks, kui Oskar kohale jõudis — jälle kakskümmend minutit! —, olukorrast Võstriku teel täielik ning ümmargune ülevaade ja ta kallas brigadiiri etteheidete ning süüdistuste rahega üle. Konkreetsete faktide valguses. Oskar sattus rahehoo alla veidi ootamatult, toppis küll käed kuuetaskuisse, surus lõua vastu rinda ja püüdis end rahulikuks sundida, kui aga direktor talle kulakute soosimise näkku paiskas, lõi paar korda viie sõrmega läbi juustelaka ja kaitsmise asemel tormas rünnakule. Süüdistas plaani ja plaanitegijaid, eriti aga juhte, kes oma töölaua rohelisest kalevist kaugemale ei näe, sokku mitte sarvist, vaid sabast veavad ja abistamise asemel tööd tõkestavad... Just selle soku ja rohelise kaleviga kallas ta viimase tilga iseenda karikasse. Oskar sihtis nooled metsaülem Kuslapuu pihta, kuid direktor tõmbus kühmu, nagu oleks teda tabatud, ja koostas juba mõttes Oskari vallandamise käskkirja.

«Aitab mokalaadast!» laksatas ta otsustavalt vastu portfelli. «Oleme teiega küllalt kaua kannatanud, aga tee-ehituse tempo aina langeb. Metskonna juhtivate töötajate usalduse olete seetõttu kaotanud. Me asendame teid uue inimesega. Ma märgin käskkirjas, et teid vabastatakse teisele tööle ülemineku puhul, sest eeldan, et te ise ei soovi Lilleverre jääda. Viin teid Uhaku metskonda. Korraldan nii, et te majanduslikult midagi ei kaota...»

«Kuhugi ma ei sõida!» Oskar seisis keset tuba, jalad

harkis, käed taskus, ning vaatas direktorile ja metsaülemale ülalt alla. Et tema reameheks löömine nii ruttu ning tseremooniata läheb, polnud ta ette kujutanud. «Jah, ma jään Lilleverre. Mina tõin esimese koorma kruusa Võstriku teele ja mina viin ka viimase. Jään kolonni autojuhiks.»

«Nagu soovite,» kehitas direktor imestunult õlgu — tõepoolest, kõik inimesed pole ühe veega pestud. «Nagu soovite... arvatavasti pole ka uuel brigadiiril midagi selle vastu. Kas te ei kutsuks oma mehe siia, seltsimees Kuslapuu.»

Metsaülem oli Reinule igaks juhuks juba sõna saatnud ja direktor oli meeldivalt üllatunud noormehe kiirusest — ainult viis minutit läks kaduma. Ilma igasuguse sissejuhatuseta küsis ta Reinult, kas too on nõus brigadiiri range enda kaela võtma, ja kui Rein kogelema hakkas, asus käskkirja dikteerima.

Et Oskar Veiram Lilleverre jääb, oli metsaülemale kibedaks pilliks, kuid ta neelas selle vaikides alla — vaevalt Oskari-taoline rändlind autojuhina kaua paigal püsib. Ka Reinul oli juba keelel, et hakkab brigadiiriks ainult siis, kui Oskar kolonnist lahkub, aga taltsutas end ja vaikis. Mingu või jäägu, mis temal sellest.

Direktor käskis juhil näidata, milleks «Willis» on suuteline, ja autonurgas kössitades jälgis, kuidas telefonipostid pimedusest välja vupsatasid ja sama kiiresti kadusid... Vihmavee hallid joad pommitasid läbi valgusekoonalde sähvides laternaklaase ning puldan pea kohal põrises, nagu puistaks keegi peoga liiva... Ah, milline päev! Kõik oli nagu harilikult, midagi ei läinud viltu, midagi ei jäänud tegemata, aga ometi on meeleolu sant.

Direktor kiskus kõrvad ja silmad mantlikrae vahele ning otsustas päralejõudmiseni tukkuda...

32

Öö läbi sadas. See oli vaikne vihm, mis ei trummeldanud vastu aknaid ega tagunud maapinda suitsema, vaid langes ühtlaselt ja hääletult nagu märg lõputu

linik. Pähklimäe kruusaauku olid kogunenud suured kollakas-sogased lombid ja kaldaid mööda aina nõrgus vett juurde.

Otto läks otse läbi loikude kruusaaugu kaugemas sopis konutava ekskavaatori poole. Ta tuli külast, pea huugas ja silmavalged punetasid magamatusest, suitsust ning viinast. Ta jäi ööseks küla peale, vaevalt kuulis, millest purjus kambakaaslased lärmitsesid, hommikul tukkus paar tundi põrandale laotatud palitul ja tuli otse Pähklimäele. See polnud esimene kord, kus ta viimasel ajal jättis oma kärssnina ingeri naise sööta ja talitada. Kruusaaugus oli vaikne. Otto istus Lontnoka roomikule ja, peopesade varjus sigareti süüdanud, jäi siiasamasse otse vihma kätte konutama.

Pähklimäe vana, väljateeninud ekskavaator oli teeehituse valulapseks ja Oskar toonitas uut ning võimsamat koppa nõudes sageli, et too vanaonu tuksub veel ainult tänu Ottole, kes masina nagu omaenese lapse eest hoolitseb. Ent sellest ajast, kui Minna kruusaaugus tööl ei käinud, muutus Otto ükskõikseks — teda ei nähtud enam lapiga oma kullakese mõlkis külgi poleerimas ja määrdekannugi võttis nagu vastu tahtmist kätte. Kopa surus ta nüüd sageli nii kõrgetel tuuridel kivirähasse, et masin oigas, ja pööras nokka säärase hooga, et kruus mõnigi kord veokastist mööda prahvatas. Otto töötas ägedalt, nagu vihaga, sealsamas aga vajus nii sügavaisse mõtteisse, et ei kuulnud, kui uus auto külje alla sõitis. Mehed juba nurisesid, Oskar käratas paaril korral kurjalt, ent see aitas ainult seks puhuks. Peaks ta puhkusele laskma, las kosub ja rahustab meelt, arutas Oskar. Otto kuulas teda vaikides, lõpuks aga kohmas:

«Mis mul puhkusest... töö on mu puhkus...»

Ta kartis tegevusetust, ekskavaatori mürin peletas kurbi mõtteid eemale. Koos Minna haigusega nagu kuivas kokku Otto elutahe. Ta ei peatunud enam Küüraugu teeotsal, et oma kaht noort kaske imetleda, ja jättis hooletusse põrsa, kes oskas juba päris vana sea häälel ruiata ning möllas nõnda tuhnida, justkui teaks, et peremees on ekskavaatori juhiks. Kui kolhoosi esimees küsis, kas Otto tuleb suviliade koristamise ajaks kolhoosipõldudele tööle, vastas too põiklevalt:

«Teab seda praegu ... eks edaspidi näis ...»

Võib-olla müüb sea ära, pakib oma kompsud ja sõidab kaugele, kus midagi ei meenuta Sälliksaaret ega Minnat. Nagu unustada oleks nii kerge, ohkas ta samas ja vaatas kella. Oo, see oli juba õige kaugele jõudnud, need seal Küüraugul peavad vist vihmapüha ...

Möödus veerand tundi, enne kui läbi vihma esimene isekallutaja lähemale pladistas. See oli Rein. Siis tuli Oskar, sõnatu ja sünge. Jututuju polnud kummalgi, alles ärasõidul hüüdis Oskar:

«Võid mootori seisma panna, rohkem autosid esialgu ei tule.»

Lõi ukse paugutades kinni ja sõitis nii kähku minema, et Otto ei jõudnud pärida, mis katk Küüraugul lahti on puhkenud, et ainult kaks meest veel jalul ...?

Rein kihutas täisgaasil Lillevere poole, nii et küla kanad kaagutades teeveertelt laiali lendasid ja seelikuilt porist vett mahasoputavad naised talle sajatusi järele saatsid. Kui nad õhtul Oskariga metskonna kantseleist Küüraugule jõudsid, võttis neid vastu sünge vaikus, nagu peetaks palvesaalis peiesid. Väikese Vellu kärsitus oli kõige suurem, ta jättis niiskunud kirsavoi jalastsikutamise pooleli ja päris, mida kõrged ülemused otsustasid. Rahulikult ja sõna-sõnalt jutustas Oskar kõik, poetas sekka mõne naljalause ja tutvustas Reinu kui uut brigadiiri.

«Ah et ikka uus natsalnik ...» venitas Evald Sakkeus.

Järgnes pikk, raske vaikus, siis raksas Arvidi rusikas lauale, nii et tühi kruus kõrgele hüppas.

«Kurat! Aga mina ütlen, et see on nöök. Oskar pole milleski süüdi, ärgu ikka pildugu inimest.»

«Õige jah, ärgu ikka pildugu,» kinnitas paks ja õhetav Evald.

Oskar oli mõnikord järsk ja äge, kargas kallale nagu maruhoog, sõimas kõigi ees näo täis, kuid ega ta seda põhjuseta teinud. Tühjast tüli ei norinud, viha ei kandnud, jonni ei ajanud ja tagakiusamise moodi tal polnud. Head teed nõudis, ehitas nõnda, et Võstriku küla kolmas põlvkond tee-ehitajaid kiidab. Ei, Oskar oli brigadiir, milliseid harva nähtud ... Ja selline mees

tahetakse asendada Rein Tootseniga! Nii oli mõeldud ja nii oli arutatud, kui Oskar ja Rein metskonna kantseleisse kutsuti, ja hästi ei usutud, et Oskarile tõepoolest sulg sappa pannakse. Paljugi, mis metsaülem tema vastu vimma kannab, küllap enne peetakse meestega nõu, arutatakse ja kaalutakse...

Ometi oli kõik kantseleis nõnda otsustatud, nagu sosistati.

Vellu rabeles jälle kitsakaelalise säärikuga, vahetevahel teravalt ja ägedalt köhides, sest ta oli end külmetanud ja tundis, kuidas värinad üle selja jooksid. Vana Kollist nihkus talle lähemale:

«Lase ma aitan... lõhud saapa või väänad jala välja...»

Vellu võttis Kollisti käest kirsavoi ja seda kolksatades ahju juurde visates hüüdis:

«See on häbematus! See on ülekohus! Aga teate, mis me teeme? Ei istu enne rooli taha, kui Oskari tagasi brigadiiriks panevad. Nagu üks mees!»

Arvid Sammaspoolik kopsas uuesti rusikaga vastu lauda:

«Ei lähe jah! Mis nad jahivad... Ega härg enne sääske näe, kui sääsk hammustab!»

«Ärge rääkige rumalusi!» rahustas Oskar pintsakut seljast võttes ja voodisse selili heites.

Poisike! põlastas Rein endamisi Vellut, kes sind ka kuulab; las käratsevad ja ähvardavad, mõtles ta, puistavad südamed tühjaks ja homme voorivad jälle kõik Pähklimäe ja Võstriku vahet.

Käratseti ja karjuti üksteisest üle; hiljem sosistati ninapidi koos ja siis kustus tuli Küüraugu akendes...

Hommikul sõitsid tõepoolest kõik masinad Küüraugult välja, aga jäid metskonna kantselei ette jorusse seisma. Ka Vellu sõitis kaasa, kuigi ta kogu öö köhida raius ja tekki maha loopis. Kollist, kes sõba silmale ei saanud ja aina Vellule vaipa peale kohendas, manitses teda voodisse jääma, aga kukeke sähvas kurjalt:

«Mis sa õige mõtled! Et Vellu poeb põõsasse. Ja mis sa üleüldse mulle lapsehoidjaks tikud...?»

Kollist kobis vaikides oma masina juurde. Ei ta oleks seletada osanud, mis teda viimasel ajal nõnda poisi

poole kiskus. Laps ju teine alles, pole ta eest ei isa ega ema hoolitsemas...

Autojuhid vajusid summas metsaülema kabinetti ja teatasid, et nad enne kruusaauku ei sõida, kui Oskar Véiram on tagasi brigadiiri kohal. Kuslapuu pilutas kaua silmi, nagu ei taipaks, mida temalt nõutakse, sirutas siis mõlemad käed tõrjudes peopesadega meeste poole ja hädaldas:

«Mis saan mina, väike ametnik, parata. Minul pole volitusi ega õigust metsamajandi direktori käskkirja muuta. Ei-ei, kulla mehed, sõitke aga rahulikult tööle.»

«Kuhugi me ei sõida. Helistage direktorile.»

Kuslapuu tellis kõne. Osa mehi istus, osa seisis, osa kohmitses autode juures. Rein sõitis kohe edasi, Oskar peatus hetkeks, kuid lükkas käigu sisse — kui meestega kaasa lähen, peetakse mind ässitajaks. Kollist istus kaua aega kabiinis, kõhkles, käivitas mootori, sõitis paarkümmend meetrit edasi, aga nihkus siis tagurpidi autokolonni juurde tagasi.

Kui metsamajandi direktor metsaülema pikast ja segasest jutust lõpuks aru sai, mis Lilleveres lahti on, karjus ta torusse:

«Mi-is? Küsige, kas nad on aru kaotanud, ah? Ma neile... Kui nad otsekohe tööle ei sõida, tulen miilitsaga.» Tal tuli köhahoog peale, siis läkastas: «Ei-ei, ärge neile niiviisi edasi öelge, ma ärritusin veidi. Kõnelge ilusti, veenge siis ometi, kurat võtku. Kohe näha, et olete halvasti poliitilist selgitustööd teinud. Noh, kas nad sõitsid juba tööle?»

«Ei, istuvad kõik siin...»

«Kõik...» Direktor hõõrus pealage, võttis korraks kuuldetoru kõrva äärest ja uuris seda silmi pilutades, nagu ei usuks oma kõrvu. Mis see's oli? Tema otsuse vastu tõstsid mingid autojuhid mässu! Mis jääb metsamajandi direktori autoriteedist järele, kui ta alla annab... Ta hüüdis telefonitorusse: «Kas kuuled mind, Kuslapuu? Sa oled kohapeal juhtiv töötaja, sina vastutad, et töö takistusteta käiks. Mind ei huvita, kuidas sa korra majja lööd. Tunni aja pärast kanna mulle ette, kui palju koormaid on täna välja veetud. Jumalaga!»

Kuslapuu võpatas, nagu oleks toru hargilelöömise

kauge raksatus teda tabanud. Ta tundis oma võimetust, tal oli trotslike ja kangekaelsete meestega raske kõnelda. Kuslapuu nihutas aktikaaned lähemale ja avas need. Ustavad ning tummad arvude read pilgutasid talle sõbralikult vastu.

«Mis direktor ütles?» küsis jäme hääl ja Kuslapuu kohkus mõtteist. Evald Sakkeus seisis laua otsas, tugev, kogukas, rahulik nagu kalju.

«Käskis otsekohe kruusaauku sõita, et meie plaanide täitmisse lünki ei tekiks . . .»

«Eks me siis istu veel . . . Ootame, kuni ülemused traadid tuliseks räägivad . . .»

Vihm aga vajus endiselt ühtlase halli kangana alla ja koormaga Võstriku poole sõitev Rein tundis, kui raskelt auto libedas savisegases kruusas edasi liikus. Kalmuse lodupealse viimase kurvi võttis ta paraja kiirusega ja pööret tehes nägi väheldast jäsajat meest, kes talle vastu jooksis ning millegagi pea kohal viibutas. Samas tundis Rein, kuidas ratastest justkui hiiglakätega kinni haarati ja masinat vasakule tõmmati. Rein pööras rooli järsult paremale ning püüdis gaasi lisamisega autot tee keskele juhtida, kuid rattad lõikusid nagu pehmesse seepi ja et mitte kraavi vajuda, peatas Rein mootori.

Mees lähenes raskel jooksusammul ja Rein kuulis teda hingeldavat:

«Ära sõida . . . ära sõida edasi . . . Tee on pehme nagu sügisene kartulimaa . . .»

«Hiljal» urises Rein endamisi. Mustadest vurrudest ja autojuhimütsist tundis ta Jakobi, Võstriku autohaige. «Oleksid võinud vähemalt käänaku juurde vastu tulla ja õigel ajal hoiatada . . .»

«Kui mootori urinat kuulsin, pistsin otsekohe jooksma, aga ei jõudnud enam. No küll on tümaks võtnud . . . Ma tulin ülevalt soost . . . just pool tundi tagasi jõudsin teele . . . Magada ei saanud, mul ju jahimehe veri, ei see hooli aastatest, ei karda vihma ega rahet. Soojärv on üle kallaste tõusnud, ise oma silmaga nägin, laiutab põõsaste ja kailude vahel nagu sopiline vasikanahk! Nii kaugele pole ta minu mäletamist mööda kunagi ulatunud. Kalmuse lodu keskel lookleb juba päris oja, ah mis, seda võib nooreks jõeks nimetada. Hädavaevalt

pääsesin läbi, kuid siin ehmatasin enda kangeks — vesi voolas vulinal üle tee. Üle meie uue tee! Sõida siis veel autoga, aga mulle lubati sügiseks... Ütlesin mitmel korral teie pikale brigadiirile, et karda seda sood nagu karu kella, aga kes mind kuulas... Nüüd on kraavid kogu lodupealse pikkuses juba triiki, lausa meri, pressib ülevalt säärase jõuga peale, et...»

«Seiske siin, ärge laske autodel kurvist kaugemale sõita,» käsutas Rein, nagu kuuluks Jakobki teekolonni, ja ruttas ise truubi, Kalmuse kõige madalama koha poole. Soost allavalguv, kõntsa ja rämpsu kaasauhtuv vesi oli ummistanud kitsukese truubitoru, ujutas üle kraavid ja kogunes teevalli nagu tammi taha. Immutas, imes ja uuristas, kuni endale kõige madalamas kohas äravoolukanali sisse sõi ja nüüd lõbusa ojakesena üle tee vulksus.

Rein haaras teepervesse löödud murdunud varrega, roostetanud labida ja hakkas veesängi kivide, kruusa ning mätastega täitma. Surve ja hoog olid aga nii tugevad, et kruus ja muda jalamaid ära uhuti. Kümmekond minutit möllanud, jäi Rein abitult seisma. Kui ka likvideeriks selle ülevoolukoha, murraks vesi endale varsti uues paigas läbipääsu, sest pruunikas-sogane veepind oli umbes viiekümne meetri pikkuselt üsna tee kõrgusele tõusnud ja ähvardas siit varsti laia jõena üle voolata.

Rein heitis südametäiega suure kivi otse kraavi, nii et pritsmed näkku kargasid. Brigadiirikarjäär algab toredasti — algul jonnivad autojuhid ja nüüd see üleujutus. Oleks uputus kuu aega kannatanud, ainult üks kuu, siis oleks tema, Rein, juba seitsme metsa ja seitsme mäe taga. Nüüd aga veeretatakse kogu vastutus uuele brigadiirile, Oskar loomulikult peseb käed puhtaks ja kihistab pihku...

Ta ei kuulnud, millal Oskar ja Võstriku Jakob lähenesid, ning võpatas, kui Oskar pikalt vilistas.

«See on hullem, kui võis karta... Kas sa kavatsed üksinda uputuse kurgu kinni toppida?»

Rein vajutas labida pehmesse mudasse — parem üksi kui ei üldse. Hall veeväli kihises ja kees tihenevas, lakkamatus vihmasajus. Kivilt kivile hüpates käis Oskar

Kalmuse jätupealse läbi. Oht oli suur, vesi ründas visalt, vaikselt, salakavalalt.

«Ikka veel on tee liiga madal,» ütles Oskar tagasi jõudes, «kuigi matsime siia kruusa peaaegu kaks korda niipalju, kui oli ette nähtud.»

«Tee kallast peab kindlustama, kallast,» õpetas Jakob. «Enne kui vesi kogu kruusa alla padrikusse uhub. Rammige jämedad vaiad sisse ja põimige okstega läbi.»

«Kolme-neljakesi oleme jõuetud . . .» Oskar vaatas silmi pilutades ja vaevumärgatavalt muiates Reinule. «Hei, brigadiir, kutsu kogu kolonn kohale. Ja las va Tindipott kamandab oma kaadritööliste polgu ka siia. Enne, kui on hilja!»

«Nad ei tule . . . ei kuula mind . . .»

«Noh, kui siia targutama jääme, on varsti kogu meie töö ja vaev soos. Sõidan meestele järele.»

Oskar kallas kruusakoorma nii kaugele, kui tee autol sõita lubas, ja kadus liiva ning vett üles keerutades Lillevere poole. Jakob kopsis aru pidades kepiga vastu nukilist kivi, keeras siis palitukrae üles ja pomises etteheitvalt:

«Eks minu auto jääb tänavu ostmata ja sõidud sõitmata . . . Ega's midagi, on aeg astuma hakata . . .»

Rein vaatas otse läbi lompide kaugenevale mehele järele. Võstriku veskist paistis ainult ähmaste piirjoontega hall kogu ja küla koerte haukumine kostis tumedalt, nagu maa alt. Vesi nõrgus nägu ja kaela mööda alla, kuid Rein ei märganud seda. Kas hakata teetruubist rämpsu välja kiskuma? Mõttetus . . . Ta läks masina juurde ja käivitas mootori ning ettevaatlikult vedu suurendades püüdis autot porist välja nihutada; iga tuuriga sõid aga rattad end aina sügavamini sisse. Üksinda rübelen siin nagu kärbes tõrvapotis, mõtles Rein, tuleb oodata, kuni mehed pärale jõuavad . . .

Kui Oskar kabinetti astus, keerutas metsaülem aparaadi vänta ja nõudis valjusti karjudes metsamajandit, tõrjudes samal ajal käega Oskarit eemale, et too teda ei segaks. Oskar kehitas õlgu ja kutsus autojuhid masinate juurde. Lühidalt ja kiirustades jutustas ta, milline oht Kalmusel uut teed ähvardab.

«Nüüd on iga minut kallis. Praegu sõidate kõik Pähkli-

mäele ja võtate koormad peale, hiljem jäävad aga ainult viis autot kruusa vedama, kuna ülejäänud mehed hakkavad teekaldaid kinni rammima. Öelge Ottole, et niipea kui mahti saab, nihutagu Lontnokk putkale lähemale, seal on hea suurte kivimügarikkudega kruus. Läki!»

Vähem kui kümne minuti pärast oli metskonna hoone õuel ainult sinist suitsu ja Oskari vana isekallutaja.

«Kuhu nad... kuhu need põrgulised nüüd kihutasid?» kogeles trepile väljunud metsaülem.

Oskar jutustas mõne lausega. Ja juba ühe jalaga astmelaual seistes hüüdis:

«Saatke kõik kaadritööline Kalmusele appi. Truup tuleb puhastada ja vee äravooluks kraav kaevata.»

«Käsitsi? Hullumeelsus... Ja üleüldse ei maksa paanikat külvata, ega säärased trikid teile brigadiirikuppe tagasi too.»

«Tulge kaasa, siis näete oma silmaga.»

«Kuidagi pole võimalik, ootan iga silmapilk metsamajandi kõnet.»

Oskar vandus jämedalt ja sõitis meestele järele.

33

Võstriku teekolonni meestel algas raske, märg ja mudane päev.

Nad olid harjunud istuma kabiinis, hoidma jalga pedaalil ja keerama rooli. Vajutus kangile, ja koorem kahiseb iseenesest maha. Sõidad ekskavaatori juurde ja võid niikaua vorsti ja saia nosida, kuni Otto oma kopatäied kasti kallab. Ja jälle sõida, jalg pedaalil ning rooliratas käte vahel. Polnud seegi töö lapsemäng — tee oli raske ja vanad masinad mängisid kõige kurikavalamaid vempe; tihti polnud näol ruutsentimeetri-suurust puhast lappi, kõik oli õli, tahma ja läbitöötatud määrdega koos. Kuid nad olid ikkagi autojuhid, mitte kraavihallid. Seekord tuli aga jalgupidi vette minna, et sitket savi kangutada ja poste maasse taguda, nii et vesi ja pori lendasid üle pea. Oleks vähemalt päike paistnud, aga aina sadas — vaikselt, väsimatult ja vaheaegadeta. Et poleks eesõigustatuid, vahetati iga reisi järel viiel kruusa-vedaval isekallutajal juhte, ainult Oskar ei astunud masi-

nasse, vaid rammis kõige pehmemas kohas raske puunuiaga jämedaid vaiu maasse. Nui aina tõusis ja vajus ta käes, nagu töötaks siin väsimatu masin. Täna vaikis ka naljahammas ja lobamokk Vellu, kes keeldus järsult, kui Kollist talle oma kruusaveo järjekorda pakkus. Kollist palus Oskarit, et see haige nooruki koju saadaks, aga kui Oskar selle jutuga Vellu juurde läks, haaras too hoopis brigadiiri raske löögiriista ja püüdis seda Oskari moodi ühtlases kaares üle õla keerutada, hüüdes iga kord, kui nui vastu pehmeks taotud vaiatüüka otsa nätsatas:

«Säh sulle ... sarvikule ... kulmu pihta ...»

Meeter-meetrilt võideti teed tagasi, sügavamaisse aukudesse loobiti kraavikaldale riita laotud puud põhjaks alla ja ettevaatlikult edasinihkuv greider lükkas neile mahapuistatud kruusa peale.

Ka Ilse oli siin, loopis kruusa laiali ja tõrjus Arvidi naerdes eemale, kui see püüdis salamahti tema laia kühvlit kitsukese labida vastu ümber vahetada. Kui Ilse Kollisti kõrvale sattus, lõi ta käed laksatades kokku ja hüüdis surmkohkunud näol:

«Taevas halasta, aga raha! Palju meile tänase töö eest makstakse?»

Mehed naersid; Kollist sai aru küll, kelle pihta nool oli sihitud, kuid teeskles, nagu poleks midagi kuulnud, ja püüdis puhkides ning ähkides suurt kivikesikut teekaldasse uuristatud auku veeretada. Ainult Evald ei taibanud, et Ilse lõõbib, ning kurjustas:

«Tavotti sulle keele peale! Vesi uhub meie töö ja vaeva soosse, aga tema loeb kopikaid.»

«Õige, Evald,» naeris Oskar meestega kaasa. «Rahaasjad klaarime hiljem. Tõenäoliselt ei maksta meile krossigi — kahekordset tööd pole plaanis ette nähtud. Kuid meie selle tee ehitasime, meie ka parandame.»

Kõik sirutasid uudishimulikult selga, kui Kalmuse kurvile lähenes puldankattega «Willis». See oli ju vana tuttav, alles eile keerles ta siin ringi, ega's ometi direktor ise ... ? Ent tõepoolest hüppas autost teele metsamajandi direktori tüse kogu ja tema järel puges välja metsaülem Kuslapuu.

«Aga nüüd me saame!» hüüdis Vellu. «Mis siis ikka,

vesi ongi jahedavõitu, kuum leil kulub vahelduseks marjaks ära. Kas te, mehed, teate, keda meie näeme iga päev, kuningas ainult harva, meie metsamajandi direktor aga ei kunagi?»

Kellelgi polnud aega ega tahtmist Vellu mõistatusega pead murda, igaüks jätkas vaikides oma tööd, ainult Arvid pomises:

«Kurat, kui nad nüüd miitingut hakkavad pidama, siis . . .» ja sülitas pihku, et labidavars tihkemini käes püsiks.

Direktor soovis jõudu. Ta nägi juba eemalt Oskari pikka kogu ning kõrges kaares vihisevat jämedat nuia ja läks Reinust vaikides mööda. Direktor alustas oma eluteed lihttöölisena — labidamehena ning puulõikajana, ta paljunäinud silm taipas seletusteta, kui võimas ja ohtlik oli laastav jõud, mis Võstriku uut, alles pooleni täidetud teed ähvardas.

«Tubli, tubli!» jäi direktor Oskari juurde seisma. «Olete võitluse suurepäraselt korraldanud, suurepäraselt. Kuid veel pole ju, kuhu voolata.»

«Meid ei jätku igale poole. Ütlesin metsaülemale, et ta tooks kaadritöölised trummialust puhastama ja kraavi kaevama. Kuid ta tuli üksinda . . .»

Direktor heitis Kuslapuule sünge, ähvardava pilgu.

«Korraldage, et töölised oleksid kõik siin. Võtke minu auto, kasutage telefoni, saatke metsavahid välja . . . Imelik, miks küll säärasele madalale rabapealsele pole äravoolukraavi planeeritud . . .»

«Planeeritud on, näete, ka siht raiuti sisse, ainult kraav on kaevamata.»

«Meie kraavikaevamise ekskavaator oli kogu aeg mujal täiskoormatusega tööle rakendatud . . .» ruttas Kuslapuu seletama.

«Seda me veel kontrollime . . .»

Kui direktor hommikul metsaülemalt Lillevere tööseisakust kuulis, vihastas ta nõnda, et silme ees läks mustaks ja ta otsis taskust südameataki tabletid, mida alati endaga kaasas kandis. Mida nad mõtlevad, et riikliku plaani vastu mässavad! Ennekuulmatu! Kui esimene ägedusehoog järele andis, kippus rahutus hinge. Aga võib-olla nood mehed hoopis kaitsevad plaanide täitmist?

Kas ta vähe on näinud ja kogenud, kuidas inimestes on peremehetunne kasvanud, ja nad ei tõmbu pelglikult nurga taha, kui on tarvis võidelda ülekohtu, rumaluse või saamatuse vastu. Eile sõitis ta ju kui turist Võstriku teel ringi ja kuulas ainult metsaülemat, nagu ei teaks, et Kuslapuul on rohkem kantseleiroti kui tõelise metsamehe hing, või nagu see midagi vabandaks, et oli juba hilja ja ta pikast päevast väsinud. Ei pidanud meestega nõu, ei lasknud brigadiiril suudki lahti teha, vaid käskis ja kamandas nagu... nagu... Nagu väike diktaator! paiskas iseendale süüdistuse näkku ja hüppas toolilt. Konn mätta otsas, aga mitte diktaator — ah, kui raske on sellest neetud harjumusest vabaneda, ikka ja jälle lööb ta uuesti välja nagu halvastiravitud vähktõbi. Ise keetsin supi kokku, ise pean selle nüüd tulipalavalt ka ära sööma... Ja direktor käsutas autojuhi kohale ning telefonikõnet ootamata tuiskas Lillevverre. Siin rabas teda uudis liigveest ja ta kihutas Kalmusele. Küll hiljem on aega selgitada ja klaarida, mis Võstriku teel õieti toimub, praegu tuleb iga inimene ja iga masin siia koondada.

Kui saabusid esimesed kaadritöölised, pani direktor nad trummialust lahti rookima ja torusid välja kiskuma.

«Ühest truubist on nagunii vähe,» ütles Oskar.

«Kui tarvis, ehitame ka teise,» vastas direktor, haaras kangi otsast, millega Kase Sass üht tsementtoru püüdis lahti kangutada, ja hüüdis:

«Ahoi, vana, murrame nüüd korraga... ee-ee-hei!»

Lõuna eel hakkas Võstriku poolt lähenema inimesi, kellel labidas õlal, kellel kirves kaenlas. Kuhu küll Võstriku rahvas säärasel vihmasel päeval ruttab? imestati. Aga ei kaugemale kui Kalmusele. Jakob lonkas hommikul külasse ja teade üleujutusest levis nagu kulutuli majast majja. Jakob oli ka see, kes pani liikuma mõtte: meie elusoon on hädaohus, lööme tee-ehitajatega kampa! Mõni urises — metsamajandi tee, las rassivad. Teine kratsis kukalt — kes mulle selle eest maksab... säärikud ka ei pea vett. Kolmas kehitas õlgu — kes alustas, viigu lõpule, ja kutsunud pole meid keegi. Ent kõik need torisemised olid ainult moka otsast poetatud, ja kui ka Hilde lõi minejate kilda ning Jakob ütles, et koer, keda kutsutakse, õige mees läheb ise appi, oli vähe neid, kes maha

jäid. Põllutööd nagunii seisid, eks siis või aidata kah ... Suurt vaimustust selles tulemises justkui polnud, laulud ei kõlanud, pillid ei üüranud, kuid memmepojana ei taht-nud end ka keegi näidata, ja kui nahk soojaks saadi, kis-kus töö varsti kõiki endaga kaasa.

Metsamajandi direktor käis, metsaülem Kuslapuu tema kannul, Võstriku all, kus ekskavaator kõvas, paesegases maas hambaid murdis. Siin võib töö lõpetada ükskõik millal, arutas direktor ja andis juhile käsu: sõitku Kal-musele ning alustagu äravoolukraavi kaevamist. Kohma-kas masin pööras aeglaselt ringi ja oma laiade päkka-dega kolistades roomas Kalmuse poole.

Metsaülem Kuslapuule oli see ta elu raskemaid päevi. Direktoril polnud täna nagu kuhugi rutata, teda jätkus kõikjale: õpetas, käsutas, andis nõu ja aeg-ajalt viibutas ise raske nuiaga, iga löögi juures kaasa ähkides. Märg oli ta, märg ja porine, ning Kuslapuulgi nõrises krae vahelt sissesadav vihm selga mööda alla, lirtsuvaid saa-paid oli raske järele vedada ja mantlihõlmadest tilkuv vesi leotas püksipõlved läbi. Kuslapuud solvas, et direk-tor ei pöördunud tema poole, küll aga arutas ja kalku-leeris Oskariga, kes oli ju ainult lihtne autojuht. Rein Tootsen hoidus aga ise kõrvale, justkui polekski tema tõeline ja seaduslik brigadiir.

Metsaülem varitses silmapilgu, millal kuulajaid lähe-dal polnud, et oma imestust väljendada:

«Te justkui olete öö jooksul unustanud, milline käsk-kiri eile õhtul alla kirjutati.»

Rein puhastas teeäärset kraavi, loopides kallastest allavarisenud muda teele. See oli vastik ja silmapaist-matu töö, kuid siin sai olla üksinda, meestesummast veidi eraldi, mis oli kergenduseks Reinule, kes nägi täna igas pilgus muiet ja kuulis igas sõnas pilget. Ta sikutas labidatäie sinkjat savi veest välja ja seda eemale heites vastas:

«Hoidke kaugemale, määrite veel püksid ära ...»

«Ole aga jah lammas, küll siis tunned varsti hunti oma turjal,» sisistas Kuslapuu. «Argpüks ... jooksik ...»

Rein paiskas uue labidatäie nii suure hooga teele, et pritsmed tõepoolest metsaülema pükstele ning vihma-kuue hõlmadele lendasid ja ta ärritatult prille kergitades

eemale ruttas. Oleks pidanud kogu labidatäie kõrti talle krae vahele kallama, mõtles Rein, tema mu sellesse võrku mässis. Kõige targem on teeselda, nagu ei mäletaks tõepoolest eilset õhtut. Ka direktor on nähtavasti kõik unustanud, justkui ei tunnegi mind enam . . .

Rein Tootseni tuju oli süngem kui raskete, hallide pilvedega taevas, mis oli laskunud madalale, nii et kõrgete kuuskede ladvad temas ähmaselt laiali valgusid. Ta hoidus kõrvale ka Hildest, kes talle tervituseks labidat viibutas. Ah, kuidas praegu kogu see hakiparvena käratsev rahvasumm vastik oli. Kõige parema meelega viskaks labida üle kraavi metsa ja kaoks . . .

Oskar hüüdis Reinu — tema kord oli Pähklimäele kruusa järele sõita. Hüva, kõrvad puhkavad tund aega, mõtles Rein ja ronis rooli taha . . .

Vellu loobus oma sõidukorrast ja temaga koos ka Kollist. Käib nagu amm lapsevankri kannul, tusatses Vellu. Ta tundis küll, et keha palavikust hõõgus ja jõud järjest kahanes, kuid surus hambad kokku, tagus vaiu maasse, kandis notte teele ja veeretas kive lohkudesse. Kellelgi ei ole õigust öelda, et Vellust polnud meest, et ta kõige raskemal päeval reast välja langes ja koikus päkad lae poole sirutas. Ei, Vellu on mees meeste hulgas — mitte kunagi oma elus pole ta nahka hoidnud, kui kollektiiv oli hädas, ei lastekodu poiste keskel, ei nüüd teekolonni meeste hulgas . . .

Vellu kangutas sarvilist kändu, mis takistas teekalda kindlustamist. Känd oli mõnd juurikat pidi maa sees kinni, kord justkui nihkus ülespoole, kuid klammerdus siis seda kangekaelsemalt mudasse. Kollist ruttas Vellule appi, kuid samas libisesid nooruki jalad ja ta sulpsatas sogase veega täidetud kraavi. Jõud kadus Vellust nüüd hoopis ja ainult nõrgalt protesteerides laskis ta end Oskaril ja Kollistil autosse viia ning Küüraugule sõidutada. Kollist aitas talle kuivad riided selga, andis aspiriini ja, olles Vellu mitme teki alla matnud, jättis ta ingerlasest naise põetada ning kihutas Kalmusele tagasi.

Kui õhtu lähenes, tuletas metsaülem direktorile vaikselt meelde, et pärast töö lõppu peab mehed nõupidamiseks ja uute korralduste tegemiseks kokku kutsuma — hommikune vemp ju veel klaarimata . . .

«Täna? Õigel ajal me meestega nõu pidada ei osanud, praegu on aga kõik puhkuse mitmekordselt ära teeninud — homme ei ole kergem päev. Meie kahekesi istume ja vaatame Võstriku tee majapidamise läbi. Brigadiir Oskar tuleb ka.»

«Brigadiir?»

«Jah. Mu eilne käskkiri on tühistatud. Ah Kuslapuu, Kuslapuu, kui palju me vigu teeme . . .»

Töötati hilisõhtuni. Kõige ohtlikumad läbimurdekohad likvideeriti, kõige tümamad teeveered kindlustati palkide, vaiade, kivide ja mätastega. Lahtikaevatud trummi all solises vesi, sest ligi poolesaja meetri pikkune kraav suurendas juba äravoolu.

«Homme hakkavad pooled autod kruusa vedama,» otsustas Oskar. «Ülehomme on kõik jälle korras.»

«Ah mihuke häda, et kaevule ikka alles siis hakatakse kaant peale ehitama, kui laps on uppunud,» vangutas Jakob pead. «Ei ta nõnda kergesti alla vannu, see soo ikka. On enda vett täis kaaninud nagu käsn, aina vulksub ja koriseb . . . Kui vähemalt taevas oma luugid kinni paneks . . .»

Kui kolhoosnikud oma tööriistu kokku kogusid, vaatas Hilde otsivalt ringi, ent Rein oli märkamatult lahkunud. Päeva jooksul leidsid nad mahti ainult üksikute lausete vahetamiseks ja Hildel polnud võimalust küsida, miks Rein nõnda morn ning murelik on. Teekolonni meeste suust pudenes nöökavaid märkusi hanepesast leitud varesemunast ja sellest, kuidas kirikutorni kullatud kuplit silmas pidades võib hõlpsasti varba vastu kivi veriseks lüüa . . . Brigaadis oli midagi juhtunud, miks Rein muidu oma kaaslastest kõrvale hoidus. See oli imelik, viimasel pühapäeval oli ta väga ülemeelik ja heas tujus . . .

Võstriku tüdrukud taipasid, keda Hilde otsib, ja narritasid teda:

«Sa loe tüdrukud ka üle, siis näed, kellega su Rein jalga lasi.»

Polnud ju kellelegi saladuseks, et Rein ei käi Võstrikus vana tuulikut imetlemas. Ainult tulevikuennustused ei langenud kokku. Oli neid, kes ei pidanud Reinu püsivaks ning tõsiseks peigmeheks — niikaua käib, kui saab, mida

tahab, ja siis ei nähta teda enam. Teised olid kindlad Hildele, et tema endaga mängida ei lase, küllap paneb päitsed pähe Reinulegi.

Metsamajandi direktor raputas kaua Hilde kätt, nii et tüdrukul oli valus:

«Palju tänu teile! Õelge kõigile oma inimestele metsameeste suur-suur aitäh. Teie metsakülas elavad tublid inimesed. No ehitame teile ka niisuguse tee, et pulmapeole võib sõita igasuguse limusiiniga ja motorolleriga!»

Pikkamisi vaikisid hääled. Ainult ekskavaator jauras äravoolukanalil, sest tema jäi ööseks tööle. Iga kord, kui ta kopa tühjendamiseks end pööras, joonistas prožektor metsa kohale laia ja kaugele kumava valgusekaare.

Jakobil oli õigus: hommikuks polnud veepind sentimeetritki alanenud. Kuid ta polnud ka tõusnud, nii et lohke ja uurdeid, mis ta öö jooksul oli teekaldasse purenud, ei olnud raske parandada. Päikese tõusuks saabus metsamajandist öö läbi kraavil müdistanud kopajuhile direktori «Willisel» vahetusemees, kuna kaadritöölised asusid teise trummi ehitamisele. Kruusa kallutati peaaegu koorem koormale, ja metsaülem ning tehnik mõõtsid ja sirgeldasid, koostades lisaeelarve projekti. Ilmataatki nagu jättis jonni — sadu lakkas, tuul kihutas enda ees halle pilvesäbrikuid, kuni lõi särama päikese lai heasüdamlik nägu.

Õhtu eel jättis metsamajandi direktor meestega jumalaga. Lubas tulla tee valmimise lõpupeole, milleks Võstrikus olid juba linnased veskile viidud ja kesik aedikusse nuumale pandud. Ärasõidu eel jäi ta mõtlikult metsaülemale otsa vaatama.

«Jah, Kuslapuu, oleme juba vanad mehed, kuid peame veel palju õppima, nii sina kui mina ... Mis oleks, kui tuleksid Lilleverest ära metsamajandisse? Aitab sulle metsadest, vihmast ja porist, mina aga saan raamatupidamise ja aruandluse eest ministeeriumist alatasa pähe. Sa mõtle järele, ma saadan Lilleverre mõne noorema mehe. Las rassib ja möllab ... Aga rassimist ja möllamist on siin mitme mehe eest.»

Vaatas nii heasüdamlikult Kuslapuule silma, et metsaülem ei saanud aru, kas rääkis tõsiselt või pilkas ka

pisut. Ükskõik, metsamajandi keskus pole Lillevere urgas, see oleks nagu vahejaam tagasi pealinna, ministeeriumi rahuliku lauakese taha ...

34

Kui päeva paar hiljem Rein ühel õhtul hakkas oma kohvrit pakkima, vaibus suures palvesaalis pikkamisi tavaliste askelduste kära. Mehed vahetasid murelikke pilke, sest nad tundsid end süüdlastena: nemad ju kukutasid Reinu brigadiirijärjelt, ei lasknud tal õieti sinna istudagi. Öeldakse, et kala otsib, kus sügavam, inimene, kus parem... ja Rein on koolitatud mees, iseloomult edasipüüdlik, ega ta kurja kavatsenud, kui end brigadiiriks laskis määrata. Sai veidi õpetust, nüüd võiks kogu loole sambla kasvatada. Aga Rein ei näi unustavat, on sellest ajast peale sõnakehvem ja seltsimatum kui varem, öösiti aina kägistab koikut ja paaril korral tegi unes nii võigast häält, et ärganud naaber teda rusikaga vastu külge müksas.

Vellu oli esimest päeva jalul. Velsker Rimpeli hoole all möödus külmetus ilma komplikatsioonideta ja ta kippus autosse — tema närvid ei pidavat Küüraugu päevasele hauavaikusele vastu. Õhtuti ründas ta autojuhte küsimusterahega tee-ehituse uudiste kohta ja külvas igaühe üle uute mõistatustega, nii et mehed soovitasid Rimpelil Vellu haiglasse saata. Nüüd tiirles Vellu Reinu voodi lähedal, jäi lõpuks jalutsisse seisma ja küsis:

«Rein, kas sa tead, mis see on: kui võtad, läheb suuremaks, kui paned, jääb vähemaks? Kas oled kuulnud?»

«Ah, jäta mind rahule...»

Vellu nihkus lähemale.

«Sa lähed ära?»

Rein toppis raamatuid rikkis lukkudega, kulunud portfelli.

«Nagu näed.»

«Ära ole rumal. Veel mõni nädal, ja viskame viimase koorma.»

«On see nii tähtis?»

«Kindlasti on. Nii kaua ehitasime ja rabelesime!...

Sa unusta ära, mis siin vahepeal juhtus... Me kõik oleme Oskariga harjunud, mõistad ju... Rein, ole mees, tee lõpuni kaasa.»

Et Vellu brigadiirijanti meelde tuletas, torkas Reinu hella kohta ja ta muigas üleolevalt:

«Aga kust sa võtad, et kavatsen jalga lasta?»

Vellu jäi arusaamatuses pärani silmil vahtima. Tema selja taga seisnud Evald Sakkeus imestas:

«Ise ju pakid sumadane. Ja ennist ütlesid, et lähed...»

«Lähen. Sain Viinamäele toa, kolin sinna. Vabastan teid ebameeldivast kaasüürilisest. Ja liiati on siin alati säärane laat, et mul läks eksameiks valmistumine vett vedama.»

«Ah soo...» venitas Vellu.

«Aristokraat!» piiksus keegi ruumi kaugemas nurgas.

Nõnda lahkus Rein ühiskorterist, kohver ühe ja nööriga kokkutõmmatud portfell teise käe otsas. Tõstis pakid isekallutajasse ja jäi rooli taha liikumatult istuma. Käitusin jälle nagu tõrges eesel, Vellu heasüdamlikule käesirutusele klähvasin vastu hullemini kui õel peni. Kui läheksin praegu tagasi ja pakiksin kohvri lahti, keegi ei heidaks mulle kahjurõõmsat pilku ega sõna...

Rein keeras süüte sisse. Ütleksid või ei, seljataga kindlasti itsitavad: läbikukkunud brigadiir! Rein sõitis hoovist välja. Teda solvas kõige rohkem viis, kuidas ta brigadiiri kohalt maha võeti. Mida nad endast ei kujutle, kõik need mudajaama mehed! Nad ei suuda taluda, kui mõni nende hallist massist eredama laiguna, omaette isiksusena välja paistab, ja püüavad kõiki ühiskatlas endataolisteks tuimadeks töörügajateks keeta. Kui kusagil oleks mõni rahulikum ja soliidsem töökoht silmapiiril, koliks hommepäev Lilleverest ära, aga küllap tuleb igal pool reamehest alustada. Kuid Võstriku teebrigaadi meeste endaga rahulolevaid, rumalalt rõõmsaid nägusid ei tahtnud ta päevad ja ööd näha ning sellepärast üüris endale Viinamäe talus väikese tagakambri. Küüraugu kisas-käras ei saa ju ilukirjanduslikku teostki korralikult nautida...

Minna pärast ta enam unetult voodis ei vähernud. Kui tüdruk nii kaua suu on pidanud, vaevalt hakkab siis veel lobisema. Pikkamisi vaikis ka Reinu südametunnis-

tus, mis teda algul visalt jälitas ja vaevas, pastlaks ning allakäinud tüübiks ristis. See ei olnud teesklus, vaid tõsine pahameel enda üle. Kuid mis pidi ta ette võtma? Pole ju mõeldav, et ta Kase Minnale, tollele vaiksele tobukesele, kosja läheks. Andeks paluda? Kui ta katset tegi, jooksis Minna hoopis metsa. Jäi üle ainult vaikida ja loota, et tüdruk kiiresti kõik unustab ning toibub.

Jah, Rein Tootsen ei põgene; mattis pool aastat oma noorest elust mingile metsateele ja nüüd jääb lõpuni, et siis sõita ühe hingetõmbega Lilleverest Võstrikku ja juua seal paar kannu tõmmut koduõlut ning keerutada mõni tantsutuur. Kuidas ta ka pingutas, et meenutada teisi Võstriku tüdrukuid, ometi nägi ta end alati brigadiir Hilde Orroga. Et Hilde oli peamisi ankruid, mis teda Lillevere külge aheldab, salgas Rein kaua maha. Ta kuulus nende noormeeste hulka, kes naistele veidi üleõla vaatavad ja nõnda arutavad: on küll kenad ning vajalikud olevused, ilma nendeta oleks elu maailmas palju igavam ja kesisem, kuid ikkagi ainult... eided. Mehe töid-toimetusi, mehe tulemisi-minemisi, mehe mõtteid-tahet naine mõjutada ja segada ei tohi. Kuid Hilde segas end igale poole; mida kauem teda näha polnud, seda rohkem segas. Mis see siis on, kas armastus? Ja kui armastus, kas siis selle haiguse vastu rohtu polegi?

Rein uskus, et rohi on olemas, kuid teadis ka, et seekord on too kättesaamatu. Ta polnud unustanud pühapäeva, kui ta Võstrikult Jäneseväljale põgenes. Hilde oli küll jälle sõbralik, kui nägi Reinu mööda põlluvaheteed üles tuuleveski poole sammuvat, kuid Rein julges tal ainult käe alt kinni võtta. Justkui arglik koolipoiss, naeris Rein iseennast.

Ta mõistis, et uus tunne teda nagu kammitsatega kätest ja jalgadest seob, ning polnud raske kujutleda, millega see kõik lõpeb. Avaldatakse armastust, abiellutakse ja elatakse üheskoos rahulikult ning rõõmsalt või kärarikkalt ja kiusakalt, nagu kellelegi antud. Kui ta end kujutles perekonnapeana ja Võstriku metsaküla kolhoosnikuna, ei suutnud ta naeru tagasi hoida. Võimatu, absoluutselt ja tingimusteta võimatu! Iseasi, kui Hilde temale järgneb. Võib-olla mitte kohe, vaid aasta-paari pärast, kui Rein on end tulusa ametikohaga kindlusta-

nud. Seni võiksid jääda Koiduks ja Hämarikuks: üks elaks Võstrikus, teine laias maailmas ja nad külastaksid aeg-ajalt teineteist nagu pruuti-peigmeest...

Rein kõhkles, vaevles ja vaikis. Otto piinles ja — märatses. Jõi end paaril korral nii täis, et mehed ta koju sõidutasid. Alkohol äratas vaikses mehes nagu seitse paharetti: purjus päi noris riidu, lärmas ja tegi hulle tempe. Oli see siis mehe tegu, kui ta ühel varahommikul Küüraugule tulles kiskus tee äärest juurtega üles mõlemad kased, mis ise kevadel istutas? Teinekord nähti teda pikka pussi ihuvat ja mehed muutusid valvsaks. Otto läks lauta, kummardus üle aediku, hoidis üht kätt noaga selja taga, teisega kõõbitses kärssnina kõrva tagant ja häälitses:

«Kõõtsu-kõõtsu-kõõtsu, kõõtsu-kõõtsu-kõõtsu...»

Nuga nihkus selja tagant välja, tõusis hoogu võttes, aga kukkus siis peost ja Otto viskus kummuli põhuhunnikule.

Otto ei varjanud, mis teda kurvastab ja miks ta pudelist unustust otsib, vaid rääkis igaühele, et käis Kase Minnal kosjas.

«Ma võtaksin ta nüüdki, uskuge mind, võtaksin,» kordas. «Aga ta ju kardab mind... Pauka on minuga harjunud, haugatab ainult paar korda tervituseks ja kombe täitmiseks, aga Minna poeb peitu...»

Jõi pea täis, magas end selgeks ja vantsis jälle Sälliksaarde. Otto ei kaota lootust, vangutati Küüraugul pead. Kahju, et teda aidata ei saa...

35

Rajooniajalehes ilmus mitmeveeruline piltidega kirjutus Lillevere—Võstriku tee-ehitajatest. Reporter oli väleda fantaasiaga, Võstriku teejupp muutus tema osava sule all tohutu tähtsusega kommunismiehituseks, kus autokolonni liikmed sooritavad määratuid raskusi ületades päevast päeva kangelaslikkuse imesid. Hilde tõi lehe Sälliksaarde ning luges Sassile ja Minnale ette. Minna tervis oli viimasel ajal nagu halvenenud, ta kurtis kõrvetisi ning südame läikimist, kuid nüüd istus hiirvaik-

selt pliidi ees taburetil ja oma suuri silmi Hildelt pööramata neelas hingamist tagasi hoides iga sõna.

Hilde jõudis kohani, kus väga värvikalt kirjeldati, kuidas murti looduse stiihia metsik pealetung Kalmuse teelõigule, kui Pauka algul kurjalt, siis aga sõbralikult haukudes värava poole jooksis ja majale lähenesid rasked sammud.

«See on Otto,» rahustas Sass. «Oma inimene . . .»

Minna tõusis. Hirm inimeste ees tõukas teda põgenema, kuid kirjutus, milles iga nimi ja iga masin oli tuttav ning lähedane, ahvatles jääma. Sass nägi tütre kõhklust ja viipas tuppa astunud Ottole:

«Eks sa istu . . . Lase aga edasi, Hilde, on see vast ladusasti paberile pandud . . .»

Hilde ajas kiiruga järje segi, algas tükike eestpoolt, mis oli juba kuuldud, aga kambri uksele lähenenud ja käe ukselingile tõstnud Minna jäi paigale. Ja seistes, käsi lingil, kuulas loo lõpuni. See võttis tükike aega, sest Hilde luges pikkamisi ja kordas mõningaid kärpeid, nagu püüdes neid mällu muljuda. Kui selgesti ja rõhutades ta ka luges, mõistis ainult Minna iga sõna, sest teised jälgisid ärevil südamega Minnat, justkui oleks tüdruku jäämine või lahkumine tähtsam sellest, kas teekolonni mehed lõid liigvee pealetungi tagasi või mitte.

Kuidas Hilde venitas ja kordas, jõudis ta ometi lõpuni ja kohe lipsas Minna tuppa. Aga tuli veel kord, kui Hilde kutsus teda fotosid vaatama. Kui naljakalt-tähtsalt seisis Vellu oma isekallutaja kõrval, käsi puusas ja jalg astmelaual. Lontnokk oli selgesti näha, kuna kaks väikest tumedat kogu tema taga pidid allkirja järgi olema Oskar ja Otto. Minna isegi naeratas, kui Otto surus laia küünega sõrme mustale laigule fotol ja ütles uhkelt:

«Ja see siin on meie «Põrgupõhja Kohvik».»

Minna võttis lehe endaga kaasa.

Sel õhtul Otto Minnat rohkem ei näinud. Hilde käis toas, tüdrukud sosistasid seal kahekesi ja enne äraminekut paotas Otto kambri ukse ning hüüdis nii rõõmsal ja muretul häälel kui iganes suutis:

«Head õhtut, Minna! Ma tulen homme jälle.»

Sellest päevast alates oli Otto Sälliksaares igaõhtuseks külaliseks. Minna ei põgenenud enam köögist, kui

kuulis Ottot tulevat, vaid lõpetas oma talitused, kuigi kogu aeg liikus vaikides nagu vaim. Kuid sellestki oli Ottole küllalt ja kioskitagune roheline restoran kaotas ühe oma vastsetest kundedest.

Ka Sass ajas end jälle pisut rohkem sirgu ja ta samm muutus kindlamaks ning kiiremaks. Üksnes Hilde südamesse puges uus mure ja ta jooksis velsker Rimpeli juurde kurtma, et tema arvates on Minna haigus laienenud. Ta jutustas sümptoomidest, mis teda rahutuks tegid. Velsker kuulas vaikides ja libistas oma halli habet läbi peopesa.

«Tjaa . . .» venitas ta, kui Hilde oli lõpetanud. «Kas ka teie ei saa Minnat linna arsti juurde meelitada?»

«Ei. Proovisin sellest rääkida, aga Minna ärkas justkui unest ja hakkas lõdisema, nagu oleks tal väga külm. Väevõimuga viimine tooks minu arvates kasu asemel kahju.»

«See on tõsi . . . see on tõsi . . .» Velsker käis kiirete sammudega nurgast nurka. «Kuid meie väikest neiut peab aitama, muidu ta hukkub. Ka teile ei kõnele ta, mis teda tasakaalust välja paiskas? Paha, väga paha — ikka pole meil pidepunkti, pole vajalikku niidiotsa . . . Teid kuulates . . . kõik märgid . . .» Velsker jäi äkki seisma, vaatas tõsiselt ning uurivalt otse Hilde silmadesse ja küsis järsult: «Seltsimees Orro, kas Minna pole rase?»

Hilde sulges silmad ja langetas pea.

«Ma ei tea . . . kuid mul tuli endal sama mõte . . . See oleks kohutav! Ma ei suuda uskuda, et leidus lurjus, kes kasutas Minna heasüdamlikkust.»

«Inimesi on mitmesuguseid . . . oleme hullemaid näinud, hullemaid . . . Kui Minna tõesti rase on, teeb see olukorra palju komplitseeritumaks, kuid annab meile ka ühtlasi vajaliku niidiotsa kätte. Me ei tammu siis enam pimedas . . . Teid kohutab mõte, et leidus niisugune lurjus? Kuid minul valutab süda Minna pärast. Kui tema praegune vaimne seisukord püsima jääb, ei oleks mõistlik lubada tal sünnitada.»

«Oh issand!» surus Hilde näo kätesse.

Velsker mõõtis jälle oma kiirete, lühikeste sammudega vastuvõturuumi diagonaali, kusjuures igal pöördel valge kitli hõlmad kahele poole lehvisid.

«Noh, tüdruk, ei maksa enneaegu pead kaotada... Võib-olla on märgid petlikud... paljudel haigustel on sarnaseid sümptoome, eriti algstaadiumis. Tuleb kontrollida. Ainuke inimene, kes Minnale küllalt lähedale pääseb, olete teie. Teil pole vist sellistes haigustes...» velsker naeratas justkui häbelikult, «teil puuduvad kogemused? Seda ma arvasin, inimeste teadmised on ju nii ühekülgsed. Pole parata, peate oma põllumajanduslike tarkuste kõrval pisut arstiteadusesse süvenema. See pole nõnda raske... Kui selgub, et Minna on tõepoolest rase, seisame väga ja väga raske probleemi ees. Emb-kumb, kas äratame Minna praegusest letargiast, või ta tuleb haiglasse saata.»

36

Nädala lõpupäevil tungisid isekallutajad Võstriku põldude alla välja. Tee-ehitusel jätkus tööd veel järgmise laupäevani, kuid juba nüüd täideti sügavamad augud ja greider kraapis künkad ning lohud tasaseks, nii et kolhoosi veoauto julges mööda esialgset hädateed Võstrikku sõita. Tema järel taarus ettevaatlikult ka kombain, esimene kombain Võstriku põldude jaoks.

Head haljast, magusalt lõhnavat heina koguti sel aastal vähe ja kuhjameistreil oli alati soolakott kaasas. Võstriku rukkiväljal see-eest seisid hakkjalad nagu kohevil seelikutega eided nii tihedais ja sirgeis ridades, et Hilde ema käis mitmel korral vargsi vihke lugemas — küllap normipäevi tagaajavad naised panid neid igasse hakki vähem, kui oli kombeks üksiktalude ajal. Luges ja luges, vihke oli ikka rohkem, ja kuidas ka pead vangutas, pidi ometi Hildele tunnistama, et nii vägevat rukist pole Kuuse talu maad kunagi kasvatanud. Aga kui, lisas otsekohe juurde, kui aga uut teelahmakat poleks üle põldude aetud, oleks palju rohkem vilja salvedesse kogunenud. Ja ära sa seda imekometit, hoiatas ta, kumbaini ikka, vilja tallama lase — sasi saad siis, aga mitte ivasid. Niikaua kui Orrod on Kuuse talu pidanud — aga nemad põletasid Võstrikus esimestena alet —, on ikka...

Hilde pöördus kõrvale — Orrode sugupuud tundis ta peast. Tänavu näivad viljad küpsevat peaaegu korraga,

vikati ja lõikusmasinaga jääksime lumele jalgu. Kaer oli juba nagu vahaga üle kallatud, veel mõni päev ja kombain võib ajada viljavälja esimese vao. Piki metsaveert laius Võstriku uustulnukas — päevalill, palistades teed läbitungimatu müürina, mille kohal keerdusid lahti esimesed helekollased õierattad, mis valguse- ja soojusejanuselt jälgisid päikese liikumist helesinisel ning põhjatul taeval. Seda helesinist lõpmatust püüdsid katta sügiseselt jahedad pilved, sünged näod nagu vanatüdrukuil valgete tanukroogetega palistatud. Tujukad ja ebaustavad olid nad, kõige ootamatumalt puistasid maa üle sagara jahedate pisaratega, mis mõnikord jäätanud raheteradena lõbusalt katuseil karglesid ja räästa all kiiresti sulavaisse kuhilaisse kogunesid.

Pühapäeva hommikul saabus Võstrikust autotäis naisi «Tuleviku» kolhoosi karjatallide juurde.

«Hilde tuli kaasavarale järele!» naersid Lillevere karjatalitajad mitte ilma kibeduseta hääles. «Tuleviku» kolhoosi lehmakarjast eraldati kolmandik ja varsti venis põldudevahelisel teel metsa poole punast-valget kirja loomade pikk rodu. Lehmadel olid õisest laudas seismisest kõhud tühjad, nad püüdsid lõhnavast ristikuädalast suutäisi nälpsata, kuid inimeste hõiked ja paari karvasesabalise õuemuri vali klähvimine hirmutasid neid edasi.

Võstriku rahvas oli küll varane, et tee-ehitajaile, kes viimase pühapäeva endale abiks võtsid, loomadega mitte jalgu jääda. Kuid nad ei jõudnud veel Kalmuse truubini, kui esimene kruusakoormaga auto neile tuututades järele kihutas. Tüdrukud jäid ahelikus seisma ja sulgesid Oskaril läbipääsu.

«Ära hirmuta loomi sohu,» palusid karjaajajad. «Siin on tümad kraavid.»

«Ah teid küll, unimütse! Õiged perenaised tõusevad kolm koitu enne vareseid,» pahandas Oskar, kuid tüdrukud mõistsid ta häälest, et see oli ainult moka otsast öeldud, ja brigadiiri käevangu võttes tõmbasid ta endaga kaasa. Nii ei pääsenud ka teised autod edasi ja nendegi juhtidest said karjused. Päikesetõusu ajal piimja, läbipaistmatu sombuna Kalmuse jätupealse matnud udu tõusis kõrgemale, ta nagu lõikas suured kuused pooleks, nii et paistsid vaid kuivanud oksapiidest ham-

bulised tüved. Kuid ka latvu mattev tohu hõrenes, lõi valgusest kumama ja siis murdsid päikesekiired siinseal temast läbi ning langesid laiade kuldsete joomedena alla, elustades silmapilkselt maapinna: pildusid kiiri kastetilgad, sätendasid ämblikuvõrkude antennirägastikud ning kraavides peegeldus imeselgesti mets, justkui kasvaks ta latvadega allapoole ja nagu oleksid loigukesed nii sügavad, et ligi saja-aastased puud neisse mahuvad. Kuid lehmad ei kartnud neid põhjatuina näivaid veesilmi, vaid sõrgadega pori üles solistades läksid neist otse läbi. Need olid eelmise päeva vihmahoogude lombikesed, põhi oli aga kõva, nii et autodel polnud enam sissejäämist karta. Meie tee! lükkas Oskar mütsi uhkelt kuklasse ja naeratas endamisi. Veel ei ilusta ta ühtki maakaarti, kuid juba käesoleval sügisel veerevad siin rasked palgivoorid, vaaruvad kolhoosi vilja- ja heinakoormad ning igal hommikul sõidab vilistades meierei poole Võstriku piimamees. Kogunesime igast ilmakaarest ja igast maanurgast, enamasti ei tundnud üksteist, igaüks tõi kaasa oma saatuse, oma harjumused, mis siin ristusid ja läbi põimusid, mõnikord kokkugi põrkasid, kuid ometi liitusid nad ühiseks jõuks, mis avab metsakurus uue, elustava tuiksoone. Me ei ehita peamagistraali, ei soorita kangelastegusid, ei avasta uusi looduseimesid. Kui mõni kirjanik Võstriku teebrigaadist jutustama hakkaks, tuleks sellest ainult üsna tavaline argipäeva-kroonika. Jah, ainult alguseta ja lõputa lõiguke rahva igapäevasest elust avaneks lugeja ees. Arvatavasti jätkame edasitungimist Rulli metsade poole, ühendades kaks suurt magistraali. Siis suunatakse meid mujale, osa meestest jääb ehk Lilleverre, osa lendab laiali uutele töökohtadele ja keegi ei tea, mis teda ees ootab. Ükski meist aga ei unusta Võstrikku ega siin oldud häid ja halbu aegu. Iga päev, iga kohtumine, iga töö mõjutab ja jätab jälje inimesesse, kujundab ning vormib teda. Üsna varsti ei mäleta Lilleveres võib-olla enam keegi Oskarit, Reinu, Ottot ega teisi mudajaama mehi, kuid maantee, mille ehitame, jääb. Iga tee viib aga edasi . . .

Kalmuse kõdunev mets polnud kogu oma eluajal kuulnud nii palju noorte hüüdeid, kilkeid ja naerulaginat kui

nüüd ühekorraga, kuna lehmade erutatud ammumine oli siin hoopis uudseks muusikaks.

Rein leidis juba kaugelt Hilde punasekirju pearäti ja mütsi vasakule kõrvale lükates tõttas talle appi, et rahutut ning seiklushimulist noort õhvakest teele tagasi ajada.

«Sa otse särad näost,» imestas Rein ja Hildet jälgides kaldus niivõrd kõrvale, et sulpsas sügavasse lompi.

«Mis sa siis mõtled!» naeris Hilde vastu ja seadis valkjaid tukki tagasi rätiku alla. Ta oli justkui kõhnemaks jäänud ja nii tõmmuks kõrbenud, et silmavalged ja hambad välkusid nagu mõnel neegritüdrukul. «Milline päev! Katsugu nüüd veel keegi meid mullikate brigaadiks pilgata. Homme hommikul saadame esimese piima meiereisse! Neist piimakannudest, mis kaasavaraks anti, on varsti vähe. Ja kus on kari, seal annab ka põld head saaki... Hei, Kirjak, teele!»

«Sa oled nendega päris nimetuttav.»

«Hüüdsin huupi, värvi järgi. Kuid küll ma varsti kõiki tundma õpin. Iga lehm vajab ju isemoodi hoolitsemist ja talitamist.»

«See kõlab nõnda, nagu oleks igal lehmal oma iseloomgi.»

«Muidugi on!» vibutas Hilde peenikest kasevitsa. «Kas sa pole seda märganud? Tead sa ka, et loom kasvab oma perenaise nägu? Tõejutt, kui ma karjas käisin, teadsin juba välimuse järgi, missugusest perest üks või teine lehm pärit on.»

Rein muigas uskmatult ühe suunurgaga ja Hilde mossitas, et tema sõnu naljana võeti. Kari jõudis teisest trummist üle ja Oskar hüüdis autojuhid tagasi.

«Hilde...» peatas Rein tüdruku. «Meil on täna lühike tööpäev, kella kahe-kolme paiku lõpetame. Tahaksin sinuga kõnelda...»

«On midagi tähtsat?»

«On.»

«Oo, kui salapärasel ilmel sa seda ütled... Ma lähen täna Sälliksaarde, Minna on justkui haigemaks jäänud. Kas sa ei tahaks kaasa tulla? Tõepoolest, tule! Te töötasite koos ja saite hästi läbi. Jah, mäletan, Minna rääkis mitmel korral sinust. Ma veel nokkisin teda, et oled

vist tollest autojuhist sisse võetud. Võib-olla ei jookse ta sinu eest tuppa peitu. Kas tuled?»

«Ee ... ei ... Ma ei oska ... mul on haigete inimeste juures alati raske, justkui piinlik olla. Kuidagi ei leia lohutussõnu.»

«Kui sa ei tule, siis me täna vist enam ei kohtu. Või kui just õhtul Võstriku teel ... Kuid siis pead ootama.»

«Kauaks sa Sälliksaarde jääd?»

«Raske öelda ... Aga ma püüan nõnda seada, et kella neljaks olen Sälliksaare teeotsal. Hüvasti!»

Hilde ruttas karjale järele. Inimelamuid nähes astusid loomad kiiremini, aeg-ajalt üks ning teine peatus ja nina ette sirutades ammus pikalt mitu korda järjest. Nagu oma uut kodu tervitades.

37

Esmaspäeva hommikul seisid metskonna kantselei ees kaks uhiuut isekallutajat, mõlemad nii puhtad, värv kriimustamata ja kulumata, ei kusagil ainust mõlki, nii et lausa piinlik oli oma ärasõidetud kärusid nende lähedale jätta.

See oli värske täiendus Võstriku teekolonnile.

Kuslapuu keerles autode ümber, vedas sõrmeotsaga üle roheka kapoti ja oma heledaid kulme kergitades naeratas uhkelt:

«Näete nüüd, millise võimsa tehnika teile pärandan. Ja-jaa, jätan teid varsti orbudeks. Paari päeva pärast jõuab minu järglane kohale, instrueerin teda, pühendan töö keerukatesse saladustesse ja sõidan metsamajandisse. Uus koht, uued kohustused, uus vastutus. Nõnda see tööinimese elu on — kus teda kõige rohkem vajatakse, seal peab ta oma koormat vedama.»

Mehed muigasid: lenda aga, sinu pärast me leinalippusid välja ei riputa, ning hakkasid laiali valguma. Kolhoosi kontorist väljus Hilde. Rein ruttas talle järele ja hüüdis juba eemalt:

«Hilde!»

Hilde nagu kõhkles, jäi aga siis Reinu ootama.

«Kuhu sa nii tõttad?» küsis Rein. «Mul on sinuga kana

kitkuda. Ootasin sind eile Jänesevälja teeotsal terve tunni. Kuhu sa jäid?»

«Oli... tegemist...» Hilde silmad näisid peaaegu terashallidena ja neist hõõgus nii selgesti mõistetavat põlgust, et Rein jahmatas ja ta väljasirutatud käsi jõuetult alla langes.

«Mis sul on...?» kogeles noormees ja tundis, kuidas midagi külma ning lämmatavat kurku tõusis. Kas Minna nüüd veel lobises? vilksas mõte ja ta püüdis naeratada, kuid näole tõmbus vaid abitu grimass.

«Minuga on kõik korras... Aga Minna on... Noh, seda peaksid sina ise paremini teadma.»

«Mina...? Ma ei mõista. Millest küll...»

«Ära keeruta ega valeta. Mis mees sa oled, kui oma tegude eest vastutada ei julge! Minna on rase.»

Rein võpatas ja pööras pilgu kõrvale. Rase? Milline kohutav ja vastik sõna.

«Võib-olla on see sulle uudiseks. Kuid miks Minna järsku tasakaalu kaotas ja inimesi pelgama hakkas, teadsid kogu aeg...» Hilde huuled tõmblesid, nagu kipuks talle nutt peale. «Milline lurjus... oi milline lurjus sa oled...»

Rein neelatas; mõtted keerlesid ringiratast ja isegi teadmata, mida ütleb, kogeles ta:

«Kas... kas kõik teavad...?»

«Ah nüüd on hirm naha vahel? Otto oli eile õhtul Sälliksaares, tema teab. Võib-olla rääkis ka teistele, kuigi ma ei usu.»

Vellu sõitis mööda ja tõstis tervituseks sõrme nokatsi juurde, mille alt nagu alati juuksetukk välja piilus. Ei, temal pole veel millestki aimu, muidu ei naerataks ta nii sõbralikult. Kuid varsti kuulevad kõik, kõik... Et ma ka, lollpea, nii kauaks Lilleverre konutama jäin...!

Üks isekallutaja tuiskas käänaku tagant välja. Pidurid krigisesid, kabiiniuks lükati järsult lahti ja Otto hüppas teele. Mootorit pobisema jättes jooksis ta lähemale ja sõnagi lausumata haaras Reinul kahe käega kõrist kinni. Rein tundis, kuidas tugevad, krobelised sõrmed kaela ümber kokku tõmbusid, tundis näol hingeldava mehe kuuma, viinast kibedat hingeõhku ja nägi pärani silmi, mille valged olid paisunud juusveresoontest puna-

sed. Ta tapab mu, ahmis Rein õhku, need liikumatud punased silmad kuulutavad surma... Ta püüdis Otto käsi lahti kangutada, müts kukkus rabelemisel peast, aga klamber muutus järjest pitsitavamaks. Siis tõstis Rein põlve ja lõi Ottot alt kõhtu. Otto karjatas, vajus looka ja ta käed langesid jõuetult rippu.

«Metsaline...» kähistas Rein.

Otto vaarus löögist autoni, haaras kaitseraua tagant käivitusvända ja endiselt vimmas hakkas aeglasel sammul uuesti lähenema. Ta lööb mu pea lõhki, vilksatas Reinus mõte.

Kui Otto oli paari sammu kaugusel Reinust, ärkas Hilde nagu tardumusest ja jooksis meeste vahele. Käsi Otto poole hoides hüüdis ta:

«Otto, jäta! Ära ole hull... tahad sa mõrtsukaks saada?»

«Ma löön ta kolu pooleks... Eest ära!»

Otto võttis Hildel käerandmest, et teda kõrvale paisata, kuid häälte peale olid mõned autojuhid lähemale rutanud ja kuidas ka Otto rabeles, võeti tal vänt käest.

«Mine, maga end selgeks,» lükkasid mehed ta autosse.

«Mis teda küll nii valusasti torkas?»

Rein tundis, kuidas jalad võbisesid. Kogu jõudu kokku võttes pöördus ta ja läks sõnagi lausumata oma auto juurde. Mehed olid troppis ümber Hilde, küllap nüüd ajavad uudist kuuldes kõrvad kikki. Justkui nad ise igaühega abielluvad, kellega käivad? Oota ainult!

Rein istus kabiinis ja tundis sellist nõrkust, et ei jaksanud mootorit käivitada. Ah, tuhat põrgut, miks Hilde vahele jooksis, — üks löök ja lõpp, ei kõõrdivahtimisi, ei näpuga näitamisi, ei hukkamõistvaid pilke. Nüüd nad itsitavad — meie intelligendil ja aristokraadil on jänes püksis, enam ta brigaadis nägu ei näita. Usuvad, et häbenen ja kardan, kardan Ottot ja tema autovänta. Kuradile, midagi ega kedagi ma ei karda! Ja oma tegude eest vastutan, just nii, brigadiir Hilde Orro, Rein Tootsen vastutab oma tegude eest.

Kas lähed juba täna Minnale kosja? küsis mingi varjamatult irooniline hääl. Rein ajas end sirgu. Ja kui ka ei lähe, mis sellest? Pole see esimene vallaslaps maailmas ja ärgu nad muretsegu, mina oma last maha ei salga,

niipalju teenin alati, et teda üles kasvatada. Iga kuu saadan raha, täpselt ühel ja samal päeval.

Ja kõik on korras? Rein vajutas järsult starterile. Mis siis veel? Aga kui arvate, et pelgan, siis eksite. Rusikas on igaühel, mõistus ainult mõnel. Sõidan kruusaauku ja laadin koorma peale, olgu ekskavaatoril Otto või kes tahes. Just kiuste jään paigale, kuni tehakse Võstriku tee lõpparved . . .

Kui Rein kruusaaugu poole sõitis, vaatasid autojuhid talle pead vangutades järele:

«Julge sell. Ottot täna küll kopale ei või lasta, parem siis juba kohe puusärk ära tellida.»

Otto viidi Küüraugule, et ta rahuneks ja end välja magaks. Üks meestest, kes varem oli ekskavaatoril töötanud, asus Otto kohale ja koorem koorma järel veeres Võstriku poole, justkui poleks midagi juhtunud.

Hilde pidas möödasõitva veoauto kinni ja sõitis Rimpeli juurde. Vastuvõtt ei olnud veel alanud ja Hilde leidis velskri aiast ploomipuude alt.

«Ei, jääme parem siia,» tõrjus Hilde, kui velsker teda majja kutsus. «Raske on hingata. Eilne päev kustutas poole mu elurõõmust . . .»

«No-no-noo,» vangutas velsker pead. «Millisesse kuristikku siis teie, noor neiu, oskasite pilku heita?»

«See on tuhat korda hullem kui kuristik . . . Ma . . . Raske on uskuda, et see pole ainult unenägu . . .»

Sõnu otsides hakkas Hilde pikkamisi ja katkendlikult jutustama. Eile õhtupoolikul oli Minna veidi reipam, ta vastas Hilde küsimustele, ja nõnda polnudki raske välja uurida, et ta tõepoolest last kannab. Minna näis ise seda aimavat, kuid ta hõljus nagu maast kõrgemal ega tajunud oma olukorra keerukust. Kui Hilde püüdis ettevaatlikult pärida, kes Minna usaldust nõnda kurjasti kasutas, põrkas tüdruk tagasi ja vaikis jälle nagu kurttumm.

«Ma olin päris nõutu,» jätkas Hilde. «Kuidas Minnat lohutada ja julgustada? Ma ei oska seletada, mis mind iseendast kõnelema sundis. Võib-olla lootsin sel teel temas huvi ja usaldust äratada . . . aga võib-olla on ka inimese süda väga väike, sinna ei mahu kuigi palju õnne . . . tahad seda jagada. Minna oli esimene inimene, kellele pihtisin, et minagi . . . armastan, et armastus on

suur ja puhas tunne. Minna tõepoolest nagu elustus, ta kuulas tähelepanelikult ja naeratas mulle. «Kas varsti on pulmad?» küsis äkki. Nüüd oli minu kord piinlikkust tunda. Me pole endi tunnetest veel kõnelnudki, vastasin, kuid mina ja Rein... Niipea kui seda olin öelnud, Minna karjatas, surus mõlemad käed suule ja jooksis tuppa. Nagu välk läbistas mind, ma taipasin...»

Velsker täksis kingakontsaga tee kruusasse auku.

«Nii et... Rein Tootsen?»

«Tema!» Hilde hüppas pingilt. «Alles eile... ootas ta mind Jänesevälja teeotsal. Ah, kui vastik meenutada. Ent milleks räägime praegu minust — Minna, Minna on tarvis päästa. Siis öelge ometi, mida teha.»

Velsker tõusis ja käis liiva krigisedes mõned kiired sammud edasi-tagasi.

«Kui see oleks nõnda lihtne. Kui teaksite, kui sageli olen viimastel päevadel tolle metsapiiga pärast oma pead vaevanud! Tulin täna välja, et sügisese aia ilu nautida... vaadake ainult, kuidas astrid ja lõvilõuad õitsevad ja salveid hõõguvad nagu tulekeeled... Midagi ma ei näinud, Sälliksaare metsamaja varjas kõik enda taha. Inimene, inimene on hukkumas, ja mu jõuetus rõhub mind nagu kivi. Arstirohud on võimetud, aga võib-olla suudame üheskoos teda aidata, võib-olla... Peame proovima, meie kõik...»

Ta tõmbas Hilde uuesti pingile ja hakkas oma kavast rääkima. Väikesest, tavalisest ja küllap viimasest, mida võiks katsetada.

38

Nii kolhoosnikut kui tee-ehitajat rõõmustas soe, kuiv ja päikeserikas hilissuvi, mis nagu oleks tahtnud nurisevaid inimesi lepitada ja tusa nende nägudelt ära pühkida. Vihmase, tuulise ning jaheda pärissuve kõiki patte ta ometi siluda ei jõudnud: kurgid jäid väikeseks nagu tuimunad ja seenelised tulid metsast tühjade korvidega; õunapabulad paisusid väga visalt suuremaks, olid kaua hapud ja rohumaitset, aga puud olid neid nõnda tilkes täis, et raskest koormast maadligi painduvaile okstele tuli tugesid alla panna. Mesilased sumisesid tarude

ümber musta pilvena, kuid ka nemad ei suutnud õiteajal tühjaks jäänud kärjetuubikuid enam täita.

Igal hommikul liikus nüüd kruusakoormaile vastu Võstriku piimamees, kuni Oskar Hildega nii kokku leppis, et piimakannud toodi hobusega uue tee otsani, laaditi seal esimesele päralejõudnud isekallutajale ja sõidutati koorejaama.

Sellel nädalal unustati Võstriku teel kell, söögiajad ja puhkus. Masinad justkui mõistsid, et mehed andsid sõna laupäevaks tee-ehitus lõpetada, ja kibestasid autojuhtide meeli vaid väikeste viperuste ning tõrgetega. Ainult esmaspäeval oli Pähklimäe kruusaaugus pahandavaid hääli kuulda, sest uus mees ekskavaatoril oli harjumata, vuristas tühjalt mootoriga, kahmas mitu korda, enne kui kopa täis sai, ja tühjendas selle mõnikord nii kõrgelt, et autode vedrud raksusid.

Ottot hoiti esmaspäeva hommikul vägisi Küüraugul, kuni ta lõpuks voodisse prantsatas ja uinus. Ta polnud öösel silmatäitki maganud, küll aga joonud, räusanud ning ringi trampinud, ja kui nüüd silmad kinni langesid, vajus mees nagu surmaunne. Riietes, nagu oli, ainult saapad sikutati jalast. Kui Hilde pärastlõunal Küüraugule tuli, oli ta end juba niivõrd välja puhanud, et käimise peale ärkas ja unest ning pohmelusest ähmaseil silmil lage põrnitsema jäi. Päike paistab voodiotsale, peaks olema juba südapäev, mõtles ta, ruumis on vaikne, kõik on tööle sõitnud, aga miks mina koikus põõnutan . . .? Ja pea lõhub ning suu on paks, nagu oleks toomingamarju söönud . . . Öösel sai vist jälle võetud . . .

Koos öise pummelungiga meenus järsku ka eilne õhtu Sälliksaares ja tänane hommik Lillevere maanteel ning üheainsa hüppega oli ta voodist väljas.

«Ah sina oled siin!» jäi ta Hildele tigedalt otsa vaatama. «Miks sa end vahele segasid? Mis sina ka tead . . . inimese närvidest. Niikuinii löön ta maha, justkui hullu koera. Ei jõua sina mind kogu aeg kinni hoida ja valvata.»

«Ei jõua,» noogutas Hilde. «Kuid küllap sa ise tuled mõistusele . . . Ütleme, et karistad teda, lööd surnuks, vigaseks või peksad niisama vaeseomaks. Kujutad ette, et sul on siis kergem? Lähed trellide taha, ja kõik.»

«Trellide taha või kuhu tahes, aga nii kui Reinu näen, kohe põrutan. Siga, kes on õppinud rukkis käima, ei seisa enam karjas. Mul ükspuha, et ta su peigmees on.»

Hilde kummardus, et põrandale kukkunud paberitükki üles võtta, — tal oli raske Ottole silma vaadata. Küllap Otto pole ainus, kes usub, et Reinu päästmiseks vahele jooksin, küllap paljudki muigavad, kui kinnitaksin, et tegin seda Otto pärast. Või petan iseennast, ma ju armastasin Reinu... Armastan ehk praegugi...? Ei! Iial ei suuda ma armastada alatut, hoolimatut, petlikku inimest, ja kui see tunne on minus juuri ajanud, kisun need juured viimaste narmasteni välja.

«Haavusid või, et nõnda vakka jäid? Ära võta mu sõnu südamesse, ma ju ei tea praegu isegi, mida räägin või teen. Anna ometi nõu, mis teha? Kas ära sõita... Põgeneda, justkui oleksin mina kurjategija...»

«Põõsasse poevad need, kelle südametunnistus pole puhas...»

«Oota ainult! Irvitavad veel näkku pealekauba...»

«Küll ka nemad taltsutatakse... Mul valutab süda Minna pärast, teda peab aitama ja toetama. Otto, sa ju armastad Minnat? Ei-ei, sul pole tarvis midagi öelda, ma mõistan, kui raske sul praegu on. Sa ära süüdista Minnat, parem mõtle sellele, kuidas teda julgustada.»

«Ma taipan neist asjadest väga vähe...»

«Kõnelesin velskriga. Ta on veendunud, et see on võimalik. Kuid ilma sinu abita ei tule me toime.»

«Minu?»

«Jah, sa oled ju ainus mees, kelle eest ta ei page. See sõprusesäde tuleb lõkkele puhuda, et Minnas ärkaks taas usk elusse. Ta ju kardab inimesi, sest tema usaldust kasutati nii toorelt... Meil tuleb Minnat veenda, et me temast lugu peame, teda armastame. Meie kõik. Sina pead kaasa aitama. Tahad?»

«Ja kui tahaksin... mida pean tegema?»

«Kõigepealt — igasugused rumalused peast välja kihutama. Juba homme tööle minema ja Reinu rahule jätma.»

«Ära nõua minult võimatut!» peaaegu oigas Otto.

«Sa pead. Sõima, kui see su südant kergendab. Kuid ära tõsta kätt. Mitte tema, vaid iseenda pärast. Hoia end kollektiivile, hoia end Minnale.»

«Eks sa's räägi . . .» venitas Otto ja tema häälest luges Hilde järeleandmist ning nõusolekut.

Ja järgmisel päeval laulis ekskavaator jälle ühtlaselt, kopp liikus sujuvalt ja ükski peotäis ei varisenud autokastidest mööda — masin oli kuulekas oma kauaaegse peremehe igale liigutusele. Ainult üks kord jõnksatas mootor ja kopp kallutus liiga vara, nii et osa kruusa krabises isekallutaja kabiini katusele. See oli siis, kui Otto tundis ära Reinu auto. Rein ei pistnud pead aknast välja, ei käratanud, et kas sa pime oled, vaid ootas vaikides, kuni kast täis sai. Autojuhid jälgisid neid, kuni Rein kruusaaugust välja sõitis, ja valgusid siis igaüks oma masina juurde.

Sellest ajast peale Rein ja Otto nagu ei näinudki teineteist, ja Reinule oli see suureks kergenduseks: Ottosugune juurikas on ohtlik vaenlane, liiati et ta ei näi valivat löögiriista . . . Algul suhtus Rein ükskõikselt ka sellesse, et teisedki teekolonni liikmed temast mööda vaatasid, ühesilbiliselt vastasid ja kui Rein mõnele lõbusalt vestlevale meestesummale lähenes, vaikisid ning üksteise järel nelja tuule poole pudenesid. Kui see aga järjekindlalt kordus, muutus Rein tusaseks ja pahuraks. Vaat kus inglid ja pühakud, mõtles ta kibedusega. Nagu igaüks ei teaks, missugused nad on — joodikud, kraaklejad, külapidi ringitõmbajad . . . Õhinast, millega mehed ninad kokku pistsid, ja kuuldud lausekatkeist aimas Rein, et plaanitsetakse mingit ühisüritust, millesse teda ei pühendata. Kollektiiv ja lambakari olid Reinu mõttes üks ja sama — seal tunnevad end nagu kalad vees ainult nõrgad ja iseseisvusetud indiviidid. Niisuguste hulka ta end ei lugenud. Sihikindel eemalehoidmine, õigemini eemaletõukamine mõjus ometi solvavalt. Justkui oleksin kärnas või kannaksin katkupisikuid . . . Säärane vaikiv põlgus oli ootamatu ja raskem kanda kui avalik sõim — siis oleks lihtne üleolevalt selg pöörata . . .

Tööpäevad venisid pikaks, sest ikka leidis Oskar mõne lohu või lohukese, mida veel oli tarvis täita ja siluda. Pühapäeval tuleb vastuvõtukomisjon, ja tee peab olema selline, et kui komisjoni liikmeil silmad kinni siduda ning «Pobedal» Võstrikku sõidutada, siis nad ei märkaks, millal uuele metsateele pööravad. Kummide kahise-

des veeresid autod ja juhid ei püüdnud peita uhkusetunnet: meie ehitasime tee; ta pole ju pikk, kuid ometi osake suurest teest, mida mööda meie rahvas edasi ruttab.

Rein oli tüdinenud ja kirus endamisi brigaadi vaimustust. Jõuaks kord juba lõpule, mõtles ta ühel õhtul kruusaauku sõites. Sissekäigu juures tuli vastu Oskar oma isekallutajal ja tema kõrval istus Otto. Brigadiir aeglustas käiku ja hüüdis, et pööraku Rein ümber — tänaseks on töö lõppenud. Rein ei vähendanud kiirust, ta oli vihane, et mehed lasksid tal üksinda nagu narri Pähklimäele sõita. Ekskavaator seisis kühmus, lont nokkapidi vastu kallast toetumas, tumm ja sünge. Las sõidavad kaugemale, nõjatus Rein seljatoele ja süütas paberossi; mitte ainult teil, vaid ka mul on kergem hingata, kui üksteisel silma alt ära oleme. Olge lahked, on jäänud viimased päevad, Võstriku—Rulli teel Rein Tootsen teid oma seltsiga enam ei koorma. Ema kirjutas jälle pika ja paluva kirja ... Kui tõepoolest läheks koju tagasi? Puhkan autorooli taga rabelemisest ja võtan raamatud käsile. Tuleval suvel sooritaksin eksamid ... Aastate pärast ehk külastan Lilleveret ja Võstrikku, loodetavasti hoiavad nad tolle teejupi senikaua nõnda korras, et oma «Tšaikal» läbi pääsen ...

Kull, kes peaaegu liikumatult musta punktina oli kruusaaugu kohal rippunud, langes äkki kivina alla. Noor tedreema, kes vaikusest julgustatuna oli kaasiku servale lennanud, siples ta küünte vahel.

Ah, oleks nüüd püss, kütaks röövlile! Ta vajutas järsult signaalnupule. Ootamatust kontserdist ehmudes rebis kull küüned ohvri kehast ja kiiresti tiibadega veheldes tõusis õhku. Paras sulle, mõtles Rein ja vajutas starterile. Nüüd on tee puhas ja mul ei tarvitse vahtida nende pingul, mornidesse nägudesse ... Põlgavad? Põlaku, nagu mina nende sõprust otsiksin ...

39

Sellel laupäeval, mil Võstriku teele veeti viimaseid koormaid kruusa, peitis Kase Sass sae ja kirve tihnikusse varakult, kui mehed alles päikest mõõtsid, et kas see juba leivakannika otsale ei paista. Puulõikajad

kehitasid imestunult õlgu, kuid uudishimutsema ei rutanud: Kase Sass oli sõnadega kitsi nagu ikka inimene, kes kogu eluaja veedab tummade ja igirahulike puude keskel. Tööst ja laia maailma elust sai temaga teinekord päris soojale jutuotsale, aga kui püüti uudishimulikku pilku heita tema ja Minna ellu, sulgus Sassi suu nagu pitseriga. Sass ei kurtnud iialgi, ta oleks valu kätte surnudki vaikides ja üksi nagu metsloom, kes häda tundes tihnikusse poeb.

Kui Minna oma isa nii vara koduväravale lähenemas nägi, jooksis ta kohkunult õue vastu: kas juhtus mõni õnnetus? Ei midagi, rahustas Sass, kas siis temal pole õigust kord ka varem selga sirutada. Kui kõik need puud ühte hunnikusse laduda, mis tema oma elupäevade jooksul on maha võtnud ja tükkideks lõiganud, siis tõuseks riit küll pealepoole pilvi...

Sassi säärik oli kitsavõitu ja niiskena justnagu kleepus jala ümber. Minna läks appi, pärast mitmekordseid katseid lipsas saabas nii järsku jalast, et Minna tagurpidi seinaäärsele pingile potsatas.

«Tasem, tasem,» tõreles Sass kohkunult, nagu see manitsus nüüd enam oleks aidanud. Minna naeris ja see pani muhelema isagi, sest viimasel ajal naeris tütar nii harva.

«Hommikul juhtusin uuel teel Hildega kokku,» seadis isa saapaid ahju servale kuivama. «Ka Otto oli seal...»

«Kas Otto siis enam Pähklimäel ei tööta?» imestas Minna ja Sassi käest kukkus saabas põrandale. Ta oli osavuseta valetaja. Ottoga oli juba eelmisel õhtul kõik kokku lepitud, täna nad teineteist üldse ei näinud; ennast seljaga tütre poole seades püüdis Sass lõksust välja rabelda:

«See oli hommikul vara... Otto käis ainult vaatamas ja sõitis kohe kruusaauku tagasi... Ju teda huvitas, kuidas Võstriku tee valmis kujul välja näeb!»

«Kas Võstriku tee on siis valmis?»

«Jah, täna lõpetavad ja homme oodatakse vastuvõtukomisjoni. Räägitakse, et Jakob sõitnud juba Tallinna, küllap ta nüüd oma «Moskvitšil» koju vuristab. Jah, Võstrikus on nüüd rõõmu laialt, justkui maailma väravad tehti nende ees lahti.»

«Kas nad nüüd ... sõidavad ära ...?»

«Ah mudajaama mehed või? Ei nad niipea. Otsustati ju, et ehitatakse tee ühe kuumaga Rullini välja. Eks nad homme puhka — Võstriku rahvas valmistab suure peo — ja esmaspäeval muudkui edasi. Otse läbi metsade ja rabade. Mis viga masinatel möllutada ...»

«Millal Hilde lubas meile tulla?»

«Ah jaa, jutt läks hoopis mujale ... Hilde oli täna õige õhevil — mõistagi, seesugune päev. Vigurdas teine, ei tahtnud öelda, aga niipalju sain aru, et nad valmistavad sulle üllatust ...»

«Kes — nemad?»

«Ikka Hilde ja Otto, meie sõbrad,» ruttas Sass kinnitama. «Tee-ehitajatel on pidupäevad, aga sina aitasid ju ka kaasa. Ei nad seda unusta ...»

«Minu tööraasuke nüüd ka midagi loeb.»

«Igaühe oma loeb. Hilde keelas mul sellest rääkimise, aga mina arvan, et on parem, kui tead. Võiks kohvi keeta, võib-olla midagi küpsetada ... et oleks ka omalt poolt pakkuda.»

Sass toppis oksi pliidi alla. Oh kui rasked ja kidalised on sõnad, mis pole õiged! Ta ju luiskas, rääkis nõnda, kuidas Hilde õpetas, et Minnat pisut ette valmistada. Kuna Minna liikumatult laua juures seisis ja vaikides aknast välja vaatas, lisas Sass:

«Ega see oleks palju, kui ka meie pisut rõõmsad oleme. Uus tee läheb ju Sälliksaare lähedalt läbi, ikka hõlpsam välja pääseda.»

Minna seisis ikka veel ja ütles siis väga tasa:

«Ma tahaksin ... kord uuel teel kõndida.»

«Lähme kas või praegu,» tõusis Sass.

«Ei-ei, täna on seal palju rahvast. Aga mõnel varahommikul ...»

«Hea küll, minupärast või homme. Kõnnime Võstrikuni välja. Tublid poisid, hea tee ehitasid ...»

See oli esimene kord pärast haigestumist, et Minnas tärkas huvi elu vastu väljaspool Sälliksaaret, ja heast meelest ei leidnud Sass rohkem sõnu, aina toppis oksi pliidi alla. Ta ei näinud, millal Minna laua juurest ära tuli, tõstis pea alles siis, kui kuulis kapiukse kriuksumist.

«Kui Hilde ja Otto tulevad, eks siis peaks vist küll midagi küpsetama,» tõstis Minna lauale suure sakiliseks murenenud servaga savikausi, milles juba ta ema mune vahule kloppis.

Kook küpses kobe ja kõrge. Minna võidis ta kreemiga paksult üle ja vajutas paberituutu läbi mustri peale. Ka kohvivesi aeti keema.

Puude varjud ulatusid juba Kaskede väikese majani ja kuusemetsad näisid tumedaina, peaaegu mustadena, kui tuli Hilde. Ta kaelustas Minnat ja vahetas Sassiga kiire ning vandeseltslasliku pilgu. Sass kohendas tuld, söed ei olnud veel kustunud ja kuivad puud lõid varsti rõõmsalt praksuma.

Pauka haugatas ja pistis siis sellise kärinaga värava poole, et mets rõkkas. Sass tõusis ja ruttas välja, kuna Hilde kuulatama jäänud Minnal ümbert kinni võttis.

«Miks sa nii kohkud? Otto tuleb . . .»

«Pauka tunneb Ottot.»

«Küllap Otto pani oma pühapäeva-ülikonna selga, nii et Pauka sattus segadusse,» naeris Hilde.

«Õues on rohkem hääli . . . Need pole ühe inimese sammud.»

«Aga mis sellest, Minna! Ottoga tulid mõned sõbrad kaasa, sinu ja minu, meie kõigi sõbrad! Ilse on seal, ikka oma Arvidiga, nad ei jää ju teineteisest sammu maha. Ja noor naljakas Vellu, tal on nüüd isegi väikesed lõbusad vurrukesed nina all. Ka hääl on tal justkui jämedamaks ning mehelikumaks läinud. Ah jaa, sa vist ei tea, et tal on nüüd uus sõber. Vana Kollist. Sa ei usu? Kollist hoolitseb Vellu nagu poja eest, kohendab öösel tekki peale ning jagab temaga oma potist putru ja suppi. Lubas Vellut talvel rahaga toetada, et poiss rahulikult õppida saaks. Vellu rühib veel oma Liiale järele, küll näed . . . Maailmas on palju häid inimesi, neil on sageli ainult krobeline koor ümber nagu saja-aastasel männil . . .»

Enne kui Minna jõudis end lahti tõmmata, valgus tuba inimesi täis. Neid oli palju ja kõik sagisid läbisegi, nii et polnud ruumi liikuda, ning Minna surus end nagu varju ja kaitset otsides tugevasti-tugevasti Hilde vastu.

Üle teiste paistis Oskar Veirami tihe juukselakk, ta tegi

endale läbi meestesumma teed ja haaras Minna kõhetu ning argliku käe oma pihkudesse.

«Tere, Minna, kuhu sa ometi kadusid? Ära ole pahane, et teie metsamaja rahu rikume, kuid meie rõõm oleks poolik, kui sina sellest osa ei võta. Võstriku tee on valmis! Kui viimaseid koormaid teele viisime, sõitis Jakob oma uuel autol meist mööda ... Sind polnud meie hulgas ja sellepärast otsustasime sulle külla tulla. Piinlik küll, et alles nüüd, kuid varem polnud lihtsalt aega. Me jääme veel hulgaks ajaks Lilleverre, ehitame tee kuni Rullini välja. Ka minu on teie metsanurk nõnda ära võlunud, et jään siia, kuigi vahepeal juba mõtlesin asjade pakkimisele. Rändlinnud läksid ja mul oli kihk uute kohtade järele, kuid mehed hakkasid hurjutama, et kuidas sa raatsid meid maha jätta. Ei raatsinudki. Sinu koht Pähklimäel on aga ikka veel tühi. Ootab sind. Meie kõik ootame. Ma ei tea, kuidas seda öelda, et mind usuksid, ei leia lihtsalt õigeid sõnu, aga nii see on — ilma sinuta on Pähklimäel hoopis vaesem ja kurvem.»

Vellu ulatas Minnale valgete ja roosade gladioolide kimbu ja punastades ning sellest segadusse sattudes kogeles:

«Ole hea ... Hiljavõitu jõudsime pärale, kuid kartsime, et oma lärmi ja askeldustega sind segame. Nüüd tulime see-eest kõik korraga, kogu kolonn. Saa hästi ruttu terveks!»

Mehed trügisid lähemale, igaüks tahtis Minna kätt suruda. Kollist ei lahkunud Vellust, Evald oli veel kogukamaks paisunud kui kevadel, Otto aga seisis, jalad harkis, Minna juures ja lähemaletrügijaid tagasi hoides pomises: «Mis te nüüd ... ärge kõik korraga ...» Tuttavate hulgas vilksatas paar võõrast noort nägu ... Minna ei surunud enam end nii tugevasti Hilde vastu kui algul ja ta suurte silmade laud pilkusid, nagu virguks tüdruk pikast unest.

Väike, hoopis ümmarguseks paisunud Ilse lipsas Otto käe alt läbi ja lükkas kõrvale Evaldi, kes juba terve minuti Minna kätt raputas. Ilse nina oli uudishimulik nagu alati, tedretähnid olid liitunud ning moodustasid põskedel ja ninal laiu pruune laike ning pehmete huultega suu liikus sama nobedasti nagu varem:

«Jätke nüüd, laske Minnal hinge tõmmata ... Mehed on ju nagu elevandid. Minnake, kallis, kui hea meel mul on, et sind jälle näen. Arvid ei tahtnud mind kaasa võtta, sest ma ei tohtivat end väsitada. Ah, mis teavad mehed sellest ... Oo jaa, maanteega oleme nüüd Võstrikus väljas, oli temaga möllamist mis oli. Ei meie mehi pea vesi ega mülkad, nad lähevad kas või üle Sirtsu soo, kui tarvis. Arvid, kas sa tegid pudeli lahti? Ma ei saa aru, mis te ometi seisate kõik nagu aiateibad, me tulime ju uut teed sisse õnnistama!»

Arvid, kes kogu aeg seisis Ilse selja taga ja heasüdamlikult ning uhkelt naeratades oma elukaaslast imetles, jahmus ja kobis ruttu ukse juurde, kuhu kaasavõetud kohvrikesed ning kompsud olid pingile riita laotud. Klaase majas nii palju polnud kui külalisi, aga see ei häirinud kedagi. Meeste vahelt jälgisid Minnat velsker Rimpeli heasüdamlikud silmad — ta ei libistanud enam oma pikka valget habet läbi peopesa.

«Meie «Põrgupõhja Kohviku» perenaise terviseks!» hüüdis Oskar kruusi kõrgele tõstes.

Klaas Minna käes värises, punane vein loksus üle ääre ja siis ei suutnud ta enam pisaraid tagasi hoida ning ruttas tuppa.

Rõõmsate häälte sumin katkes ja kohkunud Hilde ei teadnud, kas jääda või Minnale järele joosta, kuid velsker puudutas teda julgustavalt küünarnukist.

«Las nutab end tühjaks ... Kõik läheb hästi, kõik läheb väga hästi ... Mõne minuti pärast minge ja tooge ta meie juurde tagasi.»

«Aga kui ta metsa jooksis?»

«Ei usu. Aga kui praegu veel põgeneb, siis ...»

Ent Minna ei põgenenud. Ta tuli koos Hildega tagasi teebrigaadi meeste juurde ja nagu vabandust paludes naeratas sõpradele vastu ...

Pühapäeval rõkkas Võstriku küla suurest peost.

Esmaspäeva hommikul kogunes autokolonn aga jälle väljasõiduks. Esimesed mootorid prahvatasid juba käima, kui Viinamäelt toodi sõna, et Rein Tootsen sõitis laupäeva hilisõhtul ära ja käskis edasi öelda: teda ärgu

Lilleverre tagasi oodatagu. Tema auto seisab Viinamäe õuel...

Nii veeres sel päeval üks isekallutaja vähem Küüraugult välja. Kuid inimeste arv oli endine, sest esimesena sõitnud Oskar võttis metskonna kantselei juurest peale Kase Minna. Otto söötis juba päikesetõusu ajal kesiku ja kõmpis jala Pähklimäele. Ta loopis koli putkast välja, kraapis luuaga üle põranda, seinad ja lae, mida mööda hakkasid sibama ehmunud pikajalgsed ämblikud, ning hõõrus tolmust puhtaks aknaruudu. Raudahjust tuha alt leitud söega maalis ta uksel üle Vellu joonistatud tähed — «Põrgupõhja Kohvik». Viimased paar tähte jäid tuhmiks, sest süsi pudenes sõrmede vahel pulbriks ja uut polnud aega otsida — juba kostis lähenevate mootorite undamist.

Jah, Minna oli küll esimesel autol, kuid Otto jäi pettunult oma väljaloobitud prahihunniku kõrvale seisma, sest tüdruk ruttas hoopis kruusaaugu kalda juurde ja ronis seda mööda nagu orav üles. Murrab veel jalad, veerev kruus on ohtlik, muretses Otto. Ent juba seisis Minna ülal.

Lagendiku taga kummardus kahar pihlakas veripunase koorma all maani. Astmeliselt langeva ja siis jälle tõusva okaspuumetsa tumerohelises kuues helendas kaskede kahvatukollaseid ja haabade punakaid laike — sügis oli teinud oma esimesed õrnad pintslitõmbed. Õhk oli nii selge, et kaugel silmapiiril eraldus metsa tume sakiline joon läbipaistvast ja puhtast taevast ning kümne kilomeetri kauguselt kostis metsaveo-raudtee terav vile nii tugevasti, nagu oleks vedur sõitnud siiasamasse Pähklimäe alla.

Kopatäis kruusa langes raginal auto veokasti ja Minna võpatas: kas mõni koorem ei sõitnud juba ära? Ei, Oskari isekallutaja seisab alles ekskavaatori külje all ja tema oli esimene.

Minna kükitas kaldaveerele ja oma pappkaante kohale kummardudes märkis üles iga kruusakoorma, mis Pähklimäelt uue tee poole veeres.

Nagu enamikus oma teostes, on O. Tooming selleski jutustuses jäänud truuks kaasaja kujutamisele. «Maantee läbi metsa» viib meid tee-ehitajate brigaadi väikse, kuid mitmeti üsna vastuolulise ja erineva ellusuhtumisega kollektiivi juurde. Autori peamist huvi on paelunud eetilis-moraalsed probleemid jutustuse tegelaste juures.

